

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση, Ιδιότητα του Πολίτη

Τίτλος: «Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση των μαθητών Ρομά. Εκπαιδευτικές πρακτικές και σχολική πορεία του Δημοτικού Σχολείου Εξαμιλίων.»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αλωνιστιώτη Ελβίρα-Μαρία

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Καρακατσάνη Δέσποινα, επιβλέπουσα καθηγήτρια

Παπαδιαμαντάκη Ελευθερία, αναπληρώτρια καθηγήτρια

Νικολακάκη Μαρία, αναπληρώτρια καθηγήτρια

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, 2021

© Έτος 2021

Αλωνιστιώτη Ελβίρα-Μαρία.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Η σελίδα του Copyright διασφαλίζει από μόνη της τα δικαιώματα σας σε περίπτωση προσφυγής ή παράβασης, βάσει του Ν2121/93 (Φ.Ε.Κ. Α25).

Η χρήση κάθε υλικού με κατοχυρωμένα πνευματικά δικαιώματα (Copyright) στην εργασία σας προϋποθέτει γραπτή άδεια του ιδιοκτήτη των δικαιωμάτων.

Copyright © 2021 Αλωνιστιώτη Ελβίρα-Μαρία.

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Στην κόρη μου, τον άντρα μου και τους γονείς μου...

Αφού ολοκληρώθηκε η μελέτη μου θα ήθελα ξεχωριστά να στείλω ευχαριστίες:

Στην κυρία Καρακατσάνη Δέσποινα, την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου για την υπομονή της, την ενδελεχή καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά της, ώστε να εκπονηθεί η συγκεκριμένη εργασία εν καιρώ πανδημίας. Σε όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού αυτού προγράμματος για τις σπουδαίες γνώσεις, που μου μετέδωσαν και ιδιαιτέρως στην κα Ελ. Παπαδιαμαντάκη και στην κα Μ. Νικολακάκη, για τον πολύτιμο χρόνο που αφιέρωσαν για να διαβάσουν και να εξετάσουν τη μελέτη μου. Στην οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση . Σε όλες τις εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων που δέχτηκαν με χαρά να συμμετέχουν στην έρευνά μας. Στον Δ/ντή της σχολικής μονάδας των Εξαμιλίων, κο Πετρά Τ., για την άμεση ανταπόκριση να επισκεφτώ το σχολείο του και σε όλες τις συμφοιτήτριες και όλους τους συμφοιτητές μου για την άψογη συνεργασία.

Χωρίς τη βοήθεια όλων των παραπάνω προσώπων, δεν θα είχα πραγματοποιήσει την παρούσα εργασία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη μελέτη ερευνά και καταπιάνεται με τα φαινόμενα μαθητικής διαρροής και αποκλεισμού των παιδιών Ρομά, σε ότι αφορά την εκπαίδευση στο δημοτικό σχολείο στα Εξαμίλια Κορινθίας. Επιπλέον επιδιώκεται η εύρεση και η ανάλυση των λόγων βάσει των οποίων συνεχίζεται και αναπτύσσεται η σχολική διαρροή. Ακόμη αναζητούνται εκείνα τα εκπαιδευτικά εργαλεία ή οι όποιες εκπαιδευτικές μέθοδοι και τεχνικές που μπορεί να εφαρμόζει το εκπαιδευτικό προσωπικό στο σχολείο αυτό, για να μπορέσει να βελτιώσει τις εκπαιδευτικές συνθήκες για τους μαθητές Ρομά, εντάσσοντάς τους μέσα στη σχολική κοινότητα κάτω από το πρίσμα ενός ελκυστικού σχολείου, ωφέλιμου και άξιου για όλες τις κοινωνικές ομάδες. Η ημι-δομημένη συνέντευξη αποτελεί το ερευνητικό εργαλείο της παρούσας μελέτης και τα ερευνητικά πρόσωπα είναι ο Διευθυντής και μέρος των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του Δημοτικού Σχολείου Εξαμιλίων. Καθώς γινόταν ανάλυση των δεδομένων και των απαντήσεων, μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα, πως ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση και η μη συνεχής φοίτηση των Ρομά αποτελούν πολυπαραγοντικά φαινόμενα, ότι το σχολικό περιβάλλον δυσκολεύεται να εντάξει τις ομάδες αυτές στους κόλπους του και ότι σαν βασικό ανασταλτικό παράγοντα αναδεικνύουν-και αναδεικνύεται- το ίδιο το πολιτισμικό γίγνεσθαι των Ρομά.

Λέξεις κλειδιά: Ρομά, αποκλεισμός στην εκπαίδευση, μαθητική διαρροή, διαπολιτισμική εκπαίδευση.

ABSTRACT

The specific study investigates and deals with the phenomena of student dropout and exclusion of Roma children, in terms of primary school education in Examilia, Corinth. In addition, the search and analysis of the reasons on the basis of which the school dropout continues and develops is sought. We are also looking for those teaching tools or any teaching methods and techniques that the teaching staff can apply in this school, in order to improve the educational conditions for Roma students, by integrating them into the school community in the light of an attractive school, beneficial and worthy for all social groups. The semi-structured interview is the research tool of the present study and the research persons are the Director and part of the primary education teachers of the Primary School of Examilia. After analyzing the data and the answers, we could conclude that the exclusion from

education and the non-continuous attendance of the Roma are multifactorial phenomena, that the school environment finds it difficult to integrate these groups in its bays and that as a key inhibitory factor highlight - and emerge - the very cultural development of the Roma.

Keywords: Roma, exclusion in education, student dropout, intercultural education.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
1. Οι Ρομά στην ιστορία της ανθρωπότητας.....	11
1.1.Οι Ρομά στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα.....	16
1.1.2.Η οικογένεια των Ρομά.....	19
1.1.3.Η γλώσσα των Ρομά.....	22
1.1.4.Η εργασία και οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες.....	24
2.Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ελλάδα.....	28
2.1.Εμπόδια στην εκπαίδευση των Ρομά που συμβάλλουν στη «σχολική αποτυχία» των Τσιγγάνων.....	34
2.1.2.Αναλφαβητισμός.....	41
2.1.3.Σχολική Διαρροή.....	45
3.Κοινωνικός αποκλεισμός των Ελλήνων Τσιγγάνων.....	52
3.1.Κοινωνικός αποκλεισμός στην εκπαίδευση.....	58
4.Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για την ενσωμάτωση των Ρομά στην εκπαίδευση.....	63
4.1.Τα εκπαιδευτικά «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» και «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο».....	67
4.1.2.Το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά.....	72
4.1.3.Τάξεις Υποδοχής και Φροντιστηριακά Τμήματα.....	76
4.1.4.Ο ρόλος του εκπαιδευτικού απέναντι στην ετερότητα. Μέθοδοι διαχείρισης στη σχολική τάξη.....	80
5.Το Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλίων, ένα σχολείο με μαθητές Ρομά και μη Ρομά- Προβλήματα- Ιδιαιτερότητες.....	93
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	
1.Ορισμός του Προβλήματος.....	97
2.Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας.....	97
3.Τα ερευνητικά ερωτήματα.....	99

4. Η μεθοδολογία πραγματοποίησης της έρευνας.....	100
4.1. Περιγραφή του δείγματος.....	101
4.1.2. Διαδικασία της έρευνας.....	103
4.1.3. Ερευνητικό εργαλείο.....	104
4.1.4. Ηθική της έρευνας.....	105
5. Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων.....	106
5.1. Ποιοι είναι οι στόχοι που θέτουν οι εκπαιδευτικοί στην αρχή της χρονιάς για τους μαθητές Ρομά.....	106
5.1.2. Ποια διδακτικά εργαλεία και ποιες εκπαιδευτικές μεθόδους χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για την εκπαίδευση των Ρομά μαθητών.....	110
5.1.3. Ποια είναι η σχέση μεταξύ του σχολείου, των εκπαιδευτικών και των γονέων Ρομά.....	116
5.1.4. Ποιες είναι οι βασικές αιτίες της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού των μαθητών Ρομά του Δημοτικού Σχολείου Εξαμιλίου, από την εκπαίδευση.....	123
6. Συμπεράσματα.....	130
7. Δυσκολίες και περιορισμοί έρευνας.....	138
8. Προτάσεις.....	139
9. Βιβλιογραφικές αναφορές.....	141
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
A. Οδηγός ημί-δομημένης συνέντευξης.....	151
B. Απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων.....	153

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες Τσιγγάνοι στην πλειοψηφία τους βρίσκονται σε δυσκολότερη θέση, όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσής τους, συγκρινόμενοι με Έλληνες μη Ρομά από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Πολλοί από τους Ρομά είναι ήδη ενταγμένοι στα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα της χώρας με το εισόδημά τους να συρρικνώνεται συνεχώς και ο γενικότερος βίος τους να ακολουθεί πτωτική πορεία, μέσα στην οικονομική κρίση που βιώνει και ο ευρύτερος πληθυσμός της Ελλάδας. Τα ποσοστά ανεργίας των Τσιγγάνων φτάνουν τα ύψη του ενενήντα τοις εκατό, ενώ πολύ σημαντική είναι και η μαθητική διαρροή των Τσιγγανοπαίδων από το σχολείο με αποτέλεσμα η ολοκληρωμένη φοίτησή τους, μέχρι τη βαθμίδα του Λυκείου να αποτελεί εξαίρεση. Επιπλέον δεν είναι λίγοι οι Ρομά που καταλήγουν στις φυλακές με τις πράξεις βίας και εγκληματικότητας που διενήργησαν, για να μπορέσουν να επιβιώσουν.(Μάρκου,2018)Συνεπώς η ευαίσθητη κοινωνική ομάδα των Ρομά συμπολιτών μας, και στην Ελλάδα και παντού στον κόσμο, έρχεται αντιμέτωπη με τα στερεότυπα και τις ανισότητες σε όλους τους τομείς της κοινωνίας όπως είναι η υγεία, η εργασία, η οικονομία, η πολιτική, η εκπαίδευση κ.α. Ένας μεγάλος αριθμός μη Τσιγγάνων πολιτών αναπτύσσουν περιφρονητικές αντιλήψεις για τους Ρομά και θεωρούν πως για τις άσχημες συνθήκες διαβίωσής τους, φταίνε αποκλειστικά οι ίδιοι με τα ατομικά, πολιτισμικά και τα κατώτερα βιολογικά χαρακτηριστικά τους. Αποτέλεσμα όλων αυτών των συμπεριφορών είναι ο διαχρονικός κοινωνικός στιγματισμός και η υποβάθμιση των Ρομά σε όλα τα κοινωνικά πεδία.(Μάρκου,2018)Τις περισσότερες φορές στα επιστημονικά άρθρα ή στα κείμενα των ερευνών και της βιβλιογραφίας για τους Τσιγγάνους συναντάμε τους όρους ‘αποκλεισμός’, ‘περιθωριοποίηση’, ‘ανισότητα’, ‘διαρροή’ για μια ομάδα ανθρώπων που γεννιούνται, διαμένουν και μεγαλώνουν μέσα στην ελληνική κουλτούρα και κοινωνία, αλληλεπιδρώντας ωστόσο με την ‘γκετοποίηση’, τις προκαταλήψεις, τη σχολική εγκατάλειψη και όχι με τη συμπερίληψη και τον πραγματικό σεβασμό που αρμόζει σε κάθε ζωντανό οργανισμό.(Παπακωνσταντίνου,2019)Ο τομέας της εκπαίδευσης δεν αποτελεί εξαίρεση και μάλιστα οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί με θέμα την παιδαγωγική εξέλιξη των Ρομά μαθητών είναι πολλές. Συγκεκριμένα θα αναφέρουμε ορισμένες που συνέβαλαν και στην πρόοδο της συγγραφής της εργασίας μας: Σταματίνα Κοκκινάκη «Κοινωνικά χαρακτηριστικά των Τσιγγάνων της περιοχής Άνω Λιοσίων Αττικής» το 1983, Μαρία Παυλή-Κορρέ και Αθηνά Σιδέρη «Οι Τσιγγάνοι

της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαγιάς» το 1990, όλες οι εκθέσεις της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης για την επιμόρφωση των Τσιγγάνων ήδη από το 1984, Ντούσας Δημήτριος «Οι φυλετικές διακρίσεις των Rom στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα» το 1997, Παρθένης Χρήστος και Φραγκούλης Γεώργιος «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Αγία Βαρβάρα» την περίοδο 2010-2015, Παρθένης Χρήστος και Παπακωνσταντίνου Γεώργιος «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ελλάδα, η θεωρία και η πράξη» το 2012, Μητροπούλου Αικατερίνη και Ζέρβα Σταυρούλα «Αντιλήψεις και στάσεις γονέων Ρομά για το σχολείο» το 2019 είναι ένα πολύ μικρό δείγμα των ερευνών που έγιναν, γίνονται και θα γίνονται για την εκπαίδευση και τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά στη χώρα μας.

Έτσι και οι Τσιγγάνοι μαθητές αντιμετωπίστηκαν και αντιμετωπίζονται ακόμα-ίσως σε μικρότερο βαθμό-με έντονη την προκατάληψη και τη ρατσιστική αντίληψη, αφού είναι μια ομάδα που χαρακτηρίζεται από συναισθήματα άρνησης για το σχολείο, τάσεις σχολικής διαρροής και ελλιπής φοίτησης, από κακές σχολικές επιδόσεις και τελικώς από την πλήρη απομάκρυνση από το σχολικό περιβάλλον.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη,2013)Φυσικά μια τέτοια εκπαιδευτική πορεία, που απέχει κατά πολύ από το 'άνοιγμα' του σχολείου για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως γλώσσας, εθνικότητας, πολιτισμικής ιδιαιτερότητας ή θρησκευτικής πεποίθησης, είναι αποτυχημένη. Το σχολείο του μέλλοντος πραγματικά πρέπει να έχει ως στόχο, όχι μόνο τη μείωση των εμποδίων και των καταστάσεων που δεν επιτρέπουν σε Ρομά μαθητές ή σε μαθητές που δεν προέρχονται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα να παρακολουθούν ανελλιπώς, κανονικά και συστηματικά το σχολείο, αλλά και να φτάσουν στο σημείο όλοι αυτοί οι μαθητές να έχουν καλές σχολικές επιδόσεις.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη,2013)

Μέσα σε ένα τέτοιο εκπαιδευτικό κλίμα η παρούσα μελέτη προσπαθεί να εστιάσει στο μαθητικό πληθυσμό Ρομά του δημοτικού σχολείου των Εξαμιλίων Κορινθίας. Πιο συγκεκριμένα γίνεται μια απόπειρα ιχνηλάτησης των αιτιών της σχολικής διαρροής, των εκπαιδευτικών στόχων και εργαλείων που χρησιμοποιούνται για να προσελκυθούν οι Ρομά μαθητές στο σχολείο αυτό, καθώς και των σχέσεων ανάμεσα στο συγκεκριμένο σχολείο και των οικογενειών του καταυλισμού. Γι' αυτό διερευνήθηκαν οι αντιλήψεις και οι απόψεις δέκα εκπαιδευτικών του δημοτικού Εξαμιλίων που δίδασκαν εκεί την τρέχουσα σχολική χρονιά(2020-2021), μαζί με τις εμπειρίες και απόψεις του Διευθυντή της σχολικής μονάδας, για να μας διαφωτίσουν

για τη σχολική πορεία και κατάσταση των Ρομά μαθητών τους, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Η εργασία λοιπόν αποτελείται από τρία(3)μέρη- κεφάλαια: Την εισαγωγή, το θεωρητικό πλαίσιο και την ερευνητική διαδικασία. Η εισαγωγή παρουσιάζει και διατυπώνει τη δομή της παρούσας εργασίας. Το θεωρητικό πλαίσιο το οποίο είναι και ολόκληρο το θεωρητικό κομμάτι της εργασίας, υποδιαιρείται σε πέντε(5) υποκεφάλαια. Σε αυτά γίνεται μια προσπάθεια να δοθεί μια γενικότερη εικόνα των Τσιγγάνων μέσα από την πορεία των Ρομά στην ιστορία της ανθρωπότητας, την διαδρομή των Ελλήνων Τσιγγάνων στην νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα, τη ρόμικη οικογένεια, τη γλώσσα και τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εκπαίδευση των Ελλήνων Τσιγγάνων σε συνδυασμό με τον αναλφαβητισμό και τη σχολική διαρροή, τις δύο βασικότερες αιτίες δηλαδή της σχολικής αποτυχίας των Ρομά μαθητών. Στο τρίτο υποκεφάλαιο γίνεται λόγος για τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά στην ελληνική κοινωνία και εκπαίδευση. Συνεχίζοντας στο τέταρτο υποκεφάλαιο γίνεται μια σύντομη αναφορά τόσο στο ελληνικό, όσο και στο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την ένταξη των Ρομά στην εκπαίδευση, αλλά και στους τρόπους διαχείρισης των Τσιγγάνων μαθητών από τους εκπαιδευτικούς μέσα στην τάξη. Το πέμπτο και τελευταίο υποκεφάλαιο του θεωρητικού μέρους δίνει κάποια στοιχεία για το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων, που αποτελεί τη μελέτη περίπτωσης της έρευνάς μας. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση της έρευνας με τον ορισμό του προβλήματος, το σκοπό και τους στόχους, τα ερευνητικά ερωτήματα, τη μεθοδολογία, την ανάλυση των συνεντεύξεων, τα συμπεράσματα και τις προτάσεις για το συγκεκριμένο θέμα της μελέτης μας. Στο παράρτημα της εργασίας παρατίθεται ο οδηγός της συνέντευξης καθώς και όλες οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις των ερωτηθέντων υποκειμένων.

Α΄ ΜΕΡΟΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Οι Ρομά στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Οι Ρομά είναι μια μειονότητα με έντονα πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Αποτελούν έναν λαό δίχως πατρίδα, δίχως γραπτή γλώσσα, με μοναδικό επίτευγμα την εξάπλωση τους σε όλη τη Δύση. Η έρευνα γύρω από την ιστορία τους έχει ξεχωρίσει τους μύθους από τις ιστορικές παραδόσεις που έχουν να κάνουν με τον τόπο καταγωγής τους και την διαδρομή που σχημάτισαν καθώς περνούσαν οι αιώνες. Υπάρχουν παρόλα αυτά αρκετά θέματα που παραμένουν άλυτα και αδιευκρίνιστα για την ιστορική καταγωγή των Τσιγγάνων. Ορισμένοι τους θεωρούν απογόνους του Κάιν, ενώ άλλοι πιστεύουν πως έχουν ως τόπο καταγωγή τους τη Ρουμανία ή την Αίγυπτο. Οι περισσότεροι Τσιγγάνοι δεν γνωρίζουν την ιστορική τους πορεία και καταγωγή, που καταγράφηκε κυρίως από ερευνητές μη Ρομά. Αυτό που ξέρουν καλά ωστόσο είναι ότι, από την αρχαιότητα έως και στις μέρες μας, αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης, ρατσισμού, κοινωνικού αποκλεισμού και κοινωνικών διακρίσεων σε όλους τους τομείς όπως είναι: η εκπαίδευση, η υγεία, η εργασία, η στέγη κ.α. Οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα δηλαδή τους συνοδεύουν σε ολόκληρη τη ζωή τους από τότε που γεννιούνται και πολύ πιθανόν να μην τους εγκαταλείπουν ποτέ. «Οι Τσιγγάνοι» ή Ρομά, μέλη της πολυπληθέστερης και της πιο αδικημένης ίσως διακρατικής μειονότητας στην Ευρώπη, είναι πληθυσμοί παραδοσιακά νομαδικοί που βρίσκονται πια ,κατά ένα μεγάλο ποσοστό, στα όρια της ένταξης στις κοινωνίες όπου ζουν.(Λυδάκη, 2013)

Θα πρέπει καταρχάς να αναφέρουμε ότι είναι ένας λαός διεθνικός, πολυεθνικός ή αλλιώς πλουροεθνικός και αποτελείται από πολλές εθνικότητες που ζουν ανάμεσα σε δύο κόσμους. Από τη μια μεριά μεγαλώνουν μέσα στη δική τους ξεχωριστή κοινότητα και από την άλλη προσπαθούν να συγχρονιστούν με έναν άλλον κόσμο, εκείνον των μη Τσιγγάνων, που υπήρχε από πάντα γύρω τους. Επομένως η ζωή τους μοιράζεται ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτισμούς και κοινωνικούς κανόνες, πράγμα που συνεπάγεται έναν «μεσοπολιτισμικό» τρόπο ζωής.(Λυδάκη,2013)Συγκεκριμένες έρευνες έχουν δείξει ότι οι Ρομά κατοικούν διάσπαρτα σε πάνω από 40 κράτη της Γης, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό του πληθυσμού τους ή χωρίς να έχουν δημιουργήσει ένα δικό τους ξεχωριστό κράτος. Επιπρόσθετα οι ίδιοι δεν θέλουν να χρησιμοποιούν την ονομασία «Τσιγγάνοι» για τα άτομα της κοινότητάς τους, διότι πιστεύουν ότι είναι ένας όρος που μόνο τους στιγματίζει και τους διαχωρίζει από τους υπόλοιπους ανθρώπους στον κόσμο. Προτιμούν να

ονομάζουν τους εαυτούς τους ως *Rom, Kalo, Manus, Sinti, Beas κ.α.* (Λυδάκη, 2013) Αυτό αποδεικνύει πως η επικρατούσα μέχρι τις μέρες μας άποψη, ότι όλες οι παραπάνω ομάδες σκεπάζονται κάτω από την ομπρέλα του όρου «Τσιγγάνος», είναι λανθασμένη, πεπερασμένη και ανήκει μόνο στη φαντασία αυτών που διαμένουν δίπλα στους «Τσιγγάνους», χωρίς όμως να γνωρίζουν τίποτε για τη πολυχρωμία της ιστορίας τους και της καταγωγής τους. Το ότι οι ομάδες των Ρομά είναι πολλές και διαφορετικές μπορεί να εξηγηθεί από την πολυάριθμη, ιστορική, μεταναστευτική τους πορεία. Έτσι η σχέση τους και η επαφή τους ανά τους αιώνες με τους μη-Τσιγγάνους δημιούργησε τρεις διαφορετικούς τύπους (μοντέλα) συνύπαρξης Τσιγγάνων και μη Τσιγγάνων: τον βαλκανικό, τον δυτικό και τον ισπανικό. (Λυδάκη, 2013) Πιο αναλυτικά:

I. Βαλκανικό μοντέλο: ονομάζεται η ενσωμάτωση των Τσιγγάνων στις εκάστοτε κοινωνίες βάσει της πληρωμής βαρύτερων φόρων ή εξαιτίας της καταναγκαστικής εργασίας απέναντι στους μη Τσιγγάνους. Ανάμεσα στα 1700 και 1800 η σκλαβιά, η καταπίεση και η καταναγκαστική εργασία σε βάρος των Τσιγγάνων συνέβαιναν κατ' εξακολούθηση σε Βουλγαρία, Μολδοβλαχία, Σερβία, Τρανσυλβανία. Η περίοδος αυτή της βαρβαρότητας και της σκληρής σκλαβιάς φαίνεται να τελειώνει γύρω στα 1848.

II. Δυτικό μοντέλο: Εδώ η ενσωμάτωση των Roma έχει να κάνει κυρίως με την προϋπόθεση της άρνησης ή εγκατάλειψης της ταυτότητάς τους. Στη δύση δηλαδή οι Τσιγγάνοι δεν βρίσκονται σκλαβωμένοι, αλλά βρέθηκαν σε ισχυρή σύγκρουση με τις δομές των δυτικών ευρωπαϊκών κρατών, που άρχισαν να τους κυνηγούν και να τους καταδιώκουν. Χώρες όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία και λιγότερο η Αγγλία, η Σκωτία και η Γαλλία εισηγήθηκαν μέχρι και την απέλασή τους σε χώρες της Αφρικής ή της Βραζιλίας. Συνοπτικά το μοντέλο αυτό είχε ως πρωταρχικό σκοπό την οριστική απαλλαγή από τους Τσιγγάνους, κάτι που όντως συνέβη και κορυφώθηκε στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

III. Ισπανικό μοντέλο: είναι ουσιαστικά ένα μοντέλο παρεμφερές με εκείνο που εφαρμόστηκε στη Δύση. Σκοπός αρχικά ήταν η πλήρης πολιτισμική ενσωμάτωση των Τσιγγάνων, που έπρεπε όμως να αφήσουν πίσω τους την καταγωγή και την ταυτότητά τους. Λειτουργήσε και εφαρμόστηκε κάτω από αυταρχικά και μόνο καθεστώτα. Για παράδειγμα το 1633 το βασιλικό καθεστώς της Ισπανίας απαγόρευσε στους Τσιγγάνους να ντύνονται διαφορετικά, να μιλούν την τσιγγάνικη διάλεκτο, να χορεύουν, να περιπλανώνται και να αποκαλούν τους εαυτούς τους *Gitano*. Επίσης δεν

μπορούσαν να ζήσουν σε γειτονιές με πάνω από 200 κατοίκους, δεν μπορούσαν να συμμετέχουν σε πανηγυρεις και να δουλεύουν με άλογα. Η ονομασία που μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για τους εαυτούς τους ήταν το «Νέοι Καστιλιάνοι». Όσοι δεν υπάκουαν στις συγκεκριμένες οδηγίες έπρεπε να κλείσουν τα παιδιά τους σε ειδικά «κολέγια» για να μάθουν πως θα ενσωματωθούν στην ισπανική κοινωνία. Το Ισπανικό μοντέλο προσπάθησε να πραγματοποιήσει μια βίαιη ενσωμάτωση των Τσιγγάνων στην ισπανική κοινότητα, κάτι που τελικώς δεν το κατάφερε καθώς οι ίδιοι οι Roma δεν ήταν καθόλου παθητικοί δέκτες ή θεατές της μοίρας τους. (Pronai, στο Λυδάκη, 2013) Προσπάθησαν να αντιδράσουν σε αυτές τις απάνθρωπες πολιτικές και να διατηρήσουν τη δική τους ταυτότητα και πορεία μέσα στην ιστορία της Ευρώπης. Και οι τρεις παραπάνω τύποι έχουν να κάνουν, σύμφωνα με τον Piasere (2004), με τις πρώιμες εμφανίσεις των Ρομά στον ευρωπαϊκό χώρο. Για παράδειγμα οι επαφές των Τσιγγάνων με τους κατοίκους της Ελλάδας κατά το 14^ο και 15^ο αιώνα, προδιέγραψαν τον τρόπο ζωής τους μετέπειτα στην Ευρώπη. Άρχισαν να διαφαίνονται επομένως και τέσσερις διαφορετικοί τύποι σχέσεων και επαφών (Τσιγγάνων και μη Τσιγγάνων), οι οποίοι θα συνόδευαν στον μέλλον τις ομάδες των Ρομά κατά τη διάρκεια της ιστορικής τους διαδρομής:

(α.) Το 1323 γίνονται αναφορές για ένα ‘καταραμένο λαό’, περιπλανώμενο από τόπο σε τόπο, που κατοικεί σε σπηλιές, χριστιανικό μεν, αφορισμένο δε από τα κράτη της δυτικής Ευρώπης.

(β.) Από το 14^ο έως το 19^ο αιώνα εμφανίζονται ως ένα *Feudum Acinganorum* ή αλλιώς «τσιγγάνικο φέουδο», όπου οι περισσότεροι εξ αυτών ζουν στη σκλαβιά και πληρώνουν ανάλογο φόρο στον ‘γκατζέ’ άρχοντα που φυσικά ήταν μη Τσιγγάνος.

(γ.) Επίσης το 14^ο αιώνα στη βαλκανική Ευρώπη, τη νότια Ιταλία, την Ισπανία και την Ελλάδα, κυριαρχούν οι αναφορές για μια κοινότητα φτωχών σιδηρουργών, που ζει σε υποτυπώδεις καλύβες έξω από τα όρια των πόλεων.

(δ.) Τέλος το 1440 έχουμε αναφορά για κοινή συμβίωση Τσιγγάνων και Αλβανών στη Δυτική κυρίως Ευρώπη την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου εκπροσωπούνταν από έναν στρατιωτικού τύπου αρχηγό για να διεκδικήσει όσο το δυνατόν περισσότερα προνόμια υπέρ τους, το λεγόμενο ‘δρουγγάριο των Τσιγγάνων’. (Pronai, σελ. 32, στο Λυδάκη, 2013)

Η καταγωγή των Τσιγγάνων ήταν άγνωστη για αρκετούς αιώνες. Αυτό συνέβαινε γιατί μιλάμε για συνεχώς μετακινούμενους πληθυσμούς που εμφανίζονταν για κάποιο

χρονικό διάστημα σε μια περιοχή και έπειτα εξαφανίζονταν για αρκετό καιρό ή και για πάντα. Από πρώτες μελέτες (Μπίρκο, 1954) επικρατεί η άποψη ότι οι Τσιγγάνοι χωρίζονται στους Roma που έχουν καταγωγή από την Ινδία και τους Γύφτους που είναι γηγενείς από την Αίγυπτο. Άλλες αναφορές κάνουν λόγο για απογόνους του Κάιν. Όπως και να έχει το σίγουρο είναι πώς η πραγματική τους προέλευση παρέμεινε άγνωστη και δαιδαλώδης ακόμα και για τους Τσιγγάνους που διαμένουν στην πατρίδα μας. Την απάντηση στο ερώτημα της ιστορικής καταγωγής και μνήμης των Τσιγγάνων έρχονται να δώσουν οι επιστήμες της Συγκριτικής Γλωσσολογίας, της Ιστορίας, της Εθνολογίας και της Ανθρωπολογίας. Αυτές υποστηρίζουν πως οι Τσιγγάνοι ή οι Γύφτοι ή οι Roma κατάγονται από τη βορειοδυτική Ινδία, από όπου και άρχισαν να μετακινούνται τον 8^ο κυρίως αιώνα, σε όλα τα μήκη και πλάτη της Γης (Ντούσας, 1997). Ο Γεώργιος Πραϊί, ο Γκριζελίνι, ο Σούλτσερ, ο Γκρέλιμαν, ο Γεώργιος Μπάροου ακόμα και ο Έλληνας Αλ. Πασπάτης ήταν κάποιοι από τους ιστορικούς που διαπίστωσαν την ινδική καταγωγή των Τσιγγάνων.

Ακόμα ένα σημαντικό πρόβλημα που εντοπίζεται στην έρευνα για τους Τσιγγάνικους πληθυσμούς εντοπίζεται γύρω από τον σαφή προσδιορισμό των ανθρώπων αυτών σε μία κοινώς αποδεκτή ονομασία. Πράγματι υπάρχουν πολλά και διαφορετικά ονόματα που έχουν δοθεί ως τώρα με ποικίλες σημασίες: (α) Η λέξη «Γύφτοι» που προέρχεται από την ονομασία Αιγύπτιοι. (β) Η ονομασία «Σίντελ» από τη λέξη Sindu, κάτοικος δηλαδή της επαρχίας Σιντ της Ινδίας. (γ) «Κατσιβελοί» εκ του Cattivo που σημαίνει φαύλος, άθλιος, κακός και έχει να κάνει με την κοινωνική υποτίμηση και τον στιγματισμό των συγκεκριμένων ατόμων ανά τους αιώνες (Ντούσας, 1997). Η πιο διαδεδομένη και αναγνωρισμένη και από τους ίδιους τους Roma είναι το ουσιαστικό Rom που στον πληθυντικό συναντάται ως Roma. Αξίζει να αναφερθεί πώς όλες οι υπό-ομάδες (Μάνους, Σίντι, Ζιτάν, Τσιγγάνοι, Κατσιβελοί, Γύφτοι, Γκατζέ =ξένοι), δέχονται τον χαρακτηρισμό Rom.

Η λέξη Rom έχει τέσσερις σημασίες που μεταφράζονται ως: (α.) Rom που σημαίνει άνδρας ή σύζυγος, (β.) Rom που σημαίνει άνθρωπος, (γ.) Rom που σημαίνει Τσιγγάνος, (δ.) Rom που σημαίνει ο δείνα, ο τάδε, ο κύριος. (Εξαρχος, 2007) Η ονομασία “Rom” καταγράφηκε επίσημα από τον ΟΗΕ το 1979, αλλά και επικυρώθηκε λίγο νωρίτερα (1971) στο πρώτο παγκόσμιο συνέδριο των Τσιγγάνων όλων των κρατών, που έγινε στο Λονδίνο. (Κόμης, 1998)

Ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά των Roma που είτε ζουν ενσωματωμένοι σε μια κοινωνία, είτε όχι είναι: η εκμάθηση της δικής τους προφορικής γλώσσας, της

‘Ρομανί’, η επιμονή στην ενδογαμία, οι πολύ στενοί οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ των τσιγγάνικων οικογενειών ή φατριών και η γενικότερη τήρηση της παράδοσης τους από γενιά σε γενιά. (Λυδάκη, 2002). Αυτό οφείλεται κυρίως στην προφορική μεταξύ τους επικοινωνία και στην αμεσότητα του προφορικού λόγου, που διευκολύνει και διαιώνίζει τις πολιτισμικές τους συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμά τους. Η Τσιγγάνικη κοινωνία μπορεί να αποτελεί και το τελευταίο παράδειγμα μιας ελεύθερης και αυθόρμητης κοινότητας ανθρώπων που αντιστέκονται στη σύγχρονη τάξη πραγμάτων των προοδευτικών, διεθνικών κοινωνιών.(Λυδάκη,1997)Συνεχίζοντας την ιστορική τους πορεία οι Roma άρχισαν να μετακινούνται από την Ινδία - είτε για να ξεφύγουν από τη σκλαβιά, είτε για να γλιτώσουν από τις επιδρομές των Μουσουλμάνων, είτε για να γνωρίσουν τη αίγλη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, είτε εξαιτίας των πλημμυρών, της ξηρασίας ή της πείνας –προς τη Μέση Ανατολή κατά τον 8^ο αιώνα. Όταν έφτασαν στην Περσία χωρίστηκαν στα δύο, άλλοι με κατεύθυνση τα δυτικά και νοτιοανατολικά και άλλοι προς τα βορειοδυτικά. Ακόμη πέρασαν ειρηνικά σε Συρία, Αίγυπτο και άλλες χώρες της Βόρειας Αφρικής προς την Αρμενία αλλά και την Ελλάδα. Εδώ ξεκινάει και η πορεία τους μέσα από το Βυζάντιο και τη Βαλκανική χερσόνησο κατά τον 11^ο αιώνα. (Τερζόπουλος& Γεωργίου, 1996) Την περίοδο αυτή εμφανίζεται και μια νέα ονομασία οι «Ατσίγγανοι». Φαίνεται πώς το προσωνύμιο αυτό το έδωσαν στους Roma οι κληρικοί και οι λόγιοι του Βυζαντίου, που τους ταύτισαν με μια χριστιανική αίρεση της Μικράς Ασίας, τους Αθίγγανους. Αφού λοιπόν οι νέοι, μελαμψοί λαοί ήταν γι’ αυτούς άθεοι, ειδωλολάτρες και μάντεις τους κατηγοριοποίησαν σε εκείνη τη θρησκευτική αίρεση των Αθίγγανων (Ντούσας, 1997). Το 1322 καταφθάνουν με πλοία των Σαρακηνών πειρατών στην Κρήτη και την Πελοπόννησο και από εκεί γύρω στα 1500 εγκαθίστανται σε βενετικά εδάφη. Τον 15ο αιώνα καταφεύγουν στην Κεντρική Ευρώπη. Η υποδοχή τους αναμένεται αρχικά καλή, στη συνέχεια όμως βρίσκονται αντιμέτωποι με διωγμούς, εκτελέσεις, απαγορεύσεις, εξορία και τέλος με αποκορύφωση την εξολόθρευση των Τσιγγάνων, το ολοκαύτωμά τους από το Γ’ Ράιχ. (Γ.Γ.Λ.Ε., 1987). Μέχρι τα τέλη του 15^{ου} αιώνα οι Roma έχουν εγκατασταθεί σε όλη σχεδόν τη χερσόνησο του Αίμου, σε περιοχές όπως το Ζάγκρεμπ, τη Ραγούσα, την Αλβανία, την Μακεδονία, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, εξαιτίας των Οθωμανικών επιδρομών στη Νότια Ελλάδα. Σε όλη αυτή τη μεταναστευτική τους πορεία μέσα σε πέντε αιώνες, οι Τσιγγάνοι όπου και να προσπαθούν να εγκατασταθούν ήρθαν αντιμέτωποι με τη δουλεία, τη σκλαβιά και τη καταναγκαστική εργασία. Μόνη παρηγοριά φαίνεται να ήταν η μουσική, η ενασχόλησή τους με τη γεωργία και τη σιδηρουργία. Τέλος αξίζει να αναφερθεί πως η

Εκκλησία συμπεριφέρθηκε σκληρά απέναντι στους Τσιγγάνικους πληθυσμούς, αφορίζοντάς τους ή τιμωρώντας όσους συμβουλευόνταν ή συναναστρέφονταν Αθίγγανους.(Ντούσας,1997)

Οι Τσιγγάνοι, μια μειονότητα με μη Ευρωπαϊκή καταγωγή, που μαστιγωμένη από τη φτώχεια και με θέση στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις της εποχής, έγινε στόχος της φυλετικής εξουγίανσης της εθνικοσοσιαλιστικής Γερμανίας(Τρουμπέτα 2008). Μετά τον πόλεμο, οι διακρίσεις κατά των Ρομά συνεχίστηκαν σε όλη την κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Η 2η Αυγούστου έχει ορισθεί ως ημέρα μνήμης του Ολοκαυτώματος των Ρομά(Τσιγγάνων).Τα θεμελιώδη δικαιώματά τους παραβιάζονταν και εξακολουθούν να παραβιάζονται σε όλα τα κράτη. Οι Ρομά υπήρξαν διαχρονικά τα πλέον ευάλωτα και σιωπηλά θύματα, από την εποχή του ολοκαυτώματος μέχρι την τελευταία κρίση στο Κόσοβο.(Διβάνη,2001)

1.1. Οι Ρομά στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα.

Οι Roma που εγκατασταθήκαν ή βρίσκονται στην πατρίδα μας μετακινούμενοι είναι σαφώς ένα κομμάτι των Τσιγγάνων που ζουν σε όλο τον πλανήτη. Πρωτοεμφανίστηκαν τον 11^ο αιώνα σε πόλεις και χωριά της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και τον 14^ο με 15^ο αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Η Ελλάδα ήταν για τους Ρομάνικους πληθυσμούς, κατά τι 14^ο αιώνα, ένας από τους σημαντικότερους σταθμούς της Δύσης. Οι δυσκολίες που πέρασαν από την Ινδία μέχρι να φτάσουν εδώ, έσβησε από τη μνήμη τους τον όρο πατρίδα και γενέτειρα γη και έτσι επέλεξαν την Ελλάδα ως τη δική τους «γη του πατρός». Κουράστηκαν να γυρνούν περιπλανώμενοι ως απάτριδες και αυτό που αναζητούσαν περισσότερο ήταν ένας τόπος ως δική τους βάση από τον οποίο θα εξερευνούσαν και θα ταξίδευαν σε όλη την Ευρώπη.(Λυδάκη,2002)Από τότε διαμένουν σε προσωρινούς ή μόνιμους οικισμούς σε περιοχές από την Κρήτη έως τη Θράκη. Ο Simon Simeonis(1322), αναφέρει ότι μια ομάδα Ρομ εγκαταστάθηκε σε σπηλιές κοντά στο Χάνδακα (Ηράκλειο) της Κρήτης.(Liègeois,1996)Το 1381 ιδρύεται το «Feudun Acinganorum» που σημαίνει το φέουδο των Τσιγγάνων όπου και διατηρήθηκε έως το 1900. Το 1384, ανώνυμος περιηγητής περιγράφει πως Τσιγγάνοι ήταν εγκαταστημένοι κοντά στη Μεθώνη, ενώ την ίδια χρονική περίοδο ιστορικές πηγές κάνουν λόγο για Ρομά που βρίσκονται εγκαταστημένοι στο Ναύπλιο. Αρχηγός τους ήταν ο Johannes Cinganus όπου κατάφερε μάλιστα να τους παραχωρήσει και ορισμένα προνόμια. Οι πρώτοι Τσιγγάνοι που ήρθαν για να εγκατασταθούν στον Ελλαδικό χώρο, μετά τη πτώση του Βυζαντίου το 1453, ασχολήθηκαν κυρίως με τη

γεωργία ή έγιναν εργάτες (κολίγοι), είτε έγιναν μεταλλουργοί και καλαθοπλέχτες ανάλογα με τις ανάγκες που είχαν κάθε φορά. Δεν είχαν όμως δικά τους χωράφια και έτσι ζούσαν μόνο από την ατομική τους εργασία και όχι αποκλειστικά από τους καρπούς της γης. Στις μεγάλες πόλεις εμφανίστηκαν αρκετές ρόμικες οικογένειες, όπου ζούσαν μόνες τους, απομακρυσμένες από το κέντρο σε μια ξεχωριστή γειτονιά, τον λεγόμενο «Γυφτομαχαλά». Αρκετοί τσιγγάνικοι πληθυσμοί αφομοιώθηκαν εντελώς από την ελληνική κοινωνία, ενώ άλλοι επέλεξαν να δημιουργήσουν τα δικά τους ξεχωριστά χωριά(όπως το Γυφτοχώρι Φθιώτιδας), όπου ζουν σε άθλιους οικισμούς με κύρια ασχολία τη σιδηρουργία και την ελεημοσύνη.(Ντούσας, 1997)Κατά τη διάρκεια της ελληνικής Επανάστασης του 1821 αναφέρονται περιστατικά με Τσιγγάνους πολεμιστές ή Τσιγγάνους οργανοπαίκτες που διασκέδαζαν τα πρωτοπαλίκαρα έπειτα ή πριν από κάθε αγώνα. Τέσσερα μέλη της Φιλικής Εταιρείας λέγεται πως ήταν Ρομά.(Ντούσας,1997)Το 1831, όπου πραγματοποιείται μια πρώτη προσπάθεια απογραφής μόνο του αντρικού πληθυσμού, χαρακτηριστικά καταγράφονται 7.047 Τσιγγάνοι μόνο στην περιοχή της Θεσσαλονίκης. Αντίστοιχα σε άλλες απογραφές (του 1883 και του 1890) μας δίνονται πληροφορίες για Τσιγγάνικο πληθυσμό 2.000 ατόμων σε Σέρρες και Θεσσαλονίκη.(Ντούσας,1997)Με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ένα μεγάλο δεύτερο μεταναστευτικό κύμα Ρομά εμφανίζεται ξανά στον Ελλαδικό χώρο προερχόμενοι σαφώς από περιοχές της Σμύρνης και της Κωνσταντινούπολης.(Ιωαννίδου,1990)Το 1922 ήρθαν από τη Μικρά Ασία και την Κωνσταντινούπολη διαφορετικές ομάδες Τσιγγάνων, φτωχών κατά κύριο λόγο ατόμων, χωρίς καμιά περιουσία, με πολλά παιδιά, που ζούσαν περιπλανώμενοι στο δρόμο. Άλλοι κατευθύνθηκαν στη Βόρεια Ελλάδα και στα νησιά, ενώ άλλοι ήρθαν στην Αθήνα, στα Πετράλωνα, στον Πειραιά και την Αγία Βαρβάρα για αναζήτηση εργασίας και καλύτερων συνθηκών ζωής. Το 1939 οργανώνεται και δημιουργείται ο Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Ελλήνων Αθίγγανων στην Αγία Βαρβάρα.(Angus,στο Λυδάκη,1997) Οι Ρομά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα, πέρασαν εξίσου δύσκολα χρόνια και η κοινωνική τους θέση σαφώς δεν έμεινε ανεπηρέαστη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι το 1941 και 1942 η διανομή γης για τους κατοίκους της κοινότητας Παρακαλάμου έγινε προς όλους, εκτός από τους Γύφτους, ακόμα κι αν κάποιος ήταν δημότης της περιοχής.(Τρουμπέτα, 2008)Επιπρόσθετα αρκετοί Τσιγγάνικοι πληθυσμοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν εντελώς τον τόπο όπου διέμεναν και να ζητήσουν νέα, ασφαλή καταφύγια εξαιτίας των βίαιων

πολεμικών γεγονότων. Πολλοί μετακινήθηκαν από τη Θεσσαλονίκη στη Δράμα ή στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, όπου η εγκατάστασή τους εκεί αφέθηκε στην τύχη. Όσον αφορά τη συμμετοχή τους στον Πόλεμο και την ένταξή τους στον ελληνικό στρατό, υπάρχουν προφορικές μαρτυρίες που λένε πως Ρομά με την ελληνική υπηκοότητα άσκησαν, εκείνη τη δύσκολη περίοδο, όλες τους τις υποχρεώσεις απέναντι στο ελληνικό κράτος. Οι Τσιγγάνοι δηλαδή που είχαν πολιτικά δικαιώματα έπρεπε να στρατευτούν, γεγονός που βοήθησε αργότερα και τη γενικότερη αφομοίωσή τους στις εκάστοτε ελληνικές κοινότητες.(Τρουμπέτα, 2008). Χαρακτηριστικές τέλος είναι οι στρατηγικές και οι ικανότητες που ανέπτυξαν οι Τσιγγάνοι για να επιβιώσουν κάτω από τις απάνθρωπες συνθήκες της Κατοχής και του Εμφυλίου: οι περισσότερες γυναίκες εργάστηκαν ως υπηρέτριες των Γερμανών, οι άντρες προσέφεραν οποιεσδήποτε μικροβοήθειες και τα παιδιά επαιτούσαν με αντάλλαγμα φυσικά λίγο φαγητό ή λίγα χρήματα. Το 1978 τυπώνεται η πρώτη τσιγγάνικη εφημερίδα με τίτλο «Η φωνή των Τσιγγάνων», ενώ το 1986 στις ελληνικές εκλογές ψηφίζουν συνολικά για πρώτη φορά 617 Τσιγγάνοι.(Ντούσας, 1997). Έκτοτε ζουν διασκορπισμένοι σε καταυλισμούς και οικισμούς έξω από τα χωριά και τις πόλεις ολόκληρης της Ελλάδας. Ο αριθμός των Roma που διαμένουν στις μέρες μας στην Ελλάδα ανέρχεται περίπου σε 160.000 -200.000 άτομα. (Liègeois,1996)Οι περιοχές στις οποίες είναι μόνιμα εγκαταστημένοι ή εγκαθίστανται περιοδικά είναι πολλές. Στην Ελλάδα υπάρχουν εστίες τσιγγάνικης παρουσίας στις παρακάτω πόλεις :Νομός Αττικής=(Αγία Βαρβάρα, Άνω Λιόσια, Άγιος Φανούριος, Κορυδαλλός, Ρέντη, Μέγαρα, Ζεφύρι, Ασπρόπυργος),Νομός Βοιωτίας=(Θήβα, Ορχομενός, Αράχοβα, Άγιος Δημήτριος), Νομός Φωκίδας=(Άμφισσα, Γαλαξίδι), Νομός Αιτωλοακαρνανίας=(Ναύπακτος, Μεσολόγγι, Αγρίνιο, Αστακός , Αμφιλοχία), Νομός Λάρισας=(Φάρσαλα, Τύρναβος, Ελασσόνα), Νομός Πιερίας=(Πλαταμώνας, Κατερίνη, Λιτόχωρο), Νομός Θεσσαλονίκης =(Δενδροπόταμος, Ελευθέριο-Κορδελιό, Εύοσμος, Μενεμένη, Νυμφόπετρα, Φοίνικας, Σίνδος), Νομός Σερρών=(Σέρρες, Νέα Ηρακλειά, Φλάμπουρο, Αγία Ελένη), Νομός Καβάλας=(Καβάλα, Κεραμωτή, Χρυσοχώρι), Νομός Αχαΐας=(Πάτρα, Αίγιο, Ακράτα, Κάτω Αχαγιά), Νομός Ηλείας=(Αμαλιάδα, Βαρθολομιό, Πύργος, Ζαχάρω, Μανωλάδα, Κρέστενα),Νομός Κορινθίας=(Εξαμίλια, Ζευγολατιό, Κιάτο, Βοχαϊκό) και αλλού (Ντούσας, 1997). Η πολυετής επαφή και συμβίωση των Ελλήνων Τσιγγάνων με τους μη Έλληνες Τσιγγάνους, έφερε μια σωρεία από επιδράσεις στον ιδεολογικό και πολιτισμικό τομέα της πληθυσμιακής αυτής ομάδας των Roma. Άλλες φορές η επίδραση αυτή είχε έντονο χαρακτήρα και άλλες το αποτέλεσμα της ήταν μηδαμινό και δεν επηρέασε

καθόλου τα παραδοσιακά στοιχεία καταγωγής και πολιτισμού σε συγκεκριμένες μερίδες Τσιγγάνων. Όσοι από τους Ρομά κατάφεραν να ενταχθούν στο πολιτισμικό πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας, τελικά αφομοιώθηκαν στον σύγχρονο ελληνικό τρόπο ζωής ακολουθώντας τα επαγγέλματα, την εκπαίδευση και τα κοινωνικά πρότυπα των υπόλοιπων Ελλήνων. Για κάποιες όμως εναπομείνασες ρόμικες ομάδες η επίδραση του σύγχρονου πολιτισμού αποτελεί κίνδυνο αλλοίωσης και εξαφάνισης της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας και φυσιογνωμίας τους. Παρόλα αυτά όταν μελετήσει κανείς μια ομάδα Ρομά, θα καταλάβει πως πολλά από τα χαρακτηριστικά της διαβίωσης των Τσιγγάνων είναι κοινά και στη ζωή των μη Τσιγγάνων. Εκείνο που διαφοροποιεί τους Τσιγγάνους από τους υπόλοιπους Έλληνες είναι αφενός η εμμονή τους στην τήρηση της διαφορετικότητας και αφετέρου στην άρνησή τους να εξελιχθούν και να μετέχουν στις δραστηριότητες των μεγάλων πόλεων. Η καθυστερημένη αστικοποίηση τους οδήγησε σε μια ζωή δύσκολη, ανθυγιεινή, χωρίς ανέσεις, που τους τοποθετεί –ειδικά μέσα στην ελληνική κοινωνία- στα όρια του διαφορετικού, λες και το ‘διαφορετικό’ ή το ‘άλλο’ είναι ένα αναλλοίωτο, εγγενές χαρακτηριστικό. (Λυδάκη, 2013)

1.1.2 Η οικογένεια των Ρομά.

Η μελέτη της τσιγγάνικης οικογένειας αποτελεί βασικό βήμα για την κατανόηση γενικά της ρόμικης κοινότητας, καθώς γύρω από αυτήν αναπτύσσονται οι παραδοσιακές σχέσεις μεταξύ των μελών της. Οι Roma -ένας πληθυσμός που βασίζεται κατά κύριο λόγο στην διατήρηση της παράδοσης - αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη δομή και το ρόλο της οικογένειας, αφού οι στενοί δεσμοί που δημιουργούνται τους έχουν βοηθήσει να ανταπεξέρθουν στα εμπόδια του κοινωνικού αποκλεισμού και της πολιτισμικής αφομοίωσης. (Εξαρχος, 2007) Η παραδοσιακή μορφή μιας οικογένειας των Τσιγγάνων είναι εκτεταμένη και πατριαρχική. Αποτελείται από τον ενήλικο άντρα, την ενήλικη γυναίκα, τα ανύπαντρα παιδιά και από έναν το λιγότερο παντρεμένο υιό με τη σύζυγο και τα τέκνα του. Αρχηγός είναι ο παππούς ή ο μεγαλύτερος παντρεμένος γιος. (Ντούσας, 1997) Σε μικρότερο βαθμό και ανάλογα με το επίπεδο της κοινωνικής ένταξης των Ρομά ανά περιοχές, συναντάμε πυρηνικές ή ακόμα και μονογονεϊκές ρόμικες οικογένειες. Σε πολλές περιπτώσεις Τσιγγάνων που ζουν ιδίως σε παραπήγματα καταυλισμών κάτω από εξευτελιστικές ανθρώπινες συνθήκες, η ενδογαμία είναι πολύ συχνό φαινόμενο. Με τον όρο ενδογαμία εννοούμε πως γίνονται αρκετοί γάμοι ανάμεσα σε συγγενείς πρώτου βαθμού, όπως τα πρώτα και δεύτερα ξαδέλφια. (Ντούσας, 1997) Αυτό έχει ως

αποτέλεσμα να διευρύνεται ο αιμομικτικός κύκλος όσο πιο γκετοποιημένη είναι και αισθάνεται μια ομάδα Roma. Τα αποτελέσματα των αιμομιξιών είναι πολλές φορές τραγικά όσο αφορά τα βιολογικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά της οικογένειας, ωστόσο το κράτος και κυρίως το Υπουργείο Υγείας ή Παιδείας αδιαφορούν εντελώς για τη διαίωση αυτού του προβλήματος.(Ντούσας, 1997)Η οικογένεια των Τσιγγάνων είναι κατά βάση μονογαμική και ο χωρισμός συναντάται σπάνια. Βέβαια τα τελευταία χρόνια συναντάμε αυξητικές τάσεις σε φαινόμενα χωρισμού ή εξωγαμίας και στις τσιγγάνικες οικογένειες, ως αποτέλεσμα της εκσυγχρόνησης των τσιγγάνικων πληθυσμών(Τερζόπουλου& Γεωργίου,1996). Είναι επίσης αξιοσημείωτο το γεγονός πως αυτή που θίγεται περισσότερο είναι η γυναίκα Τσιγγάνα, αφού όταν ζει σε υποβαθμισμένους συνοικισμούς αναγκάζεται να παντρευτεί σε ηλικία ακόμη και μικρότερη των 12 ετών. Σε ενταγμένες κοινωνικά ομάδες Ρομά τα πράγματα φαίνεται να είναι λίγο καλύτερα και η Ρόμισσα αφενός έχει το δικαίωμα της επιλογής του άντρα της ,αφετέρου μπορεί να παντρευτεί στα 18 με 20 χρόνια.(Ντούσας, 1997)Οι δυο νέοι αρραβωνιάζονται για ένα με δύο χρόνια και δεν μπορούν να ιδωθούν μόνοι τους ή να έχουν σεξουαλικές σχέσεις μέχρι να πραγματοποιηθεί ο γάμος.(Εξαρχος,2007)Το σύνολο τώρα των Τσιγγάνικων οικογενειών που κατάγονται από την ίδια πατρογονική ρίζα αποτελεί το γένος των τσιγγάνων. Τα μέλη του γένους τα διακρίνει το κοινό οικογενειακό επώνυμο (π.χ. στο χωριό Εξαμίλια Κορινθίας υπάρχει το γένος των Τζαμαλήδων, των Καραφάνταλων κα), καθώς και οι δεσμοί 'αίματος'.(Ντούσας,1997)Προχωρώντας βαθύτερα ,δυο ή περισσότερα γένη Τσιγγάνων αποτελούν τη λεγόμενη Τσιγγάνικη *φάρα*. Εδώ περιλαμβάνονται ξαδέλφια, αδέρφια, παιδιά, γονείς, γιαγιάδες, παππούδες, νύφες , εγγόνια, συμπέθεροι και άλλοι λοιποί συγγενείς. Η εκάστοτε φάρα έχει το δικό της εκπρόσωπο ή αρχηγό ή πρόεδρο, που μεσολαβεί για να δώσει λύσεις στις διάφορες κοινωνικές διαφορές ή ανάγκες των μελών της μέσα ή έξω από τον τσιγγάνικο συνοικισμό.(Ντούσας, 1997)Τα μέλη της φάρας με τα ίδια έθιμα, την ίδια γλώσσα, με κοινή παράδοση, καταγωγή και ίδιες κοινωνικές αξίες αποτελούν τη ρόμικη *φυλή*. Στην χώρα μας οι σχετικές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα πως οι οργανωμένες φυλές των Ελλήνων Τσιγγάνων είναι εννέα στον αριθμό:«1. Μπατσόρια,2.Μπαλαμανέ–Roma, 3.Roma,4.Σουβαλιώτες, 5.Τσιγγάνοι, 6.Χωραχάγια (οι περισσότεροι είναι Μουσουλμάνοι, αλλά υπάρχουν και πολλές κοινότητες Χριστιανών),7.Μεσκάρηδες(Αρκουδιάρηδες),8.Δερμετζήδες και 9.Χαντούρια.» (Ντούσας, 1997, σελ 82-83)Κάθε οικογένεια, γένος, φυλή και φάρα των Ρομά βρίσκεται διασκορπισμένη σε όλη την ελληνική επικράτεια και μιλάει ταυτόχρονα τη

δική της ρόμικη διάλεκτο αλλά και τα ελληνικά. Στην τσιγγάνικη κοινότητα και οικογένεια σκοπός κάθε ατόμου ξεχωριστά είναι να εξυπηρετεί τα συμφέροντα της ευρύτερης ομάδας. Για το λόγο αυτό στις τσιγγάνικες ομάδες λειτουργούν έντονα οι έννοιες της πειθαρχίας, του κανόνα και των κοινωνικών υποχρεώσεων. Με λίγα λόγια η ομαδικότητα και η συλλογικότητα των οικογενειών έρχονται πρώτες έναντι της ατομικότητας. Ο γάμος είναι ο θεσμός που ιδρύει και δομεί την οικογένεια. Στην ρόμικη κοινωνία υπάρχουν δυο ειδών γάμοι: ο εθιμικός ή παραδοσιακός και ο θρησκευτικός. (Ντούσας, 1997) Ο παραδοσιακός γάμος γίνεται με βάση τα δικά τους ήθη και έθιμα –συνήθως μέσα στον ίδιο τον καταυλισμό- χωρίς να πηγαίνουν σε εκκλησία και χωρίς φυσική παρουσία ιερέα. Ο παππούς ή οι γονείς της κάθε οικογένειας επιλέγουν κατά κανόνα τον μέλλοντα γαμπρό και τη μέλλουσα νύφη. Πολλές φορές όμως έχουμε φαινόμενα ‘αρπαγής’ ή ‘κλεψίματος’ δύο ερωτευμένων νέων, που οι γονείς τους δεν τους θέλουν μαζί. Με αυτόν τον τρόπο, αφού κοιμηθούν ένα βράδυ μαζί, προσπαθούν να πιάσουν προς την κοινωνική νομιμοποίηση του να ζήσουν με τον άνθρωπο που εκείνοι διαλέγουν. (Ντούσας, 1997) Αν δεν καταφέρουν να δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια, καταλήγουν συχνά στην αυτοκτονία. (Εξαρχος, 2007). Η ρόμισσα που επρόκειτο να παντρευτεί οφείλει να είναι παρθένα και τα έθιμα του γάμου είναι πολλά: η συμμετοχή και συμβολή όλων στο χορό, στο τραγούδι και στις ετοιμασίες, τελετουργίες γονιμότητας με το ψωμί, η ‘αμίλητη’, η ‘αρματωμένη’ νύφη, το ματωμένο σεντόνι, οι οικονομικές συμφωνίες ανάμεσα στις φάρες και τους συμπεθέρους, η προσφορά δώρων στο ζεύγος, τα ‘νυφοδιαλέγματα’ κα. (Λυδάκη, 1997) Για να γίνει ο γάμος ο γαμπρός οφείλει να δώσει ένα μεγάλο χρηματικό ποσό στον πεθερό αφού έτσι «ο γαμπρός εξαγοράζει το γάλα της μάνας που γέννησε και γαλούχησε την κόρη και υποψήφια σύζυγο». (Εξαρχος, σελ. 63, 2007). Επιπρόσθετα όταν μια Τσιγγάνα μένει έγκυος, ο ηθικός κανόνας προστάζει να μην το πει σε κανέναν από φόβο μη ‘ματιάσουν’ το παιδί και εκείνο γεννηθεί νεκρό. (Εξαρχος, 2007). Έτσι συνεχίζει κανονικά να βοηθάει τον άντρα της στις δουλειές ή κάνει όπως πριν όλες τις βαριές δουλειές του νοικοκυριού ακόμα και όντας σε προχωρημένο στάδιο εγκυμοσύνης, πιστεύοντας πως με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύει ότι δεν είναι σε ενδιαφέρουσα. Όταν το παιδί γεννηθεί του δίνουν κατευθείαν ένα όνομα στη δική τους διάλεκτο και ένα χριστιανικό ή μουσουλμανικό ανάλογα με τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Η βάπτιση σε ναό είναι μια αφορμή για νέες φιλίες ή για κουμπαριές και γλέντια. Όμως πολλές είναι οι φορές που τα παιδιά των Τσιγγάνων μένουν αβάπτιστα ή αδήλωτα σε κάποιο δημοτικό αρχείο. (Εξαρχος, 2007) Οι οικογένειες που δημιουργούνται είναι πολυπληθείς με τέσσερα, πέντε, έξι ή

και περισσότερα παιδιά , αφού η παιδική θνησιμότητα στους καταυλισμούς είναι ιδιαίτερα αυξημένη εξαιτίας των ακατάλληλων συνθηκών υγιεινής.(Εξαρχος,2007)

Στις μέρες μας οι Roma καλούνται να ενταχθούν στις κοινωνίες και να εκσυγχρονιστούν. Πολλοί από αυτούς ωστόσο, - και κυρίως όσοι έχουν οικονομική ευχέρεια- προσπαθούν να ενώσουν το σύγχρονο με το παραδοσιακό, χωρίς να παραμερίζουν τα έθιμά τους και χωρίς να αλλοιώνουν την καταγωγή τους. Δεν ντρέπονται για αυτό που είναι και ταυτόχρονα προσπαθούν να ενταχθούν στις ευρύτερες κοινότητες μέσω της εκπαίδευσης και της νόμιμης εργασίας. Αυτό που πρέπει να κάνει κάθε οργανωμένη πολιτεία για να τους βοηθήσει να ζήσουν ανθρώπινα, είναι να τους στηρίξει επαγγελματικά, οικονομικά και να επιστρατεύσει την ανεπτυγμένη τεχνολογία προς όφελος της μόρφωσης και της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης.(Λυδάκη,1997)

1.1.3 Η γλώσσα των Ρομά.

«Η γλώσσα είναι πάνω από όλα ένα μέσο ‘κοινωνικής επικοινωνίας’, ένα μέσο της γνωστοποίησης και της συναναστροφής, της επικοινωνίας».(Λυδάκη,1998, σελ.136)
Ο λαός κάθε εθνικότητας αλλάζει τη γλώσσα του ανάλογα με τις συνθήκες διαβίωσής του και τα ενδιαφέροντα ή τις ασχολίες που έχουν σημασία για εκείνον. Έτσι όλα τα παραπάνω αντικατοπτρίζονται στη δομή και το περιεχόμενο της γλώσσας του. Οι Ρομά φυσικά θέλουν να διατηρήσουν την ρομανί ταυτότητα και καταγωγή τους ζωντανή και ακέραια και για αυτό το λόγο μιλούν αποκλειστικά τη ρομανί διάλεκτο στα παιδιά τους, ιδίως μέσα στους καταυλισμούς. Τα πρώτα πρόσωπα που έρχονται σε επαφή με τη μητρική τους γλώσσα και βάση της οποίας αναπτύσσουν συναισθήματα, είναι τα μικρά τσιγγανόπουλα. Γι’ αυτό η μητρική γλώσσα αποτελεί για το κάθε άτομο ξεχωριστά, το συναισθηματικό δέσιμο και το μέσο επιστροφής στην οικογενειακή αγκαλιά. Όλα τα πρώιμα συναισθήματα και βιώματα που έχουν να κάνουν με τη γλώσσα, διαμορφώνονται στο ασυνείδητο κάθε παιδιού. Η έρευνα που αφορά τη γλώσσα των Τσιγγάνων αποτελεί ένα θέμα που παραμένει ακόμα ανοιχτό, εξαιτίας της βασικής της προφορικής της δομής.(Liegois,1996) Φαίνεται πως η καταγωγή της είναι κατά βάση Ινδογενής με πολλές διαλέχτους, αφού επηρεάστηκε και από τις γλώσσες γειτονικών λαών. Η Ρομανί, η γλώσσα δηλαδή των Τσιγγάνων, δανείστηκε περίπου 518 ινδικές λέξεις, 150 αγγλικές και 430 με σλάβικη, γαλατική, ρουμάνικη, γερμανική, γαλλική, ελληνική καταγωγή.(Liegois,1996)Στην Ελλάδα υπάρχουν οι εξής υπο- κατηγορίες Τσιγγάνικων διαλέκτων: *Η γύφτικη*, που τη μιλούν στην Ήπειρο και τη Μακεδονία, *η Τσιγγάνικη*, των προσφύγων Χριστιανών

Τσιγγάνων της Θράκης, η *Ελληνοτσιγγάνικη-Κρεολική* που ομιλείται σε Αιτωλοακαρνανία και Ευρυτανία, η *Ρουμάνικη* των Ρουμανόγυφτων Ημαθίας ή των περιοχών της Αττικής (Ζεφύρι, Μενίδι κ.α.) και η *μη Τσιγγάνικη* που τη μιλούν οι Μουσουλμάνοι ή άθεοι –άθρησκοι Τουρκόγυφτοι.(Εξαρχος,2007) Σύμφωνα με τα παραπάνω καταλαβαίνουμε πως είναι δύσκολο να μιλάμε για μια ενιαία τσιγγάνικη γλώσσα, ωστόσο η *Ρομανές* ή *Ρομανί* αντιπροσωπεύει όλα αυτά τα διαφορετικά στοιχεία του πολιτισμού των Roma. Βασικό χαρακτηριστικό της γλώσσας αυτής είναι η ποικιλία στο λεξιλόγιο, στη μορφολογία και στη σύνταξη. Αυτό συμβαίνει γιατί, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η *Ρομανί* είναι κυρίως μια προφορική γλώσσα που μιλιέται διαφορετικά από καταυλισμό σε καταυλισμό. Επίσης αφού δε διδάσκεται στα σχολεία δεν έχει και κάποιο ενιαίο, γενικό, γραμματικό ή συντακτικό πλαίσιο. Βέβαια η ανομοιομορφία αυτή δεν δυσκολεύει τις διάφορες ομάδες Roma στο να επικοινωνήσουν και να συνεννοηθούν μεταξύ τους. Η *Ρομανί* των Ελλήνων Τσιγγάνων μπορεί να εμπεριέχει κατά βάση γλωσσικά στοιχεία από την Ινδία (όπως λέξεις χίντι, σανσκριτικές, παντάμπι κ.α.), έχει όμως σαφώς επηρεαστεί αρκετά και από τη νεοελληνική γλωσσική δομή.(Χατζησαββίδης,1999) Για παράδειγμα συναντάμε έναν αξιόλογο αριθμό ελληνικών λέξεων που έχουν να κάνουν με τη μοντέρνα τεχνολογία, τα τρόφιμα, τις μέρες της εβδομάδας, τα ονόματα των μηνών και πολλά άλλα που προσαρμόστηκαν στη γλωσσική μορφή της Ρομανί.(Χατζησαββίδης,1999) Φυσικά υπάρχουν και άλλες γλωσσικοί διάλεκτοι των Roma που ομιλούνται σε χώρες της Ευρώπης(Γαλλία, Ισπανία, Μ. Βρετανία, Γερμανία, Ιταλία) αλλά και σε περιοχές των Βαλκανίων. Αυτές είναι: η διάλεκτος των *Μανούς* στη Γαλλία, των *Καλό* στην Ισπανία, της *Αγγλορομανί* στην Αγγλία, των *Σίντο* σε Γερμανία και Ιταλία, των *Μποσά* στην Αρμενία, των *Καλντεράς* της πρώην Γιουγκοσλαβίας και των *Σουομορομανί* στη Φιλανδία.(Εξαρχος,2007) Ο μισός περίπου πληθυσμός των Ρομά δε χρησιμοποιεί πια τη *Ρομανί*, αλλά τη διάλεκτο του τόπου ή της χώρας στην οποία ζει και μεγαλώνει. Έτσι οι περισσότεροι Τσιγγάνοι είναι δίγλωσσοι ή ακόμα και τρίγλωσσοι, αφού αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν λέξεις από διαφορετικές διαλέκτους. Η γλώσσα *Ρομανές* ωστόσο είναι γι' αυτούς πολύ σημαντική καθώς μέσω εκείνης αναγνωρίζεται η φυλετική, εθνοτική και κοινωνική σχέση όλων των Τσιγγάνων. Όσο περισσότερες είναι οι γλωσσικές ομοιότητες ανάμεσα στις εκάστοτε τσιγγάνικες διαλέκτους, τόσο μεγαλύτερη και εντονότερη είναι και η φυλετική, εθνοτική σχέση. Επιπρόσθετα η Ρομανί λειτουργεί και με ένα προστατευτικό θα λέγαμε ρόλο για τις τσιγγάνικες φυλές, εφόσον μπορούν και συζητούν μεταξύ τους για δικά τους θέματα χωρίς να τους καταλαβαίνουν οι μη

Ρομά. Ένα τσιγγάνικο ρητό ‘Ο Ρομ τους Ρομά αναγνωρίζει ακόμη και όταν δεν μιλούν, «Ο rom er romes bioibenqo- dahalovel», αποδεικνύει τον καθοριστικό και σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η μητρική γλώσσα σε μια μειονοτική ομάδα. Η ρομανί, ενώνει τις Τσιγγάνικες φάρες και παραμερίζει τους μη Τσιγγάνους, τους άλλους, τους ξένους, αφού αποτελεί τον κοινό κώδικα επικοινωνίας τους. Σε πολλές περιπτώσεις τσακωμών, διαπληκτισμών ή και καυγάδων μεταξύ τους χρησιμοποιούν αποκλειστικά τη Ρομανί διάλεκτο. Αυτό γίνεται, είτε επίτηδες και συνειδητά για να μη ξέρουν οι άλλοι τι συμβαίνει, είτε αυθόρμητα καθώς πάνω σε έντονες συναισθηματικά καταστάσεις η γλώσσα που έμαθαν στα πρώτα βήματα της ζωής τους είναι αυτή που τους εκφράζει άμεσα. (Λυδάκη, 1998)Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων, όπου πολλές φορές οι μαθητές Ρομά μιλάνε μεταξύ τους (μέσα στην τάξη ή και στο διάλειμα) σε άπταιστα Τσιγγάνικα, για να μη τους καταλάβουν μαθητές και εκπαιδευτικοί. Στις περιπτώσεις αυτές ο εκπαιδευτικός δεν αποτρέπει τα παιδιά στο να μη μιλούν τη γλώσσας τους, αλλά ζητά διακριτικά να εξηγήσουν και στους υπόλοιπους τι συζητούν. Ακόμη στο δημοτικό σχολείο των Εξαμιλίων πολλά παιδιά μη Ρομά έχουν μάθει και χρησιμοποιούν τσιγγάνικες λέξεις. Σε ένα από τα φύλλα της ετήσιας σχολικής εφημερίδας μάλιστα, υπάρχει άρθρο των ίδιων των μαθητών, που αναφέρει χαρακτηριστικές λέξεις τσιγγάνων στα ελληνικά και στα αγγλικά. Τα τελευταία τριάντα χρόνια γίνεται μια προσπάθεια να υιοθετηθεί μια κοινά αποδεκτή γραπτή *Ρομανί* γλώσσα. Το 1990 στη Βαρσοβία δημιουργήθηκε ένα πρώτο αλφάβητο για τη *Ρομανί*. Οι δυσκολίες όμως για την κωδικοποίηση όλων αυτών των διαλέκτων σε μια κοινή Τσιγγάνικη γλώσσα είναι πολλές και δημιουργούνται έτσι προβλήματα λεξιλογίου, χαλαρής δομής και μορφολογικής ανομοιομορφίας.(Χατζησαββίδης,1999)Η αισιοδοξία των επιστημόνων και των ερευνητών παρόλα αυτά δεν χάνεται και γίνονται προσπάθειες για να δημιουργηθεί τελικώς η επίσημη γραπτή γλώσσα των Τσιγγάνων.

1.1.4. Η εργασία και οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες.

Αυτό που βοήθησε και επέτρεψε στους Ρομά να διατηρήσουν τα στοιχεία της φυλής τους ανέπαφα στο χρόνο, παρόλη την ελλιπή ιστορική μνήμη και την οικονομική ανέχεια, ήταν κατά κύριο λόγο το νόημα και ο τρόπος εργασίας. Τι είναι όμως η εργασία; Σύμφωνα με την S. Wallman η εργασία είναι «η φυσική και ψυχική ενέργεια που καταβάλλει ο εργαζόμενος για την παραγωγή, διατήρηση και μετατροπή των οικονομικών πόρων. Στα παραπάνω συμπεριλαμβάνονται οι επιλογές, οι αποφάσεις και απολαβές του εργαζόμενου οι οποίες περιορίζονται από τη λογική του

συστήματος μέσα στο οποίο εργάζονται».(Κοππάση–Οικονομέα,σελ.290,2002) Έτσι καταλαβαίνουμε το πόσο αξιοσημείωτη, απαραίτητη και σημαντική είναι η εργασία για τους Τσιγγάνους, που αποτελούν μια ευαίσθητη κοινωνική ομάδα μέσα στη σύγχρονη κοινωνία. Όπως όλοι έτσι και οι Ρομά δουλεύουν για να επιτύχουν κάποιο στόχο. Το οικονομικό κίνητρο είναι το πρωτεύον όμως και έπειτα έρχονται η διατήρηση της αυτοεκτίμησης και η αναγνώριση- ενσωμάτωση στην κοινότητα. Επομένως η εργασία είναι γι' αυτούς όχι μόνο μέσο συντήρησης, αλλά και μέσο που τους διασφαλίζει την τιμή, την αξιοπρέπεια και την κοινωνική καταξίωση.(Κοππάση –Οικονομέα, 2002)Οι Ρομ βρισκόμενοι συνήθως στο κατώτατο βάθρο της πυραμίδας των κοινωνικών στρωμάτων, έχουν μηδαμινή πρόσβαση στους πόρους και τα οφέλη της καπιταλιστικής, σύγχρονης, προοδευτικής κοινωνίας. Για το λόγο αυτό βλέπουμε πως οι περισσότεροι Roma εργάζονται με άχρηστα και ασήμαντα υλικά. Ακόμη έχουν μεγάλη ευελιξία στο να αλλάζουν συχνά επαγγελματικές ασχολίες, ανάλογα με τις ανάγκες τους, όπως και ικανότητα στο να δημιουργούν κάτι αξιόλογο από το τίποτε. Αναλαμβάνουν επίσης εργασίες και κάνουν επαγγέλματα που κανείς από τους μη Τσιγγάνους δε θα ήθελε να κάνει. Παραδείγματος χάρη οι Ρομά είναι οι μόνοι τροφοδότες και προμηθευτές αγαθών σε πολλά ακριτικά, ορεινά και απομακρυσμένα ελληνικά νησιά.(Κοππάση –Οικονομέα,2002) Για τους Τσιγγάνους η εργασία και η επαγγελματική απασχόληση έχουν νόημα μόνο για το τώρα. Επομένως η εργασία τους δεν εμπεριέχει οχτώωρα, αλλά μετριέται ως επί το πλείστον σε μέρες. Η δουλειά πολλές φορές είναι γι' αυτούς μια αδιάκοπη και συνεχόμενη διαδικασία όπου εργάζονται με περισσή ένταση, διαψεύδοντας τη φήμη τους ως αργόσχολοι. Μόνοι τους θα κανονίσουν τις μέρες που θα δουλεύουν, που θα αναπαύονται και για το λόγο αυτό η συνταξιοδότηση αποτελεί για εκείνους ένα άπιαστο όνειρο. Η μισθωτή εργασία είναι για τους Ρομά κάτι που δεν το επιλέγουν ή δεν το θέλουν, εξαιτίας των περιορισμών και των απαγορεύσεων που τη συνοδεύουν. Επομένως στρέφονται προς την αυτοαπασχόληση που σε συνδυασμό με την ευελιξία και ευκαμψία του ωραρίου είναι ο μόνος δρόμος εργασιακής ασφάλειας. Όσο για την επαγγελματική αλληλεγγύη και προσφορά, το τσιγγάνικο νοικοκυριό βασίζεται στη συμμετοχή όλων των μελών του. Εργάζονται όλοι μαζί ανά οικογένειες, με χαλαρούς ρυθμούς, μη ξεχωρίζοντας το οικογενειακό από το εργασιακό περιβάλλον και σκοπός είναι κάθε μέλος να βοηθά το γενικό σύνολο. Τα παιδιά των Ρομά από πολύ μικρή ακόμα ηλικία αναγκάζονται να βγουν στην αγορά εργασίας με βασικό σκοπό την οικονομική ενίσχυση της οικογένειάς τους. Το αποτέλεσμα σκληρό για την παιδική τους ψυχή, αφού η παρακολούθηση των μαθημάτων του σχολείου μπαίνει σε δεύτερη μοίρα και

οδηγεί τις περισσότερες φορές στη μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Ο νόμος Ν.1837/89 όμως, ορίζει ότι το κατώτατο όριο ηλικίας για την είσοδο στην εργασία είναι το 15ο έτος και κατά συνέπεια καταλαβαίνει κανείς πόσα μικρά τσιγγανόπουλα ωθούνται στην παράνομη εργασία.(Ντούσας, 1997)Επιπλέον το άρθρο 32 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναφέρει ότι «κάθε παιδί έχει δικαίωμα προστασίας από εργασία που το βλάπτει και που είναι επιβλαβής για την υγεία και την εκπαίδευση του. Εάν εργάζεται έχει το δικαίωμα να είναι ασφαλής και να αμείβεται ικανοποιητικά.»(www.unicef.gr)Οι περισσότεροι Τσιγγάνοι αποκλείονται από την εξειδικευμένη εργασία, αφού η έλλειψη πιστοποιητικών γέννησης και η σχολική διαρροή δεν τους επιτρέπουν να εκπαιδεύονται για να ανελιχθούν στον επαγγελματικό τομέα. Αυτό όμως οδηγεί σε μια άλλους είδους εξειδίκευση που βασίζεται στην τσιγγάνικη παράδοση και τα τσιγγάνικα έθιμα. Οι Ρομά δηλαδή, είναι ‘ικανοί’ για συγκεκριμένες εργασίες όπως:η πώληση εμπορευμάτων σε πανηγύρια ή λαϊκές αγορές, η συγκομιδή προϊόντων ανάλογα με την εποχή, η σιδηρουργία, η καλαθοπλεχτική, η ενασχόληση με τη μουσική και τη μαντική τέχνη.(Κοππάση –Οικονομέα, 2002)Μεγάλη θεωρείται η συμβολή των Ελλήνων Τσιγγάνων στη διάσωση και διάδοση του δημοτικού μας τραγουδιού, που ως γνωστόν συνδέεται άμεσα με τραγούδια του απλού αγροτικού πληθυσμού που υμνούν τη φτώχεια, τη δυστυχία, τον έρωτα και τον ανθρώπινο, καθημερινό μόχθο.(Εξαρχος,2007)Οι βασικοί οργανοπαίχτες ή «μουσικάντηδες» όλων των πανηγυριών, γλεντιών και γάμων της χώρας μας ήταν κατά βάση Γύφτοι ή Τσιγγάνοι. Εκείνοι έπαιζαν τις μελωδίες για να χορέψει ο κόσμος και καθώς το δημοτικό τραγούδι δεν είναι μόνο οι στίχοι αλλά και η μουσική σύνθεση, καταλαβαίνουμε πόσο βοήθησαν οι Ρομά στην διάσωση των δημοτικών μελωδιών. Έτσι εκτός από τα βασικά είδη δημοτικών τραγουδιών(νανουρίσματα, μοιρολόγια, ακριτικά, της τάβλας), έχουμε και άλλα τραγούδια που θεωρούνται δημιουργήματα των Γύφτων. (Εξαρχος, 2007). Χαρακτηριστικά ο Ελβετός εθνομουσικολόγος Samuel Baud-Bovy στο «Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι» έχει γράψει ξεχωριστό κεφάλαιο για τους περιβόητους Γύφτους οργανοπαίχτες, που έπαιζαν μουσική για να διασκεδάσουν τον Αλή-Πασά των Ιωαννίνων επί Τουρκοκρατίας.(Εξαρχος,2007)

Ο Κ. Φαλτάιτς από τη άλλη αποδίδει «κατά μέγα μέρος τη γέννησιν, την διαμόρφωσιν, και διατήρησιν του δημοτικού μας στίχου» αποκλειστικά στις Τσιγγάνικες φυλές.(Εξαρχος,σελ.90-91,2007)Επιπρόσθετα το ταλέντο τους στη μουσική επιβεβαιώνεται και τη δεκαετία του 1930, όπου στην ηχοληψία ηπειρώτικων

τραγουδιών γίνεται αναφορά για τη συμμετοχή τριών Γύφτων από τα Ιωάννινα, σιδηρουργών στο επάγγελμα, μα με μεγάλη έφεση στη μουσική. Η ακόμη η Δέσποινα Μαζαράκη μετά από έρευνες, καταλήγει στο συμπέρασμα πώς το λαϊκό κλαρίνο ήρθε στην Ελλάδα από τους Τουρκόγυφτους της Τουρκίας.(Εξαρχος, 2007) Στο σημείο αυτό δε θα ξεχάσουμε να αναφέρουμε και τη μουσική επιδεξιότητα των Τσιγγάνων της Ευρώπης, όπως είναι η μουσική των Γύφτων στην Ανδαλουσία της Ισπανίας, όπου θεωρείται μια από τις πιο αντιπροσωπευτικές μουσικές όλης της χώρας. Παρόλη τη σημαντική συμβολή τους όμως στο δημοτικό τραγούδι, οι Τσιγγάνοι οργανοπαίχτες αντιμετωπίστηκαν-τις περισσότερες φορές από τους Έλληνες – με κακεντρέχεια και περιφρόνηση. Σε ελάχιστα διασωζόμενα τραγούδια που αναφέρονται σε Γύφτους, τονίζονται κυρίως τα αρνητικά χαρακτηριστικά της φυλής, κάτι που αποδεικνύει τον έντονο κοινωνικό και φυλετικό ρατσισμό που βιώνουν οι Ρομά ανά τους αιώνες.(Εξαρχος, 2007) Συνοψίζοντας σε ότι αφορά την επαγγελματική δραστηριότητα των Ελλήνων Roma, η ανάγκη να προσαρμοστούν στις σύγχρονες τάσεις της ελληνικής οικονομίας έκανε πολλούς από τους Τσιγγάνους να αφήσουν τα πατροπαράδοτα επαγγέλματα του σιδερά, του καλαθοποιού, του γανωματή, του καρεκλοποιού και να αλλάξουν επαγγελματική πορεία, στρεφόμενοι προς το εμπόριο γλαστρών, καρέκλας, λουλουδιών κ.α. Ακόμη η ευρεία χρήση των μηχανημάτων στις καλλιέργειες, εξοφάνισε το επάγγελμα του εργάτη συγκομιδής καρπών ή εκείνου του ζωέμπορου. Το παραδοσιακό τσιγγάνικο επάγγελμα που φαίνεται πως καταφέρνει να επιβιώνει και να παραμένει ζωντανό, είναι αυτό του μουσικού.(Μάρκου, στο Τρουμπέτα, 2008) Μπορεί οι Ρομά να έχουν εξαναγκαστεί να προσαρμοστούν στις σύγχρονες απαιτήσεις του κλάδου του εμπορίου, έρχονται επίσης αντιμέτωποι με πολλά εμπόδια που αφορούν την άσκηση της ιδιότητας του εμπόρου. Αρκετοί είναι αυτοί που δεν μπορούν να ανταπεξέρθουν και δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να τους χορηγηθεί άδεια πωλητή ή μικροπωλητή. Αυτό έχει ως κύρια συνέπεια να μην είναι νόμιμα ασφαλισμένοι σε κανένα ταμείο και έτσι στρέφονται προς την παρανομία. Σε έρευνα που έχουν πραγματοποιήσει οι Παπακωνσταντίνου, Βασιλειάδου, Παυλή-Κορρέ φαίνεται ότι το 40% των Roma δεν υπόκεινται σε καμιά κοινωνική ασφάλιση και εξασκούν παρανόμως το επάγγελμά τους.(Μάρκου, στο Τρουμπέτα, 2008) Όταν επομένως υπάρχει έλλειψη κοινωνικής μέριμνας και ασφάλισης σε μια μειονοτική ομάδα όπως είναι οι Τσιγγάνοι, αυτό επιφέρει και πολλές καθημερινές δυσκολίες στην κοινωνική περίθαλψη, την υγεία, την πρόληψη, την προσωπική υγιεινή, την πρόσβαση στις ιατρικές υπηρεσίες και τη χορήγηση φαρμακευτικής αγωγής όποτε υπάρχει ανάγκη. Αυτό επιφέρει και μεγάλα

ποσοστά θνησιμότητας των Τσιγγάνων, καθώς οι εγκυμονούσες Τσιγγάνες τις περισσότερες φορές μπορεί να γεννούν στις σκηνές των καταυλισμών χωρίς την παραμικρή και στοιχειώδη υγειονομική βοήθεια ή περίθαλψη. (Μωραϊτού, στο Λυδάκη 2013) Από την άλλη οι Ρόμισσες εργάζονται ως εργάτριες γης ή συγκομιδής αγαθών ανά εποχή και ανάλογα τις ανάγκες, δουλεύοντας σε ξένες περιουσίες βαμβακιού, ντομάτας, πορτοκαλιού, καπνών, ελιάς και άλλων προϊόντων (Ντούσας, 1997) Επιτελούν εργασίες επίπονες, δύσκολες, ανθυγιεινές, που δε τις κάνουν εύκολα γυναίκες μη Ρομά και που δυστυχώς δεν καλύπτουν τις Τσιγγάνες στον τομέα της κοινωνικής ασφάλειας, ούτε τις προστατεύουν από την ανεργία και σαφώς από τα δικαιώματά τους για άδειες και ρεπό. Επίσης βοηθάνε πολύ συχνά τους άντρες τους στην πώληση προϊόντων, στη λαϊκή αγορά, στο μάζεμα παλιοσίδερων, πλαστικών αντικειμένων κ.ο.κ. Τέλος μια ομάδα Ρομισσών ασχολείται ακόμα με τη μαγεία, τη μαντική και τη ζητιανιά. (Ντούσας, 1997) Όλες αυτές οι παράνομες εργατικές δραστηριότητες φέρνουν τους Τσιγγάνους και τις Τσιγγάνες, πολύ συχνά σε αντιδικία με την αστυνομία και τα τοπικά δικαστήρια. Πολλά είναι τα πρόστιμα που τους επιβάλλονται για παράνομη εργασία, χωρίς άδεια, ενώ αρκετοί καταλήγουν στις αγροτικές φυλακές. Βέβαια κανένας δεν τους είπε ποτέ πως θα επιβιώσουν μέσα σε έναν κόσμο που τους απαξιώνει, που δεν τους παίρνει σε δουλειές και συνεχώς τους αμφισβητεί. (Ντούσας, 1997)

2. Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ελλάδα.

Η εκπαίδευση είναι για τις Ρόμικες οικογένειες κάτι ξένο και αποκομμένο από αυτούς, καθώς η διάδοση της πληροφορίας και της γνώσης γενικότερα γίνεται για εκείνους μέσα από τον προφορικό λόγο. Ας μη ξεχνάμε ότι η τσιγγάνικη γλώσσα είναι μόνο προφορική και έτσι η γραφή και η ανάγνωση δεν υπάρχουν καν στις στιγμές της ζωής τους. (Παυλή & Σιδέρη, 1990, Λυδάκη, 1998) Το οξύμωρο είναι ότι μπορεί να μην αναγνωρίζουν τη συμβολή και την αξία των σχολείων όμως στην καθημερινή τους ζωή χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν και το γραπτό λόγο. Το γεγονός ότι οι Ρομά δεν φοιτούν κανονικά και τακτικά στα δημόσια ελληνικά σχολεία και τελικά δεν μπορούν να ολοκληρώσουν την εκπαιδευτική τους πορεία, έχει ως συνέπεια το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, που είναι και το βασικό αίτιο κοινωνικής αποστασιοποίησης και περιθωριοποίησης από την ελληνική κοινωνία. (Γ.Γ.Λ.Ε., 1996) Στην περίπτωση αυτή είναι που καλείται ο εκπαιδευτικός κόσμος για να μεταλαμπαδεύσει στους ανήλικους μαθητές του όλες εκείνες τις γνώσεις, τις αξίες, τους κανόνες και τα εφόδια για να σχηματίσουν μια προσωπικότητα απαλλαγμένη

από τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις, τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Μαζί με την οικογένεια το σχολείο οφείλει να διαπαιδαγωγήσει και να κοινωνικοποιήσει το άτομα για να αναδείξουν τον καλύτερό τους εαυτό, τόσο στο στενό τους περιβάλλον όσο και στην κοινωνία ευρύτερα.(Κωνσταντίνου, 1997)Οι Τσιγγάνοι από την άλλη πλευρά έχουν την πεποίθηση πως η διαπαιδαγώγηση έρχεται μέσα από την τσιγγάνικη οικογένεια και την παράδοση, ενώ το σχολείο παρέχει μόνο τη γνώση της ανάγνωσης, της αριθμητικής και της γραφής που απλά θα τους διευκολύνουν λίγο στις καθημερινές τους συναλλαγές και θα τους προσφέρουν μια αρχηγική θέση μέσα στην ίδιο το Ρόμικο καταυλισμό.(Δαφέρμος, στο Λυδάκη,2013)Επιπλέον οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι πιστεύουν πως όταν τα παιδιά τους εισέρχονται στο σχολείο σιγά- σιγά ‘υποχρεούνται’ να αφήσουν πίσω τους τις παραδόσεις και τον τρόπο ζωής τους και να αποκτήσουν τον τρόπο σκέψης της κυρίαρχης ελληνικής κοινωνίας.(Λυδάκη,1998) Στα ίδια τα παιδιά των Ρομά από την άλλη η μάθηση γίνεται από την πρακτική εμπειρία που τους δημιουργείται βγαίνοντας στο δρόμο να ‘δουλέψουν’ ή να ζητιανέψουν, για να συνεισφέρουν και αυτά στα ‘προς το ζην’ της οικογένειάς τους.(Δαφέρμος, στο Λυδάκη, 2013) Για εκείνα το «σχολείο του δρόμου» είναι αυτό που πραγματικά λειτουργεί και μέσω των πρακτικών του δρόμου πιστεύουν, από πολύ μικρά ακόμα , ότι θα γεμίσουν γνώσεις και εμπειρίες για να τις εφαρμόσουν στην καθημερινή τους επιβίωση μέσα και έξω από τον καταυλισμό.(Βαξεβάνογλου, 2001) Υπάρχει ένα ρόμικο ρητό που λέει ότι : 'Kon zanel but, but crdel “ama em” kon crdel but, but zanel' και η ερμηνεία είναι ότι “όποιος ξέρει πολλά, πολλά τραβάει και όποιος τραβάει πολλά, πολλά ξέρει”, που δείχνει το οξύμωρο που δημιουργείται ανάμεσα στην εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων και την καθημερινότητά τους.(Βασιλειάδου & Παυλή – Κορρέ, 1999) Έτσι αυτός που ξέρει τα πολλά και τραβάει πολλά είναι αυτός που επέλεξε το δύσκολο μονοπάτι της γνώσης και της μάθησης μέσα από το πέρασμά του στο σχολείο, ενώ εκείνος που τραβάει πολλά, είναι αυτός που διάλεξε το δύσκολο επίσης δρόμο της καθημερινής επιβίωσης μέσα από την εργασία και την ταλαιπωρία για την ημερήσια επιβίωση, που του δίδαξε πολλά για την πραγματική ζωή.(Δαφέρμος, στο Λυδάκη, 2013)

Ωστόσο η έννοια της κοινωνικοποίησης που απορρέει από την αξία της εκπαίδευσης, είναι πολύ σημαντική και για τους μαθητές Ρομά. Αυτός που πρωτοαναφέρθηκε στον όρο κοινωνικοποίηση ως η «σκόπιμη και συστηματική επιρροή της παλιάς προς τη νέα γενιά» (Κωνσταντίνου, σελ.34,1997) ήταν ο E. Durkheim το 1972. Αργότερα ο T. Parsons τονίζει πως η κοινωνικοποίηση είναι ο εσωτερικός κόσμος του πολιτισμού

μέσα στο οποίο γεννήθηκε το παιδί (Πυργιωτάκης, 1984). Και ο H. Fend μιλάει για την κοινωνικοποίηση και θεωρεί πως μέσω αυτής διαμορφώνεται η συμπεριφορά και η ένταξη του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία ή σε μία ομάδα αυτής, αφού μαθαίνει τους κανόνες, τι αξίες, τα σύμβολα και τα επικοινωνιακά συστήματα των κοινωνιών ή των ομάδων.(Πυργιωτάκης,1984)Τέλος, το 1977 ο H. Muller, κάνει λόγο για την κοινωνικοποίηση ως «το σχηματισμό της προσωπικότητας του ανθρώπου, μέσα σε ένα χώρο εξέλιξης, η οποία αρχίζει με τη γέννηση ή ακριβέστερα πριν από τη γέννηση και διαρκεί ολόκληρη τη ζωή του».(Κωνσταντίνου,σελ.35,1997)Επομένως η κοινωνικοποίηση δεν είναι απλά μια έννοια χωρίς ουσία, αλλά αποτελεί μια διαρκή και συνεχόμενη διαδικασία αφού επηρεάζει ολόκληρη τη ζωή των ανθρώπων. Η κοινωνικοποίηση που ο μαθητής δέχεται μέσα από το σχολείο, του προσφέρει ένα σωρό σημαντικές, για την προσωπικότητα και την μετέπειτα επικοινωνιακή του δεινότητα, επιδράσεις όπως είναι οι νέες διαπροσωπικές σχέσεις, οι στάσεις, οι αξίες και οι κοινωνικοί κανόνες.(Κωνσταντίνου,1997)Το σχολείο λοιπόν είναι αυτό το βασικό μέσο που μπορεί και πρέπει να διαμορφώσει βάσεις και να μεταφέρει αξίες για να αντιμετωπίζονται θετικότερα όχι μόνο οι Ρομά, αλλά όλοι οι μαθητές των διαφορετικών πολιτισμών.(Μάρκου, στο Διεθνές Συμπόσιο της Γ.Γ.Λ.Ε., 1996) Σε αυτό μπορεί να βοηθήσει η διδασκαλία που προέρχεται εμπνευσμένη από τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Στην Ελλάδα η διαπολιτισμικότητα εμφανίζεται ως όρος στη βιβλιογραφία γύρω στα 1980 και έχει να κάνει με την ένταξη και ενσωμάτωση των παιδιών Ελλήνων μεταναστών που γυρνούσαν μόνιμα στην πατρίδα.(Κοκκίνου, 2010)Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι κατάλληλη για ένα σχολείο ανοιχτό στην κοινωνία καθώς αναδεικνύει την πολύ πολιτισμικότητα στις σύγχρονες κοινωνίες και βοηθά μέσω εσωτερικών αλλαγών στην προσωπικότητα του μαθητή, στην αντιμετώπιση των όποιων συγκρούσεων που απορρέουν από την πολιτισμική διαφορετικότητα.(Μάρκου, στο Διεθνές Συμπόσιο της Γ.Γ.Λ.Ε.,1996)Ιδιαίτερη αναφορά στους στόχους της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, γίνεται στο υποκεφάλαιο 4.1.4 της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας με τίτλο: «Ο ρόλος του εκπαιδευτικού απέναντι στην ετερότητα. Μέθοδοι διαχείρισης στη σχολική τάξη.»

Τα σχολεία επομένως έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν ,πρώτα τους μαθητές και αργότερα ολόκληρη την κοινωνία, ώστε να μπορεί να δεχτεί και να υποδεχτεί ένα διαφορετικό μαθητή μέσα στους κόλπους της. Επιπλέον μπορούν και επιβάλλεται να δώσουν την ευκαιρία σε μαθητές όπως είναι οι Ρομά, να αναπτύξουν και να βελτιώσουν τις δυνατότητες τους, την προσωπικότητά τους και την ίδια τους τη ζωή

με στήριγμα τη γνώση και το μορφωτικό κεφάλαιο. (Κοκκίνου, 2010) Δεν μπορούν να διαπλάσσουν εξ' ολοκλήρου τα Τσιγγανόπαιδα, γιατί αυτό είναι κομμάτι της οικογένειας, αλλά μπορούν να μεταφέρουν το μήνυμα στα παιδιά των Ρομά να αισθάνονται και να μεταφέρουν θετικά την κουλτούρα τους στο ελληνικό κοινωνικό σύνολο. Άρα, το δημόσιο ελληνικό σχολείο οφείλει να έχει συμπληρωματικό ρόλο ταυτόχρονα με την οικογενειακή εκπαίδευση και κουλτούρα των Τσιγγάνων και να μην είναι ο φορέας απώλειας του Τσιγγάνικου πολιτισμού τους.(Jean-Pierre Liigeois, στο Διεθνές Συμπόσιο, Γ.Γ.Λ.Ε., 1996) Άλλωστε όλα τα παιδιά στο σχολείο πρέπει να γίνονται αποδέκτες ίσων ευκαιριών μάθησης, ανεξάρτητα από το φύλο τους, την κοινωνική τους τάξη, το έθνος στο οποίο ανήκουν, τη θρησκεία που πρεσβεύουν, τη γλώσσα που ομιλούν και των γενικότερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους. (Κοκκίνου, 2010)

Ο Τσιάκαλος το 1996 χωρίζει την εκπαιδευτική διαδικασία σε (4) σε τέσσερα επίπεδα:

- 1.Πρώτες στην εκπαιδευτική οδό έρχονται οι παιδαγωγικές προθέσεις.
- 2.Δεύτερες ακολουθούν οι αποφάσεις που θα πάρει ο δάσκαλος για το τι θα διδάξει για να επιτύχει τις παιδαγωγικές του προθέσεις.
- 3.Τρίτη βρίσκεται η ανάλογη μέθοδος διδασκαλίας ή το διδακτικό μοντέλο που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός για να διδαχθεί αυτό που έχει αποφασιστεί.
- 4.Τέλος, τα διδακτικά μέσα του εκπαιδευτικού που θα χρησιμοποιηθούν, ώστε να εισέλθει το διδακτικό περιεχόμενο, στο διδακτικό μοντέλο και να αφομοιωθούν οι αρχικές παιδαγωγικές προθέσεις που ακολουθούν.

Βεβαία όλα τα παραπάνω βήματα ή επίπεδα της εκπαίδευσης μπορούν να συνδυαστούν ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών. Έτσι, αν η ομάδα που θέλουμε να διδάξουμε ανήκει σε ομάδα κοινωνικών διακρίσεων ή πολιτισμικών διαφορών, όπως είναι οι Ρομά, τότε το περιεχόμενο της διδασκαλίας καθώς και οι απόφαση για το τι θα διδαχθεί δεν γίνονται, αλλά βασίζονται στις ανάγκες των Τσιγγανοπαίδων. Επιπροσθέτως υπάρχει και μια αλληλεξάρτηση ανάμεσα στις παραπάνω κατηγορίες, παραδείγματος χάρη οι παιδαγωγικές προθέσεις εξαρτώνται από το διδακτικό περιεχόμενο, αλλά και οι διδακτικές μέθοδοι εξαρτώνται από την παιδαγωγική πρόθεση.(Τσιάκαλος, 1996)Ο εκπαιδευτικός επιλέγει τα διδακτικά μέσα που θα χρησιμοποιήσει, επειδή έχει την πεποίθηση ότι αυτά θα τον βοηθήσουν να

προσαρμόσει και να επιτύχει τους στόχους του καλύτερα. Εάν τα διδακτικά μέσα δεν είναι προσαρμόσιμα και συμβατά με την παιδαγωγική πρόθεση του εκπαιδευτικού, τότε πολύ πιθανόν το αποτέλεσμα να είναι αρνητικό και επομένως αποτυχημένο. Για το λόγο αυτό όλα τα στάδια της διδασκαλίας –αλλά κυρίως τα διδακτικά μέσα- είναι πολύ σημαντικά για την επίτευξη και το σχεδιασμό της διδασκαλίας και δεν μπορεί να υπάρξει το ένα χωρίς το άλλο. Οι στόχοι της διδασκαλίας που μπορούν να επιτευχθούν με τα σωστά διδακτικά μέσα είναι: η αύξηση του ενδιαφέροντος των μαθητών, η γρηγορότερη και ευκολότερη κατανόηση των πληροφοριών που διδάσκονται, η διέγερση της προσοχής και τελικώς η ανάπτυξη του κριτικού νου. Οι παραπάνω αναφορές δείχνουν σαφώς ότι τα κατάλληλα διδακτικά μέσα στην εκπαίδευση των διαφορετικών κοινωνικά ομάδων, όπως είναι οι Ρομά, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην διαπαιδαγώγησή τους. Καλό θα είναι επομένως, οι εκπαιδευτικοί που αποφασίζουν με δική τους κρίση το τι θα διδάξουν και πώς, να αντιλαμβάνονται πως οι ρεαλιστικές ανάγκες των Ρομά μαθητών οφείλουν να «καθρεφτίζονται» και στα διδακτικά υλικά που χρησιμοποιούνται για την εκπαίδευσή τους. (Τσιάκαλος, 1996) Το διδακτικό υλικό όμως είναι συνήθως το σχολικό εγχειρίδιο και μάλιστα πολλές φορές είναι και το βασικό και κυρίαρχο διδακτικό μέσο. Βιβλία ή έντυπη μορφή διδακτικών μέσων δεν υπάρχουν στον πολιτισμό και στον κόσμο των Τσιγγάνων καθώς δεν υπάρχει κάπου καταγεγραμμένη η δική τους γλώσσα. Οπότε ο εκπαιδευτικός που θα διδάξει και σε μαθητές Ρομά είναι σχεδόν απαραίτητο να έχει την κατάλληλη εκπαιδευτική κατάρτιση και να έχει στη διάθεσή του κατάλληλα διαμορφωμένο για τις ανάγκες των Ρομά εκπαιδευτικό υλικό, ώστε να αποδέχεται και αυτός την ύπαρξη της ποικιλομορφίας μέσα στην τάξη του, χωρίς να επηρεάζεται από προκαταλήψεις και στερεότυπα.

Επιπλέον δεν είναι λίγοι οι Τσιγγάνοι γονείς που θέλουν να καταγραφεί η ιστορία τους, τα ήθη και τα έθιμά τους σε κάποιο βιβλίο, γιατί έτσι πιστεύουν πως θα αναγνωριστεί ο Ρόμικος πολιτισμός τους. Οι Τσιγγάνοι στο σύνολό τους μικροί και μεγάλοι πιστεύουν ότι με τη συμμετοχή στο σχολικό περιβάλλον θα μπορέσουν να αντιληφθούν και τη δική τους πραγματικότητα και την αξία της κουλτούρας τους για να μπορέσουν να προσαρμοστούν πιο εύκολα στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία. (Jean-Pierre Liigeois, στο Διεθνές Συμπόσιο, Γ.Γ.Λ.Ε.,1996) Για αυτό και το σχολείο πρέπει να επιτρέψει στο Ρομά μαθητή να νιώσει αξιοπρέπεια και υπερηφάνεια για την καταγωγή του, για τον πολιτισμό του, για τη μητρική του γλώσσα, την οποία να μπορεί να την χρησιμοποιεί και να την μιλάει παράλληλα με τα ελληνικά. (Marcel

Courthiade, στο Διεθνές Συμπόσιο, Γ.Γ.Λ.Ε., 1996) Εξάλλου οι άνθρωποι που βρίσκονται σε άλλο, ξένο και διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον από το οικείο και δικό τους, μπορούν να αναπτύξουν και τη διγλωσσία και τον διαπολιτισμό. (Κοκκίνου, 2010)

Η πανελλήνια έρευνα «Υγεία και κοινότητα των Ρομά: Ανάλυση και κατάσταση στην Ελλάδα» που έγινε από τη Γενική Γραμματεία Διαχείριση Ευρωπαϊκών Πόρων και από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση η 'Εύξεινη Πόλη' έδειξε: ότι περίπου το 55 % των Τσιγγανοπαίδων δεν πήγε ποτέ σχολείο, το 33 % κατάφερε μετά βίας να τελειώσει τις πρώτες δύο τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μόλις το 7% ολοκλήρωσε όλες τις τάξεις στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 3% πήγε για λίγο στο γυμνάσιο, το 0,5% τελείωσε το γυμνάσιο, ενώ μόνο το 1% συνέχισε στο λύκειο. Ακόμη έδειξε ότι οι μαθητές Ρομά που διαμένουν σε περιοχές της Δυτικής Ελλάδας δέχονται περισσότερο ρατσισμό και αντιμετωπίζουν το σχολικό αποκλεισμό σε μεγαλύτερο βαθμό συγκρινόμενα με Τσιγγανόπαιδα άλλων περιοχών της Ελλάδας, με εξαίρεση τα παιδιά των Ρομά που ζουν σε συγκεκριμένες υποβαθμισμένες περιοχές των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης.

Μια άλλη έρευνα που διεξήχθη το 2010 και με τίτλο «Επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό», εμφάνισε ότι το 51% των Τσιγγανοπαίδων ανάμεσα σε ηλικίες των 6 και 15 ετών παρακολουθεί την εκπαίδευση του δημοτικού σχολείου. Η ίδια έρευνα βασισμένη σε εμπειρίες και μαρτυρίες εκπαιδευτικών έδειξε ότι οι αριθμοί της σχολικής διαρροής μαθητών Ρομά μεγαλώνουν αρκετά την περίοδο των Χριστουγέννων και κατά τη διάρκεια της άνοιξης. (Μπαλούρδος, 2011)

Οι ελληνικές τοπικές κοινωνίες αλλά και οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης πολλές φορές δείχνουν να έχουν μια αρνητική διάθεση απέναντι στις τσιγγάνικες κοινωνίες και την προσπάθειά ένταξης τους στο ευρύτερο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αντίθετα, σιγά –σιγά εμφανίζονται και κάποιες ενθαρρυντικές κινήσεις από τη πλευρά των θεσμών και της πολιτείας που αφορούν την εκπαίδευση των Ρομά. Οι δράσεις και τα προγράμματα αυτά θέτουν ως στόχο τους την εμφάνιση ειδικών προγραμμάτων εκπαίδευσης των Τσιγγάνων και τη δημιουργία καινούριου ειδικού υλικού σχετικού με διαπολιτισμικά θέματα για πολυπολιτισμικές τάξεις. (Αζίζη-Καλαντζή, Ζωνίου-Σιδέρη, Βλάχου, 1996)

Χρειάζονται όμως ακόμα να γίνουν πολλά και αλματώδη βήματα για να προωθηθεί στους μαθητές, αλλά και στους εκπαιδευτικούς η ευαισθητοποίηση όσο αφορά τη διαφορετικότητα της εκπαίδευσης των Ρομά. Δυστυχώς πολλά στοιχεία του πολιτισμού των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, όπως είναι οι Ρομά, δεν διδάσκονται σε κανένα ελληνικό σχολείο. Επιπρόσθετα η υποστήριξη του να μιλούν τη μητρική τους γλώσσα μέσα στο σχολείο είναι σχεδόν ανύπαρκτη, ενώ τα σχολικά εγχειρίδια και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που δημιουργούνται για την εκπαίδευση των Ρομά τις περισσότερες φορές δεν εφαρμόζονται σε σχολεία όπου φοιτούν Ρομά μαθητές, αφού δεν υπάρχει κατάλληλα εξειδικευμένο εκπαιδευτικό δυναμικό. Τη δεκαετία του 2000 η χώρα μας υλοποίησε Εκπαιδευτικά Προγράμματα με πρώτο στόχο την εισαγωγή ειδικών διαμεσολαβητών Ρομά στα δημόσια ελληνικά σχολεία με την εμπλοκή και συμβολή των δημόσιων αρχών και κυρίως των εκπαιδευτικών. Πάντως η προσπάθεια αυτή η φαίνεται να μην ακολουθείται συστηματικά και σε μόνιμη βάση από τα σχολεία όπου έχουν μαθητές με τσιγγάνικη καταγωγή ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται έλλειψη στατιστικών στοιχείων και ερευνών για να μας διαφωτίσουν σε αυτή την πολιτική προσπάθεια.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη, 2013)

2.1 Εμπόδια στην εκπαίδευση των Ρομά που συμβάλλουν στη «σχολική αποτυχία» των τσιγγάνων.

Το Υπουργείο Παιδείας το 2008 με την εγκύκλιο Φ.1.Τ.Υ /1254/126877/Γ1/3-10-2008, έπειτα από αρκετό καιρό εντάσσει τους Ρομά μαθητές στην ομάδα των αλλοδαπών και παλιννοστούντων με ειδική σημείωση πως μπορούν να δεχθούν και αυτοί τις επιπλέον δραστηριότητες της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Αυτό είχε σαν συνέπεια η εκπαίδευσή τους να μη γίνεται πια σε παρασκευαστικά τμήματα, αλλά στα τμήματα υποδοχής. Και ενώ κανείς θα περίμενε πως η προσπάθεια της Πολιτείας για ένα σχολείο ισότιμο και ανοιχτό προς όλους θα έβρισκε αμέσως συμμάχους τους πολίτες, αυτό ουσιαστικά δε συνέβη. Αντίθετα δημιουργήθηκαν έντονες ρατσιστικές ενέργειες εναντίον των Ρομά, όπως η κατάληψη σε σχολείου του Ασπρόπυργου το 2006, γιατί θα φοιτούσαν σε αυτό και μαθητές Ρομά ή η αντι- εκπαιδευτική μέθοδος της τοπικής αυτοδιοίκησης Ασπρόπυργου δύο χρόνια μετά, όπου δημιούργησε ειδικά σχολεία για τη συγκεκριμένη μαθησιακή ομάδα.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη,2013)Επιπλέον για τη μη έγκαιρη και ολοκληρωμένη φοίτηση των Τσιγγανοπαιδών στα ελληνικά σχολεία το κράτος μας καταδικάστηκε από το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πολλοί είναι οι λόγοι και τα εμπόδια που επηρεάζουν την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων στην Ελλάδα και μάλιστα πολλές φορές λόγοι και εμπόδια αλληλοεξαρτώνται και συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους. Οι μαθητές Ρομά σαν κομμάτι ενός κοινωνικού στρώματος όχι και τόσο προνομιούχου, αντιμετωπίζουν προβλήματα κυρίως διαβίωσης που οδηγούν μετέπειτα σε εμπόδια που αφορούν στην εκπαίδευση, όπως η εγγραφή τους, η φοίτησή τους, η ελλιπής παρακολούθηση και η όχι και τόσο καλή επίδοση ή ανταπόκριση στα μαθήματά τους. Όλα τα παραπάνω εμπόδια τα μεγεθύνουν η ανέχεια, οι συνεχόμενες μετακινήσεις των Τσιγγάνικων οικογενειών, η ανεργία και η παράνομη παιδική απασχόληση, η ίδια η τσιγγάνικη ζωή που πολλές φορές είναι άσκοπη και χωρίς όνειρα για το μέλλον, η φτώχη και παραμελημένη τους εμφάνιση που γίνεται αντικείμενο χλευασμού και αρνητικών σχολίων, η έλλειψη σεβασμού από το ίδιο το σχολικό περιβάλλον, η απειρία εκπαιδευτικών σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας με τα ίδια τα Τσιγγανόπαιδα, αλλά και η γενικότερη αδιαφορία του ελληνικού κράτους.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη, 2013)

Σύμφωνα πάλι με την έρευνα των Παπακωνσταντίνου, Βασιλείου και Παυλή –Κορρέ (Λυδάκη, 2013) με απαντήσεις διευθυντών, εκπαιδευτικών, γονέων Ρομά αλλά και μαθητών Ρομά που είχαν πρόσφατα αποφοιτήσει από τα σχολεία Ζεφυρίου και Άνω Λιοσίων, όσοι Τσιγγάνοι και όσες Τσιγγάνες δεν κατάφεραν να παρακολουθήσουν ολοκληρωτικά το σχολείο θέτουν ως πρώτο και βασικό επιχείρημα την αντίληψη και πεποίθηση των ίδιων των γονιών τους για τη χρησιμότητα γενικά της εκπαίδευσης και του σχολείου. «Οι γονείς δεν πιστεύουν στην αξία της μόρφωσης», «δεν στέλνουν τα κορίτσια σχολείο», «δε με γράψανε ποτέ οι γονείς μου», ήταν κάποιες από τις ενδεικτικές απαντήσεις των ερευνώμενων.(Παρθένης, Παπακωνσταντίνου, σελ.235,2018) Η έρευνα έγινε το 1999 σε σχολεία των Άνω Λιοσίων και του Ζεφυρίου, με γενικότερο στόχο τη διερεύνηση των παραγόντων που αναστέλλουν την εγγραφή αλλά και την τακτική φοίτηση των Ρομά στα ελληνικά σχολεία.

Άλλο βασικό εμπόδιο στη μόρφωση και τη γνώση που μπορεί να προσφέρει το δημόσιο ελληνικό σχολείο, είναι οι οικονομικοί λόγοι ή ο γενικότερος τρόπος διαβίωσης των Ρομά, που δεν τους επιτρέπει να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους. Αρκετοί Ρομά προφασίζονται συγκεκριμένους προσωπικούς λόγους όπως το ότι δεν ήθελαν οι ίδιοι να πάνε σχολείο ή ότι δεν τους αρέσει το σχολείο, ότι βαριούνται, ότι φροντίζουν τα μικρότερα αδέρφια τους, ότι έπρεπε να παντρευτούν κ.α. Τέλος μερικοί λένε πως το βασικότερο εμπόδιο για να μη μπορούν να φοιτήσουν κανονικά

και ολοκληρωτικά στα σχολεία, ήταν οι θεσμικοί κυρίως λόγοι σε συνδυασμό ξανά με τον τρόπο ζωής τους. Πιο συγκεκριμένα, 'δεν υπήρχε τρόπος ή μέσο μεταφοράς να πάμε στο σχολείο ή δεν υπήρχε σχολείο κοντά στον καταυλισμό ή δεν είχαν θρανία για εμάς στο σχολείο' ήταν κάποιες από τις απαντήσεις. Επιπλέον το ίδιο το σχολείο δεν τους φέρθηκε με τον κατάλληλο τρόπο, εξαιτίας της ανύπαρκτης ευαισθησίας απέναντι στους Ρομά μαθητές ή ακόμα και εξαιτίας της έλλειψης σεβασμού προς τον 'ελεύθερο' τρόπο ζωής τους από το ίδιο το εκπαιδευτικό προσωπικό, αφού αυτός δεν συνάδει με το επίσημο κοινωνικό πλαίσιο των σχολείων.(Παρθένης, Παπακωνσταντίνου, 2018)

Ακόμα ένα σημαντικό εμπόδιο για την ομαλή εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων αποτελεί το γεγονός πως οι περισσότεροι Ρομά γονείς δεν ήξεραν ότι το παιδί τους είναι σε κατάλληλη ηλικία (περίπου 6 χρονών) για να το γράψουν στο σχολείο. Ύστερα από τη γέννησή τους, πολλά Τσιγγανόπαιδα δε δηλώνονται στο Ληξιαρχείο του τόπου τους, με αποτέλεσμα πολλοί γονείς να μη θυμούνται καν την ημερομηνία που έφεραν στον κόσμο το παιδί τους. Συμβαίνουν επίσης και περιστατικά όπου οι γονείς πάνε στο σχολείο να γράψουν όλα μαζί τα παιδιά τους ανεξάρτητα από την ηλικία τους, έτσι ώστε τελικά να φοιτούν στην πρώτη δημοτικού παιδιά Ρομά από 7 έως 12 ετών. Ένα άλλο γεγονός που χαρακτηρίζει τις τσιγγάνικες οικογένειες είναι το ότι δεν γνωρίζουν επακριβώς τις ημερομηνίες έναρξης της σχολικής χρονιάς ή γενικότερα του όλου συστήματος λειτουργίας και κανονισμού των σχολείων. Κάποιοι από τους Ρομά δεν έχουν ενημερωθεί από τους τοπικούς φορείς για να μπορέσουν να γνωρίσουν ακόμα και το ίδιο το κτίριο που στεγάζει το σχολείο της περιοχής τους.(Αλεξίου,Ζουμπουλάκης, Καραποστόλου,Λίποβιτς,1994)

Επιπρόσθετα, η γνώμη που έχουν για τη συμβολή του σχολείου όσο αφορά τη γνώση που θα προσφερθεί στα παιδιά τους, είναι ότι απλά θα τους μεταδώσει συγκεκριμένες δεξιότητες οι οποίες τους είναι απαραίτητες κυρίως για την επαγγελματική τους πορεία και για τις συναναστροφές τους μέσα στην ελληνική κοινωνία. Όσο μεγαλύτερος ή όσο μεγαλύτερη πας σχολείο λοιπόν, τόσο το καλύτερο. Η πεποίθηση αυτή δικαιολογεί και την άποψη των Ρομά που θεωρούν άδικο να μοχθείς 6 ολόκληρα χρόνια για να τελειώσεις απλώς το δημοτικό σχολείο. Αυτόματα λοιπόν οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι βλέπουν το σχολείο ως 'ξένο' και διατυπώνουν φράσεις όπως «τι δουλειά έχουμε εμείς με τα δικά τους σχολεία;»(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη,σελ.92,2013)Αν όμως έστω και σε μια οικογένεια Ρομά γίνει κατανοητή η χρησιμότητα και η αναγκαιότητα της συμμετοχής των παιδιών τους στο σχολείο, τότε

ίσως ακολουθήσουν κι άλλες φάρες και φυσήξει τελικώς ένας διαφορετικός αέρας μόρφωσης και γνώσης και στους καταυλισμούς.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη, 2013)

Ταυτόχρονα με τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και συνήθειες των Τσιγγάνων που έχουν να κάνουν με την απαξίωση της εκπαίδευσης, η βασική εκπαιδευτική πολιτική που εφαρμόστηκε τελικά δεν κατάφερε να προσεγγίσει και να ενδιαφερθεί πραγματικά για την κοινωνική αυτή ομάδα. Ειδικότερα πριν από κάποιες δεκαετίες δεν γίνονταν καμία σοβαρή εκπαιδευτική προσπάθεια από την πολιτεία για να ευαισθητοποιηθεί ο χώρος της εκπαίδευσης πάνω σ' αυτό το θέμα. Καμία σχετική επιμόρφωση, καμία είδους εξειδικευμένη προετοιμασία των εκπαιδευτικών με αποτέλεσμα να συναντούν τρομερά εμπόδια και οι ίδιοι οι διδάσκοντες και κατά συνέπεια και οι μαθητές Ρομά που αισθάνονται έτσι περιθωριοποιημένοι και αδικημένοι.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη, 2013)

Το αίσθημα του φόβου αποτελεί ένα ακόμη εμπόδιο για τη σταθερή φοίτησή τους. Κυριαρχεί πρωτίστως ο φόβος και η δυσπιστία απέναντι στους ίδιους τους δασκάλους, καθώς φοβούνται κακομεταχείριση, απροσεξία και μη τήρηση ισότιμης στάσης από εκείνος προς τα παιδιά τους. Επειδή υπάρχει το αίσθημα της υποτίμησης και της κατωτερότητας, αυτό μεγεθύνει και την αίσθηση του φόβου εκμετάλλευσης και κακής, μεταχείρισης των αδύναμων Ρομά από τους ισχυρούς εκπαιδευτικούς. Ο φόβος αυτός φυσικά υπάρχει και για το ίδιο το σχολικό περιβάλλον γιατί πιστεύουν ότι τα Τσιγγανόπαιδα μπορεί να χτυπήσουν, να δεχθούν ψυχολογική ή σωματική βία, ακόμα και να χαθούν αφού κανείς δεν ενδιαφέρεται γι' αυτά. Ακόμα και σε περιπτώσεις σχολείων όπου τα Τσιγγανόπαιδα πηγαίνουν σχολείο, με λεωφορεία του δήμου, οι γονείς δε θέλουν να τα στέλνουν με αυτό μήπως τους προκληθεί κάποιο σωματικό ατύχημα. Αντιθέτως προτιμούν να τα μεταφέρουν χωρίς καμία ασφάλεια πάνω σε αγροτικά και κακοσυντηρημένα φορτηγά. Μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο του φόβου και της ανασφάλειας έρχεται να προστεθεί και ο πανικός μήπως κάποιο παιδί τους πέσει θύμα εκδίκησης από άλλο παιδί Ρομά μέσα στο σχολείο. Αυτό οφείλεται στις μεταξύ τους συγκρούσεις και προστριβές οικογενειών μέσα στον ίδιο τον καταυλισμό. Σε περιπτώσεις δε που όντως έχει συμβεί κάποιο σοβαρό περιστατικό ανάμεσα σε δύο τσιγγάνικες φάρες του ίδιου καταυλισμού, οι Ρομά επιλέγουν να μη στείλουν τα παιδιά τους στο χώρο του σχολείου για όσο χρονικό διάστημα χρειαστεί, καθώς φοβούνται μεταφορά της βίας και της 'βεντέτας' μέσα στο προαύλιο.

Επιπλέον φοβούνται έντονα το κλέψιμο ειδικά των κοριτσιών από άλλους Τσιγγάνους που μένουν στον καταυλισμό ή ακόμα χειρότερα από Τσιγγάνους που διαμένουν σε άλλη περιοχή. Προτιμούν λοιπόν να αφήνουν τα κορίτσια πίσω για να προσέχουν τα μικρότερα αδέρφια. Ούτως ή αλλιώς θα παντρευτούν σε μικρή ηλικία, οπότε η εκπαίδευση δεν τους χρειάζεται. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Ζεφυρίου όπου η τσιγγάνικη φάρα των ‘Ρουντάρηδων’ παρουσιάζει έντονα το φόβο αρπαγής των κοριτσιών τους από άλλη ρόμικη φάρα. (Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη, 2013) Τέλος αν κάποιος από την οικογένεια λείπει εξαιτίας της θητείας του στη φυλακή και δεν μπορεί να μεριμνήσει για τα έγγραφα που χρειάζεται το σχολείο, ή για τη γενικότερη προσοχή των παιδιών, η εκπαίδευσή τους πια δεν αποτελεί προτεραιότητα για τη μητέρα.

Η τοπική αυτοδιοίκηση επιπρόσθετα, αποτελεί νευραλγικό τομέα διασφάλισης των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των Ρομά. Επιπλέον, η παρέμβαση της τοπικής αυτοδιοίκησης σε συνεργασία με το σχολείο σφυρηλατεί όλες εκείνες τις σχέσεις κοινωνικής αλληλεγγύης και συνοχής με πρόταγμα το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Πρέπει να γίνει κατανοητό σε κάθε πολίτη και περισσότερο στους δημάρχους και όλους τους συμβούλους της τοπικής αυτοδιοίκησης ότι, όταν προσβάλλεται η αξιοπρέπεια ενός ανθρώπου- όπως συμβαίνει στην περίπτωση των Ρομά- προσβάλλεται η αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων και δημοτών. Αυτή η προσβολή έχει άμεσα αποτελέσματα ουσιαστικά στην άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των Ρομά και της αντιμετώπισης τους ως πολιτών, αφού δημιουργεί μία σειρά από εξαρτήσεις και εκμεταλλεύσεις σε βάρος τους. Κατ’ επέκταση, όλες αυτές οι διαδικασίες θέτουν σε αμφισβήτηση την ίδια τη δημοκρατία. Έτσι, θεωρείται αναγκαίος ο συντονισμός από την τοπική αυτοδιοίκηση για τη διαμεσολάβηση σε θέματα παροχών υγείας πρόνοιας, στέγασης, εκπαίδευσης ,για την εξασφάλιση των οποίων μόνο μία εκ του σύνεγγυς “ συν-επίβλεψη” με φορείς από τους ίδιους τους Ρομά μπορεί να έχει και θετικά αποτελέσματα. Με άλλα λόγια, Η απόδοση- απορρόφηση όλων των πόρων από τις και στις ομάδες των Ρομά είναι αυτή που θα διαμορφώσει επιτυχή πλαίσια και για την απορρόφηση του αγαθού της εκπαίδευσης.(Τσιάκαλος,1998)

Ο Αμαντού Μαχτάρ Εμ’ Μπο, πρώην Γ.Γ. της ουνεσκο, είχε επισημάνει ότι είναι ιδιαίτερα σπουδαίο να είμαστε σαφείς στη διατύπωση της προόδου και της ανάπτυξης, καθώς η διαδικασία της ανάπτυξης στα πλαίσια της τοπικότητας είναι συνυφασμένη με τη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών.(Τζιμόκο,1984) Επιπλέον

αξίζει να σημειώσουμε ότι στα πλαίσια της τοπικότητας αποτελεί για την τοπική αυτοδιοίκηση πολιτική πρόκληση η ενίσχυση των οικονομικών μεγεθών σε συνδυασμό με τις συνιστώσες που αναφέρονται στην ατομική και συλλογική ζωή των ανθρώπων στις κοινωνικές σχέσεις, κοντολογίς σε όλες τις συμπεριφορές με τις οποίες εκφράζεται η ανθρώπινη παρουσία στα πλαίσια σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Μαζί με τα παραπάνω, έχοντας επιπλέον κατά νου τη μεταβιομηχανική περίοδο την οποία και βιώνουμε, είμαστε υποχρεωμένοι να λάβουμε υπόψη μας και τη σοβαρότητα των απειλών που προδιαγράφονται για τους Ρομά από τις νέες μορφές αποκλεισμού, μία και δεν διαθέτουν τα εργαλεία κατανόησης του ηλεκτρονικού- πληροφορικού πολιτισμού. Η μοίρα πολλών χιλιάδων συμπολιτών μας Ρομά παίζεται και θα παιχτεί χωρίς αμφιβολία και σε αυτό το πεδίο με αποτέλεσμα να επιδεινωθούν οι συνθήκες αποκλεισμού τους, μία και ήδη καταγράφεται ο δεύτερος αυτός αναλφαβητισμός ως η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην κοινωνική ενσωμάτωση -συμμετοχή και στον αποκλεισμό.

Συμπερασματικά όλα τα παραπάνω εμπόδια αντικατοπτρίζουν την ιδιοσυγκρασία και τη φιλοσοφία της ομάδας των Τσιγγάνων απέναντι στην εκπαίδευση. Ωστόσο η ευθύνη δεν πρέπει να 'πέφτει' μόνο σ' αυτούς, αλλά βαραίνει εξίσου την ίδια την πολιτεία με την ελλιπή εκπαιδευτική πολιτική της, την τοπική αυτοδιοίκηση για την αδιαφορία της και καμιά φορά τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς που χωρίς γνώσεις και άθελα τους απομακρύνουν τους Ρομά από το σχολείο. (Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη,2013)Οι ερμηνείες εν κατακλείδι για τη σχολική αποτυχία των τσιγγάνων είναι δύο: η πρώτη υποστηρίζει πώς οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι δεν ενδιαφέρονται για το σχολείο και έτσι με τη σειρά του το σχολείο δεν ενδιαφέρεται να προσελκύσει τους Τσιγγάνους. Η άλλη εκδοχή, αντίθετα, υποστηρίζει και αναγνωρίζει πώς το παρελθόν των Ρομά είναι γεμάτο από μέτρα δίωξης και καταπίεσης που επί αιώνες ασκούσε η «κοινωνία των μη Ρομά», με αποτέλεσμα τη «δικαιολογημένη δυσπιστία των Τσιγγάνων απέναντι στο σχολικό θεσμό». (Κάτσικας-Πολίτου, 2005)

Ο Ντούσας στην έρευνα του (1997) συνοψίζει τα αίτια της σχολικής αποτυχίας ως εξής:

Α.Η «αδιαφορία» του Κράτους και των εκάστοτε Κυβερνήσεων: Κατά το σχολικό έτος 1993-1994, ο συνολικός αριθμός μαθητών Ρομά που φοιτούσαν στα Δημοτικά σχολεία όλης της χώρας ήταν 2.442, ενώ ο αριθμός εκείνων που ΔΕΝ φοιτούσαν ξεπερνούσε τις 30.000.

Β.Οι κοινωνικές και φυλετικές διακρίσεις των κοινωνιών και των Διοικητικών της Αρχών, κατά των Ρομά: Εδώ αξίζει να δούμε τι γινόταν στο Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλίων Κορινθίας το 1986.Στις 16 Ιανουαρίου 1986 οι κάτοικοι του χωριού Εξαμίλια, παίρνουν τα παιδιά τους από το Δημοτικό σχολείο, τη στιγμή που φοιτούν μόνο 23 μαθητές Ρομά. Ο νομάρχης δηλώνει ότι εξετάζει «προτάσεις για ξεχωριστό τροχόσπιτο-τάξη» που θα λειτουργήσει προσωρινά στον καταυλισμό των Τσιγγάνων. Το 1995 στο εξαθέσιο Δημοτικό σχολείο των Εξαμιλίων λειτουργεί ειδική «τσιγγάνικη» τάξη, όχι μικτή, που μόνο οι καλοί μαθητές μπορούν να ενταχθούν στην ‘κανονική’ τάξη.

Γ.Η εργασιακή σκλαβιά των μικρών τσιγγάνων: Οι μικροί Ρομά αναγκάζονται ήδη από πολύ μικρή ηλικία να ‘βγουν’ στην παραγωγική διαδικασία και να φοιτήσουν στο λεγόμενο «σχολείο του δρόμου». Είναι κυρίως η φτώχεια που σπρώχνει αυτά τα παιδιά στη βίαιη και αναγκαστική επιλογή της παιδικής εργασίας. Εκείνο που έχει σημασία για τις περισσότερες οικογένειες των Τσιγγάνων είναι η επιβίωσή τους, οπότε και το σχολείο φαντάζει σαν ένα μακρινό, ωραίο όνειρο.

Δ.Ο γενικότερος τρόπος ζωής και η κουλτούρα των Τσιγγάνων, που έρχεται σε αντίθεση με το παραδοσιακό σχολείο: Το σχολείο αποτελεί γι’ αυτούς έναν παράγοντα που αλλοτριώνει, εξαλείφει την κουλτούρα τους και προσπαθεί να τη διαμορφώσει σύμφωνα με το παραδοσιακό σχολείο των πολλών. Η ιστορία τους, η γλώσσα τους, ο τρόπος ζωής τους, ο πολιτισμός τους δεν υπάρχει πουθενά σε κανένα σχολικό εγχειρίδιο. Πώς μπορεί λοιπόν ένα τσιγγανόπαιδο να αισθάνεται μέλος του σχολείου;

Ε.Τα ίδια τα γκέτο των Ρομά που είτε είναι μόνιμα ,είτε μετακινούμενα παραμένουν τριτοκοσμικά: Μιλάμε για καταυλισμούς χωρίς νερό, χωρίς σπίτια (μόνο σκηνές) χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα, χωρίς ιατρεία, χωρίς σχολεία, χωρίς αποχέτευση, χωρίς κάδους απορριμμάτων, χωρίς θέρμανση, χωρίς –χωρίς... Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό πώς και στα Εξαμίλια υπάρχουν δυο μαχαλάδες. Ο κάτω που η κατάσταση διαβίωσης των Τσιγγάνων είναι λίγο καλύτερη και ο άνω όπου τα παιδιά μένουν και μεγαλώνουν ξυπόλητα, χωρίς ρούχα, μισοπεινασμένα, μισοαρρωστημένα, υπό άθλιες συνθήκες σαν αυτές που περιγράφηκαν παραπάνω.

Στ.Ο πρώιμος γάμος των μαθητών Ρομά: η ενδογαμία και ο πρώιμος γάμος αποτελούν έθιμο, παράδοση πολλών αιώνων και είναι δύσκολο κάποιο παιδί Ρομά να παρακάμψει τον κανόνα αυτό χωρίς να έρθει σε ρήξη με τον υπόλοιπο καταυλισμό.

Επομένως αγόρια και κορίτσια Ρομά, μόλις φτάνουν την ηλικία των 13 έως 17 ετών σταματούν το σχολείο, για να παντρευτούν.

Ζ.Η απόσταση του σχολείου από τον καταυλισμό: Αρκετοί καταυλισμοί ή συνοικισμοί Τσιγγάνων βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από κάποιο σχολείο και πρέπει να περάσουν ανάμεσα από γειτονιές όπου δεν τα αντιμετωπίζουν καθόλου φιλικά. Έτσι καταλαβαίνει κανείς πώς μπορεί να αισθάνονται τα Τσιγγανόπουλα για να πάρουν την απόφαση να πάνε σχολείο. Ο καταυλισμός των Ρομά στο χωριό Εξαμίλια βρίσκεται περίπου στα δύο χιλιόμετρα μακριά από το σχολείο, όμως ο Δήμος Κορινθίων έχει προχωρήσει στη μίσθωση λεωφορείων, για να περνάει μέσα και από τους δυο μαχαλάδες και να πηγαινοφέρνει τα παιδιά στο σχολείο. Με τον τρόπο αυτό περιορίζεται κάπως η σχολική διαρροή.

Η.Ο αναλφαβητισμός των περισσότερων γονέων Ρομά: Οι περισσότεροι Τσιγγάνοι μειονεκτούν στο να γράφουν και να διαβάζουν, αισθάνονται κατώτεροι, αποκομμένοι από το κοινωνικό σύνολο, ντρέπονται και δεν μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά τους στη μαθησιακή τους εξέλιξη και πορεία.(Ντούσας, 1997)

2.1.2. Αναλφαβητισμός.

Ο αναλφαβητισμός αποτελεί ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα για όλον τον πλανήτη. Ήδη από τη δεκαετία του 1970 το 32,9% του παγκόσμιου πληθυσμού ήταν αναλφάβητοι, ενώ δέκα χρόνια αργότερα το 1980, ο αριθμός των αναλφάβητων έπεσε στο 28,6%. Την ίδια χρονιά οι έρευνες έδειξαν νούμερα αναλφαβητισμού γύρω στο 60 % στην Αφρικανική Ήπειρο, 37% στην αχανή Ασιατική χώρα και 20% στη Λατινική Αμερική. Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε ο αναλφαβητισμός ορίζεται ως η αδυναμία του να μην είναι κάποιος σε θέση να διαβάσει ή να γράψει μια απλή πρόταση σε οποιαδήποτε γλώσσα ή διάλεκτο. Έτσι, αυτά τα ποσοστά αναφέρονται μόνο στο βασικό, και όχι τον λειτουργικό, αλφαβητισμό. Και δυστυχώς όσο μεγαλώνει με γοργούς ρυθμούς ο πληθυσμός της Γης, τόσο θα αυξάνονται και οι αναλφάβητοι. Από 760 εκατομμύρια αναλφάβητους πολίτες το 1970, φτάσαμε σε μέσα μια δεκαετία τους 824 εκατομμύρια και σύμφωνα με την «Courier της UNESCO» (σελ. 33, 1984), θα φτάσουμε τα τελευταία χρόνια σε όχι λιγότερους από 900 εκατομμύρια αναλφάβητους παγκοσμίως.(Ντούσας, 1997)

Στη χώρα μας βασικά αναλφάβητος είναι εκείνος που δεν κατάφερε να ολοκληρώσει τις έξι τάξεις του δημοτικού σχολείου, ενώ σε άλλες χώρες για να χαρακτηριστεί κάποιος αγράμματος και αναλφάβητος αρκεί ή μη γνώση της γραφής και της

ανάγνωσης. Στην Ελλάδα 560 χιλιάδες Ελληνίδες και Έλληνες δεν έχουν τελειώσει το δημοτικό, ενώ το ποσοστό των αγραμμάτων ανηλίκων ως 15 ετών κινείται σε πολύ υψηλά επίπεδα (99,4% στους άνδρες και 99,5% στις γυναίκες).

Τη δεκαετία του 1970 και τη δεκαετία τους 1980 έγιναν πολλές εκστρατείες για να εξαλειφθεί ο αναλφαβητισμός και διοργανώθηκαν από διεθνείς τοπικούς οργανισμούς όπως η Unesco. Διεθνής μέρα για την Εξάλειψη του Αναλφαβητισμού (International Literacy Day) έχει οριστεί από την Unesco η 8^η Σεπτεμβρίου και αυτό ψηφίστηκε ήδη από την 17^η Νοεμβρίου του 1965. Οι προσπάθειες των εκστρατειών αυτών αφενός γνώρισαν κάποια σχετική επιτυχία, αφετέρου όμως στη βάση τους απέτυχαν, καθώς δεν έδειξαν τον απαιτούμενο σεβασμό απέναντι στην κουλτούρα των διάφορων μειονοτήτων.(Ντούσας, 1997)

Οι Ρομά, ως η μεγαλύτερη μειονοτική ομάδα της Ευρώπης, φυσικά βρίσκονται αντιμέτωποι με το πρόβλημα του αναλφαβητισμού, που εμφανίστηκε εντονότερα όταν άρχισαν να καθίστανται μόνιμα σε κάποιες περιοχές. Η Sway (1988) στο *Familiar Strangers Gypsy Life in America*, σελ.123-127, αναφέρει ότι «η νομαδική ζωή της πληθυσμιακής ομάδας των Ρομά, μαζί με τον αναλφαβητισμό είναι οι αιτίες που οι Ρομά εξακολουθούν και διατηρούν την ταυτότητα τους χωρίς να εντάσσονται στην ευρύτερη κοινωνία, αφού αυτά τα χαρακτηριστικά τους είναι εμπόδιο στο να ενταχθούν στην παραγωγή».(Ντούσας, 1997) Στην πατρίδα μας, παρόλο που την τελευταία δεκαετία η κατάσταση των αναλφάβητων Τσιγγάνων έχει μειωθεί, ωστόσο οι αριθμοί είναι ακόμα πολύ υψηλοί, ενώ οι Ρομά που καταφέρνουν να συνεχίσουν ή να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους σε δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι ελάχιστοι ως ανύπαρκτοι.(Παρθένης & Παπακωνσταντίνου, 2018)

Επιπλέον το 1997 τα λιγιστά, αλλά αξιόπιστα, στοιχεία που έχουμε για την εγγραφή και φοίτηση των Τσιγγανοπαίδων στα σχολεία της Ελλάδας, δείχνουν την πολύ χαμηλή σχολική επίδοση των μαθητών αυτών. Σε έρευνα του 1997, το 60% με 80% των Τσιγγάνων από 18 έως 50 χρόνων ήταν ολοκληρωτικά αναλφάβητοι, ενώ οι Ρομά που βρέθηκαν λειτουργικά αναλφάβητοι ανέρχονταν σε ποσοστό 20% (Μαυρομάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)

Το γεγονός να μην έχει κάποιος στοιχειώδεις γνώσεις για να μπορέσει να διαβάσει και να γράφει στην μητρική του γλώσσα, είναι σαφώς ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην καθημερινότητά του, καθώς ο γραπτός λόγος βρίσκεται παντού και αποτελεί αναπόσπαστο και αναγκαίο κομμάτι για τη διαβίωση στις σύγχρονες

κοινωνίες. Οι Ρομά, που διαρκώς αμφισβητούν την αξία της εκπαίδευσης, δεν μπορούν να συμβιβαστούν ή και να ταιριάζουν με τον τρόπο ζωής των περισσότερων Ελλήνων και αυτό γιατί οι Τσιγγανόπαιδες μαθητές έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με την αντίφαση ανάμεσα στις συνήθειες της οικογένειάς τους και στους κανόνες του σχολείου.(Φραγουδάκη,2001)Πιο συγκεκριμένα, η αρχική κοινωνικοποίηση έρχεται μέσα από την εστία της ρόμικης οικογένειας, ενώ η κοινωνικοποίηση που έρχεται δευτερευόντως μέσα από τον ‘ξένο’ θεσμό του σχολείου, μπερδεύει τα παιδιά των Ρομά ως προς την αξία κυρίως της γλώσσας και της εκπαίδευσής της. (Ντούσας, 1997) Παρόλο που μέσα στους καταυλισμούς επικρατεί η πεποίθηση ότι το να ξέρει κάποιος Τσιγγάνος πολλά γράμματα δεν του χρησιμεύει ουσιαστικά σε κάτι, δεν είναι λίγοι οι Τσιγγάνοι γονείς που θέλουν τα παιδιά τους να μάθουν γράμματα και έχουν μάλιστα μεγάλη εκτίμηση σε όσους έχουν την δυνατότητα της γραφής και της ανάγνωσης. Ο αναλφαβητισμός μεταξύ των ρόμικων πληθυσμών δημιουργεί πολλές δυσκολίες στις δραστηριότητές τους κάθε μέρα. Οι βασικοί καθημερινοί σκόπελοι που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι Ρομά λόγω του αναλφαβητισμού είναι η μη συμμετοχή τους στα κοινά, η μη κατανόηση βασικών εγγράφων σε τράπεζες, δημαρχεία και γενικότερα δημόσιες υπηρεσίες, η μη κατανόηση άρθρων σε εφημερίδες έντυπες ή ηλεκτρονικές, η μη συμμετοχή τους πολλές φορές στο στρατό αλλά και η γενικότερη δυσκολία του να μπορέσουν να ασκήσουν τα ατομικά και πολιτικά τους δικαιώματα ως Έλληνες πολίτες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία της ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία, επειδή δεν πληρούν τις βασικές ακόμα ικανότητες και προϋποθέσεις που χρειάζεται η επιστήμη και η τεχνολογία για την πρόοδο της εργασίας.(Ντούσας, 1997)

Σύμφωνα με έρευνα της Unesco ο αναλφαβητισμός, στις χώρες του εξελιγμένου δυτικού κόσμου, έχει πάρει μια άλλη μορφή εκείνης του λεγόμενου ‘ψηφιακού ή τεχνολογικού’ αναλφαβητισμού. Η έννοια αυτή εξελίσσεται ταυτόχρονα με τον βασικό και το λειτουργικό αναλφαβητισμό, με τη διαφορά ότι ο πρώτος (ο ψηφιακός) είναι συχνό φαινόμενο στις προηγμένες χώρες του πλανήτη, ενώ ο δεύτερος (κλασικός) στοιχειώνει ακόμα έντονα τις τριτοκοσμικές χώρες. Η πιο σημαντική αιτία για τη δημιουργία του τεχνολογικού αναλφαβητισμού είναι η διαρκής και αυξανόμενη αύξηση των μέσων πληροφορικής και των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας στις δουλειές και στις ζωές μας. Επιπλέον ο πολύ έντονος αυτός τρόπος ‘εισβολής’ αυτών των μέσων στις σύγχρονες κοινωνίες δημιούργησε διαφοροποιήσεις στον τρόπο διαβίωσης μεταξύ των ανθρώπων που έπρεπε να

προσαρμοστούν γρήγορα στη νέα πραγματικότητα. Αυτό που συμβαίνει συχνά στις μέρες μας όμως είναι η δημιουργία ανισοτήτων ανάμεσα σε ανθρώπους που ξέρουν να χειρίζονται τα τεχνολογικά εργαλεία και σε αυτούς που δε γνωρίζουν τη χρήση των τεχνολογικών μέσων. Συμφωνά με την Unesco ,ο τεχνολογικός αναλφαβητισμός έχει να κάνει κυρίως με την ηλικία, το φύλο, το γνωστικό επίπεδο, την κουλτούρα, την οικονομική δυνατότητα, αλλά και με τον τόπο που ζει κανείς (αστικό κέντρο ή όχι). Η δημιουργία επομένως αυτού του ψηφιακού χάσματος έχει να κάνει με πολλά χαρακτηριστικά των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, όπως είναι οι Ρομά. Ειδικά στις μέρες της πανδημίας του covid 19 σε πολλές σύγχρονες κοινωνίες , όπως είναι η ελληνική , απεκαλύφθησαν τα τρωτά τους σημεία όσο αφορά τις ανισότητες γύρω από τις νέες τεχνολογίες. Στη χώρα μας λοιπόν ο ψηφιακός αναλφαβητισμός είναι παρόν σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού όπως είναι οι άνθρωποι τρίτης ηλικίας ή οι Ρομά. Για αυτές τις περιπτώσεις ανθρώπων που δεν ήταν συνηθισμένοι στη χρήση των μέσων τεχνολογίας, η πανδημία με τις νέες έννοιες που εισήγαγε στην κοινωνία όπως « zoom, Skype, web-banking, online, Netflix, WebEx, ATM κα» τους έκανε να νιώθουν αποκομμένοι και ξεκρέμαστοι στις ανάγκες της νέας εποχής.(Γιάνναρου, 2020)

Συγκεκριμένα για τους μαθητές Ρομά η τηλεκπαίδευση δημιούργησε ακόμα περισσότερες εκπαιδευτικές ανισότητες. Για παράδειγμα στον καταυλισμό «Δύο Αοράκια», στην Αλικαρνασσό Ηρακλείου τα μέλη Ελλήνων Ρομά με ανοιχτή επιστολή τους το Φεβρουάριο του 2018 επισημαίνουν πως, τα Τσιγγανόπαιδα ζουν χωρίς νερό, χωρίς εγκατεστημένες τουαλέτες , σε παραπήγματα χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα. Κυριολεκτικά και μεταφορικά βρίσκονται στο σκοτάδι. Επιπρόσθετα η πλειοψηφία των Τσιγγάνων στο συγκεκριμένο καταυλισμό είναι αναλφάβητοι, με αποτέλεσμα το πρόβλημα αυτό να διαιωνίζεται από γενιά σε γενιά.Οι μαθητές αυτοί λοιπόν δεν μπορούν καθόλου να συμμετέχουν στην τηλεκπαίδευση , αφενός γιατί δεν έχουν ούτε καν τα στοιχειώδη εργαλεία (ρεύμα, Η/Υ,tablets) και αφετέρου είναι αιχμάλωτοι του γενικότερου αναλφαβητισμού. Μένουν έτσι εκτός της ψηφιακής τάξης και μάθησης. (<https://flashnews.gr>)

Ακόμα κι αν λυθούν τα τεχνικά προβλήματα που προκύπτουν από τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, υπάρχουν και άλλοι λόγοι για τους οποίους αυξάνεται η ανισότητα στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Guardian κάποια σπίτια δεν διαθέτουν ούτε τον κατάλληλο χώρο ή ακόμα και την ησυχία για να πραγματοποιηθεί η τηλεκπαίδευση. Πώς μια πολυμελής ελληνική οικογένεια που ζει σ' ένα στενό τριάρι

μπορεί να στηρίξει επαρκώς τα τηλεμαθήματα; Η ακόμα οικογένειες, όπως εκείνες των Ρομά, που ζουν σ' ένα πολύ χειρότερο και δυσλειτουργικό περιβάλλον μπορούν όντως να συμμετέχουν εξίσου στα εξ' αποστάσεως μαθήματα;(Καρκάνη, 2020)

Χαρακτηριστικά στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο Ζεφυρίου –όπου φοιτούν κυρίως μαθητές Ρομά- οι εκπαιδευτικοί περιγράφουν μια σοβαρή κατάσταση αδυναμίας παροχής τηλεκπαίδευσης στους μαθητές τους, αφού μόλις το 4% (10 από τους 229 εγγεγραμμένους μαθητές) συμμετέχει στα εξ' αποστάσεως μαθήματα. Στο συγκεκριμένο σχολείο, όπως αναφέρει και ο Σύλλογος Διδασκόντων, τα παιδιά των Ρομά που ανήκουν σε μια ευαίσθητη κοινωνική ομάδα, ακόμα προσπαθούν να εφοδιαστούν με ρούχα, παπούτσια, τετράδια και μολύβια. Πόσο μακρινό λοιπόν φαντάζει γι' αυτά τα παιδιά το laptop , το tablet ή ακόμα και το κινητό τηλέφωνο για την πραγματοποίηση μαθημάτων μέσω αυτών των συσκευών; (Σύλλογος Εκπαιδευτικών 3ου Δημοτικού Σχολείου Ζεφυρίου, 2020) <https://www.alfavita.gr>

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω υπήρχε και υπάρχει σαφέστατα ο φόβος ότι η καραντίνα θα μεγάλωνε αναπόφευκτα τις εκπαιδευτικές ανισότητες και ότι όλη αυτή η κρίση θα εμφάνιζε όλες τις ελλείψεις του εκπαιδευτικού συστήματος, όσο αφορά την τηλεργασία. Δύο επιστήμονες ο Romain Deles (κοινωνιολόγος) και ο Filippo Pirone (ερευνητής) από το πανεπιστήμιο του Bordeaux, πραγματοποίησαν μια ποσοτική έρευνα μέσω ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων σε 64.000 σχολικές μονάδες, με θέμα το ψηφιακό χάσμα ανάμεσα στους μαθητές. Οι 30.000 απαντήσεις που έλαβαν έδειξαν πως οι ανισότητες στον τομέα της τηλεκπαίδευσης είναι πρωτίστως κοινωνικές. Επίσης όσο αφορά τις ανισότητες στο τεχνολογικό υλικό περισσότερο (περίπου το 35%) πλήττονται τα παιδιά των λαϊκών στρωμάτων που συνδυάζουν έλλειψη σωστών συνθηκών στέγασης ή κατάλληλου χώρου για διάβασμα. (Κουντούρης, 2020)

Για όλους αυτούς τους λόγους η ανάγκη για ισότιμη πρόσβαση στη γνώση , για ομαλή κοινωνικοποίηση των μαθητών, για ισορροπία της ψυχικής τους υγείας , αλλά και για τη μεγάλη αξία της εκπαίδευσης κάνει σπουδαία και ανεκτίμητη τη διαζώσης διδασκαλία.(Μπουλούτζα, 2021)

2.1.3 Σχολική διαρροή.

Όταν αναφερόμαστε στον όρο «σχολική διαρροή» εννοούμε την ξαφνική εγκατάλειψη ή διακοπή φοίτησης ενός μαθητή από το σχολείο, πράγμα που του απαγορεύει την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής του εκπαίδευσης. Η σχολική διαρροή

έχει να κάνει με ένα σωρό άλλες αιτίες που την προκαλούν, όπως είναι η ποιότητα της ίδιας της εκπαίδευσης, οι κοινωνικοί παράγοντες καθώς και οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες. Σχολική διαρροή σε συνδυασμό με τον αναλφαβητισμό συναντάμε σε όλες τις κοινωνικές μειονοτικές ομάδες, όπως οι Τσιγγάνοι. (Ασκούνη,2006)

Επιπρόσθετα η ελλειμματική παρακολούθηση του σχολείου επιφέρει στους μαθητές Ρομά χαμηλής ποιότητας ελληνομάθεια και ένα γενικά κακό γνωστικό επίπεδο. Η ελλειμματική φοίτηση συνδυάζεται με καθυστερημένη συνήθως εγγραφή στο σχολείο, με υπεράριθμες απουσίες λόγω των πολλαπλών μετακινήσεων των τσιγγάνικων νομάδων, αλλά και με τη ρατσιστική πολλές φορές στάση των ίδιων των συμμαθητών των Ρομά ή ακόμα και των εκπαιδευτικών.(Μαυρομμάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)

Η Ασκούνη (2006) αναφέρει χαρακτηριστικά πως η σχολική διαρροή αποτελεί έναν σημαντικό εκπαιδευτικό δείκτη σχολικής ανεπάρκειας. Ουσιαστικά το σχολείο φαίνεται πως δε μπορεί να κατακτήσει τους αρχικούς αλλά βασικούς στόχους του, ώστε να παρέχει τη γνώση σε όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές του. Για το λόγω αυτό η ελλειμματική παρακολούθηση αποτελεί σαφέστατα κοινωνικό πρόβλημα για τα δημόσια ελληνικά σχολεία. (Ασκούνη,2006)

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 τα Τσιγγανόπαιδα δεν συμμετείχαν καθόλου στην προσχολική εκπαίδευση, όπως είναι το νηπιαγωγείο, ενώ για να γραφτούν στο δημοτικό έπρεπε να συγκεντρώσουν δικαιολογητικά που ούτε καν βρίσκονταν στην κατοχή τους(βιβλιάριο υγείας για εμβολιασμό και ληξιαρχική πράξη γέννησης). Ακόμη σχεδόν όλα τα παιδιά Ρομά που βρίσκονται σε νηπιακή ηλικία δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα και χρησιμοποιούν μόνο τη Ρομανί διάλεκτο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μη μπορούν να συνεννοηθούν ούτε με τους εκπαιδευτικούς, ούτε με τους συμμαθητές τους και τελικώς να μη μπορούν να συνεχίσουν τη φοίτησή τους ως το τέλος της σχολικής χρονιάς. (Μαυρομμάτης, στο Τρουμπέτα, 2008) Στη σχολική διαρροή συμβάλλουν ακόμη οι μη εκπαιδευμένοι σε θέματα διαπολιτισμικής αγωγής εκπαιδευτικοί , καθώς και οι αρνητική στάση ορισμένων ‘μπαλαμών’ γονέων που δε θέλουν τη συνύπαρξη των παιδιών τους με τα Τσιγγανόπαιδα φοβούμενοι πως θα παρασύρουν τα τέκνα τους σε χαμηλές σχολικές επιδόσεις. Έτσι και οι δύο αυτές κοινωνικές ομάδες ωθούν τους Ρομά στην ελλειμματική φοίτηση καθώς δεν είναι λίγες οι φορές όπου διευθυντές σχολείων κάτω από την αρνητική πίεση των γονέων, της εκπαιδευτικής κοινότητας και των τοπικών φορέων , αρνούνται παρανόμως να

εγγράψουν ορισμένα Τσιγγανόπαιδα στα σχολεία τους. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως όσο περισσότεροι είναι οι μαθητές Ρομά σε ένα σχολικό περιβάλλον, τόσο περισσότερο αυξάνονται τα ρατσιστικά σχόλια ή επεισόδια. (Μαυρομμάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)

Τα χρόνια από το 1981 έως το 1997 τα κορίτσια των ρόμικων οικογενειών εμφάνιζαν μεγάλα ποσοστά σχολικής διαρροής. Αυτό σχετίζεται φυσικά με την ίδια την τσιγγάνικη παράδοση που θέλει τα νεαρά κορίτσια ηλικίας μέχρι 17 ετών να παντρεύονται και να μην ασχολούνται καθόλου με το επαγγελματικό τους μέλλον. Επιπρόσθετα η σχολική διαρροή έχει να κάνει και με τη γενικότερη χαμηλή προσδοκία των τσιγγάνικων οικογενειών, που απλώς θέλουν τα παιδιά τους να μάθουν στοιχειωδώς να γράφουν και να διαβάζουν για να μπορούν να επικοινωνήσουν καλύτερα με την ευρύτερη κοινωνία, όταν το έχουν ανάγκη. Άλλωστε είναι γνωστή η γνώμη των Ρομά ότι η εκπαίδευση αποτελεί δευτερεύον κομμάτι στη ζωή ενός παιδιού (κυρίως του αγοριού), γιατί η βασική εκπαίδευση γύρω από τη ζωή γίνεται μαζί με τους γονείς ή τους συγγενείς του στο δρόμο. Τι να την κάνουν την ολοκληρωμένη εκπαίδευση, αφού κανένας εργοδότης δε δέχεται να προσλάβει κάποιο Ρομά ως υπάλληλο αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γιώργος Μαυρομμάτης (2008) στη έρευνά του. Για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα 1981-1997 η ολοκληρωμένη εκπαίδευση δημοτικού ή γυμνασίου δεν ήταν (και ίσως να μην είναι και σήμερα) προτεραιότητα των Τσιγγάνων. Το χρηματικό κόστος για να τελειώσει κανείς τις σπουδές του είναι τόσο μεγάλο γι' αυτούς, που δεν μπορούν να συνδέσουν ακόμα στο μυαλό τους τη σχολική με την κοινωνική και οικονομική επιτυχία. (Μαυρομμάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα έχει παρατηρηθεί μια σχετική μείωση των ποσοστών σχολικής διαρροής, ειδικά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το 1983 η έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τη Φραγκουδάκη Άννα στα Γιάννενα, με κύριο ερευνώμενο στοιχείο τη σχολική διαρροή στην υποχρεωτική εκπαίδευση, έδειξε ότι μαθητές που έμεναν σε απομακρυσμένα χωριά ή σε αγροτικές περιοχές εγκαταλείπουν το σχολείο πολύ περισσότερο από ότι οι μαθητές των πόλεων. Σε άλλη σχετική έρευνα από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο αυτή τη φορά και που πραγματοποιήθηκε στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης τα κορίτσια φεύγουν από το σχολείο σε ποσοστό 40,5% στην Ξάνθη και 37,6% στη Ροδόπη. Αντίστοιχα τα ποσοστά διαρροής των αγοριών στην Ξάνθη είναι 20,5% και στην Ροδόπη 32,8%. (Ασκούνη, 2006)

Συνοψίζοντας καταλαβαίνουμε ότι οι κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες , όπως είναι οι Ρομά, εμφανίζουν πολύ συχνά την τάση να εγκαταλείπουν το σχολείο και να παραμένουν αναλφάβητοι. Η γενικότερη και επίσημη «κουλτούρα» του σχολείου δεν ταιριάζει με εκείνη των μαθητών Ρομά, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να εξοικειωθούν μαζί του και τελικώς να φεύγουν από αυτό. Φυσικά το κόστος είναι τόσο παιδαγωγικό , όσο και κοινωνικό για τους Ρομά, αφού στο μέλλον ως ενήλικοι πολίτες θα δυσκολευτούν να ενταχθούν στο ευρύτερο ελληνικό κράτος.(Ασκούνη, 2006) Η πλειοψηφία των παιδιών Ρομά αναγκαστικά πρέπει σε κάποια στιγμή της ζωής τους να εργαστούν για να βοηθήσουν την οικογενειακή ανέχεια, ενώ ο συνδυασμός του κοινωνικού αποκλεισμού τους και της μη ολοκληρωμένης φοίτησης, φτιάχνουν έναν συνεχόμενο φαύλο κύκλο για τις επόμενες γενιές. Όλα αυτά βέβαια σπάνια αφήνουν τους Τσιγγάνους να αλλάξουν ή να βρεθούν πιο ψηλά στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό της χώρας μας. (Μαυρομμάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)

Ακριβώς επειδή η σχολική διαρροή των Τσιγγανοπαίδων βρίσκεται σε μεγάλα ποσοστά στην Ελλάδα, το Υπουργείο Παιδείας σκέφτηκε να τους δώσει κάποια ‘κίνητρα’ για να γίνει η εγγραφή τους στο σχολείο πιο ελκυστική και εντατικότερη. Σύμφωνα με την έρευνα των Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά (2011-2014) τον Ιούλιο του 2002 και συγκεκριμένα στις 8-7-2002 έρχεται η Υπουργική Απόφαση με αριθμό 2/37645/0020 για οικονομική ενίσχυση των χαμηλόμισθων οικογενειών που έχουν ανήλικα παιδιά στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Το επίδομα αυτό φτάνει τα τριακόσια (300) ευρώ εφάπαξ για κάθε παιδί και δίνεται από την αρχή της σχολικής χρονιάς. Ωστόσο ενώ αρχικά φάνηκε αποτελεσματικό μέτρο, στη συνέχεια αποδείχθηκε πως πολλές οικογένειες των Ρομά έπαιρναν το επίδομα για κάθε παιδί στην αρχή του σχολείου και έπειτα τα παιδιά αυτά δεν ξανά εμφανίζονταν εκεί. Για το λόγο αυτό το 2010 έχουμε καινούρια Εγκύκλιο που στέλνεται στα σχολεία με αριθμό Φ.7/488/123316/Γ1/4-10-2010, και με την οποία ενημερώνεται ο εκπαιδευτικός κόσμος ότι το επίδομα αυτό θα δίδεται πλέον κατά τη λήξη της σχολικής χρονιάς και μόνο με βεβαίωση από το Διευθυντή της σχολικής μονάδας, ότι ο Ρομά μαθητής παρακολούθησε κανονικά τα μαθήματα. (Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά,2019)

Το 2012 τον Ιούλιο δημοσιεύεται και η Υπουργική Απόφαση 2/46354/0026 σύμφωνα με την οποία επικυρώνεται η βεβαίωση φοίτησης ως βασικό δικαιολογητικό για να παρθεί το σχετικό επίδομα. Φαίνεται πως η αλλαγή αυτή άλλαξε κάπως το σκηνικό

της σχολικής διαρροής και αποτέλεσε ένα πιο ισχυρό και δυνατό κίνητρο ολοκληρωμένης φοίτησης για τους Ρομά μαθητές.

Στα μέτρα για τη μείωση της ελλειμματικής φοίτησης των Τσιγγανοπαίδων έρχεται να προστεθεί και το μέτρο που εφαρμόστηκε το 2009 με την παροχή φορητού ηλεκτρονικού υπολογιστή για τα παιδιά που τελειώνουν το δημοτικό και πηγαίνουν στο γυμνάσιο. Το συγκεκριμένο μέτρο δεν ήταν αποκλειστικά για τους μαθητές Ρομά, αλλά για όλα τα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικίας, αποτέλεσε όμως κίνητρο και για τους Τσιγγάνους μαθητές αφού ξεκίνησαν την πορεία τους στο γυμνάσιο, για να πάρουν τον υπολογιστή και ύστερα ξαφνικά διέκοψαν τη φοίτησή τους. (Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά, 2019)

Ακόμα ένα ισχυρό μέτρο αποτροπής της σχολικής διαρροής είναι η αυτόματη εγγραφή των μαθητών από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό, καθώς η παρακολούθηση είναι πια υποχρεωτική και συνεχόμενη. Έτσι, δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία πλέον συνεργάζονται και αν ένας μαθητής Ρομά δεν εμφανιστεί, τότε υποχρεωτικά αναζητείται.

Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα των Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά (2011-2014), επιπλέον μέτρα για την αποφυγή της ελλειμματικής φοίτησης είναι τα εξής: (α) Το να γράφονται οι Ρομά μαθητές σε χαμηλότερη τάξη από εκείνη που χρονολογικά (βάσει έτους γέννησης) ανήκουν. Σύμφωνα με την Απόφαση του Υπουργείου Παιδείας Γ1/206 στις 14-04-1987 και βάση του άρθρου 9 του Π.Δ. 201/1998 ο νομοθέτης προβλέπει ότι ένα παιδί Ρομά με χαμηλό μαθησιακό επίπεδο, μπορεί να συμμετέχει σε τάξη μικρότερη από την ηλικία του και μπορεί επίσης να προβιβαστεί σε μεγαλύτερη τάξη, μόνο με κατατακτήριες εξετάσεις.

(β) Η δημιουργία και χρήση της κάρτας φοίτησης για μετακινούμενους μαθητές, Η Υπουργική Απόφαση Φ4/155/Γ1/1257/11-9-96, καθιέρωσε την κάρτα φοίτησης των Τσιγγανοπαίδων βάση της οποίας όλοι οι Ρομά μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν στην κατοχή τους αυτή τη κάρτα και έτσι επιβεβαιώνεται η εγγραφή και φοίτησή τους στο σχολείο που φοιτούν. Αν ξαφνικά και για οποιοδήποτε λόγο ο Ρομά μαθητής αλλάξει τόπο κατοικίας η κάρτα αυτή συνεχίζει να ισχύει, φυσικά αν δεν έχει γίνει μεταγραφή. Η Εγκύκλιος Γ1 /694/1-9-99 του ΥΠ.Π.Ε.Θ. αποφασίζει πως η κάρτα αυτή θα δίνεται στους μετακινούμενους Ρομά κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς, για να ελέγχεται πιο εύκολα η φοίτησή τους αν χρειαστεί να μετακινηθούν κάπου αλλού και σαν βεβαιωτικό έγγραφο για να

αποκτήσουν τον τίτλο σπουδών τους στο τέλος.(Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά,2019)

(γ)Να εξασφαλιστεί η δωρεάν μεταφορά τους στο σχολείο με μέσα μαζικής μεταφοράς. Επειδή το κακό οδικό δίκτυο των καταυλισμών και η έλλειψη μεταφορικού μέσου ήταν πάντοτε τροχοπέδη για την ολοκληρωμένη φοίτηση των Ρομά, το Υπουργείο Παιδείας με το Νόμο 2240/1994/(Α 153) ορίζει « Η κατά το άρθρο 2 παρ.9 του ν. 1566/1985 (ΦΕΚ 157 Α΄) μεταφορά των μαθητών στον τόπο λειτουργίας του σχολείου πραγματοποιείται από τους οικείους Ο.Τ.Α. με τη χρησιμοποίηση ιδιόκτητων μέσων είτε με τη χρήση των συνήθων αστικών και υπεραστικών μέσων είτε με μίσθωση ιδιωτικών μέσων μεταφοράς είτε με άλλο πρόσφορο τρόπο.» (Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά,σελ. 36, 2019) Με τον τρόπο αυτό γίνεται μια επισταμένη προσπάθεια να έρχονται κάθε μέρα όσα περισσότερα Τσιγγανόπαιδα γίνεται στο σχολείο.

(δ) Η επιστολή του Υπουργείο Παιδείας Γ1/206 στις 14-04-1987 μεριμνά για την ‘άτακτη και διακοπτόμενη φοίτηση των Ρομά’. Συγκεκριμένα το βάρος πέφτει στους Διευθυντές των σχολείων οι οποίοι καλούνται να αναζητήσουν τους μαθητές , που ενώ είναι εγγεγραμμένοι στο σχολείο τους, δεν εμφανίζονται ποτέ. Σύμφωνα με το άρθρο 11 του Π.Δ. 201/1998 «όταν ο μαθητής απουσιάζει αδικαιολόγητα και οι γονείς ή ο κηδεμόνας τους δεν επικοινωνούν με το σχολείο παρά τις ειδοποιήσεις, αναζητείται η οικογένειά του μέσω της δημοτικής ή αστυνομικής αρχής. Στις περιπτώσεις που η αναζήτηση δε φέρει αποτέλεσμα, αναφέρεται η διακοπή της φοίτησης στον αρμόδιο Προϊστάμενο Διεύθυνσης ή Γραφείου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης , ο οποίος αναζητά το μαθητή σε όλα τα σχολεία του νομού και , εν συνεχεία, η αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠ.Ε.Π.Θ αναζητά το μαθητή σε όλα τα σχολεία της χώρας ...όταν μαθητής απουσιάζει αδικαιολόγητα από το σχολείο, ο δάσκαλος της τάξης σε συνεργασία με τον διευθυντή, επικοινωνούν (γραφτώς ή προφορικώς)με τους γονείς –κηδεμόνες του μαθητή»(Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά,σελ. 37-38,2019)

(ε) Μέσω της ενίσχυσης της σχολικής εκπαίδευσης τόσο από την έγκαιρη οργάνωση και ενημέρωση για τα λειτουργικά κενά σε εκπαιδευτικούς όσο και σε ανεπάρκεια κτιριακών δομών, για να μπορούν από τον αγιασμό ακόμα να τακτοποιούνται οι Ρομά μαθητές είτε σε Τμήματα Υποδοχής είτε σε εντατικά φροντιστηριακά μαθήματα. Από την άλλη κρίνεται σαφέστατα αναγκαίο και πολύ σημαντικό να πραγματοποιείται

σχετική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων.(Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά, 2019)

Σε περιπτώσεις μειονοτήτων ή αποκλεισμένων ομάδων, η συμμετοχή των γονέων στη σχολική ζωή αποκτά ιδιαίτερη σημασία και αποτελεί βασικό παράγοντα για τη σχολική επιτυχία και τη μείωση της σχολικής διαρροής. Κατά την κυρίαρχη εικόνα οι γονείς των παιδιών από οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογένειες μεταναστών και οικογένειες από μειονότητες εμπλέκονται ελλιπώς στην εκπαιδευτική διαδικασία. Έχει παρατηρηθεί ότι γονείς από αυτές τις κοινωνικές ομάδες συμμετέχουν λιγότερο από τους γονείς της μεσαίας τάξης και του κυρίαρχου πολιτισμού σε επίσημες δραστηριότητες που οργανώνονται για να προωθήσουν τη σχέση σχολείου-οικογένειας. Η γονεϊκή εμπλοκή σύμφωνα με το κυρίαρχο μοντέλο ορίζεται ως βοήθεια με τη μελέτη στο σπίτι, επισκέψεις στο σχολείο, και συμμετοχή σε δραστηριότητες που οργανώνει το σχολείο. Σε μια πολυπολιτισμική κοινότητα δεν είναι απαραίτητο να θεωρούν όλες οι οικογένειες ότι το μοντέλο γονικής εμπλοκής ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους. Η συμπεριφορά αυτή δεν οφείλεται απαραίτητα σε έλλειψη ενδιαφέροντος για την εκπαίδευση των παιδιών τους, αντίθετα τις περισσότερες φορές έχουν μεγάλες προσδοκίες ότι το σχολικό σύστημα θα βοηθήσει τα παιδιά τους να ξεπεράσουν οικονομικές δυσκολίες και κοινωνική απομόνωση που αντιμετώπισαν οι ίδιοι. Υπάρχουν, βεβαίως, αρκετοί λόγοι που λειτουργούν ως αποτρεπτικοί παράγοντες και ερμηνεύουν την έλλειψη συμμετοχής αυτών των οικογενειών, όπως: α) πολλές ώρες εργασίας προκειμένου να ανταπεξέλθουν τις οικονομικές δυσκολίες, β) οι γονείς των παιδιών που δεν προέρχονται από την κυρίαρχη ομάδα πολλές φορές δεν νιώθουν άνετα ούτε με το χώρο του σχολείου, ούτε και με την επαφή με τους εκπαιδευτικούς, ιδίως αν δεν νιώθουν ασφάλεια με τη χρήση της πλειονοτικής γλώσσας. Η άγνοια της κυρίαρχης γλώσσας δυσκολεύει την επικοινωνία του με το διδακτικό προσωπικό αλλά δημιουργεί και μια εικόνα απαξιοτική για τον ίδιο, με συνέπεια να διστάζει να εκτίθεται σε τέτοιες περιστάσεις επικοινωνίας. Ακόμη κι αν η γλωσσική ικανότητα των γονέων είναι σε γενικές γραμμές επαρκής, είναι πολύ πιθανόν να μην κατανοούν τις παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών, είτε επειδή αυτές διατυπώνονται με έμμεσο τρόπο, είτε επειδή αφορούν πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος ακατανόητες για τους γονείς. γ) διαφορετικές αντιλήψεις, στάσεις και προσδοκίες μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών. δ) το γεγονός ότι πολλοί εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι γονείς με χαμηλά εισοδήματα, οι γονείς-μετανάστες και οι γονείς προερχόμενοι από

μειονοτικές ομάδες δεν συμμετέχουν επαρκώς στη συνεργασία σχολείου-οικογένειας εξαιτίας των σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν είτε εξαιτίας έλλειψης ενδιαφέροντος για την εκπαίδευση των παιδιών τους, δημιουργεί μια αίσθηση απαξίωσης, η οποία ενοχλεί τους γονείς και πιθανά τους οδηγεί σε αποφυγή των επισκέψεων στο σχολείο. Το σχολείο δεν πρέπει να απαιτεί από τους γονείς να συμμετέχουν με τρόπους που πιθανά να έρχονται σε σύγκρουση με τον τρόπο ζωής τους και τις αξίες τους ή να τους βάζει σε διαδικασίες που τους φέρνουν αντιμέτωπους με καταστάσεις που τους κάνουν να νιώθουν αμηχανία ή ανεπάρκεια εξαιτίας του δικού τους ελλείμματος εκπαίδευσης, της περιορισμένης ικανότητας στη χρήση της κυρίαρχης γλώσσας. Η έννοια της γονικής εμπλοκής είναι πολιτισμικά προσδιορισμένη και μάλιστα σε πολλές χώρες δεν θεωρείται δεδομένη, ούτε καν επιθυμητή. Σε ορισμένες κουλτούρες, όπως για παράδειγμα σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Ασίας, η ανάμειξη των γονέων στην εκπαίδευση γίνεται αντιληπτή ως αμφισβήτηση της αυθεντίας του δασκάλου (Χατζηδάκη, 2006).

3. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των Ελλήνων Τσιγγάνων.

Οι Ρομά αποτελούν μια κοινωνική ομάδα που όχι μόνο ζει ακόμη στο περιθώριο της ελληνικής κοινωνίας, αλλά δέχεται ταυτοχρόνως έντονα και τον κοινωνικό αποκλεισμό από αυτήν. Πολλοί είναι οι σύγχρονοι άνθρωποι που έχουν την πεποίθηση πως οι Τσιγγάνοι πρέπει και θέλουν να ζουν εκτός από την επίσημα οργανωμένη κοινωνική ζωή, αφού τους θεωρούν 'στιγματισμένους' ή 'μιαρούς' που συνδέονται μόνο με τον παράνομο τρόπο διαβίωσης. Επιπρόσθετα έχουν την άποψη πως οι Τσιγγάνοι δεν πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα στην παιδεία, στην υγεία, στην εργασία, στα αγαθά και στη ζωή γενικότερα με όλους τους υπόλοιπους Έλληνες πολίτες.(Εξαρχος, 2007)

Τι είναι όμως ο κοινωνικός αποκλεισμός; Ως προς τον ορισμό θα λέγαμε ότι 'η κοινωνική και πολιτική στάση των περισσότερων σε έναν πληθυσμό –και η στάση αυτή εκφράζει την κυρίαρχη ιδεολογία του πλήθους-απέναντι στη μειοψηφία ή μειονότητα, που είναι διαφορετική από την πλειονότητα και που έχει ως αποτέλεσμα η μειοψηφία αυτή να μην έχει πρόσβαση στα ατομικά ή κοινωνικά δικαιώματα', αντικατοπτρίζει πλήρως τον όρο.(Εξαρχος, 2007)

Ο ίδιος ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» κάνει την εμφάνισή του για πρώτη φορά στην βιβλιογραφία το 1970 στη Γαλλία μέσα από το έργο του P. Lenoir. Μια δεκαετία αργότερα το 1980 ο κοινωνικός αποκλεισμός φαίνεται να υπάρχει εν μέρει

σε κείμενα που αφορούν την καταπολέμηση της φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς και σε ομιλίες διεθνών πολιτικών για την ενίσχυση των περιθωριοποιημένων κοινωνικά ομάδων.(Κασιμάτη,1998)

Το έτος 1989 εμφανίζεται για πρώτη φορά ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός σε ένα κοινοτικό κείμενο που είχε ως στόχο την εξάλειψη και καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Έτσι η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων(1989) ήταν οι επικεφαλής όλων των ευρωπαϊκών χωρών να υιοθετήσουν έναν κοινό κοινωνικό χάρτη απέναντι στις κοινωνικές ανισότητες. (Καβουνίδη, στο Καραντινός &Μαράτου -Αλιπράντη &Φρονίμου, 2005) Σε όλα τα κράτη της Γης επιπλέον παρατηρήθηκε ότι υπάρχουν μορφές κοινωνικής αποστέρησης και μάλιστα με έντονο και πολυδιάστατο χαρακτήρα: συγκεκριμένες ομάδες και άτομα βιώνουν τον αποκλεισμό σε πολλούς τομείς (εκπαίδευση, εργασία, στέγαση, υγεία κ.α.) Συνεπώς οι άνθρωποι εκείνοι στερούνται συμμετοχής στον κοινωνικό –οικονομικό τρόπο ζωής , στις κοινωνικές συναλλαγές και στα κοινωνικά δικαιώματα των πολλών. (Καβουνίδη, στο Καραντινός &Μαράτου -Αλιπράντη &Φρονίμου, 2005) Κατά τον R. Peace (2001) ο όρος αυτός αρχίζει να γίνεται σταδιακά αποδεκτός από όλα τα κράτη- μέλη της Ε.Ε. και αντικατέστησε στιγματισμένους όρους όπως η φτώχεια και η αποστέρηση. Μετά τη δεκαετία του 1990 ξεκινούν εντατικά διάφορες κοινωνιολογικές έρευνες πάνω σε προβλήματα που αφορούν τη φτώχεια και τις διακρίσεις εις βάρος ατόμων ή κοινωνικών ομάδων και έτσι ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» γνωρίζει πλέον μεγάλη αναγνώριση. (Παπακωνσταντίνου, 2019) Σιγά –σιγά λοιπόν ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός αρχίζει να ξεχωρίζει ως έννοια και σύμφωνα με την H. Silver (1994) ο αποκλεισμός μπορεί να γίνει κατανοητός μόνο αν γνωρίζουμε με ακρίβεια το ποιος, από ποιον αποκλείεται, γιατί και τι συνεπάγεται ο κοινωνικός αυτός αποκλεισμός.

Στην Ελληνική γλώσσα και σύμφωνα με το Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας (2014) της Ακαδημίας Αθηνών, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι κυρίως η περιθωριοποίηση των ευαίσθητα κοινωνικά ομάδων, όπως είναι οι μετανάστες, οι τοξικομανείς, οι Τσιγγάνοι ή οι ψυχικά άρρωστοι. Επιπλέον σύμφωνα με τους Y. Alpe et all (2005) ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται ως ο τρόπος του να βάζει κανείς άτομα ή ομάδες της κοινωνίας στο περιθώριο, σε θέσεις που θεωρούνται κατώτερες και έτσι δημιουργείται ρήξη του κοινωνικού συνδέσμου. Τα κύρια χαρακτηριστικά όσων αποκλείονται είναι τα έντονα κοινωνικά μειονεκτήματα όπως η φτώχεια, η ανεργία, η εκπαιδευτική αποτυχία και η γενικότερη

αναποτελεσματικότητα της κοινωνικής προστασίας. Σύμφωνα με τους T. Burchardt , J. Le Grand και D. Piachaud (1993)ως κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται η κατάσταση των ατόμων που ενώ είναι γεωγραφικοί κάτοικοι μιας περιοχής της κοινωνίας, δε συμμετέχουν ενεργά στις φυσιολογικές, καθημερινές δραστηριότητες των πολιτών της κοινωνίας που ανήκουν. Οι δραστηριότητες αυτές είναι ενδεικτικά ο καταναλωτισμός, η αποταμίευση, η παραγωγή προϊόντων, η συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα και οι γενικότερες κοινωνικές συναναστροφές. Επίσης κατά τον Pease (2001) ο προηγούμενος ορισμός εμπλουτίζεται με την πρόταση ότι αυτός που ανήκει γεωγραφικά σε μία κοινωνία, θέλει να συμμετέχει σε όλες τις παραπάνω δραστηριότητες , αλλά παράγοντες που δεν μπορεί να ορίσει τον εμποδίζουν.(Pease, 2001)

Οι Ρομά σε οποιοδήποτε κράτος της Ευρωπαϊκής ηπείρου φαίνεται ότι βιώνουν έντονα τη διάκριση, την περιθωριοποίηση, τη θεσμική απομόνωση, την κοινωνική απόρριψη και τον οικονομικό υποβιβασμό με τρόπο σταθερό και απειλητικό για την κοινωνική συνοχή. Αυτό αποδεικνύεται περίτρανα από τις πολλές συστάσεις, παρεμβάσεις και δράσεις που συγχρηματοδοτούνται από την Ε.Ε. από το 1993 έως και σήμερα και αφορούν τον αποκλεισμό των Ρομά. Στην πραγματικότητα και σύμφωνα με τις έρευνες και ερμηνείες των Παρθένη και Φραγκούλη (2016), φαίνεται πως ότι κι αν έχει γίνει μέχρι σήμερα για να βελτιωθεί και να ενταχθεί η ομάδα των Τσιγγάνων στην ευρύτερη κοινωνία, δεν έχει φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Χαρακτηριστικά αναφέρουν πως αντιθέτως τα στερεότυπα και οι διακρίσεις του κυρίαρχου πληθυσμού με τη συμβολή και των κρατικών και των τοπικών αρχών σε βάρος των Ρομά, οδήγησαν τελικά στον πλήρη κοινωνικό αποκλεισμό τους.(Παρθένης & Φραγκούλης, 2016)

Οι Έλληνες Τσιγγάνοι βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό στη χώρα μας; Αυτό θα μας το διαλευκάνει η ανάλυση των τριών σημείων για τον αποκλεισμό που αναφέρθηκε ανωτέρω. Σαν πρώτο στοιχείο του ορισμού οι Ρομά στην Ελλάδα- είτε μετακινούμενοι, είτε μόνιμα εγκατεστημένοι κάπου- αποτελούν κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Επιπλέον αναγνωρίζονται επίσημα ως Έλληνες πολίτες και έχουν έτσι θεσμική αναγνώριση και κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους ως πολίτες της Ελλάδας.(Γκότοβος, 2002) Άλλωστε η μεγάλη πλειοψηφία των Τσιγγάνων που κατοικούν μόνιμα στην Ελλάδα αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες.

Ο Νεκτάριος που είναι 16 χρονών και γεννήθηκε και διαμένει σε καταυλισμό στα Εξαμίλια Κορινθίας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Είμαστε Τσιγγάνοι, καθαροί

Έλληνες Τσιγγάνοι. Τσιγγάνοι, λέμε, σε μαζεμένο μπουλούκι, Τσιγγάνοι όλοι. Υπάρχουν Τσιγγάνοι καθαρόαιμοι Έλληνες, που είναι γεννημένοι και θα πεθάνουν και στην Ελλάδα, όπως είμαστε εμείς εδώ πάνω στα Εξαμίλια.» (Βαξεβάνογλου, σελ. 59, 2001) Εκείνο που πρέπει να αναρωτηθεί κανείς είναι εάν τους δίνετε η δυνατότητα να ενταχθούν και να συμμετέχουν κανονικά στον κοινωνικό ιστό μια πόλης, ενός χωριού ή μιας κωμόπολης. Οι Ρομά κατοικούν μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες πολίτες; Τους δίνετε η ευκαιρία να ζήσουν σε άλλη περιοχή από εκείνη που γεννήθηκαν; Τους δόθηκαν κρατικές κατοικίες για να ζήσουν όπως έγινε με τους πρόσφυγες; Είναι ακόμη μερικά ερωτήματα που χρίζουν απαντήσεις. (Παπακωνσταντίνου, 2019)

Η έρευνα των Παρθένη και Φραγκούλη το 2016 σε καταυλισμούς όπου διαμένουν μόνιμα τσιγγάνικοι πληθυσμοί, δίνει αρνητική απάντηση σε όλα τα παραπάνω ερωτήματα. Αυτό που διαπίστωσαν ήταν ότι οι Τσιγγάνοι που ερευνήθηκαν, ζούσαν σε απαράδεκτους καταυλισμούς, που τους καταλάμβαναν μόνοι τους οι Ρομά, μέσα στην απόλυτη φτώχεια, χωρίς νερό ή ηλεκτρικό ρεύμα. Επιπλέον δεν μπορούσε να τεθεί οποιοδήποτε θέμα για την ταξική προέλευση ή την οικονομική δυνατότητα των Ρομά, επειδή και οι λίγοι Τσιγγάνοι που μπορεί να ανήκουν στη 'μεσαία τάξη' δεν γίνονταν αποδεκτοί από τους μη Ρομά πολίτες. (Μάρκου, 2013) Έτσι συμπεραίνουμε ότι παρόλο που οι ρόμικοι πληθυσμοί ανήκουν γεωγραφικά σε μια περιοχή, τις πιο πολλές φορές αποκλείονται από τον κοινωνικό ιστό μένοντας απομονωμένοι σε μια δική τους γειτονιά, ως γκετοποιημένοι. (Παπακωνσταντίνου, 2019)

Το δεύτερο αποδεικτικό του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά είναι ο βαθμός συμμετοχής της συγκεκριμένης ομάδας στις καθημερινές και φυσιολογικές δραστηριότητες των μελών της ελληνικής κοινωνίας. Οι Τσιγγάνοι όσο αφορά τον καταναλωτισμό, τη συμβολή τους στην παραγωγικότητα, στην συμμετοχή τους στα κοινά, αλλά και στις κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις, εμφανίζονται ως επί το πλείστον καθολικά αποκλεισμένοι. Συγκεκριμένα οι Τσιγγάνοι εντάσσονται στα χαμηλού εισοδήματος κοινωνικά στρώματα, με συνεχώς μειωμένο εισόδημα, με υψηλή ανεργία, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι λαμβάνουν ευτελή μεροκάματα. Αυτό αυτομάτως τους κάνει ανίκανους να καταναλώνουν ακόμα και τα βασικά αγαθά, ενώ η βοήθεια τους στον παραγωγικό ιστό της χώρας είναι περιορισμένος σε συγκεκριμένα επαγγέλματα που πολλές φορές κινούνται και εκτός νόμου (Παπακωνσταντίνου, 2019) Τέλος αναφορικά με την πολιτική τους συμμετοχή στο επίπεδο του εκλέγεσθαι παρατηρείται μεγάλη μείωση. Στο επίπεδο του εκλέγειν

συνήθως η ομάδα αυτή κατηγορείται ότι <<την εκμεταλλεύονται>> για την παροχή απλώς και μόνο ψήφων χωρίς να γίνεται κάτι ουσιαστικό για τη βελτίωση της ζωής τους. Μέσα σε όλα αυτά καταλαβαίνουμε ότι οι σχέσεις τους με τα μη κοινά είναι περιορισμένες. Η σχολική διαρροή, η περιορισμένη φοίτηση, οι σπάνιες περιπτώσεις γάμων εκτός Τσιγγάνικης κοινότητας και οι σταθερές προκαταλήψεις ή ο ρατσισμός που επιδέχονται , αποδεικνύουν τις λιγιστές τους αλληλεπιδράσεις που ‘μένουν’ κυρίως μέσα στο πλαίσιο του τυπικού σεβασμού των δικαιωμάτων τους ως ανθρώπους , από τους άλλους(Παπακωνσταντίνου, 2019)

Το τρίτο και τελευταίο στοιχείο αποκλεισμού των Ρομά από την ελληνική κοινωνία, είναι η ίδια τους η επιθυμία να συμμετέχουν στον κοινωνικό ιστό και η παρεμπόδισή τους από εξωτερικούς παράγοντες που οι ίδιοι δεν ελέγχουν. Τα ερωτήματα που προκύπτουν εδώ είναι πολλά: Ποια κοινωνική ομάδα επιθυμεί να ζει κάτω από συνθήκες απόλυτης φτώχειας; Ποιοι θέλουν να χάνουν τα παιδιά τους ακριβώς επειδή δεν έχουν δωρεάν πρόσβαση σε μονάδες υγείας; Ποιοι θέλουν να ζουν χωρίς καθαρό, τρεχούμενο νερό και χωρίς ρεύμα; Η απάντηση σαφώς και είναι <<κανείς>> σε όλα τα παραπάνω. Υφίσταται όμως και ο αντίλογος που υπονοεί πως όλα τα βήματα στην καθημερινότητα τους τα επιλέγουν οι ίδιοι οι Ρομά και πως δε θέλουν εκείνοι να αλλάξουν τρόπο ζωής. Μια τέτοια άποψη ωστόσο, που ενοχοποιεί τους ίδιους τους Τσιγγάνους εκτός από απλοϊκή είναι περισσότερο ανήθικη, γιατί στερεί ουσιαστικά από την κοινωνική αυτή ομάδα τη δυνατότητα επιλογής, συγκαλύπτοντας την ίδια την κοινωνία με τις λανθασμένες ή ανύπαρκτες πολιτικές της ή τις προκαταλήψεις των κοινωνικά ενταγμένων μελών της απέναντι στους Ρομά.(Γκότοβος,2002)

Οι Τσιγγάνοι λοιπόν ίσως από τη στιγμή της γέννησής τους να είναι κοινωνικά στιγματισμένοι από την ελληνική κοινωνία , χωρίς να φταίνε οι ίδιοι αφού το στίγμα που κουβαλούν δεν είναι σωματικό ή θρησκευτικό αλλά καθαρά κοινωνικό. Ας μη ξεχνάμε φράσεις που χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας ζωή και έχουν να κάνουν με τη διαφορετική μεταχείριση των Τσιγγάνων. Τέτοιες εκφράσεις όπως είναι οι: ‘μη κάνεις γυφτιές’, ‘κάτι τρέχει στα γύφτικα’, ‘αυτό δεν είναι σπίτι, τσαντίρι είναι’, ‘γύφτικος γάμος’, ‘μην είσαι γύφτος’ αναπαριστούν όλα τα αρνητικά στερεότυπα που θεωρούν τους Τσιγγάνους κλέφτες, απατεώνες, ανήθικους, ψεύτες, βρόμικους, τεμπέληδες κ.α. (Παυλή-Κορρέ, στο Μάρκου & Παρθένης & Παπακωνσταντίνου & Παυλή-Κορρέ,2018) Σύμφωνα με τον Λουκόπουλο (1983) το αίσθημα της περιφρόνησης απέναντι στους «γύφτους» χρονολογείται από πολύ παλιά. Χαρακτηριστικό είναι το πιστεύω των κατοίκων της Ρούμελης, που προτιμούσαν να

μην έχουν να φάνε παρά να γίνουν σιδεράδες και χαλκιάδες. Επιπλέον πάλι σε χωριά της Στερεάς Ελλάδας η προσθήκη ως πρώτου συνθετικού της λέξης (γυφτο-) σε άλλες λέξεις έδειχνε την απαξίωση ή τον εξευτελισμό της αρχικής λέξης.(π.χ. γυφτοχώραφο, γυφτόχωμα, γυφτόσογο κ.α.) (Λουκόπουλος 1983)

Τέλος ενδεικτική για τη στάση της κοινωνίας απέναντι στους Ρομά είναι η έρευνα που πραγματοποίησε το 2008 η Ευρωδιάσταση-Οικοκοινωνία στο πλαίσιο του Γ΄ ΚΠΣ και βάση της οποίας οι περισσότεροι δήμοι αντιμετώπισαν προβλήματα που έχουν να κάνουν με τη δυσκολία αποδοχής των παρεμβατικών προγραμμάτων για τους Τσιγγάνους από τους υπόλοιπους κατοίκους. (Παυλή-Κορρέ, στο Μάρκου & Παρθένης & Παπακωνσταντίνου & Παυλή-Κορρέ, 2018)

Ενδεικτικά θα παραθέσουμε κάποιους αριθμούς και ποσοστά ερευνών που αποκαλύπτουν τις πολύπλευρες διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού των Ελλήνων Τσιγγάνων, με συνέπεια να μην έχουν τελικά πρόσβαση σε υγιείς συνθήκες διαβίωσης, σε εκπαίδευση, εργασία, υγεία, αγαθά και ανθρώπινα δικαιώματα. Σύμφωνα με στοιχεία των ερευνών της Κ. Κοκκινάκη πάνω στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των Τσιγγάνων των Άνω Λιοσίων το 1983, έχουμε τα εξής αποτελέσματα: το 68% των τσιγγάνικων οικογενειών έχει περισσότερα από τέσσερα παιδιά , δηλαδή ότι ανά ρόμικο νοικοκυριό αντιστοιχούν 6,25 μέλη ενώ ανά ελληνικό κατά μέσο όρο αντιστοιχούν 3,39 μέλη. Αιτία θανάτου είναι κατά 33,3% τα ατυχήματα και κατά 31,6% η κακή διατροφή. Το 94,2% των τσιγγάνων των Άνω Λιοσίων είναι ανασφάλιστοι και το 81,8% αναλφάβητοι. Το 55% έχουν ηλεκτρικό ρεύμα από τη Δ.Ε.Η. , το 5,7% έχουν άλλο φωτισμό και το 33,6% δεν έχουν καθόλου ηλεκτρικό ρεύμα. (Εξαρχος, 2007)

Σε συνέχεια της παράθεσης αριθμητικών στοιχείων βλέπουμε τα αποτελέσματα της έρευνας της Μαρίας Παυλή –Κορρέ και της Αθηνάς Σιδέρη που πραγματοποιήθηκε στις περιοχές της Αγίας Βαρβάρας (αστικός πληθυσμός) και της Κάτω Αχαγιάς (αγροτικός πληθυσμός), το 1990 : ανά τσιγγάνικο νοικοκυριό αντιστοιχούν 7 μέλη, 60% των παιδιών πεθαίνουν από αρρώστιες , 8% από δυστυχήματα και 28% από άλλη αιτία. Στην Κάτω Αχαΐα μάλιστα η θνησιμότητα παιδιών από 0-1 έτους ανέρχεται στο 60% , 2-5 ετών στο 22% , 6-12 ετών στο 10% και 13-18 ετών στο 6%. Το 73% των πληθυσμών στην Αγία Βαρβάρα δεν έχουν ιδιόκτητη και κανονική κατοικία, ενώ στην Κάτω Αχαγιά το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 75,6%. Σε κανένα σπίτι και στους δύο καταυλισμούς δεν έχει κεντρική θέρμανση, ενώ το 13,7% σε

Αγία Βαρβάρα και το 88,4% σε Κάτω Αχαγιά παραμένουν ανασφάλιστοι. (Εξαρχος, 2007)

Τέλος από τις εκθέσεις των αρμοδίων και των απασχολούμενων με την επιμόρφωση Τσιγγάνων στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης μπορούμε να αποκομίσουμε σημαντικά στοιχεία κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά που μας δείχνουν πόσο τραγικά, φτωχικά και απομονωόμενα διαμένουν οι 'Γύφτοι' της Ελλάδας, όπου κι αν κατοικούν. Ενδεικτικά παραθέτουμε τα εξής: Σε καταυλισμούς του Μεσολογγίου το 1984 η βρομιά και η χαώδης κατάσταση κυριαρχεί στα πέτρινα σπίτια των τσιγγάνικων αυτών πληθυσμών. Επίσης από τα 70 παιδιά που διέμεναν τότε στον οικισμό μόνο τα 4 παρακολουθούσαν το σχολείο.

Το 1989 με έγγραφο της η ΝΕΛΕ προς τη ΓΓΛΕ, από τους 1200 κατοίκους του οικισμού του Δενδροποτάμου Θεσσαλονίκης, περίπου οι 300 ζουν σε παραπήγματα και ακατάλληλες παράγκες.

Το 1991 η ΝΕΛΕ ενημερώνει με έκθεσή της για την κατάσταση των Ρομά στην Τεγέα Αρκαδίας πως βασικά προβλήματα του πληθυσμού είναι ο αναλφαβητισμός, η έλλειψη μόνιμης κατοικίας και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ή ασφαλιστικής κάλυψης, η ανεργία, η μη εγγραφή τους στα μητρώα του δήμου και η διακοπή της φοίτησης στα σχολεία. (Εξαρχος, 2007)

Συμπερασματικά αυτό που φαίνεται από όλες τις έρευνες –παλιότερες και πιο σύγχρονες- είναι ότι οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό και δεν έχουν ταυτόχρονα πρόσβαση σε στοιχειώδη ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αυτό που διακηρύττουν οι άνθρωποι του πνεύματος, των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών είναι ότι οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα χρειάζονται χωρίς καμία καθυστέρηση έντονες και δυναμικές παρεμβάσεις για να βελτιωθεί ο τρόπος και η ποιότητα της ζωής τους. Τέλος είναι απαραίτητο να ξεσκεπαστεί και να ξεπεραστεί μέσω της παιδείας όλος αυτός ο ιστορικά ενοχικός και ρατσιστικός εαυτός των νεοελλήνων, για να μπορέσουν οι Ρομά να ενταχθούν ισάξια στις ελληνικές κοινωνίες. (Εξαρχος, 2007)

3.1 Ο κοινωνικός αποκλεισμός στην εκπαίδευση.

Εκπαίδευση και κοινωνικός αποκλεισμός βρίσκονται πολύ κοντά και συχνά διαπλέκονται δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο ανάμεσα στην κοινωνική επισφάλεια και την αστάθεια, αφού αν δεν ολοκληρωθεί η εκπαίδευση ο κοινωνικός αποκλεισμός

έρχεται να εδραιωθεί στις ευάλωτες κυρίως κοινωνικά ομάδες και όχι μόνο.(Ανδρούσου,Ασκούνη,2004)Σε έκθεσή της η Unesco επισημαίνει πως η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση, στις ανισότητες και στον αποκλεισμό είναι στις σύγχρονες κοινωνίες σύνθετη και δυσνόητη.(Unesco,2012) Με άλλα λόγια όσο αποκλείεται κάποιος από την εκπαίδευση μοιραίως επέρχεται σ' αυτόν μια διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού, μένοντας μακριά από τη συλλογική δράση και τις φυσιολογικές δραστηριότητες τιθέμενος τελικά εκτός κοινωνίας. Η εκπαίδευση των Τσιγγάνων αποτελεί σημείο προβληματισμού και έρευνας για την Ευρώπη και τους διεθνείς οργανισμούς εδώ και χρόνια, γιατί οι Τσιγγάνοι δέχονται τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού και στην εκπαίδευση.(Παπακωνσταντίνου, 2019) Ο J. P. Liegeois επισημαίνει πως η σχολική φοίτηση των Τσιγγάνων είναι ένα βαθιά κοινωνικό ζήτημα που ξεπερνά τα όρια της παιδαγωγικής επιστήμης και αποτελεί πρόβλημα της κοινωνίας και όχι των ατόμων. (Liegeois, 2007) Στο υποκεφάλαιο αυτό θα περιγραφούν σύντομα τα τέσσερα κομβικά σημεία του κοινωνικού αποκλεισμού των Τσιγγάνων σε συνάρτηση με την εκπαιδευτική διαδικασία.

A. Η υποκρισία στην εκπαίδευση που έχει να κάνει κυρίως με το γεγονός πως όσοι εμπλέκονται στην παιδεία δεν κάνουν τις απαραίτητες ενέργειες – δράσεις για να γίνει η φοίτηση των Ρομά ρεαλιστική, αποτελεσματική, γόνιμη και κυρίως χρήσιμη. Καθημερινά μπορεί να εντοπίσει κανείς την υποκρισία ανάμεσα στις αλληλεπιδράσεις των δρώντων και στις τελικές τους επιλογές που καταδεικνύονται από τα αρνητικά αποτελέσματά τους απέναντι στους Τσιγγάνους. Επιπλέον έτσι συντηρείται ο κοινωνικός αποκλεισμός που κάτω από το φάσμα της υποχρεωτικότητας και της νομιμότητας εξελίσσεται ανενόχλητος με τη μορφή της ανισότητας, των προκαταλήψεων και του στιγματισμού. (Παπακωνσταντίνου, 2019)

Υποκρισία είναι να προσποιείται κάποιος ότι σέβεται και προωθεί τη διαφορετικότητα των άλλων, χωρίς ωστόσο να τους δίνει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τα εργαλεία για μια πλήρη προσαρμογή.(Liegeois, 2007)

B. Η εκπαίδευση ως κομμάτι ένταξης και κοινωνικού αποκλεισμού ταυτόχρονα. Αυτό σημαίνει ότι στο σχολείο ένα υποκείμενο μπορεί να εντάσσεται κοινωνικά κάποιες φορές, και κάποιες άλλες να αποκλείεται παράλληλα από έναν άλλο τομέα της κοινωνικής ζωής. Παραδείγματος χάρη όταν ένας Τσιγγάνος δεν καταφέρνει να τελειώσει το Γυμνάσιο, μπορεί να εργαστεί σε κάποιο χωράφι, εντάσσοντας τον εαυτό του σε μια παραγωγική αγροτική ομάδα παρόλο τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό. Ή όταν μαθητές Τσιγγάνοι που συμμετέχουν στην εκπαίδευση με στόχο να ενταχθούν

πλήρως στον εκπαιδευτικό ιστό δεν τα καταφέρνουν, αποκλειόμενοι από τις κανονικές τάξεις, εντάσσονται σε μία που περιλαμβάνει μόνο μαθητές Ρομά. Ταυτόχρονα τσιγγανόπαιδα που φοιτούν σε σχολικές μονάδες μέσα ή κοντά στους καταυλισμούς «εντάσσονται» στην μεταξύ τους εκπαίδευση, ενώ αποκλείονται από την κυρίαρχη ομάδα. Ακόμη μαθητές που παρακολουθούν τα πολυπολιτισμικά σχολεία μπορεί να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία, ωστόσο μένουν μακριά από το παιχνίδι, τις συναναστροφές και την αλληλεπίδραση με τους μη Ρομά μαθητές στο προαύλιο. (Παπακωνσταντίνου, 2019)

Γ. Ο αποκλεισμός στον πυρήνα λειτουργίας της εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει πως ο ‘κακός’ μαθητής σήμερα δεν έχει το δικαίωμα να αποτύχει στο σχολείο, γιατί τόσο το σχολικό περιβάλλον όσο και η οικογένεια δεν θα τον αφήσουν να εγκαταλείψει πρόωρα τη σχολική τάξη. Αυτό σαφώς και δεν ισχύει για τους μαθητές των ευαίσθητων κοινωνικά ομάδων, όπως είναι οι Ρομά. Στην περίπτωση των Τσιγγάνων φαίνεται πως τα ίδια τα υποκείμενα δέχονται παθητικά την κοινωνική τους ανισότητα μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σαν αποτέλεσμα έρχεται η σχολική τους αποτυχία, η απόρριψή τους από το εκπαιδευτικό σύστημα και από την κοινωνία με οδηγό το στιγματισμό που έχουν δεχθεί από τη γέννησή τους και που τελικά για τους άλλους φαντάζει δίκαιος. (Ασκούνη, 2003) Τελειώνοντας να επισημάνουμε πως ακόμα και σε ένα σχολείο που σέβεται τη διαφορετικότητα και προσπαθεί να λειτουργεί επί ίσοις όροις, ο κοινωνικός αποκλεισμός θα εμφανίζεται και εκεί. Κι αυτό γιατί ο αποκλεισμός λειτουργεί ως αναπόσπαστο μέρος του κάθε σχολείου υπό τη μορφή του ανταγωνισμού και της ευγενούς άμιλλας. Ο ανταγωνισμός προκαλεί, συντηρεί, ενισχύει πολλές φορές τον κοινωνικό αποκλεισμό και τον κάνει τρόπο ζωής. (Ασκούνη, 2003)

Δ. Η αξία της αλληλεπίδρασης των δρώντων στην εκπαίδευση. Ο αποκλεισμός των Ρομά μαθητών δεν είναι άμεσος, προκαθορισμένος, εμφανής ή προμελετημένος. Δημιουργείται έμμεσα, σιγά –σιγά, μέσα από τις πράξεις και τις συμπεριφορές τόσο των αποκλειόμενων όσο και των αποκλειόντων. Μια όχι και τόσο ισχυρή απόρριψη ενός Τσιγγάνου μαθητή στο σχολικό του περιβάλλον, αποτελεί ένα μεγάλο βήμα για τον κοινωνικό του αποκλεισμό αργότερα. Κάθε στιγματισμένη ή λανθασμένη αντίληψη από το εκπαιδευτικό ή το μαθητικό σύνολο θα οδηγήσει σταδιακά σε κοινωνική περιθωριοποίηση ή σε προσωπική αποστασιοποίηση από την κοινωνία λόγω του αρνητικού αυτοπροσδιορισμού του υποκειμένου. Πιο απλά πρέπει πρώτα οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να αφήσουν πίσω τους τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις

που ίσως αισθάνονται για τους μαθητές Ρομά. Πώς θα συμπεριλήψεις έναν Τσιγγάνο στην τάξη σου, όταν εσύ πρώτα δε θες να τον πλησιάζεις, να τον ακουμπάς και να τον συναισθανθείς; Επιπλέον πως θα μειωθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός όταν η ιδιοκτήτρια του κυλικείου φοβάται μήπως την κλέψουν οι Τσιγγάνοι μαθητές; Όταν οι γονείς διαμαρτύρονται γιατί τα παιδιά τους είναι στην ίδια τάξη με τσιγγανόπαιδα; Όταν δε θέλουν να παίζουν μαζί τους στο διάλειμα ή ακόμα χειρότερα στο πάρκο της γειτονιάς; Για να μπορέσουν οι Ρομά να αισθανθούν πραγματικά ενταγμένοι στο σχολείο, πρέπει το ανάλογο συναίσθημα του σεβασμού και της ίσης μεταχείρισης όλων των ανθρώπων να αναπτυχθεί και σε όλα τα μέλη που δρουν και εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία.(Παπακωνσταντίνου, 2019)

Δύο βασικές επισημάνσεις είναι απαραίτητες στην όποια εκπαιδευτική διαδικασία: 1) Η οριοθέτηση μιας σύγχρονης προσέγγισης της έννοιας του πολιτισμού. Πολιτισμός δεν είναι μόνο η οποιαδήποτε εκδήλωση φολκλορικού περιεχομένου και η παράδοση. Πολιτισμός δεν είναι ένας τρόπος συμπεριφοράς εσαεί καθορισμένος από τα αρχαία χρόνια και αμετάβλητος. Πολιτισμός στην ουσία του είναι μια μορφή εξελισσόμενης επινόησης για επιβίωση, που βασίζεται στην προσαρμοστική αλλαγή, η οποία καθιστά ικανές τις κοινωνικές ομάδες να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα επιβίωσης σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Πολιτισμός είναι να μπορείς να δεχτείς τις αλλαγές που συμβαίνουν στις κοινωνικές ομάδες ανά τους αιώνες, αλλά και να μπορείς να συναναστρέφεις με αυτές.(Εξαρχος,2007)

2) Η δεύτερη επισημάνση έχει να κάνει με το ρόλο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Καταρχάς το νομικό πλαίσιο έτσι όπως είναι διατυπωμένο εστιάζεται στη λογική ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση έρχεται να λύσει το πρόβλημα που παρουσιάζεται στα σχολεία από την ύπαρξη μεταναστών, παιδιών Ρομά και παιδιών μειονοτήτων. Στην πραγματικότητα δηλαδή, η παρουσία αυτών των παιδιών στο σχολείο αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα και όχι ως πλούτος. Επόμενο βήμα σε καθημερινό πρακτικό, εκπαιδευτικό επίπεδο, πραγματοποιείται με τη μετάθεση του προβλήματος στα πρόσωπα των παιδιών των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων. Στην ουσία, αυτή η κυρίαρχη προσέγγιση της εκπαίδευσης καταγράφει ως φυσικό επακόλουθο τη σχολική εγκατάλειψη με περιεχόμενό της τη δήθεν βιολογικά καθοριζόμενη πολιτισμική ροπή των Ρομά προς αυτήν.(Τσιάκαλος,2006)

Η πραγματικότητα βρίσκεται στο γεγονός ότι τα παιδιά αυτά βιώνουν προβλήματα μέσα στο σχολικό περιβάλλον, επειδή έχουν άλλη μητρική γλώσσα και πολλές από τις εκπαιδευτικές διαδικασίες δεν τις κατανοούν, με αποτέλεσμα να αποκλείονται από

την ίδια την εκπαίδευση. Επιπλέον όλος ο εκπαιδευτικός μηχανισμός, αποτυπώνοντας τη γενική συνισταμένη του, φαίνεται να στέκεται αμέτοχος και αδιάφορος για το γεγονός ότι τα παιδιά των Τσιγγάνων διολισθαίνουν, ως αναλφάβητοι, αυριανοί πολίτες και κοινωνικό αποκλεισμό. Μέσα σε αυτό το σχολικό περιβάλλον τα παιδιά των Ρομά βιώνουν μια πλειάδα κρυφών ή φανερών απορρίψεων με άμεσες επιπτώσεις στη σχολική φοίτηση. Χρειαζόμαστε λοιπόν μια αντιρατσιστική εκπαίδευση που θα απευθύνεται κυρίως στα παιδιά της κυρίαρχης πλειοψηφίας αλλά και στους/στις εκπαιδευτικούς. Ταυτόχρονα χρειάζεται να αναδείξουμε το γεγονός της πολυπολιτισμικότητας και να χρησιμοποιήσουμε τον πολιτισμό των Ρομά για όφελος όλων των παιδιών στο σχολείο, για παράδειγμα αξιοποιώντας το ιστορικό γεγονός του ολοκαυτώματος των Ρομά από τους Ναζί στο μάθημα της ιστορίας. (Τσιάκαλος,2006)

Για αυτό η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν αποτελεί ένα επιπλέον μάθημα, αλλά διαχέεται στο σύνολο της σχολικής ζωής, μέσα στην οποία πρέπει να εντάσσονται όλα εκείνα τα στοιχεία του πολιτισμού τα οποία γνωρίζουμε ότι είναι απαραίτητα για την επιτυχία των παιδιών το σχολείο. (Τσιάκαλος, 2001) Αναφέρω κάποια τα οποία θεωρώ ότι εσκεμμένα παραλείπονται:

1. Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης αξιοποιώντας όλα εκείνα τα στοιχεία της που γνωρίζουν τα παιδιά Ρομά και μέσα από την περιγραφή των καθημερινών καταστάσεων τους- βιωμάτων σε συνθήκες ανέχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. αυτά από μόνα τους θα δημιουργήσουν και θα προκαλέσουν το σεβασμό των συμμαθητών/τριών των παιδιών Ρομά και των εκπαιδευτικών, όταν εστιαστεί η προσοχή στον τρόπο με τον οποίο αυτά και οι γονείς τους μαζί καταφέρνουν καθημερινά να επιβιώνουν αντιμετωπίζοντας τόσους κινδύνους υπερνικώντας τόσα εμπόδια.

- 2.Στοιχεία που τεκμηριώνουν τον τρόπο με τον οποίο διαπλέκονται οικονομικές σχέσεις με αποτέλεσμα τη φτώχεια των Ρομά και τη δική μας ευημερία.

3. Η συμβολή των Ρομά στην αιεφόρο ανάπτυξη και ο σεβασμός στο περιβάλλον μέσα από την επαγγελματική τους απασχόληση με την ανακύκλωση, και ανάδειξη, ταυτόχρονα, της υποβάθμισης από την κοινωνία αυτής της συμβολής τους.

Τέλος το αναλυτικό πρόγραμμα που καθορίζει τη λειτουργία του σχολείου, παρά τη ρητή πρόταξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, εν τούτοις με έμμεσο η άμεσο τρόπο την αποκλείει και επιβάλλει ομοιόμορφα προγράμματα με στόχο την εθνοκεντρική ομογενοποίηση του πληθυσμού. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι επίσης

σημαντικός, καθώς φαίνεται ότι οι ίδιοι επηρεάζονται από τα κυρίαρχα και αυτονόητα περί ομοιομορφίας και εθνικισμού των αναλυτικών του αναλυτικού προγράμματος.(Φραγκουδάκη,Δραγώνα,1997)

4. Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για την ενσωμάτωση των Ρομά στην εκπαίδευση.

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο και στα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιήθηκαν από την πολιτεία για να ενισχυθεί περισσότερο η ένταξη των Ρομά μαθητών στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία.

Συγκεκριμένα, το 1977 το ελληνικό κράτος έκανε για πρώτη φορά μια προσπάθεια στήριξης των Ρομά μέσω της οργανωμένης εκπαιδευτικής πολιτικής .Έτσι στο Προεδρικό Διάταγμα 483 του 1977 (ΦΕΚ 149 τ.Α΄/1 .6.77) αναγράφεται επί λέξει ότι «οι Ρομά μη έχοντες ουδεμία υπηκοότητα γράφονται στην Α΄ δημοτικού με τη ληξιαρχική πράξη γέννησης ή το έγγραφο της βάπτισης, ενώ το ζήτημα της ιθαγένειας φροντίζει ο διευθυντής του σχολείου με τη Νομαρχία» .(Παρθένης & Παπακωνσταντίνου,σελ224, στο Μάρκου&Παρθένης&Παπακωνσταντίνου&Παυλή-Κορρέ,2018).

Το 1980 το ελληνικό κράτος δημιουργεί στα σχολεία κυρίως της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης , τις λεγόμενες «τάξεις υποδοχής» που σκοπό είχαν να βοηθήσουν τους Έλληνες μαθητές του εξωτερικού που έρχονταν στην Ελλάδα για να συνεχίσουν τη φοίτησή τους (ΦΕΚ 1105, τ. Β΄ , 4.11.80).

Το 1981 γίνεται προσπάθεια να επεκταθούν σε ενήλικους Ρομά τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) .

Το 1982 έχουμε τη δημιουργία φροντιστηριακών τμημάτων για τους παλινοστούντες μαθητές , ώστε να ενισχυθεί περισσότερο η συμμετοχή τους στο ελληνικό σχολείο (Υπουργική Απόφαση Φ818/2/Ζ/21/3175/7.9.1982 και ύστερα Νόμος 1404/1983, ΦΕΚ 173/24.11.1983 και Νόμος 1894/1990,ΦΕΚ 110,τ.Α/27.8.1990).

Το 1983 θεσπίζονται τα επιδοτούμενα από την τότε Ε.Ο.Κ. «Ειδικά Κέντρα Λαϊκής Επιμόρφωσης» που απευθύνονται μεταξύ άλλων και σε Τσιγγάνους και υλοποιήθηκαν σε Κάτω Αχαΐα και Αγία Βαρβάρα.

Το 1987 το Υπουργείο Παιδείας ζητάει από τη Γ.Γ.Λ.Ε να παρέμβει και σε ηλικίες που πηγαίνουν σχολείο. (Μαυρομμάτης , στο Τρουμπέτα, 2008).

Τελειώνοντας τη δεκαετία του 1980 αρχίζει να φαίνεται ένα πρώτο, πιο σοβαρό ενδιαφέρον της πολιτείας για τα εκπαιδευτικά προβλήματα και εμπόδια των μικρών Ρομά μαθητών. Η Εγκύκλιος Γ1/206/14.4.1987 που κατέφθασε τότε στα ελληνικά σχολεία, με τίτλο «Η εκπαίδευση των παιδιών των Τσιγγάνων», θέτει για πρώτη φορά το πρόβλημα της περιθωριοποίησης των παιδιών Ρομά, για την οποία υπεύθυνα δεν είναι μόνο τα ίδια, αλλά και οι κοινωνικοί φορείς όπως το σχολείο. Επίσης δίδεται ειδική συμβουλή ως προς το εκπαιδευτικό προσωπικό να ενημερωθεί και να ευαισθητοποιηθεί περισσότερο για τα προβλήματα των Ρομά που ζουν κοντά στις περιοχές όπου οι ίδιοι διαμένουν.

Ύστερα, το 1989 το Συμβούλιο της Ευρώπης ψηφίζει τη «Σχολική Φοίτηση των παιδιών των Τσιγγάνων και των πλανόδιων». Αυτό αυτομάτως σηματοδοτεί τη θέσπιση, τη δημιουργία και διαμόρφωση καλύτερης και συστηματικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής και στην Ελλάδα, αφού άρχισε να προωθείται και από τα κράτη-μέλη της τότε Ευρωπαϊκής Κοινότητας η άρση του σχολικού αποκλεισμού των Ρομά μαθητών. (Παρθένης & Παπακωνσταντίνου, στο Μάρκου&Παρθένης&Παπακωνσταντίνου&Παυλή-Κορρέ,2018).

Το Σεπτέμβριο του 1992 έρχεται στα σχολεία μας η Εγκύκλιος «Αλφαριθμητισμός Τσιγγανοπαίδων», όπου προβλέπονται : α)Δημιουργία σχετικού και ειδικού εκπαιδευτικού υλικού για Ρομά μαθητές, β)συγκρότηση τμημάτων διδασκαλίας γραφής και ανάγνωσης σε ορισμένες περιοχές της χώρας, γ)προτεραιότητα σε προσλήψεις Ρομά δασκάλων για να διευκολυνθούν οι κοινωνικές και μαθησιακές δεξιότητες των τσιγγανοπαίδων, δ)δημιουργία τμημάτων επιμόρφωσης μεγάλου μέρους των εκπαιδευτικών σε θέματα που αφορούν τους Ρομά και ε)δημιουργία τμημάτων επιμόρφωσης των ίδιων των επιμορφωτών.

Το 1994 το Υπουργείο Παιδείας με εγκύκλιό του προτείνει να εισέλθει στα τμήματα παιδαγωγικής εκπαίδευσης το μάθημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Βασιλειάδου και Παυλή Κορρέ,2011). Επιπρόσθετα η υπουργική απόφαση Φ2/378/Γ1/1124 αποφασίζει ότι στα φροντιστηριακά τμήματα και στις τάξεις υποδοχής μπορούν πλέον να συμμετέχουν και αλλοδαποί μαθητές, όπου θα διδάσκεται και η μητρική τους γλώσσα.

Το 1995 μια άλλη Εγκύκλιος (Φ4/350/Γ1/1028/22-8-95) κάνει λόγο για εφαρμογή «διαφοροποιημένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων» που αφορούν μαθητές Ρομά, καθώς ορίζει υπεύθυνους αναζήτησης τους Διευθυντές των σχολικών μονάδων των

Τσιγγανοπαίδων που ζουν κοντά στο σχολείο για την εγγραφή και φοίτησή τους. Μια ακόμα λύση –βάσει της συγκεκριμένης εγκυκλίου- θα ήταν η δημιουργία προκάτ τάξεων στους ίδιους τους καταυλισμούς ή η αλλαγή του προγράμματος των μαθημάτων για να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών Ρομά. (Παρθένης & Παπακωνσταντίνου, στο Μάρκου & Παρθένης & Παπακωνσταντίνου & Παυλή-Κορρέ, 2018).

Η υπουργική απόφαση Φ4/155/Γ1/1257/11-9-1996 θεσμοθετεί την κάρτα φοίτησης και στους Ρομά μαθητές. Με τη συγκεκριμένη κάρτα δίνεται η δυνατότητα στους Τσιγγάνους μαθητές να εγγράφονται απευθείας στο μητρώο του νέου σχολείου όπου πηγαίνουν χωρίς να χρειάζονται περαιτέρω δικαιολογητικά.

Με την Υπουργική Απόφαση Φ10/20/Γ1/7.9.1999 Θεσπίζεται η ίδρυση και λειτουργία των τάξεων υποδοχής και των φροντιστηριακών τμημάτων, προκειμένου η εκπαίδευση παλιννοστούτων και αλλοδαπών μαθητών να γίνει περισσότερο αποτελεσματική, συμμετοχική και ενεργητική, στα πλαίσια της διαπολιτισμικής αγωγής, διαμορφώνεται ένα ευέλικτο σχήμα θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης, το οποίο επιτρέπει στο Σύλλογο διδασκόντων κάθε σχολικής μονάδας Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αφού σταθμίσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών αυτών και τις δυνατότητες της σχολικής μονάδας να επιλέξει εκείνο το σχήμα που μπορεί να λειτουργήσει ουσιαστικά και αποδοτικά. Το θεσμικό σχήμα έχει τη μορφή: Τάξη Υποδοχής Ι, Τάξη Υποδοχής ΙΙ, Φροντιστηριακό Τμήμα, Διευρυμένο ωράριο.

Η Εγκύκλιος Διεύθυνσης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ στις 6.3.2000 καθορίζει ως όριο της υποχρεωτικής φοίτησης το 16ο έτος της ηλικίας. Η υποχρεωτική φοίτηση περιλαμβάνει το δημοτικό σχολείο και το Γυμνάσιο, αλλά είναι ευνόητο ότι εφόσον η φοίτηση στο δημοτικό σχολείο, για διάφορους λόγους, δεν έχει ολοκληρωθεί, αυτή συνεχίζεται μέχρι το παραπάνω έτος της ηλικίας.

Ένα σημαντικό μέτρο για την οικονομική ενίσχυση των χαμηλόμισθων οικογενειών Ρομά με ανήλικα τέκνα σε ηλικία υποχρεωτικής εκπαίδευσης, θεσπίστηκε το 2002 από τα Υπουργεία Οικονομικών, Εργασίας και Παιδείας με την Απόφαση 2/37645/0020/8-7-2002.

Στις 19.9.2003 έρχεται στα σχολεία Εγκύκλιος της Διεύθυνσης Σπουδών της Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ με θέμα: « Εφαρμογή προγράμματος «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο». Συγκεκριμένα γνωστοποιούνταν από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Τμήμα:

Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας) η εφαρμογή του Προγράμματος «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο». Το πρόγραμμα εφαρμοζόταν σε πανελλαδικό επίπεδο και αφορούσε ένα πολύ ευαίσθητο τομέα του εκπαιδευτικού μας συστήματος που είναι η προσέλευση και ένταξη των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο, με στόχο τη μείωση της σχολικής αποτυχίας και του σχολικού και κοινωνικού τους αποκλεισμού. Για την εφαρμογή του προγράμματος ενημέρωνε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ότι λειτουργούσε δίκτυο συνεργατών σε επίπεδο χώρας, οι οποίοι συνεργάζονταν με τους εκπαιδευτικούς και την εκπαιδευτική κοινότητα γενικότερα. Ουσιαστικά αυτό που επικαλούνταν το πανεπιστήμιο, ήταν η παράκληση για τη συνεργασία των εκπαιδευτικών και όλων των παραγόντων της εκπαίδευσης με τους συνεργάτες και τους συντονιστές του προγράμματος.

Το 2006 που γίνεται υποχρεωτική η φοίτηση στο νηπιαγωγείο με το άρθρο 73 του Ν 3518/2006 , επηρεάζεται για πρώτη φορά και η φοίτηση των παιδιών Ρομά, που πριν ήταν άγνωστη. (Παρθένης&Παπακωνσταντίνου, στο Μάρκου&Παρθένης&Παπακωνσταντίνου&Παυλή-Κορρέ, 2018).

Στις 3.10.2008 του Υπουργείου Παιδείας με Εγκύκλιό του «Προγράμματα για την ενεργό ένταξη Παλιννοστούντων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο Εκπαιδευτικό μας σύστημα » 'έχει ως στόχο την ενεργό ένταξη των Παλιννοστούντων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στην εκπαίδευση, αφού αποτελεί προϋπόθεση για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Εφόσον ο αριθμός των μαθητών αυτών έχει αυξηθεί ραγδαία τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, απαιτούνται ειδικές, πρόσθετες δράσεις, βασισμένες στη Διαπολιτισμική εκπαίδευση, για να τους στηρίξουμε μέσα στη σχολική μμονάδα. Στις ειδικές πρόσθετες δράσεις διαπολιτισμικής εκπαίδευσης δύνανται να εντάσσονται και μαθητές Ρομά. (Διακογεωργίου, 2016)

Το 2010 με νέα Εγκύκλιο Φ.7/488/23316/Γ1/4-10-2010, η οικονομική υποστήριξη αυτή συνεχίζει να ισχύει με τη διαφορά ότι πρέπει να δίδεται στο τέλος του τρέχοντος σχολικού έτους , για να μπορέσουν οι μαθητές να παρακολουθούν ολόκληρους τους εννέα διδακτικούς μήνες προς αποφυγή της σχολικής διαρροής.

Το 2011 εκδίδεται από την Πολιτεία η Εγκύκλιος 125211/Γ1/1.11.2011 με την οποία ιδρύονται οι τάξεις υποδοχής ΖΕΠ (οι λεγόμενες Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας) που αντικαθιστούν και καταργούν ουσιαστικά τα φροντιστηριακά τμήματα και τις τάξεις υποδοχείς. (Παρθένης & Παπακωνσταντίνου, στο Μάρκου&Παρθένης&Παπακωνσταντίνου&Παυλή-Κορρέ, 2018).

Το 2011 η Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΔΒΜΘ με αρ. 39563/Γ1/31-3-2011 και με θέμα: «8η Απριλίου 2011 Παγκόσμια Ημέρα των Ρομά - εκστρατεία DOSTA στην Ελλάδα» καλεί όλες τις σχολικές μονάδες να στείλουν συμβολικά το δικό τους μήνυμα (άρθρο στη σχολική εφημερίδα, προβολή ταινιών, δημιουργία αφίσας, τραγουδιού, θεατρικής παράστασης κ.ο.κ.) ενάντια στις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα ενάντια στους Ρομά, στα πλαίσια του αλληλοσεβασμού και της συνεργασίας όλων των μαθητών.

Μια χρονιά αργότερα, το 2012 στέλνεται στα σχολεία η Εγκύκλιος 18357/Γ1/21-2-2012 που κάνει γνωστή τη ψυχοκοινωνική βοήθεια που προσφέρεται σε μαθητές Ρομά και μη Ρομά, μέσω του προγράμματος που εκπονείται από το ΕΣΠΑ. Ένα μήνα αργότερα η Εγκύκλιος 29346/Γ1/19-3-2012 προτρέπει τα σχολεία που συνεργάζονται με το ΑΠΘ να πραγματοποιήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα (projects) με βάση τη μουσικο-χορευτική και θεατρική παιδεία ή την περιβαλλοντική αγωγή για ένα πιο δημιουργικό και βιωματικό σχολείο.

Το 2013 οι δράσεις των πανεπιστημίων ΕΚΠΑ και ΑΠΘ συνεχίζονται με τους Διευθυντές των σχολικών μονάδων να ενημερώνονται για αυτές μέσω της Εγκυκλίου 180644/Γ1/26.11.2013. Επιπλέον τονίζεται η ανάγκη να μένουν οι μαθητές Ρομά στο σχολείο και με έντονη την παρουσία τους στις τάξεις υποδοχής και τα φροντιστηριακά τμήματα ΖΕΠ. (Παρθένης & Παπακωνσταντίνου, στο Μάρκου&Παρθένης&Παπακωνσταντίνου&Παυλή-Κορρέ,2018).

4.1 Τα εκπαιδευτικά προγράμματα «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» και «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο».

Το 1997 εκπονήθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα –παρέμβαση με τίτλο «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» χρονικής διάρκειας από το 1997 έως το 2001.(Μαυρομμάτης στο Τρουμπέτα, 2008). Σκοπός του ήταν να κάνει καλύτερες τις συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων Τσιγγάνων και μέσω της βελτιωμένης εκπαίδευσης να μπορέσουν τελικά να βρουν εργασία. Ειδικότερα οι στόχοι ήταν οι εξής:

1. Η αρμονική ένταξη των τσιγγάνων μαθητών και μαθητριών στα σχολεία.
2. Η αποδοχή των Ρομά μαθητών και μαθητριών τόσο από την πλειονότητα της εκπαιδευτικής κοινότητας, τόσο και από τους γονείς των μαθητών μη Ρομά.
3. Η παροχή γνώσης και εκπαιδευτικού υλικού στους δασκάλους.

4. Η υποστήριξη των οικογενειών με διαπολιτισμικές ιδιαιτερότητες .

5. Η γενικότερη ευαισθητοποίηση της Εκπαίδευσης. (Μάρκου ,στο Τρουμπέτα,2008).

Η «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και σχεδιάστηκε από το Υπουργείο Παιδείας για να υλοποιηθεί στη συνέχεια από το Φ.Π.Ψ τμήμα της Φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με επιβλέποντα καθηγητή τον Αθανάσιο Γκότοβο. (Μαυρομάτης, στο Τρουμπέτα, 2008). Στόχος ήταν όλα τα παιδιά Ρομά να εγγραφούν και να φοιτήσουν πραγματικά στο δημόσιο σχολείο. Με βάση τα δεδομένα του Γ. Παπακωνσταντίνου και της Β. Παπαντωνίου (2000), στην αξιολόγηση του προγράμματος αποδείχθηκε ότι ο στόχος επετεύχθη σε μεγάλη κλίμακα, εφόσον ο αριθμός των 2.640 Ρομά μαθητών που φοιτούσαν το 1996 πριν ξεκινήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα, αυξήθηκε σε 8.460 μαθητές το 1999. Όσο αφορά τις παιδαγωγικές δράσεις που είχαν προγραμματιστεί και πραγματοποιήθηκαν ήταν οι εξής:

Α. Έγινε πανελλαδική απογραφή όλων των μαθητών τσιγγάνικης καταγωγής από το 2002 έως το 2004 καθώς και καταγραφή στοιχείων από όλα τα σχολεία για να ενημερωθεί η βάση δεδομένων μαθητικού πληθυσμού.

Β. Παρακολούθηση μαθητών και μαθητριών για τη διαδικασία εγγραφής τους σε νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία και η αμέριστη στήριξή τους προκρινόμενου να αποφευχθεί η σχολική διαρροή.

Γ. Συνεργασία σχολείου, οικογένειας, θεσμών νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και κεντρικών υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας ώστε να γίνεται αβίαστα και ανεμπόδιστα η εγγραφή και η φοίτηση των τσιγγανοπαίδων στο δημόσιο ελληνικό σχολείο.

Δ. Δημιουργία της ενισχυτικής διδασκαλίας για τη βοήθεια κατάκτησης των βασικών γνώσεων του Δημοτικού Σχολείου.

Ε. Δημιουργήθηκε και μοιράστηκε στα σχολεία ενημερωτικό υλικό με πληροφορίες για τα Κέντρα Παιδαγωγικής Υποστήριξης της Σχολικής Ένταξης, που ασχολούνταν με εκπαιδευτικά και κοινωνικά θέματα.

ΣΤ. Ενίσχυση της μουσικής και της θεατρικής διδασκαλίας για την αξιοποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου. (Μάρκου, στο Τρουμπέτα, 2008)

Επιπλέον το πρόγραμμα για την ένταξη των Ρομά «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων» συγκρότησε και λειτούργησε με επιτυχία:

Α)56 Κέντρα Παιδαγωγικής Υποστήριξης και Σχολικής Ένταξης (ΚΕ.Π.Υ.Σ.Ε), που συνεργάστηκαν με ένα τουλάχιστον σχολείο ανά νομό που συμμετείχε στο πρόγραμμα και βοηθούσαν μαθητές που αντιμετώπιζαν προβλήματα με τη φοίτησή τους.

Β)12 Μουσικογλωσσικά εργαστήρια σε αρκετές πόλεις της Ελλάδας ως κίνητρο για να επανέλθουν οι λειτουργικά αναλφάβητοι μαθητές Ρομά στο χώρο του σχολείου.

Γ)Σχολές Γονέων με κύριο στόχο την προσέλκυση Τσιγγάνων γονέων για να ενημερωθούν και να κινητοποιηθούν ώστε να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο.

Δ)Τμήματα Ενισχυτικής Διδασκαλίας για την διευκόλυνση μαθητών με ιδιαίτερες μαθησιακές ανάγκες και δυσκολίες αλλά και την ενίσχυση παρακολούθησης της διδασκαλίας στην τάξη.

Ε)Τέλος έγιναν και κάποια επιστημονικά συνέδρια για τη δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής του προγράμματος με κύριο θέμα την εκπαιδευτική πολιτική και την κοινωνικο-πολιτισμική ταυτότητα των Τσιγγάνων στην Ελλάδα.(Μάρκου,στο Τρουμπέτα, 2008).

Από το 1998 έως το 2001, η συγκεκριμένη εκπαιδευτική παρέμβαση εφαρμόστηκε σε τριάντα πόλεις της Ελλάδας που είχαν στον πληθυσμό τους μεγάλο ποσοστό Ρομά. Μέσω του προγράμματος αυτού καταρτήθηκαν 3.000 δάσκαλοι και δασκάλες παρακολουθώντας ειδικά εκπαιδευτικά σεμινάρια, δημιουργήθηκαν νέες τάξεις υποδοχείς καθώς και φροντιστηριακά τμήματα, συνετάχθησαν 32 νέα βιβλία για την ελληνική γλώσσα, φτιάχτηκαν 125 προκατασκευασμένες σχολικές τάξεις σε καταυλισμούς και προσελήφθησαν 150 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι κατά τη διάρκεια του προγράμματος το 76% των μαθητών Ρομά πήγαινε τακτικά στο σχολείο ενώ αυξημένος ήταν και ο αριθμός Τσιγγανοπαίδων που ανέβηκαν σχολική βαθμίδα, από το δημοτικό στο γυμνάσιο. (Μαυρομμάτης, στο Τρουμπέτα,2008).

Στις 21 Νοεμβρίου 2002 ένα καινούριο παρεμβατικό πρόγραμμα που έχει να κάνει με τη εκπαίδευση των Ρομά μαθητών αρχίζει φέροντας την ονομασία «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο», με διάρκεια τεσσάρων ετών έως το 2006. Το τμήμα Φ.Π.Ψ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ορίζεται ξανά υπεύθυνο εκπόνησης του

προγράμματος και επικεφαλής καθηγητής είναι ο Παναγιώτης Παπακωνσταντίνου. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα τέθηκε και αυτό υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας με σκοπό να εξασφαλιστεί η εκπαιδευτική ισότητα ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά μαθητές. Βασικός στόχος αποτέλεσε η πλήρης ενσωμάτωση των παιδιών των Τσιγγάνων στα δημόσια ελληνικά σχολεία, ώστε να έχουν αργότερα ένα καλό επαγγελματικό μέλλον.(Μαυρομάτης ,στο Τρουμπέτα,2008)

Στο πρόγραμμα συμμετείχαν και συνεργάστηκα 94 ειδικοί αρμόδιοι φορείς ανά την Ελλάδα –κυρίως σε περιοχές με μεγάλο αριθμό Ρομά- και ξεδιπλώθηκε σε 4 τομείς: (α)στην παιδαγωγική υποστήριξη των Ρομά μαθητών, (β) στην επιπλέον κατάρτιση της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας, ώστε να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα κοινωνικής διαφοροποίησης,(γ) στη δημιουργία καινούριων κατάλληλων εκπαιδευτικών υλικών και (δ) στον ενεργό συντονισμό, στην ενδελεχή αξιολόγηση και στις ενέργειες διάχυσης του υλικού.(Μαυρομάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)Η παρέμβαση δημιούργησε και αυτή αρκετά νέα εκπαιδευτικά υλικά και εγχειρίδια σε γλώσσα, μαθηματικά, ιστορία, γεωγραφία των δημοτικών σχολείων με σκοπό να χρησιμοποιούνται προαιρετικά και επικουρικά στη διδασκαλία. Μέχρι το 2004 τα σχολικά αυτά βιβλία βρισκόνταν πια μόνο σε ηλεκτρονική μορφή με τη χρήση τους να φαίνεται τελικώς σπάνια από τους εκπαιδευτικούς.(Μαυρομάτης, στο Τρουμπέτα, 2008)

Το 2010-2015 πραγματοποιήθηκε ένα πρόγραμμα με τίτλο «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» από το ΕΚΠΑ με υπεύθυνο καθηγητή τον Γ. Μάρκου και αντίστοιχα από το ΑΠΘ με υπεύθυνη καθηγήτρια την Ε. Τρέσσου, με τη βοήθεια του Ιδρύματος Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης.(Παρθένης & Παπακωνσταντίνου, στο Μάρκου&Παρθένης&Παπακωνσταντίνου&Παυλή-Κορρέ,2018).Σε συνέχεια το ίδιο παρεμβατικό πρόγραμμα συνεχίζεται από το ΕΚΠΑ στην Αθήνα και από το ΑΠΘ στη Θεσσαλονίκη μέσω του προγράμματος ΕΣΠΑ 2007-2013. Όμως η οικονομική κρίση στην Ελλάδα δεν επέτρεψε στο να υλοποιηθεί το συγκεκριμένο πρόγραμμα, το οποίο διεκόπη το 2011.

Για τα έτη 2016-2018 πραγματοποιήθηκε το Έργο «Ένταξη και Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά», που υλοποιείται από το Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής (Κε.Δ.Α) του Τομέα Παιδαγωγικής, του Τμήματος Φ.Π.Ψ. της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α) σε σύμπραξη με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ) και με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Με την υλοποίηση του Προγράμματος: «Ένταξη και Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά», επιχειρείται η βελτίωση των συνθηκών ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα μαθητών από τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα που απειλείται με εκπαιδευτική ανισότητα και περιθωριοποίηση. Μέσω του Προγράμματος, επιδιώκεται η ενδυνάμωση των σχολικών μονάδων με στρατηγικές που ενθαρρύνουν τη διαπολιτισμική κατανόηση, την επικοινωνία και τη συνεργασία. Στα σχολεία αυτά θα πραγματοποιηθούν παρεμβάσεις ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και υποστήριξης. Επιπλέον, θα διανεμηθεί μέρος του εκπαιδευτικού υλικού. Το εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιείται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση για το Πρόγραμμα «Ένταξη και Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» περιλαμβάνει τη σειρά «Γεια σας» και αποτελείται από τέσσερα βιβλία, το καθένα καλύπτει μια θεματική ενότητα (εκμάθηση ελληνικού αλφάβητου και αριθμών, το σχολείο μου, η οικογένεια μου, η καθημερινή μου ζωή). Επίσης, περιλαμβάνει τη σειρά το «Μικρό μου Λεξικό», που απαρτίζεται από τέσσερα βιβλία και απευθύνεται στους μαθητές Ρομά που έχουν ως δεύτερη γλώσσα την ελληνική. Μέσα από εικονογραφημένες λέξεις και δραστηριότητες πραγματοποιείται ο εμπλουτισμός και η κατανόηση του λεξιλογίου. (Χατζισσαβίδης,2007)

Κατά το σχολικό έτος 2017-2018 υλοποιείται η πράξη «Ένταξη Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων (Ε.Κ.Ο.) στα Σχολεία- Τάξεις Υποδοχής, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020», ΕΣΠΑ 2014-2020, με συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση/Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ελληνικό Δημόσιο. Στις 04/09/2017 εκδόθηκε το Φ.Ε.Κ. με αρ. φύλλου 3032, με τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των κλάδων ΠΕ 23 Ψυχολόγων και ΠΕ 30 Κοινωνικών Λειτουργών στα σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Γενικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, στο πλαίσιο δράσης «Ένταξη Ευάλωτων Κοινωνικών Ομάδων (Ε.Κ.Ο.) στα Σχολεία-Τάξεις Υποδοχής». Ο σκοπός της δράσης αυτής είναι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί και οι Ψυχολόγοι να έχουν τον ρόλο του «συνδεδετικού κρίκου» μεταξύ της ρόμικης και της σχολικής κοινότητας, ώστε να μειωθεί η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου. Οι κοινωνικοί επιστήμονες ασκούν τα καθήκοντα τους σε συγκεκριμένα σχολεία στα οποία συντρέχουν ιδιαίτερες ανάγκες στήριξης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων ή θεωρείται αναγκαία η υλοποίηση προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής και συναισθηματικής στήριξης μαθητών. Στόχος είναι η παρέμβαση να αποσκοπεί στην

ενδυνάμωση τόσο των μαθητών Ρομά, όσο και των οικογενειών του. (Χατζισσαβίδης,2007)

Πέρα από τις παρεμβάσεις που έγιναν από την πολιτεία για την εκπαίδευση των Ρομά, μέτρα έλαβαν και δραστηριοποιήθηκαν και κάποιες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), όπως η «ΚΛΙΜΑΚΑ», η «PRAKSIS» και η «ΑΡΣΙΣ».

Παρόλο που η ελληνική πολιτεία ήταν πραγματικά αδιάφορη, απύσχα και ‘σκληρή’ για αρκετά χρόνια απέναντι στην ευαίσθητη , μειονοτική ομάδα των Τσιγγάνων, στη συνέχεια και υπό τις ασφυκτικές πιέσεις της ίδια της ευρωπαϊκής κοινωνίας που στρεφόταν στην ανάδειξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εμφάνισε ένα άλλο πρόσωπο προς αυτούς. Προσπάθησε να τους αφομοιώσει στο επίσημο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Όμως ακόμα και σήμερα, είναι δύσκολο να πούμε αν τελικά οι Ρομά αποτελούν μέρος της κοινωνίας μας ,ή αν γίνεται ακόμα δεκτή η άποψη ότι αυτοί οι ίδιοι είναι που εμφανίζονται ως υπεύθυνοι για τη θέση που βρίσκονται. (Μάρκου, στο Τρουμπέτα, 2008)

4.1.2 Το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά.

Ο μεγαλύτερος μειονοτικός και πιο ευάλωτος πληθυσμός της Ευρώπης με αριθμό περίπου στα δέκα με δώδεκα εκατομμύρια, είναι οι Ρομά. Έτσι όλα τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλουν να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις και το ρατσισμό εναντίον της συγκεκριμένης μειονοτικής ομάδας. Η Ε.Ε. τα τελευταία δέκα χρόνια άρχισε να θεσπίζει πλαίσια για την προστασία των Ρομά από τις φυλετικές διακρίσεις και τον ρατσισμό σε εθνικό επίπεδο.

Η οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρώπης ορίζει την Αρχή της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής. Η καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντι-θιγαγισμού στον τομέα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης είναι βασικοί στόχοι στα κράτη-μέλη της ΕΕ. (PAL, 2017)

Επιπρόσθετα έρχεται η Απόφαση –Πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ-EUR-LEX για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας με τη βοήθεια του ποινικού δικαίου καθώς και ο Χάρτης με τα Θεμελιώδη Δικαιώματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να τονίσουν τη σημασία προστασίας των Ρομά.

Το 2011 το Συμβούλιο της Ευρώπης διοργανώνει την πανευρωπαϊκή εκστρατεία «Dosta». Η λέξη ‘dosta’ σημαίνει αρκετά στη γλώσσα των Ρομά που ομιλείται στα

Βαλκάνια, από όπου και ξεκίνησε η εκστρατεία. Ως βασικό στόχο έχει να φέρει πιο κοντά πολίτες μη-Ρομά και Ρομά, καταρρίπτοντας τα εμπόδια που έχουν προκαλέσει οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα. Μολονότι οι Ρομά ζουν στην Ευρώπη τουλάχιστον από τον 14ο αιώνα, δεν αναγνωρίζονται πάντα από την πλειονότητα της κοινωνίας ως πλήρως ενσωματωμένος ευρωπαϊκός πληθυσμός. Πολλές κοινότητες των Ρομά ζουν σήμερα κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, ενώ η συμμετοχή τους στον δημόσιο βίο είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Αναμφίβολα, οι Ρομά είναι Ευρωπαίοι πολίτες: αποτελούν μια ομάδα 12 περίπου εκατομμυρίων ανθρώπων και ζουν σε όλα σχεδόν τα κράτη μέλη της Ευρώπης. Σε μερικές χώρες της κεντρικής και της ανατολικής Ευρώπης, αντιπροσωπεύουν ποσοστό 5-10% του πληθυσμού. Ως ευρωπαίοι πολίτες, δεν έχουν μόνο υποχρεώσεις, αλλά επίσης δικαιώματα και φιλοδοξίες, όπως ο καθένας. Συνεπώς, πρέπει να αναγνωριστεί τόσο η ευρωπαϊκή τους ταυτότητα όσο και τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Επιπλέον, ο πολιτισμός των Ρομά αποτελεί μέρος της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς που πάντα συνέβαλε στην ενίσχυση των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Έχει φτάσει η στιγμή να αναγνωριστεί αυτή η συμβολή.

Παρά το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές χώρες εφαρμόζουν διαφορετικές πολιτικές για τους Ρομά, διαφορετικά πολιτισμικά και κοινωνικά πρότυπα, τα μηνύματα που θέλει να μεταδώσει η εκστρατεία «Dosta» είναι τα ίδια για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Επιμέρους στόχοι της εκστρατείας είναι οι εξής:

(α) Η καταπολέμηση των στερεοτύπων και των αρνητικών προκαταλήψεων εις βάρος των Ρομά.

(β) Η καταπολέμηση του αντισιγγανισμού στο πλαίσιο πολιτικών δράσεων κατά του ρατσισμού και των διακρίσεων και

(γ) Η ευαισθητοποίηση για τον πολιτισμό, τη γλώσσα και την ιστορία των Ρομά.

Η εκστρατεία Dosta δεν σχεδιάστηκε ως αποκλειστική δράση του Συμβουλίου της Ευρώπης, γι αυτό καλούσε όλους τους Ευρωπαίους, Ρομά και μη-Ρομά, τους εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών και τους δημόσιους λειτουργούς που συμμερίζονται τους στόχους της εκστρατείας, να συμμετάσχουν και να συμβάλουν σε αυτήν την προσπάθεια.

Το 2011 έως το 2020 η Ε.Ε. θέσπισε ένα πλαίσιο με εθνικές στρατηγικές για όλα τα κράτη- μέλη που αποσκοπούν στη βελτίωση της κατάστασης των Ρομά. Επομένως με

τον τρόπο αυτό όλα τα κράτη μέλη δεσμεύονται να αντιμετωπίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά σε θεσμικό, πολιτιστικό και προσωπικό επίπεδο. Το θεσμικό επίπεδο έγκειται ως το πιο σημαντικό καθώς έχει να κάνει με την ένταξη των Ρομά σε σχολεία, νοσοκομεία, κοινωνικές υπηρεσίες, Μ.Μ.Ε. και κρατική διοίκηση. Συγκεκριμένα τα Μ.Μ.Ε. πρέπει να προωθούν πανευρωπαϊκά τις αξίες του σεβασμού της διαφορετικότητας, αφού αποτελούν το βασικότερο μέσον διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. (Καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντι-θιγγανισμού στον τομέα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης στην ΕΕ (PAL), 2017)

Βάσει του ευρωπαϊκού πλαισίου Εθνικών Στρατηγικών ενσωμάτωσης των Ρομά , στόχος όλων των κρατών μελών της Ε.Ε. πρέπει να είναι η εστίαση στην ενσωμάτωση των Ρομά και σε τοπικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό η Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει συγκεκριμένες χρηματοδοτούμενες δράσεις για την εξασφάλιση θετικών συμπερασμάτων για την ένταξη των Ρομά. Επομένως υιοθετείται από όλα τα κράτη – μέλη της ένας κοινός άξονας νομοθετικών στρατηγικών και προγραμμάτων υπέρ των Ρομά τόσο σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό πλαίσιο.

Στις 4 Απριλίου του 2014 έγινε στις Βρυξέλλες η τρίτη Διάσκεψη Κορυφής για τους Ρομά , όπου αρκετά θεσμικά όργανα (με πάνω από 500 εκπροσώπους) κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών για τα δικαιώματα των Rom και τοπικές αρχές παρευρέθησαν για να αποφασίσουν τον τρόπο εφαρμογής των εθνικών αυτών στρατηγικών. Μεταξύ άλλων αποφασίστηκαν και τα εξής:

A. η προσπάθεια πραγματικής εφαρμογής στρατηγικών για την ένταξη των Ρομά σε τοπικό επίπεδο.

B. Η επαρκής χρηματοδότηση των κρατών-μελών για την υιοθέτηση των νομοθετικών πλαισίων της Ε.Ε. για τους Ρομά και,

Γ. Η προσπάθεια ενσωμάτωσης των Ρομά σαν μια ρεαλιστική προσέγγιση για όλες τις χώρες της Ευρώπης.(Καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντι-θιγγανισμού στον τομέα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης στην ΕΕ (PAL), 2017)

Η Κομισιόν από την άλλη έχει ιδρύσει 28 σημεία επικοινωνίας ανά κράτος –μέλος για την εξέλιξη της εφαρμογής και την αξιολόγηση των υλοποιήσιμων στρατηγικών για τους Ρομά. Επίσης προτείνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η δημιουργία ενός «Ευρωπαϊκού Μη Κυβερνητικού Δικτύου Υποστήριξης για τους Ρομά, τους Τσιγγάνους και τους ταξιδευτές», για την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών πάνω

στους τρόπους ενσωμάτωσης και ένταξης των Ρομά στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Ακόμη έχει δημιουργηθεί το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα PAL ή αλλιώς Δίκτυο PAL για την «καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντι-θιγγανισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Το Δίκτυο PAL απαριθμεί 64 μέλη ανάμεσα σε 22 ευρωπαϊκά κράτη και ιδρύθηκε επίσημα στο Βέλγιο το 2018. (Καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντι-θιγγανισμού στον τομέα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης στην ΕΕ.(PAL, 2017)

Τα χρόνια από το 2011 έως το 2016 η Κομισιόν και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησαν σε ένα κοινό πλαίσιο της Ε.Ε. υπέρ των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά. Βασικότερος στόχος είναι το να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα στους Ρομά και μη Ρομά στους τομείς της παιδείας, της εργασίας, της υγείας, και της στέγασης. Το 2013 το συγκεκριμένο πλαίσιο ενισχύεται με πιο δραστικά μέτρα, ενώ το 2016 τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να στέλνουν στην Ε.Ε. μια γραπτή ετήσια έκθεση για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού συστήματος παρακολούθησης των ενεργειών και των αποτελεσμάτων σχετικά με τις δράσεις για τους Ρομά.(Ανακοίνωση της επιτροπής προς το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και το συμβούλιο, 2017)

Ακόμη, το Συμβούλιο της Ευρώπης σε συνεργασία με την Κομισιόν εφάρμοσε κοινά προγράμματα στήριξης των Ρομά , όπως τα: JUSTROM με έμφαση την προστασία των γυναικών Ρομά, ROMED όπου η ενσωμάτωση των Ρομά γίνεται με την κατάρτιση διαπολιτισμικών διαμεσολαβητών, ROMACT για τη βοήθεια και υποστήριξη των μέτρων από τις τοπικές αρχές και ROMACTED με την αυτεξουσιότητα των Ρομά σε Τουρκία και Βαλκάνια. (Ανακοίνωση της επιτροπής προς το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο και το συμβούλιο, 2017)

Τέλος , οι ευρωπαϊκές φιλοδοξίες εκφράζονται μέσω του πλαισίου στήριξης της Ε.Ε. για τους Ρομά μέχρι το 2028, επικεντρωμένο σε δέκα βασικούς στόχους (2018-2028) όπως μεταξύ άλλων είναι :η εκπαίδευση για όλους, τα κίνητρα απασχόλησης των Ρομά ανδρών και γυναικών, οι εγγυήσεις για τους νέους Ρομά ότι θα βοηθηθούν από τα κράτη και τις τοπικές κοινωνίες, η εφαρμογή υποχρεωτικής ποσόστωσης εύρεσης εργασίας των Ρομά, η ενίσχυση και προώθηση της κοινωνίας των πολιτών για την προάσπιση των αναγκών των Ρομά, η μέτρηση των αποτελεσμάτων της προόδου κάθε χώρας και η δημιουργία ενός συστήματος παρακολούθησης και αξιολόγησης της εφαρμογής ή όχι του προγράμματος από τα κράτη-μέλη κ.α.

Εν κατακλείδι, η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει και υποστηρίζει την ευαισθητοποίηση του Ευρωπαίου πολίτη απέναντι στον πολιτισμό των Ρομά και προσπαθεί μέσω

κατάλληλων προγραμμάτων –που εφαρμόζονται από όλα τα κράτη-μέλη – να αντιμετωπίσει τις όποιες διακρίσεις και τα όποια φαινόμενα ρατσισμού απέναντι στην ομάδα των Ρομά.

4.1.3 Οι Τάξεις Υποδοχής και τα Φροντιστηριακά Τμήματα.

Το 1980 έρχονται πίσω στην Ελλάδα Έλληνες μετανάστες από τη Γερμανία και μαζί με αυτούς εμφανίζονται και οι πρώτοι παλιννοστούντες μαθητές στα δημόσια ελληνικά σχολεία. Έτσι το Υπουργείο Παιδείας με το ΦΕΚ 818.2/Ζ/4139/1980 ιδρύει τις λεγόμενες Τάξεις Υποδοχής (Τ.Υ.) και το 1983 τα φροντιστηριακά τμήματα, με τον Νόμο 1404/83, αρ.45 και την Υπουργική Απόφαση ΙΕ/45, τ. 2, αρ.φ.3 (9-1-84). Ένα χρόνο αργότερα, το 1984έρχεται ο Νόμος 1984, ΦΕΚ 110/27-8-1990, άρθρο 45, για να προσδιορίσει και να καθορίσει το καθεστώς των Τάξεων Υποδοχής και των φροντιστηριακών τμημάτων. Σκοπός της δημιουργία τους ήταν να γίνονται εντατικά μαθήματα της ελληνικής γλώσσας με προοπτική την γρήγορη εκμάθησή της, για να ενσωματωθούν όσο το δυνατό ευκολότερα οι παλιννοστούντες μαθητές στο σχολείο και την κοινωνία. Για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε καινούριο και ανεξάρτητο αναλυτικό πρόγραμμα με οδηγίες για τη λειτουργία των Τάξεων Υποδοχής και για των φροντιστηριακών τμημάτων(Κοκκίνου,2010). Τα προβλήματα που εμφανίστηκαν από την αρχή κιόλας ήταν τελικά η δύσκολη ένταξη αυτών των μαθητών στο περιβάλλον του σχολείου, καθώς φάνηκε ότι ένιωθαν διαχωρισμένοι από τους συμμαθητές τους. Επιπρόσθετα, ένα διαφορετικό αλλά σημαντικό πρόβλημα ήταν η ανεπάρκεια ειδικευμένων εκπαιδευτικών με γνώσεις πάνω στη διαπολιτισμική εκπαίδευση καθώς και η μη έκδοση ειδικών βιβλίων ή η κοινοποίηση εξειδικευμένων διδακτικών μέσων.(Κοκκίνου,2010) Βάσει όλων των παραπάνω διδακτικών και όχι μόνο εμποδίων οι τάξεις υποδοχής καταργήθηκαν από το Υπουργείο Παιδείας και τη θέση τους πήραν τα φροντιστηριακά τμήματα, αλλά και η ενισχυτική διδασκαλία. Οι μαθητές και οι μαθήτριες εγγράφονταν κανονικά στις τάξεις και μπορούσαν να λάβουν επιπλέον ενισχυτική διδασκαλία έξι διδακτικών ωρών μετά το πέρας του πρωινού σχολικού ωραρίου. (Μάρκου, διεθνές συμπόσιο της ΓΓΛΕ,1995) Τα εμπόδια όμως ήταν και πάλι πολλά. Έτσι ο Νόμος 3879/2010, (ΦΕΚ 163 Α), άρθρο. 26, παρ. 1α και 1β, θεσπίζεται στο όνομα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για να δημιουργηθούν οι λεγόμενες Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Ζ.Ε.Π.)

«Σε αυτές εντάσσονται οι σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν σε περιοχές με χαμηλό συνολικό εκπαιδευτικό δείκτη, υψηλή σχολική διαρροή και χαμηλή πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς

και χαμηλούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες, όπως χαμηλό συνθετικό δείκτη ευημερίας και ανάπτυξης και υψηλό δείκτη κινδύνου φτώχειας. Στόχος των Ζ.Ε.Π. είναι η ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως ιδίως η λειτουργία τάξεων υποδοχής, τμημάτων ενισχυτικής διδασκαλίας, θερινών τμημάτων και τμημάτων διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας της χώρας προέλευσης των μαθητών»(Ρυθμίσεις Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ) - Ίδρυση Τάξεων Υποδοχής ΖΕΠ, Ενισχυτικών Φροντιστηριακών Τμημάτων ΖΕΠ και Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων ΖΕΠ (Δ.Υ.Ε.Π. ΖΕΠ) σε σχολικές μονάδες Π.Ε.,2016)

Οι κύκλοι που χρειάζονται για να ολοκληρωθεί το Πρόγραμμα των τάξεων Υποδοχής (ΖΕΠ) είναι δύο και ορίζονται στο ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου. Οι μαθητές και οι μαθήτριες εγγράφονται κανονικά στις τάξεις τους και για κάποιες ώρες παρακολουθούν μαθήματα στις τάξεις υποδοχής επικουρικά για να μπορέσουν όσο το δυνατό γρηγορότερα να ενσωματωθούν στο επίπεδο της τάξης που κανονικά παρακολουθούν. Πιο συγκεκριμένα στις τάξεις Υποδοχής Ι συμμετέχουν οι μαθητές που γνωρίζουν πολύ λίγα ή καθόλου ελληνικά. Εκεί γίνεται συστηματικά και εντατικά η διδασκαλία των ελληνικών , που αποτελούν βασική προϋπόθεση για να μπορέσουν οι μαθητές να παρακολουθήσουν την τάξη στην οποία είναι κανονικά εγγεγραμμένοι. Στις ‘κανονικές’ τάξεις τους οι μαθητές αυτοί συμμετέχουν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στα μαθήματα: Γυμναστική, εικαστικά, μουσική αγωγή, ξένη γλώσσα και οποιοδήποτε άλλο μάθημα σύμφωνα με απόφαση του συλλόγου διδασκόντων αφού γίνει πρώτα επαφή και συνεννόηση με το Σχολικό Σύμβουλο. Σημαντικό κριτήριο αποτελεί σε ποιο βαθμό μπορούν οι μαθητές αυτοί να παρακολουθήσουν και αυτά τα διδακτικά αντικείμενα.

Στις Τάξεις Υποδοχής ΙΙ συμμετέχουν οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες που τις προκαλεί κυρίως η μέτρια γνώση της ελληνικής γλώσσας. Η λογική εδώ προβλέπει ότι ο μαθητής καλό είναι να παρακολουθεί όσο γίνεται περισσότερο τα μαθήματα στην τάξη του και παράλληλα να τους δίνεται βοήθεια και εκτός αυτής. Ο Σχολικός Σύμβουλος και ο Σύλλογος Διδασκόντων θα αποφασίσουν για το πόσες ώρες θα παρακολουθούν οι μαθητές μαθήματα ελληνικής γλώσσας, ανάλογα πάντα με τις εκπαιδευτικές τους ιδιαιτερότητες.

Για να ενταχθεί κανονικά ένα παιδί στις τάξεις υποδοχής πρέπει πρώτα να γίνουν: (Α.) Πρότυποι διαγνωστικοί έλεγχοι (tests) αναρτημένοι στο Υπουργείο Παιδείας. Τα αποτελέσματα αυτών των ελέγχων δείχνουν το βαθμό ελληνομάθειας του κάθε παιδιού για να συμμετέχει είτε στη τάξη υποδοχής I, είτε στη τάξη υποδοχής II, καθώς και τη διανοητική, επικοινωνιακή δυνατότητά του να παρακολουθήσει τους εκπαιδευτικούς αυτούς κύκλους. Οι διαπιστωτικοί έλεγχοι πραγματοποιούνται συνήθως τις δύο πρώτες εβδομάδες των μηνών Οκτωβρίου, Φεβρουαρίου και Ιουνίου. Αν κάποιος μαθητής βγει με επιτυχία από το πρόγραμμα των τάξεων υποδοχής μπορεί με κατατακτήριες εξετάσεις να ενσωματωθεί πλέον στην τάξη του.

(Β.) Γραπτή γονική δήλωση ότι επιτρέπεται στο παιδί να παρακολουθεί τις τάξεις αυτές. Το πρακτικό του Συλλόγου Διδασκόντων καθώς και οι δηλώσεις των γονέων δίνονται στο Σχολικό Σύμβουλο και σε συνεννόηση με το Διευθυντή Εκπαίδευσης θα δώσουν την έγκριση λειτουργίας των τάξεων.

Ο αριθμός των μαθητών σε μία τάξη υποδοχής δεν μπορεί να είναι μικρότερος από εννιά (9) και μεγαλύτερος από δεκαεπτά (17). Αν ο αριθμός των παιδιών σε ένα σχολείο είναι μικρότερος από 9, τότε τα παιδιά αυτά υποστηρίζονται γλωσσικά μέσα στην τάξη τους, ενώ αν ο αριθμός ξεπερνάει το 17 δημιουργείται επιπλέον τμήμα υποδοχής. Για οποιοδήποτε πρόβλημα ή ζήτημα που μπορεί να προκύψει στις σχολικές μονάδες όσο αφορά τα τμήματα υποδοχής πρέπει να ενημερώνεται ο εκάστοτε Σχολικός Σύμβουλος. Ως χρόνος φοίτησης ορίζεται το ένα έτος στις Τάξεις Υποδοχής I και τα δύο έτη στις Τάξεις Υποδοχής II ενώ σε εξαιρετικές περιπτώσεις ορίζονται και τα τρία έτη. Αφού ολοκληρωθεί η σπουδή τους, η μετέπειτα εκπαιδευτική στήριξή τους θα γίνεται στα φροντιστηριακά τμήματα. Εάν τυχόν δεν υπάρχει αρκετό διδακτικό προσωπικό ή ένα σχολείο δεν έχει την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή για να δημιουργηθεί τμήμα υποδοχής, ο Διευθυντής με ειδική έκθεσή του εξηγεί στο Σχολικό Σύμβουλο λεπτομερώς τους λόγους για τους οποίους δε μπορεί να εφαρμόσει το πρόγραμμα. (Πρόγραμμα ένταξης παλιννοστούντων, αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα, 2009)

Στα Φροντιστηριακά Τμήματα φοιτούν μαθητές με δυσκολίες στην ελληνική γλώσσα που ή δε συμμετείχαν καθόλου στα τμήματα υποδοχής, ή συμμετείχαν σε αυτά -με ανώτερη την τριετή φοίτησή τους- αλλά τα μαθησιακά τους προβλήματα λόγω της γλωσσικής τους ανεπάρκειας παρέμεναν. Η διαφορά με τα τμήματα υποδοχής είναι ότι στα φροντιστηριακά τμήματα η εκπαιδευτική βοήθεια προσφέρεται μετά το πέρας

του διδακτικού ωραρίου. Ο ελάχιστος αριθμός μαθητών που μπορούν να παρακολουθήσουν το φροντιστηριακό τμήμα είναι τρεις (3) και ο μέγιστος οχτώ (8). Όταν οι μαθητές ξεπερνούν τους οχτώ, τότε φτιάχνεται από τη σχολική μονάδα και άλλο φροντιστηριακό τμήμα. Το μάθημα που διδάσκεται κυρίως είναι η Νεοελληνική Γλώσσα και δευτερευόντως τα άλλα μαθήματα που κρίνει ο εκπαιδευτικός μαζί το Σχολικό Σύμβουλο. Συνολικά οι ώρες διδασκαλίας είναι δέκα (10) ανά εβδομάδα και κατανέμονται ανάλογα μετά από απόφαση του Συλλόγου Διδασκόντων και του Σχολικού Συμβούλου.

Την παιδαγωγική εποπτεία και καθοδήγηση για τα φροντιστηριακά τμήματα την έχει ο Σχολικός σύμβουλος μαζί με τη σύνταξη των εβδομαδιαίων προγραμμάτων φοίτησης. Τον έλεγχο της τήρησης του διδακτικού ωραρίου και στα φροντιστηριακά τμήματα και στις τάξεις υποδοχής το έχει ο Διευθυντής του σχολείου και ο προϊστάμενος Εκπαίδευσης. Τέλος όσοι δάσκαλοι και δασκάλες διδάσκουν σε φροντιστηριακά τμήματα ή σε τάξεις υποδοχής οφείλουν στο τέλος κάθε τριμήνου να καταγράψουν σε μία έκθεση τα προβλήματα ή την πρόοδο των μαθητών στους οποίους διδάσκουν. Οι διευθυντές των σχολικών μονάδων υποβάλλουν τις εκθέσεις αυτές στο Σχολικό Σύμβουλο και εκείνοι με τη σειρά τους κωδικοποιούν τα προβλήματα και τις προτάσεις και υποβάλλουν συνοπτική έκθεση στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και το Υπουργείο Παιδείας. Όταν τελειώσει η σχολική χρονιά οι Σχολικοί Σύμβουλοι μπορούν να πραγματοποιήσουν επιμορφωτικά σεμινάρια με σκοπό την παρουσίαση των αποτελεσμάτων εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών, αλλά και την ενημέρωση και προτροπή των εκπαιδευτικών να υλοποιήσουν προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. (Πρόγραμμα ένταξης παλιννοστούντων, αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα, 2009)

Κατά το τρέχον σχολικό έτος 2020-2021 τα προγράμματα για τις Τάξεις Υποδοχής ΖΕΠ (I) και ΖΕΠ (II) λειτουργούν με βάση τις παραπάνω οδηγίες και σύμφωνα με την Εγκύκλιο Φ1/ 65376/Δ1/29-05-2020 που έφτασε στα σχολεία στόχος είναι: «η ισότιμη ένταξη όλων των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα μέσω της λειτουργίας υποστηρικτικών δράσεων για τη βελτίωση της μαθησιακής επίδοσης, όπως ιδίως η λειτουργία τάξεων υποδοχής, [...] Επιπρόσθετα, ρυθμίζονται τα θέματα που αφορούν την οργάνωση και τη λειτουργία των Ζ.Ε.Π., τη στελέχωσή τους με προσωπικό, την απασχόληση εκπαιδευτικών κατ' αναλογία του αριθμού των μαθητών που χρήζουν διαφοροποιημένης διδακτικής παρέμβασης και κάθε σχετικό θέμα».(Νόμος

3879/2010 (ΦΕΚ 163Α/21.09.2010) άρθ. 26 παρ. 1α και 1β που εισάγει το θεσμό των Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας.)

Στις 25.9.2017 η Εφημερίδα Αυγή δημοσιεύει στην ηλεκτρονική της σελίδα ένα άρθρο με τίτλο: «Οι Τάξεις Υποδοχής στο δημοτικό σχολείο: ένας θεσμός υποστήριξης και ένταξης των μαθητών από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.» Η σχολική σύμβουλος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Καλογρίδη Σοφία που αρθρογραφεί αναφέρει ως σημαντικά προβλήματα της λειτουργίας των τάξεων υποδοχής τα εξής: την καθυστέρηση κάθε χρονιά στελέχωσης των τμημάτων αυτών με εκπαιδευτικούς από το Σεπτέμβριο και τη μη ολοκλήρωση των διδακτικών σκοπών και στόχων -ειδικά των ΤΥ (ΖΕΠ II)- αφού οι εκπαιδευτικοί κάθε χρόνο αλλάζουν και σχολική μονάδα. Επιπλέον το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί που προσλαμβάνονται για τα προγράμματα των τάξεων υποδοχής είναι κυρίως αναπληρωτές χωρίς σχετική επιμόρφωση και εμπειρία, αποτελεί ίσως και το πιο σημαντικό τροχοπέδη. Στο ίδιο άρθρο αναφέρονται από τη Σχολική Σύμβουλο τα βιβλία που υπάρχουν στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για την εκπαίδευση των αλλόγλωσσων μαθητών. Ενδεικτικά αναφέρει τα εγχειρίδια «Γεια σας 1,2,3,4», «Οι πατημασιές», «Πάμε στην Αγορά», «Καλό ταξίδι» και «Πού είναι ο Φασαριάς».(Καλογρίδη,2017)

Οι δάσκαλοι και οι δασκάλες μπορούν βεβαίως να χρησιμοποιούν και δικά τους διδακτικά υλικά όπως είναι τα αλλόγλωσσα λεξικά, τα παραμύθια ή οποιοδήποτε άλλο βιβλίο μπορεί να θεωρηθεί χρήσιμο για τη διδακτική σε ΤΥ. Προτείνεται ακόμη το υλικό αυτό να συγκεντρώνεται στο σχολείο σαν αρχείο για τον επόμενο εκπαιδευτικό ή να στέλνεται στο ΙΕΠ για να αξιοποιηθεί και από άλλους δασκάλους πανελλαδικά.

4.1.4.Ο ρόλος του εκπαιδευτικού απέναντι στην ετερότητα. Μέθοδοι διαχείρισης στη σχολική τάξη.

Αφού το σύγχρονο σχολείο είναι πολυπολιτισμικό και πλουραλιστικό, ο εκπαιδευτικός καλείται να παίξει το ρόλο του διαμεσολαβητή για να ενώσει το 'διαφορετικό' και να καλλιεργήσει το σεβασμό απέναντι στους άλλους. Ο ρόλος του επομένως απέναντι στις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, είναι καταλυτικός και καθοριστικός. Η παιδαγωγική του γνώση, η διερεύνηση των κοινωνικών μηχανισμών που οδηγούν στο ρατσισμό, η εφαρμογή διαφορετικών διδακτικών προσεγγίσεων, η αποτελεσματικότητά του, είναι μερικά προσόντα του εκπαιδευτικού ώστε να ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικές

ομάδες.(Φώτη,2006). Στο Ενιαίο Διαθεματικό Πλαίσιο Σπουδών και βάση των Αναλυτικών Προγραμμάτων(2002), υπογραμμίζεται ότι οι γενικές αρχές της Εκπαίδευσης πρέπει να είναι: α) η γενική παιδεία, β)η ανάδειξη και καλλιέργεια των ικανοτήτων του μαθητή, γ)οι ίσες ευκαιρίες για όλους, δ)η έμφαση στην πολυπολιτισμική κοινωνία, ε)η προστασία του περιβάλλοντος, στ)η αξιοποίηση των σύγχρονων μέσων τεχνολογίας, ζ) η καλή φυσική, ψυχική και κοινωνική υγεία και η)η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ειρήνης και της αξιοπρέπειας. Μέσο απόκτησης όλων των παραπάνω προϋποθέσεων αποτελεί η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, αφού προάγει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και ταυτότητα κάθε μαθητή και αυριανού πολίτη. Το διδακτικό μοντέλο που επιχειρεί να δώσει έμφαση στην επικοινωνία και στη συνεργασία των πολιτισμών, καθώς και να αναδείξει τις σχέσεις αλληλεπίδρασής τους είναι το διαπολιτισμικό.(Φλουρή,Γιώτη,Παρθένος,Μηλίγκου, 2013)

Οι αρχές της Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σύμφωνα με τον Helmut Essinger (1988) είναι :

- I. Η εκπαίδευση σε συνδυασμό με την ενσυναίσθηση(emprathy).
- II. Ο σεβασμός στην πολιτισμική ετερότητα.
- III. Η καλλιέργεια συλλογικής συνείδησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- IV. Η εξάλειψη του εθνικιστικού τρόπου σκέψης, απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και στερεότυπα.(Φώτη, 2016)

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι πάνω απ' όλα μια έκκληση για συνεργασία ανάμεσα σε διαφορετικές πολυπολιτισμικές ομάδες, που προϋποθέτει το ξεπέραςμα της στενής έννοιας «έθνους- κράτους », την εγκατάλειψη των εθνοκεντρικών προτύπων που διαπερνούν τα σχολικά προγράμματα και την αποδοχή της διαφορετικότητας.(Μαρκου,1995)Στόχος της επομένως είναι η αρμονική συνύπαρξη των μαθητών μέσα στο απαιτητικό, αλλά συγχρόνως πολυπολιτισμικό πλαίσιο των κοινωνιών. Με την εφαρμογή της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, ο εκπαιδευτικός οφείλει να προάγει το σεβασμό και την αποδοχή στο διαφορετικό, όπως είναι για παράδειγμα οι μαθητές Ρομά.(Μάρκου,2010)Για την ένταξη των αλλοδαπών/παλινοστούτων μαθητών εφαρμόζονται τα εξής μοντέλα:

A)Το αφομοιωτικό μοντέλο που κυριάρχησε το 1960 με βασικό χαρακτηριστικό την αφομοίωση των 'διαφορετικών' μαθητών στο κυρίαρχο σχολικό περιβάλλον και πολιτισμό μέσω της εκμάθησης της κυρίαρχης γλώσσας του πολιτισμού αυτού. Το

αφομοιωτικό μοντέλο έχει ως στόχο την αποτίναξη όλων εκείνων των μοναδικών πολιτισμικών ή γλωσσικών στοιχείων που έχουν τα μέλη διαφορετικών εθνοτικών ομάδων και την ενσωμάτωσή τους με τον κοινό, κυρίαρχο πολιτισμό. Μιλάμε λοιπόν για μια πολιτισμική επιβολή, καθώς βασική αρχή του μοντέλου αυτού είναι ότι το έθνος αποτελείται μόνον από ένα ενιαίο σύνολο με ενιαία, κοινή εθνική και πολιτισμική γραμμή. Όσοι υποστηρίζουν την προσέγγιση αυτή, θέλουν κοινωνίες με μόνο ένα πολιτισμό αφού δεν αναγνωρίζουν και δεν αποδέχονται την ετερότητα ανάμεσα σε άλλους πολιτισμούς και στην κυρίαρχη ομάδα. Βασικός στόχος του αφομοιωτικού μοντέλου είναι η πλήρης κοινωνικοποίηση όλων των ατόμων και ομάδων στην κοινή εθνική κουλτούρα. Για την εκπαίδευση η αφομοιωτική προσέγγιση υποστηρίζει ότι όλοι οι μαθητές ανεξάρτητα από το εθνοπολιτισμικό τους υπόβαθρο πρέπει να αποκτήσουν γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που θα τους επιτρέψουν την συμμετοχή τους στον κοινό εθνικό πολιτισμό. Οι υποστηρικτές της αφομοιωτικής προσέγγισης ισχυρίζονται ότι τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των διάφορων εθνοπολιτισμικών ομάδων είναι ανεπαρκή και ελλειμματικά σε σχέση με αυτά που απαιτούνται για να επιτύχει κανείς στο σχολείο και να λειτουργήσει στην κοινωνία. Μοναδικό μέσο για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας και του κυρίαρχου πολιτισμού και παράλληλα η παραμέληση της μητρικής γλώσσας και κουλτούρας. Αν τα μέλη των ομάδων θέλουν να μάθουν τη γλώσσα και τον πολιτισμό τους είναι δικαίωμά τους αλλά είναι ιδιωτική υπόθεση και όχι υποχρέωση των δημόσιων θεσμών, όπως το σχολείο. Πρόκειται δηλαδή για μια στοχευμένη προσπάθεια περιθωριοποίησης και εξάλειψης των γλωσσικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων των διάφορων εθνοτικών ομάδων. Στο σχολείο τα παιδιά με διαφορετική εθνοτική προέλευση αποτελούν πρόβλημα που παρεμποδίζει την πρόοδο των γηγενών μαθητών και δυσχεραίνει την εκπαιδευτική διαδικασία. Η αφομοιωτική προσέγγιση δεν αφήνει σχεδόν κανένα περιθώριο για διαπραγμάτευση και αλλαγή και απαιτεί από τα μέλη μιας εθνοπολιτισμικής ομάδας να απορρίψουν τελείως τον πολιτισμό τους, και να ενσωματωθούν πλήρως σε μία κοινωνία που δεν χαρακτηρίζεται από ισονομία και δικαιοσύνη. (Μάρκου, 2010)

Β) Το Εθνοπολιτισμικό μοντέλο: Στον πυρήνα του μοντέλου αυτού βρίσκεται η επιδίωξη για καθαρότητα και ομοιομορφία της εθνοτικής ομάδας. Στις σύγχρονες κοινωνίες οι υποστηρικτές της εθνοτικής αντίληψης τονίζουν την κεντρική σημασία της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας και την αναγνώριση των εθνοπολιτισμικών ομάδων ως νομικών οντοτήτων με οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Θεωρούν

δηλαδή αναγκαία την παραχώρηση ειδικών μειονοτικών «εθνοτικών» δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της εν λόγω προσέγγισης το εθνικό κράτος αποτελείται από εθνοπολιτισμικές ομάδες που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τα δικά της η κάθε μία οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Επομένως υποστηρίζουν ότι η ένταξη των μελών μιας εθνοπολιτισμικής ομάδας στην κοινωνία μπορεί να επιτευχθεί πλήρως όταν αυτά διατηρούν ισχυρούς δεσμούς μεταξύ τους και μπορούν να διαπραγματευτούν από θέση ισχύος με την κυρίαρχη ομάδα. Οι ερευνητές-μελετητές που πρόσκεινται στην εθνοπολιτισμική προσέγγιση επενδύουν στη «διαφορά», τονίζοντας αυτά που χωρίζουν και όχι αυτά που ενώνουν τις διάφορες ομάδες που συγκροτούν μια κοινωνία. Οι υποστηρικτές του εθνολογικού «παραδείγματος» εστιάζουν και προβάλλουν το ρόλο και την επίδραση που ασκούν τα ιδιαίτερα εθνοτικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά και οι συλλογικές ταυτότητες στην κοινωνική πραγματικότητα των σύγχρονων κρατών και στη ζωή των κατοίκων τους. Οι περισσότερες μελέτες ή έρευνες αυτής της κατηγορίας περιορίζονται στο μικροεπίπεδο των σχέσεων μεταξύ μικρών ομάδων, τις οποίες διερευνούν, αναλύουν και ερμηνεύουν με βάση την εθνοπολιτισμική προέλευση των μελών τους, ενώ οι μακροοικονομικές εξελίξεις, το πολιτικό σύστημα, η πολιτική κουλτούρα, οι κρατικές πολιτικές και θεσμικές ρυθμίσεις, οι ιδεολογικές αντιλήψεις δεν λαμβάνονται ή λαμβάνονται ελάχιστα υπόψη. Επιπλέον αγνοείται η δυναμική φύση του πολιτισμού. Οι πολιτισμικές ομάδες θεωρούνται ομοιογενείς και «στεγανοποιημένες», ώστε να μην δέχονται επιδράσεις από άλλους πολιτισμούς και κυρίως από τον κυρίαρχο πολιτισμό. (Μάρκου, 2010). Στην εθνοπολιτισμική προσέγγιση τονίζεται ο σημαντικός ρόλος της εθνοπολιτισμικής ομάδας σε τρία σημεία: α) στην κοινωνικοποίηση των μελών της, καθώς κάθε μέλος εντός της ομάδας αποκτά τις γνώσεις, τις δεξιότητες, τις αξίες, τον τρόπο ζωής και το αίσθημα του «ανήκειν» σε μια ομάδα β) στην προστασία των μελών της ομάδας από τις ανισότητες και τις διακρίσεις της ευρύτερης κοινωνίας μέσω της διαμόρφωσης ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος γ) στη δημιουργία μιας αίσθησης ταυτότητας και ψυχολογικής υποστήριξης στα μέλη, ως σημαντικοί παράγοντες επιτυχίας στις σύγχρονες κοινωνίες που ελέγχονται από την κυρίαρχη ομάδα. (Μάρκου, 2010) Προκειμένου να εξυπηρετηθεί το δίπολο μειονοτικές ομάδες – κυρίαρχη ομάδα αποδίδονται κοινά χαρακτηριστικά και νόρμες σε ετερόκλητους και ετερογενείς στο εσωτερικό τους πληθυσμούς. Στην εκπαίδευση είναι υπέρ των «ξεχωριστών» σχολείων και προωθούν προγράμματα ενίσχυσης της εθνοτικής ταυτότητας, της μητρικής γλώσσας και της διγλωσσίας. Ισχυρίζονται ότι το σχολείο οφείλει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη του τη

διαφορετικότητα των μαθητών και να ανταποκρίνεται στον τρόπο μάθησης, την ιστορία, τη θρησκεία και τις εμπειρίες των μαθητών από τις διάφορες εθνοπολιτισμικές ομάδες. Επίσης να καλλιεργεί τις αναγκαίες ικανότητες και δεξιότητες ώστε να μπορούν να λειτουργούν με επιτυχία στο πλαίσιο της εθνοπολιτισμικής τους ομάδας και να μετέχουν ενεργά σε κοινωνικές δραστηριότητες που την ενισχύουν και την αναδεικνύουν. (Μάρκου, 2010) Αναφορικά με τους Ρομά, μια από τις κυρίαρχες θεωρητικές παραδοχές της εθνοπολιτισμικής προσέγγισης είναι ότι θεωρούν τις διάφορες ομάδες Ρομά ανά τον κόσμο, έναν λαό, ένα έθνος σε διασπορά. Τα κύρια επιχειρήματα των υποστηρικτών αυτής της θέσης βασίζονται στην υποτιθέμενη ομοιότητα των γλωσσών των διάφορων ρόμικων ομάδων και στην συνάφεια της με την Ινδική, η οποία αιτιολογεί μια κοινή ανατολίτικη καταγωγή. Ένα επιπλέον κριτήριο ένταξης των ομάδων στη ρόμικη κοινότητα είναι η συμμόρφωση τους με το «τσιγγάνικο τρόπο ζωής» και τον «ρόμικο» πολιτισμό (Ζάχος, 2007). Υποστηρίζουν δηλαδή ότι οι απανταχού Ρομά διακατέχονται από μια «ουσία», του έθνους τους, η οποία τους υποτάσσει και τους κατευθύνει και επηρεάζει καθοριστικά τη συμπεριφορά τους και τον τρόπο ζωής τους. Ακόμη υποστηρίζουν την «καθαρότητα» του πολιτισμού των Ρομά, ο οποίος δεν επηρεάστηκε από την μακροχρόνια επαφή με άλλους πολιτισμούς. Πρόκειται για μια καλοδιατηρημένη κληρονομιά την οποία οι Ρομά «κουβαλούν» από την μακρινή πατρίδα τους. (Ζάχος, 2007) Όπως αναφέρει και ο Γκότοβος (2002) τα κύρια χαρακτηριστικά του εθνοτικού λόγου περί Τσιγγάνων και ρόμικης ταυτότητας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία είναι τρία: α) η έμφαση στην αρχική κοιτίδα και την αδιάκοπη συνέχεια της πορείας της ομάδας μέσα στο χρόνο και η σύνδεση των σημερινών Ρόμηδων με αυτά τα στοιχεία β) η αποδοχή της έννοιας της «φυλής» για τη διαχρονική χάραξη του εθνοτικού ορίου και γ) η παραδοχή περί «τσιγγάνικου χαρακτήρα», «τσιγγάνικης φύσης», «τσιγγάνικου αίματος» και γενικά περί μιας μυστηριώδους αρχής, η οποία εξηγεί τόσο τη συμπεριφορά των μελών της ρόμικης κοινότητας μεταξύ τους, όσο και τη σχέση της ομάδας με την υπόλοιπη κοινωνία. Θεωρούν, επίσης, ότι ο διαχωρισμός τους είναι αναγκαίος προκειμένου να αναπτύξουν μια ψυχολογικά υγιή και ώριμη τσιγγάνικη ταυτότητα και να αντιμετωπίσουν τις εμπειρίες των αρνητικών εικόνων για αυτούς, τον ρατσισμό και τον στιγματισμό της ευρύτερης κοινωνίας (Μάρκου, 1996). Και ακριβώς επειδή αντιλαμβάνονται την ομάδα των Ρομά ως ένα ενιαίο σύνολο, προσπαθούν να εξηγήσουν τα αίτια των προβλημάτων της ένταξης τους με βάση την εθνοτική καταγωγή και τα εθνοτικά χαρακτηριστικά. Επιχειρούν δηλαδή να περιγράψουν και να αναλύσουν βασικές ιδιότητες των Ρομά με βάση

πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά και τα προβλήματα ένταξης τους ανάγονται ακριβώς σε αυτά τα χαρακτηριστικά. Στάσεις και συμπεριφορές ερμηνεύονται μέσα από αυτά τα χαρακτηριστικά, τα οποία και τους διαφοροποιούν από τους μη Ρομά Έλληνες, ενώ παράλληλα παραγνωρίζουν τα κοινωνικά και οικονομικά αίτια του αποκλεισμού τους. Όμως καμία ομάδα δεν πρέπει να θεωρείται ομοιογενής και παράλληλα είναι αδύνατον να ερευνώνται και να ερμηνεύονται τα προβλήματα ένταξης των Ρομά χωρίς να ερευνώνται οι αξίες, οι στάσεις και οι συμπεριφορές όλων των κοινωνικών ομάδων και οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. (Μάρκου, 2010)

Γ) Το Ταξικό-ριζοσπαστικό μοντέλο: Το μοντέλο αυτό προσεγγίζει τις εθνικές, τις «φυλετικές» και τις εθνοτικές κατηγοριοποιήσεις ως μέρος της στρατηγικής των κυρίαρχων τάξεων, η οποία στοχεύει στη διαίρεση των εργατικών στρωμάτων και κατά συνέπεια στην εξασθένιση της δύναμης τους (Ζάχος, 2007:72). Ως κύριο πλαίσιο αναφοράς οι υποστηριχτές του, χρησιμοποιούν την «κοινωνική διαστρωμάτωση». Σύμφωνα με την ριζοσπαστική προσέγγιση, η οποία στηρίζεται ως επί το πλείστον στη μαρξιστική παράδοση, η ύπαρξη εθνοτικών διαιρέσεων είναι αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο και οι προκαταλήψεις, οι διακρίσεις και οι ανισότητες είναι ιδεολογικά εργαλεία στα χέρια της κυρίαρχης ελίτ. Χωρίς να υποτιμούν τις εθνικές, εθνοτικές, «φυλετικές», θρησκευτικές κ.α. διαφορές θεωρούν ότι η κύρια κοινωνική διαίρεση είναι η ταξική. Οι θεωρητικές αναλύσεις της ταξικής προσέγγισης έχουν ως σημείο εκκίνησης τον έλεγχο των μέσων παραγωγής, ο οποίος βρίσκεται στα χέρια μιας μικρής μειοψηφίας του πληθυσμού, η οποία τα χρησιμοποιεί για το συμφέρον της και να διαιωνίζει την εκμετάλλευση της πλειοψηφίας (Ζάχος, 2007). Οι θεωρητικές επεξεργασίες της συγκεκριμένης προσέγγισης αποδίδουν τις αιτίες των προβλημάτων των μεταναστών και των μελών των εθνοτικών ομάδων στην οικονομική τους κατάσταση και στις συνθήκες διαβίωσης τους. Εξετάζουν και αναλύουν τις επιπτώσεις των μακροοικονομικών εξελίξεων και των θεσμικών ρυθμίσεων στις κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες και στη ζωή των ατόμων αυτών (Ζάχος, 2007). Η κατάταξη των μεταναστών και των μελών των εθνοτικών ομάδων στις χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές βαθμίδες αντανακλά το επίπεδο διαβίωσης τους, ζουν συνήθως κοινωνικά απομονωμένοι σε υποβαθμισμένες περιοχές υπό άσχημες συνθήκες (Ζάχος, 2007). Σχετικά με τα προβλήματα που αφορούν την εκπαιδευτική ένταξη των μαθητών από διάφορες εθνοπολιτισμικές ομάδες, η ταξική προσέγγιση αποδίδει την ευθύνη εξολοκλήρου στους σχολικούς θεσμούς και συχνά αναφέρονται στο σχολείο, το οποίο δεν

καταφέρνει να επιτύχει με αυτά τα παιδιά. Όλα τα προβλήματα οφείλονται σε θεσμικούς παράγοντες και σε ελλείμματα της κοινωνίας μας. Σε καμία περίπτωση δεν υποστηρίζουμε ότι οι θεσμοί λειτουργούν σωστά αλλά δεν είναι αυτό το μόνο πρόβλημα. Για τους υποστηρικτές της ταξικής προσέγγισης οι Ρομά της Ελλάδας διαχωρίζονται με κριτήριο τη διαφορετική κοινωνική τους προέλευση και τον κοινωνικό περίγυρο όπου ζουν και με βάση αυτά κατατάσσονται στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Κεντρική θέση στην ταξική προσέγγιση έχουν τα θεσμικά και πολιτισμικά ελλείμματα της ελληνικής κοινωνίας αλλά και οι αρνητικές στάσεις της ευρύτερης κοινωνίας προς τους Ρομά. Αντικείμενο της πολιτικής ένταξης είναι κυρίως τα ελλείμματα στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας. (Μάρκου, 2010) Τα αίτια των διακρίσεων αναφέρονται αποκλειστικά στην υλική διάσταση και για το λόγο αυτό θεωρούν την αναδιανομή των πόρων, την αναδιανομή των δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών, υποχρέωση της Πολιτείας. Υποστηρίζουν δηλαδή τη μεταφορά πόρων προς τους Ρομά και όχι την μετακίνηση των ίδιων εκεί όπου διατίθενται οι πόροι. Η αντίληψη αυτή θα μπορούσε να είναι λειτουργική αν οι Ρομά παρουσίαζαν μόνο υλικά ελλείμματα. Όμως η περίπτωση των Ρομά μεσαίας κοινωνικής τάξης στην Ελλάδα, για παράδειγμα η περίπτωση της Αγίας Βαρβάρας, δείχνει ότι αυτό δεν αρκεί αφού εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα κοινωνικής ένταξης. (Μάρκου, 2010)

Δ) Το μοντέλο ενσωμάτωσης, που εστιάζεται στα άτομα και στις διαφορετικές πολιτιστικές ομάδες, καταπολεμά τις διακρίσεις αλλά θεωρεί ότι οι πολιτιστικές μειονότητες διαφέρουν και μεταξύ τους και με την δεσπόζουσα κυρίαρχη κουλτούρα. Στους κύριους στόχους του μοντέλου αυτού είναι η διατήρηση των πολιτιστικών διαφορών και των παραδόσεων έτσι ώστε τα παιδιά των μεταναστών να αναπτύξουν δεξιότητες ώστε να έχουν επαφή με τους πολιτισμούς προέλευσης, κυρίως με σχολικές πολιτικές που ανταποκρίνονται κυρίως στις γλωσσικές ανάγκες των μαθητών. Η αναγνώριση όμως των πολιτιστικών διαφορών έχει συγκεκριμένα όρια, αφού περιορίζεται σε εκείνα μόνο τα στοιχεία που δε θέτουν σε αμφισβήτηση τις κυρίαρχες πολιτιστικές αξίες της χώρας υποδοχής.

Ε) Το συμπεριληπτικό μοντέλο όπου η προσπάθεια ξεκινά με την μεταρρύθμιση του ίδιου του σχολείου και καταλήγει στην ανασυγκρότηση της ίδιας της κοινωνίας με σκοπό να καλύψει τις ανάγκες του κάθε ατόμου. Η εφαρμογή του συμπεριληπτικού μοντέλου δεν αφορά μόνο την μεταρρύθμιση του σχολείου αλλά προσπαθεί να αναδιαμορφώσει το πολιτισμικό και πολιτικό επίπεδο της ίδιας της εκπαίδευσης.

Αυτή όμως η μορφή εκπαίδευσης απαιτεί ριζικά αναδιαμορφωμένες εκπαιδευτικές πολιτικές, πρόσληψη εκπαιδευτικών από μειονοτικές ομάδες, ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας εντός και εκτός του σχολείου προκειμένου να προάγουν την εκπαίδευση σαν μορφή κριτικής σκέψης και δημιουργίας δεξιοτήτων προκειμένου να προετοιμάσουν τους μαθητές ως κοινωνικά ενεργούς πολίτες (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014).

ΣΤ) Το διαπολιτισμικό μοντέλο που έρχεται στην Ευρώπη μετά το 1980 και είναι ουσιαστικά η σημαντική εξέλιξη του πολυπολιτισμικού μοντέλου και έχει ως αποδέκτες αλλοδαπούς, παλιννοστούντες και γηγενείς μαθητές και ορίζεται ως «η διαλεκτική σχέση, διαδικασία αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διάφορων εθνικών /μεταναστευτικών ομάδων.» (Γεωργογιάννης ,(1999),σελ. 50) Στο Διαπολιτισμικό- δημοκρατικό πλαίσιο ένταξης που θα έπρεπε να εφαρμόζεται σε σχολεία με παιδιά μειονοτικών ομάδων, συναντά κανείς σημαντικές αρχές που αφορούν τη δημοκρατία, την ελευθερία, την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την αξιολόγηση αρχή που έχει να κάνει με την πολιτισμική ετερότητα και την ισότητα των ευκαιριών. Για να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν όλα τα παραπάνω σε μία σχολική τάξη απαιτείται η δημιουργία ενός κλίματος αμοιβαίας ανεκτικότητας, κατανόησης και συνεργασίας, καθώς και σχέσεις αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα στους μαθητές και αυριανούς πολίτες. Αυτό δεν είναι τίποτε άλλο από τον διαπολιτισμό, καθώς βάσει των κοινών αξιών διαφορετικές κουλτούρες μπορούν να συνυπάρχουν και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, μέσα σε ένα δυναμικό και ευέλικτο πλαίσιο. Οι διαφορετικές εθνικές και πολιτισμικές ομάδες έχουν τη δυνατότητα και διατηρούν τις δικές τους μοναδικές πολιτισμικές αξίες αφού ένα κοινό πλαίσιο ανάμεσα στη δημοκρατία, το σύνταγμα και των νόμων του κράτους μπορεί να τους εντάξει νόμιμα και ευρύτερα στην κοινωνία.(Μάρκου, 2010) Δεν είναι λίγοι οι ενστερνιστές της προσέγγισης αυτής του διαπολιτισμού και στα σχολεία γιατί πιστεύουν πως τα παιδιά μέσω των ιδεών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης θα μπορέσουν κάποια στιγμή να αποδεσμευτούν από την ισχυρή επιρροή του κοινού εθνικού πολιτισμού κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης τους, και θα μπορέσουν να αναπτύξουν και άλλους δεσμούς με άτομα έτερου πολιτισμικού γίνεσθαι. Επομένως παρόλο που η ύπαρξη ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών για τους πολίτες μιας κοινής κοινωνίας φαίνεται μοναδική, ωστόσο οι άνθρωποι τελικώς μπορούν και μοιράζονται πολλά κοινά χαρακτηριστικά και αξίες και με άλλους πολιτισμούς.(Μάρκου,2010) Έτσι η διαπολιτισμικότητα οραματίζεται

μια κοινωνία ανοιχτή στην οποία τα άτομα από διαφορετικές πολιτισμικές, ταξικές και εθνοτικές ομάδες συμμετέχουν ενεργά και πλήρως στην κοινωνία, έχουν ίσες ευκαιρίες απέναντι στους οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς και παράλληλα διατηρούν τα διαφορετικά πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά. Επίσης τα άτομα είναι ικανά και πρόθυμα να λειτουργούν αποτελεσματικά εντός του κοινού πολιτισμού και να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τους κανόνες και τις αξίες της εθνοπολιτισμικής τους ομάδας με την προϋπόθεση ότι δεν συγκρούονται με τις γενικότερες αξίες της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Πάνω στις βασικές δημοκρατικές αξίες, που όλοι οι πολίτες οφείλουν να αποδεχθούν και να υπηρετούν, θα στηριχθεί η κοινωνική συνοχή (Μάρκου, 2010). Αναφορικά με τους Τσιγγάνους μαθητές, η συγκεκριμένη διαπολιτισμική προσέγγιση που θα μπορούσαν να ακολουθούν τα σχολεία κάνει τους μαθητές να αντιμετωπίζουν θετικά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, τους συνδέει με την ευρύτερη κριτική σκέψη για τους δομικούς παράγοντες που προκαλούν ανισότητες και διακρίσεις σε βάρος τους, και τους κάνουν να αισθάνονται πως μπορούν να ζήσουν σε μια ευνομούμενη διαπολιτισμική δημοκρατική κοινωνία, χωρίς διαχωρισμούς και ανισότητες.(Μάρκου,1996). Το πλαίσιο το οποίο υποστηρίζουμε δεν απαιτεί τον περιορισμό των ταυτοτήτων και των διαφορών ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά, ούτε και τη διάρρηξη των εσωτερικών σχέσεων και δικτύων στις κοινότητες των Ρομά, οι οποίες μοιράζονται κοινές εμπειρίες και τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων τους (Μάρκου,1996). Όπως αναφέραμε και προηγουμένως η ισότητα των ευκαιριών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πλήρη συμμετοχή των Ρομά στην κοινωνία. Στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων η ισότητα και η δικαιοσύνη αναφέρεται στις ικανότητες και τις δεξιότητες που πρέπει να αποκτήσουν οι Ρομά προκειμένου να λειτουργήσουν στους θεσμούς της κοινωνίας. Η απόκτηση κανόνων, συνηθειών και αξιών που μαθαίνονται στο σχολείο, την εργασία και τους υπόλοιπους θεσμούς της Πολιτείας δεν έρχονται να αντικαταστήσουν αλλά να προστεθούν σε αυτά που κυριαρχούν στα κοινοτικά πλαίσια των Τσιγγάνων. Αναφέρεται, επίσης, στους κανόνες και τις αξίες που έχουν οι μη Ρομά για να υπηρετήσουν όλες τις κοινωνικές ομάδες. Κανόνες και αξίες, δηλαδή, που προωθούν την επικοινωνία και τη συνεργασία ανάμεσα στις δύο ομάδες, αποτρέπουν τη δημιουργία στερεοτύπων, προκαταλήψεων και στιγματισμού μέσα από τη δημιουργική δημοκρατική συνεργασία. Μια δημοκρατική κοινωνία δεν μπορεί να υιοθετήσει πολιτικές εξαναγκασμού για να δεχθούν τα μέλη συγκεκριμένων πολιτισμικών ομάδων τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα της ομάδας που τυχαίνει να έχει μεγαλύτερη πολιτική

εξουσία, ακόμα και αν τυχαίνει αυτή η ομάδα να αποτελεί την πλειονότητα της κοινωνίας. Ωστόσο, η διαμόρφωση μιας «λεπτής ισορροπίας» ανάμεσα στην αναγκαιότητα της κοινωνικής συνοχής και την ετερότητα και η προώθηση της επικοινωνίας και της συνεργασίας ανάμεσα στις δύο ομάδες με στόχο την δημιουργία κοινών κανόνων, αξιών και μιας κοινής ταυτότητας των πολιτών στο πλαίσιο μιας ευνομούμενης δημοκρατικής κοινωνίας πρέπει να αποτελεί στόχο όλων των κοινωνικών θεσμών και ιδιαίτερα της εκπαίδευσης.(Μάρκου, 2010)

Η θεσμοθέτηση μιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εξαρτάται από τον βαθμό στον οποίο συντρέχουν μερικές από τις ακόλουθες σημαντικές προϋποθέσεις:

Οικονομικές προϋποθέσεις: Όπως σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής, έτσι και στην εκπαίδευση, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η οικονομική κατάσταση του κράτους. Μια άσχημη οικονομική κατάσταση οδηγεί συνήθως συγκεκριμένες ομάδες σε περιθωριοποίηση, γεγονός που αντιστρατεύεται στην λογική της ενιαίας εκπαίδευσης για την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες: Δημιουργούνται όταν η κοινωνική και χωροταξική περιθωριοποίηση των μειονοτικών ομάδων αποκτά αποσταθεροποιητική δυναμική, απειλώντας την κοινωνική συνοχή. Σε αρκετές περιπτώσεις η εφαρμογή μιας επιφανειακής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που στοχεύει στην ανάδειξη των πολιτισμικών διαφορών, μπορεί να συμβάλλει στην επιτάχυνση των διαδικασιών περιθωριοποίησης των μεταναστών και των μειονοτικών ομάδων (Γκόβαρης, 2011).

Φορείς της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης για την ένταξη των αλλοδαπών, παλιννοστούντων και Ρομά μαθητών στο ελληνικό σχολείο είναι οι: Τάξεις Υποδοχής I και II, τα φροντιστηριακά τμήματα και το διευρυμένο ωράριο.

Εκπαιδευτικές μέθοδοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης που βοηθούν τον εκπαιδευτικό στη διαχείριση μιας πολυπολιτισμικής τάξης είναι οι εξής:

- 1) Η μέθοδος project (σχέδιο εργασίας) που αξιοποιεί σφαιρικά πολλούς τομείς του Αναλυτικού Προγράμματος, προσεγγίζει τα θέματα πολυδιάστατα, εντάσσοντας πολλές και διαφορετικές δραστηριότητες από ποικίλα γνωστικά αντικείμενα. Τα σχέδια εργασίας αποτελούν γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στο σχολείο και την ευρύτερη κοινωνία, καθώς οι ίδιοι οι μαθητές μαθαίνουν να ερευνούν.(Φώτη, 2016).Κοινό στοιχείο για τα σχέδια εργασίας αποτελεί η τέχνη(μουσική, εικαστικά, παιχνίδι ρόλων, δραματοποίηση, ομαδικά παιχνίδια

κ.α.)Οι μαθητές επιπρόσθετα μέσω των project προγραμμάτων εργασίας, αλληλεπιδρούν κοινωνικά όχι μόνο με τον εκπαιδευτικό, αλλά κυρίως με τους συμμαθητές τους αναπτύσσοντας την κριτική τους σκέψη και διευρύνουν τους ορίζοντες τους.(Ματσαγγούρας,2002)Έτσι ο εκπαιδευτικός μέσω της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής μεθόδου, προσπαθεί να αμφισβητήσει τη μονοπολιτισμικότητα, τον εθνοκεντρισμό, την ομοιογένεια, δίνοντας έμφαση στην αντιμετώπιση της προκατάληψης. Ο μαθητής παύει να είναι παθητικός δέκτης πληροφοριών και πρέπει να τεκμηριώσει ή και να αλλάξει την άποψή του για τα σχέδια εργασίας στην τάξη του. (Ματσαγγούρας,2002)

- 2) Η Σύνθεση θέματος της εργασίας με την προσωπική ιστορία-τα βιώματα των μαθητών. Με την έννοια βιοματική μάθηση εννοούμε την διδασκαλία με βάση τις εμπειρίες των μαθητών και την ευαισθητοποίηση τους πάνω στα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούν οι ανθρώπινες σχέσεις. Στόχος η οικοδόμηση ταυτότητας ώστε να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές μόνοι τους, τους μηχανισμούς που παράγουν το ρατσισμό. Στη συνέχεια έρχεται η συζήτηση και η συγκρότηση επιχειρημάτων όπου το πρόβλημα είναι και δικό τους.(Φώτη,2016)Ο εκπαιδευτικός μέσω της ενσυναίσθησης καταφέρνει να ενεργοποιήσει το μαθητή και να εισάγουν την πραγματικότητα από πολλές οπτικές γωνίες.
- 3) η παιδοκεντρική διδασκαλία ή παιδοκεντρικότητα είναι η μέθοδος διδασκαλίας που ανταποκρίνεται στις ικανότητες, στα ενδιαφέροντα ,στις ανάγκες και στα θέλω των μαθητών. Θεωρείται μια σύγχρονη μέθοδος πάνω στην οποία οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κάνουν τους μαθητές τους να σκέφτονται και να πράττουν καλύτερα. Με κέντρο τον ίδιο τον μαθητή η μέθοδος αυτή ωφελεί τα παιδιά γιατί τα κάνει να αυτενεργούν, να κυνηγούν μόνοι τους τη γνώση και τελικά να κοινωνικοποιούνται καλύτερα, καθώς η σκέψη και ο λόγος τους λύνεται. Με ερωτήσεις όπως «Τι προτείνετε εσείς;» , «Τι λένε οι διπλανοί σας;», «Μπορείς να αναλάβεις αυτό το θέμα;», έρχεται η αντιστοίχιση με τις ανάγκες των ίδιων των παιδιών. Επιπρόσθετα η αυτενέργεια αποτελεί το βασικότερο κίνητρο για να ενεργοποιηθούν οι εσωτερικές δυνάμεις των παιδιών αφήνοντας το υπερεκτιμημένο 'Εγώ' τους πίσω και λαμβάνοντας υπόψη και τη γνώμη των άλλων.(Ματσαγγούρας, 2002)
- 4) Τα παιχνίδια ρόλων είναι άλλη μια μέθοδος που βάζει το μαθητή να ενεργοποιηθεί και να συμμετέχει στο μάθημα μέσω της διαδικασίας της

ενσυναίσθησης. Επιπρόσθετα τους βάζει να παρουσιάσουν τις αξίες, τις απόψεις, τις πεποιθήσεις τους και για τους άλλους πολιτισμούς ,μέσα από ένα ασφαλές περιβάλλον που προσομοιώνει αληθινές και κάποιες φορές δύσκολες καταστάσεις, όπου ο μαθητής μπορεί να εφαρμόσει τα όσα σκέφτεται και τον προβληματίζουν. Τέλος είναι ένας ευχάριστος τρόπος μάθησης που παρέχει εκπαιδευτικά αποτελέσματα συνεργασίας, ομαδικότητας και κοινωνικοποίησης. (Ματσαγγούρας, 2002)

- 5) η ομαδοσυνεργατική εργασία βασισμένη στην ισότητα των ομάδων και στην τακτική αλλαγή των ομάδων, έχει σκοπό τη συνεργασία όλων των παιδιών για ένα κοινό αποτέλεσμα. Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία είναι αρκετά σημαντική στην κοινωνική ανάπτυξη του μαθητή, αφού η σμίκρυνση της σύγχρονης, ελληνικής οικογένειας ή η εξαφάνιση των τοπικών γηπέδων και αλανών που έπαιζαν τα παιδιά, οδήγησαν σε περιορισμένη κοινωνικοποίηση μεταξύ των μαθητών. Επιπρόσθετα η εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής οδηγεί τον ίδιο τον μαθητή στο να ανακαλύψει και να δημιουργήσει τη γνώση, στα πλαίσια της υγιούς ανάπτυξης και αυτονομίας του κάθε ατόμου. (Ματσαγγούρας,2000)Όλα τα παραπάνω συντελούν στο να μπορεί ο μαθητής με ανοιχτή σκέψη και κριτικό μυαλό να ευαισθητοποιηθεί απέναντι στους διαφορετικούς φυλετικά συμμαθητές του. Τέλος η αλληλοβοήθεια μεταξύ των μελών της ομάδας, η άμεση επαφή, η ευθύνη ως άτομα και ως ομάδα, η διαρκής διαπροσωπική επικοινωνία, η συμβολή στο να αποκεντρώνεται σιγά – σιγά η εξουσία και κυρίως η προσπάθεια συνεργασίας, οδηγούν τον μαθητή στο να γίνει ένας καλύτερος αυριανός πολίτης.(Ματσαγγούρας,2000)

Οι παραπάνω μέθοδοι διδασκαλίας αναδεικνύουν το σεβασμό απέναντι στον κάθε μαθητή, τη συνεργασία μαζί του και την κατανόηση του δικού του κόσμου. Εδώ είναι που εφαρμόζεται η δυνατότητα θεώρησης των γεγονότων από την πλευρά του άλλου (empathy) με αποτέλεσμα να μετριάζονται οι διαπροσωπικές διαφορές ανάμεσα στους μαθητές, αφού γίνεται προσπάθεια κατανόησης των συμπεριφορών και των συναισθημάτων των ατόμων. Με όλα τα παραπάνω το άτομο εκδημοκρατίζεται γεμίζοντας θετικές εμπειρίες και σκέψεις για την κοινωνία, έτσι ώστε να εξαφανίζονται οι αντικοινωνικές τάσεις όπως είναι για παράδειγμα η βία ή ο ρατσισμός. (Ματσαγγούρας, 2000)

Μια συμβολή σε ένα διαπολιτισμικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι η επιμόρφωση και η συνεχής εκπαίδευση των ίδιων των εκπαιδευτικών. Και αυτό στην Ελλάδα αποτελεί

ένα γενικότερο πρόβλημα στον τομέα της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Χατζηδήμου (2011), ο όρος εκπαίδευση σημαίνει με την πλατιά έννοια του όρου την εκγύμναση, την άσκηση και την εξάσκηση των ατόμων σε ορισμένες δεξιότητες και δραστηριότητες. Η εκπαίδευση με την στενή της σημασία και όπως αυτή χρησιμοποιείται από στην παιδαγωγική επιστήμη, σημαίνει την συστηματική και οργανωμένη διαδικασία της αγωγής και της μάθησης.

Ο σκοπός της εκπαίδευσης είναι πολλαπλός και εξαρτάται κυρίως από τον φορέα από τον οποίο υλοποιείται, από τα άτομα που την υλοποιούν και που εκπαιδεύονται καθώς και από το γνωστικό αντικείμενο. Για αυτό διαχωρίζεται η εκπαίδευση σε δημόσια, σε ιδιωτική, σε πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια, πανεπιστημιακή, στρατιωτική, γεωργική, εμπορική, νοσηλευτική, μουσική κ.λ.π. Για την εκπαίδευση όμως των υποψηφίων εκπαιδευτικών υπάρχουν πολλές επισημάνσεις και προτάσεις, πως δεν προετοιμάζονται επαρκώς για το επάγγελμα που θα ασκήσουν αργότερα και πως θα πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλίες για να αντιμετωπίσουν τα νέα σύνθετα προβλήματα της κοινωνίας, την εξέλιξη της τεχνολογίας και κυρίως να αλλάξουν τα κακώς κείμενα του συστήματος (Χατζηδήμου, 2011).

Η είσοδος μεγάλου αριθμού μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια δημιούργησε μια νέα κατάσταση. Οι εκπαιδευτικοί βρέθηκαν αντιμέτωποι με μια πολυπολιτισμικότητα. Το πρόβλημα με την σωστή εκπαίδευση αλλά και την μετέπειτα επιμόρφωση των εκπαιδευτικών γίνεται περισσότερο επίκαιρο σήμερα, καθώς έχουν να αντιμετωπίσουν την ετερότητα των μαθητών, οι οποίοι μπορεί να έχουν καταγωγή από διάφορα μέρη του κόσμου, να μιλούν πλήθος γλωσσών και να έχουν πολύ διαφορετικά πολυπολιτισμικά υπόβαθρα. Σε επίπεδο τάξης, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αναπτύξουν μια προοπτική διαπολιτισμικής κατανόησης, παρέχοντάς στους μαθητές τους τα απαραίτητα εργαλεία για να αναπτύξουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να βγούνε στην κοινωνία. Οι σχέσεις που έχουν οι εκπαιδευτικοί, καθώς και οι συνεργασίες που αναπτύσσουν με τους μαθητές και τους γονείς, μπορεί να παίξουν σημαντικό ρόλο στην παροχή ίσων ευκαιριών (Χατζησωτηρίου & Ξενοφώντος, 2014).

Το πρόβλημα είναι σύνθετο καθώς εγείρεται και ένας προβληματισμός για την σωστή εφαρμογή μιας εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία από την μία πλευρά θα στοχεύει στην παροχή ίσων ευκαιριών στη μάθηση σε μαθητές διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής, αλλά από την άλλη θα πρέπει να διατηρούνται οι κοινές αξίες και οι εθνικές επιδιώξεις της χώρας υποδοχής. Υπάρχει κίνδυνος από τη μη σωστή

διαχείριση της ετερότητας των μαθητών -είτε αφορά χαρισματικούς μαθητές είτε μαθητές που υπολείπονται ως προς την επίδοση για διάφορους λόγους και δε μπορούν να ακολουθήσουν τον ρυθμό του προγράμματος της διδασκαλίας- να οδηγήσει σε αναποτελεσματική τελικά εκπαίδευση.(Αγγελίδης, 2011)

Το δύσκολο είναι ότι δεν είναι αρκετή μια εναλλακτική παιδαγωγική πρακτική, αλλά χρειάζεται συνδυασμός πρακτικών με καθημερινή πράξη και αγώνα από όλα τα υποκείμενα της εκπαιδευτικής διαδικασίας.(Φώτη, 2016)

Τελειώνοντας ,η σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού στην περίπτωση και των Ρομά αναδεικνύεται σε καθοριστική, αφού μετά τους γονείς ο εκπαιδευτικός είναι το πρόσωπο το οποίο με τις επιλογές του ή τις παραλείψεις του επηρεάζει καταλυτικά την ανάπτυξη των παιδιών.(Ματσαγγούρας,2003) Μία παιδαγωγική βασισμένη στις σχέσεις και στην επικοινωνία, ‘σχεσιοδυναμική’, είναι μία παιδαγωγική ποιότητας, που επηρεάζει ολόκληρο το βίο των ανθρώπων. Βαρύνουσα λοιπόν είναι η σημασία της επικοινωνιακής σχέσης μεταξύ δασκάλου και παιδιού σε αυθεντικές συνθήκες στην τάξη. Οι συνεχείς αρνητικές παρατηρήσεις του δασκάλου προξενούν τη βίωση δυσάρεστων συναισθημάτων από μέρους του μαθητή, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της αυτοεικόνας του.Ο εκπαιδευτικός γίνεται ο εμψυχωτής του παιδιού, που βοηθά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του. Κάθε ‘προβληματικό’ παιδί-όπως θεωρούνται και οι Ρομά- αποτελεί πρόκληση για ολόκληρη την τάξη και η αντιμετώπισή του κατορθώνεται με τρόπο φυσικό, χάρη στην πρόθυμη ανάμειξη όλων των μελών της τάξης.Ο τρόπος αυτός της συνολικής εμπλοκής λειτουργεί και ως τρόπος πρόληψης αρνητικών συμπεριφορών ή αποφυγής στερεοτυπικών και ρατσιστικών γεγονότων.(Ματσαγγούρας,2003)

5. Το Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλίων.

Τα Εξαμίλια είναι ένα χωριό του Νομού Κορινθίας περίπου επτά (7) χιλιόμετρα νότια της Κορίνθου. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011, οι κάτοικοι του χωριού ήταν 1810. Το δημοτικό σχολείο του χωριού Εξαμίλια, είναι ένα σχολείο στο οποίο φοιτούν μαζί και παράλληλα Ρομά και μη Ρομά μαθητές. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Διευθυντή της συγκεκριμένης σχολικής μονάδας, σαν το σχολείο των Εξαμιλίων υπάρχουν στην Ελλάδα, αλλά τριάντα περίπου. Το μοναδικό ίσως που συμβαίνει σε αυτό το σχολείο είναι το ποσοστό των Ρομά παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, σε σύνολο 180 μαθητών που έχει εγγεγραμμένους φέτος(2020-2021)

το δημοτικό Εξαμιλίων, οι 120 είναι Ρομά και οι υπόλοιποι 60 είναι μη Ρομά μαθητές. Σε ποσοστά οι παραπάνω αριθμοί αντιστοιχούν σε 67% Ρομά και 33% μη Ρομά μαθητών. Είναι ένα δεκαθέσιο σχολείο και από τα δέκα(10) τμήματά του, τα δύο(2) είναι αμιγώς Ρομά. Στα υπόλοιπα οχτώ(8) τμήματα το ποσοστό των Ρομά μαθητών κυμαίνεται από 80%, 50% έως και 30% που είναι το χαμηλότερο ποσοστό του σχολείου στην ΣΤ΄ δημοτικού.

Το σχολείο αποτελείται από τρία κτίσματα: το πέτρινο, παλιό σχολείο που χρονολογείται από το 1929 και είναι διατηρητέο, το νέο, κεντρικό κτίριο που έγινε σταδιακά από το 1993 και τελείωσε το 2007 με την προσάρτηση και ενός προκατασκευασμένου κτίσματος. Οι εκπαιδευτικοί του συγκεκριμένου σχολείου τη φετινή χρονιά, 2020-2021, είναι είκοσι τέσσερις(24) στο σύνολο και αντιστοιχούν σε μόλις έξι(6) μόνιμους δασκάλους ΠΕ70 και δεκαοχτώ(18) αναπληρωτές. Στο δημοτικό των Εξαμιλίων λειτουργούν δύο τάξεις υποδοχής(ZEΠ), τμήμα ένταξης, υπάρχει εργαστήριο πληροφορικής καθώς και κοινωνική λειτουργός τα τελευταία τρία χρόνια. Μόνο φέτος, αν και η κοινωνική λειτουργός ήρθε από την αρχή της χρονιάς, έφυγε μετά τα Χριστούγεννα με άδεια εγκυμοσύνης. Έτσι η θέση της στο σχολείο παραμένει κενή. Το υπόλοιπο εκπαιδευτικό προσωπικό στελεχώνουν ένας αναπληρωτής καθηγητής φυσικής αγωγής, μία αναπληρώτρια καθηγήτρια μουσικής, ένας αναπληρωτής καθηγητής πληροφορικής, δύο αναπληρώτριες δασκάλες υπεύθυνες για τα τμήματα υποδοχής των ZEΠ, δύο αναπληρώτριες καθηγήτριες Αγγλικών, μία αναπληρώτρια καθηγήτρια Γερμανικών, ένας αναπληρωτής καθηγητής θεατρικής αγωγής και μια αναπληρώτρια καθηγήτρια εικαστικών. Οι Τάξεις Υποδοχής ZEΠ λειτουργούν με αυτή τη μορφή από το 2011 στο σχολείο και δημιουργούνται για την υποστήριξη της ένταξης των μαθητών από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι Ρομά, στο ελληνικό σχολείο. Κύριο αντικείμενο είναι η εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας αλλά και η διδακτική στήριξη σε άλλα αντικείμενα, ώστε να διευκολύνεται η προσαρμογή και παραμονή των Τσιγγάνων μαθητών στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα. Για αρκετές ώρες (συνήθως τις πρώτες 4 από το 6ώρο) οι μαθητές Ρομά παρακολουθούν εντατικά μαθήματα για την Ελληνική γλώσσα και τις υπόλοιπες ώρες επιστέφουν στην ‘κανονική’ τους τάξη. Η φοίτησή τους διαρκή 3 (τρία)έτη και όταν τελειώσει η τριετής φοίτηση εντάσσονται στην τάξη. Σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο των τμημάτων ZEΠ, πολλοί μαθητές από την Δ΄ τάξη και πάνω δεν μπορούν παρακολουθούν μαθήματα σε τάξεις υποδοχής. Στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς γίνεται μια αξιολόγηση της μαθησιακής κατάστασης των

Ρομά μαθητών, μέσω διαγνωστικών κριτηρίων του παιδαγωγικού ινστιτούτου, που απευθύνονται σε μαθητές του εξωτερικού, σε αλλοδαπούς και παλινοστούντες μαθητές.

Περίπου δύο χιλιόμετρα μακριά από το κέντρο των Εξαμιλίων βρίσκεται, τα τελευταία 70 χρόνια, ένας καταυλισμός Τσιγγάνων. Ο αριθμός των Ρομά που διαμένουν μόνιμα εκεί δεν έχει επίσημα καταγραφεί ,όμως μαρτυρίες ανθρώπων και οργανώσεων που έχουν επισκεφτεί τον καταυλισμό, κάνουν λόγο για περίπου 160 οικογένειες που κατοικούν σε παράγκες ή για 800 άτομα τσιγγάνικης καταγωγής που βρίσκονται μόνιμα στον καταυλισμό. Όπως αναφέρει η αντιπροσωπεία των Οικολόγων Πράσινων, που βρέθηκε στον καταυλισμό τον Σεπτέμβριο του 2011 και στην οποία συμμετείχαν ο κύριος Μπούκλης περιφερειακός σύμβουλος και επικεφαλής της Οικολογικής Συμπολιτείας του Μοριά, ο κύριος Σπινθάκης από την Περιφερειακή Οργάνωση Πελοποννήσου των Οικολόγων Πράσινων, ο κύριος Μυλωνάς, ο κύριος Γιακουμέλος από τη Θεματική Ομάδα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και ο κύριος Σαραντάκης από τη Θεματική Ομάδα Υγείας: «Οι άνθρωποι αυτοί επιβιώνουν σε σκηνές κατασκευασμένες από σκουπίδια, χωρίς αποχέτευση, χωρίς πρόσβαση σε καθαρό νερό και χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα. Είδαμε πολλά παιδιά – φορείς ηπατίτιδας χωρίς καμιά φροντίδα, χωρίς πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και με τον εμβολιασμό τους να επαφίεται στις περισσότερες περιπτώσεις σε πρωτοβουλίες ιδιωτών ή Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων». Και συνεχίζουν λέγοντας: «Είδαμε παιδιά να μην πηγαίνουν στο σχολείο και τα λιγοστά που γράφονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση να απουσιάζουν ή να διακόπτουν τα μαθήματα. Είδαμε τοξικομανείς να περιφέρονται αβοήθητοι, έρμαιοι στην εξάρτηση και την παραβατικότητα. Είδαμε νέους ανθρώπους να ζουν αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας και τις δομές επιμόρφωσης. Είδαμε ανθρώπους να βιώνουν την καθημερινή εγκατάλειψη από την οργανωμένη πολιτεία, είδαμε να παραβιάζεται κάθε έννοια δικαιωμάτων και ανθρωπιάς».(Τραγική η κατάσταση των Ρομά στα Εξαμίλια,2011).Αυτή είναι και η εικόνα του καταυλισμού σήμερα και το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων, καλείται να επιτελέσει ένα πολύ σημαντικό και δύσκολο έργο αυτό της μόρφωσης, της εκπαίδευσης και κυρίως της ολοκληρωμένης φοίτησης και ένταξης των μαθητών Ρομά του στην ευρύτερη κοινότητα.

Β΄ ΜΕΡΟΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Ορισμός του Προβλήματος.

Η ελληνική κοινωνία αποκτά ολοένα και περισσότερο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, με ότι αυτό συνεπάγεται. Η συμβίωση και η συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών ή διαφορετικών κοινωνικών ομάδων γύρω από έναν κυρίαρχο πολιτισμό δημιουργεί συνήθως ανισότητες στα κοινωνικά δικαιώματα και στην κατανομή των δημόσιων αγαθών, με συνέπεια την ύπαρξη προκαταλήψεων και στερεοτύπων -στοιχείων ανθεκτικών στο χρόνο- που απειλούν την κοινωνική συνοχή. Μια τέτοια κοινωνική ομάδα που δέχεται έντονο ρατσισμό τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα μας είναι η ευαίσθητη κοινωνική ομάδα των Ρομά. Πόσο μάλλον οι μικροί μαθητές Ρομά που γεννιούνται και μεγαλώνουν σε άθλιες κοινωνικές συνθήκες και που βιώνουν ,από την κούνια ακόμα, τον κοινωνικό αποκλεισμό σε όλους τους τομείς και κυρίως στην εκπαίδευση. Η μεγαλύτερη διαρροή από τη σχολική ζωή συμβαίνει κυρίως σε παιδιά χαμηλού κοινωνικο-οικονομικού προφίλ, όπου πρωταγωνιστούν και τα παιδιά των Ρομά. Το αρχικό έναυσμα για την πραγματοποίηση μιας εργασίας που θα εστιάζει σε θέματα που αφορούν τον κοινωνικό αποκλεισμό της συγκεκριμένης μειονότητας, από την γενικότερη εκπαίδευση, ήταν το γεγονός ότι βρέθηκα στη σχολική αυτή μονάδα με μετάθεση ως μόνιμη εκπαιδευτικός(το σχολικό έτος 2015-2016)στο Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλίων και παραμένω εκεί έως και σήμερα. Το Δημοτικό Σχολείο Εξαμιλίων είναι ένα σχολείο με μαθητές Ρομά(γύρω στο 60%) και μαθητές μη- Ρομά(γύρω στο 40%)και βρίσκεται περίπου δύο χιλιόμετρα μακριά από τον μεγάλο καταυλισμό της περιοχής. Μη γνωρίζοντας την πραγματική κατάσταση και μη έχοντας τις κατάλληλες γνώσεις και την εμπειρία διδασκαλίας σε μια τέτοια ομάδα μαθητών, ξεκίνησα να μελετώ διάφορα βιβλία και σχετικές μελέτες που έχουν γραφτεί για τους Ρομά.

2.Ο σκοπός και στόχοι της ερευνητικής διαδικασίας.

Όταν τοποθετήθηκα ως μόνιμη εκπαιδευτικός στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων και έπρεπε να διδάξω εκεί, διαπίστωσα ότι ενώ η σχετική βιβλιογραφία πάνω σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα είναι αρκετά μεγάλη, παρόλα αυτά δεν έχει πραγματοποιηθεί καμιά έρευνα ή μελέτη που να αφορά τους Ρομά μαθητές του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων. Η συγκεκριμένη έρευνα λοιπόν επιδιώκει στο να καλυφθεί το ερευνητικό αυτό κενό, για να υπάρξει έστω και μία σχετική μελέτη που να αφορά αυτό το σχολείο. Ο γενικότερος σκοπός της ερευνητικής αυτής προσέγγισης είναι να εξεταστεί η σχολική πορεία του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων και να διερευνηθούν οι οποιεσδήποτε εκπαιδευτικές πρακτικές

και ο αντίκτυπός τους πάνω στον κοινωνικό και εκπαιδευτικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών που φοιτούν εκεί. Ο βασικότερος και πρωταρχικότερος προβληματισμός της έρευνάς μας αποτελεί το γεγονός του κατά πόσο το εκπαιδευτικό προσωπικό της σχολικής αυτής μονάδας είναι σε θέση να ανταποκριθεί στην εκπαίδευση των Τσιγγάνων μαθητών του, με τα διδακτικά εφόδια που διαθέτει. Επιπλέον θα διερευνηθεί το κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να διαμορφώσουν ένα ελκυστικό σχολείο γνωρίζοντας και δίνοντας σημασία στις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις των Ρομά μαθητών τους, ώστε να μπορέσει τελικά να μειωθεί η σχολική διαρροή στο σχολείο των Εξαμιλίων. Επομένως ως γενικός σκοπός της προκειμένης έρευνας είναι η διερεύνηση των παραγόντων που συμβάλλουν στη σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών, καθώς και των αιτιών του αποκλεισμού τους από την εκπαιδευτική διαδικασία. Ποιοι αποτελούν τους βασικούς ανασταλτικούς παράγοντες και εμποδίζεται σήμερα, το έτος 2021, έστω και ένα παιδί Ρομά από το να πηγαίνει συστηματικά στο σχολείο με αποτέλεσμα να το εγκαταλείπει;

Οι βασικοί στόχοι της έρευνας είναι οι εξής:

A.Η διερεύνηση των απόψεων των δασκάλων που διδάσκουν στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων –εξαιρουμένων των ειδικοτήτων- σχετικά με τα προβλήματα του σχολείου, σχετικά με τους λόγους που δημιουργούνται αυτά τα προβλήματα, για τους τρόπους αντιμετώπισής τους και για το ρόλο των ίδιων των εκπαιδευτικών στη φοίτηση των Ρομά μαθητών.

B.Η αναζήτηση και διερεύνηση των εκπαιδευτικών πρακτικών που χρησιμοποιούνται (αν χρησιμοποιούνται) από τους εκπαιδευτικούς και η αποτελεσματικότητά τους στην εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων μαθητών τους.

Γ.Η επίδραση της ρόμικης οικογένειας πάνω στην εκπαίδευση των παιδιών τους και η σχέση της με το σχολείο των Εξαμιλίων.

Δ.Η εξέταση του κατά πόσο η ίδια η εκπαίδευση συμβάλλει στην αναπαραγωγή του εκπαιδευτικού αποκλεισμού των Τσιγγάνων μαθητών.

Βέβαια όλη η ερευνητική διαδικασία σκοπό έχει να γνωστοποιήσει σε ποιο βαθμό συνάδουν τα αποτελέσματά της και τα συμπεράσματά της με την ανάλογη βιβλιογραφία ή το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων αποτελεί μια εξαίρεση.

3.Τα ερευνητικά ερωτήματα.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μελετηθούν και που αποτελούν το βασικό άξονα του ερευνητικού σχεδιασμού της συγκεκριμένης μελέτης είναι :

- 1.Ποιοι είναι οι στόχοι που θέτουν οι εκπαιδευτικοί στην αρχή της χρονιάς για τους μαθητές Ρομά;
- 2.Ποια διδακτικά εργαλεία και ποιες εκπαιδευτικές μεθόδους χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για την εκπαίδευση των Ρομά μαθητών;
- 3.Ποια είναι η σχέση μεταξύ του σχολείου ,των εκπαιδευτικών και των γονέων Ρομά;
- 4.Ποιες είναι οι βασικές αιτίες της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού των μαθητών Ρομά του Δημοτικού Σχολείου Εξαμιλίου, από την εκπαίδευση;

Μια έρευνα για να έχει αξία οφείλει να σχετίζεται με ζητήματα τα οποία άπτονται των ενδιαφερόντων του κοινού για το οποίο προορίζονται και να φέρνουν καινούρια στοιχεία εμπλουτίζοντας την προϋπάρχουσα γνώση για το συγκεκριμένο θέμα(Bird, Hammersley, Gomm & Woods,1999)Στη συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας να φαίνεται πως οι στάσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών απέναντι στη σχολική διαρροή και τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών έχουν διερευνηθεί επαρκώς, ωστόσο το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων δεν έχει ερευνηθεί και θα μπορούσε να προστεθεί και αυτό στις σχετικές μελέτες ως κάτι επιπρόσθετο και βοηθητικό. Η διενέργεια έρευνας σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας που οι περισσότεροι έχουν σχετική εμπειρία διδασκαλίας σε μαθητές Ρομά, θεωρήθηκε ότι μπορεί να αποτυπώσει πληρέστερα τις αντιλήψεις τους απέναντι στη σχολική διαρροή και στον εκπαιδευτικό αποκλεισμό των Τσιγγανοπαίδων. Τέλος, η ενασχόληση με μια ευαίσθητη κοινωνική ομάδα όπως είναι οι Ρομά αποτελεί θέμα επίκαιρο, καθώς τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μια έκρηξη ενδιαφέροντος και συζητήσεων για θέματα υπεράσπισης των δικαιωμάτων των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, που αφορούν την εξάλειψη του ρατσισμού και των κοινωνικών στερεοτύπων. Αυτό οφείλεται εν μέρει και στη φοίτηση πολλών παιδιών μεταναστών στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες, όπου προκάλεσαν αντιδράσεις για την δημιουργία συναισθημάτων φόβου και ανισότητας στα ελληνικά σχολεία.

4.Η μεθοδολογία πραγματοποίησης της έρευνας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι αυτά που καθορίζουν και την επιλογή της μεθόδου που θα πραγματοποιηθεί για να διενεργηθεί η έρευνα. Στην έρευνά μας μελετάται η περίπτωση μιας σχολικής μονάδας, του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, όπου φοιτούν μαζί Ρομά και μη Ρομά μαθητές. Σκοπός της μελέτης περίπτωσης είναι να γίνει βαθύτερη εξερεύνηση και συστηματικότερη ανάλυση των πολυσύνθετων φαινομένων που απασχολούν και συνθέτουν τον τρόπο ζωής της μονάδας, ώστε οι γενικεύσεις και τα αποτελέσματα μετέπειτα, να βοηθήσουν τον ευρύτερο πληθυσμό που έχει και αυτός τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης μονάδας.(Cohen & Manion, 1997) Στην συγκεκριμένη έρευνα λοιπόν επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε την Ποιοτική προσέγγιση, καθώς κυρίαρχος στόχος είναι να εξεταστούν οι απόψεις και οι αντιλήψεις των δασκάλων του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων όσον αφορά τη σχολική διαρροή και τον κοινωνικό αποκλεισμό των Ρομά μαθητών τους. Έτσι θα πραγματοποιηθούν ατομικές ημί-δομημένες συνεντεύξεις, με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις σε ένα περιορισμένο αριθμό εκπαιδευτικών.(Bird,1999)Ως ανοιχτές θεωρούνται οι ερωτήσεις οι οποίες δεν έχουν βασικούς περιορισμούς ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο απόκρισης του υποκειμένου, παρέχοντας ταυτόχρονα ένα καθοδηγητικό πλαίσιο αναφοράς για να μπορεί να απαντήσει ο ερωτώμενος. (Cohen & Manion, 1997) Επιπρόσθετα η ποιοτική ερευνητική προσέγγιση είναι από τις πιο ενδεδειγμένες, σε περιπτώσεις που τα ερωτήματα που τίθενται και τα θέματα που εξετάζονται, είναι πολύπλοκα και δεν μπορούν να διατυπωθούν με ακρίβεια σε τυποποιημένες ερωτήσεις ή ερωτήσεις κλειστού τύπου(Mason,2010)και δίνεται με τον τρόπο αυτό η ευκαιρία στους ερωτώμενους να διατυπώσουν ελεύθερα τις γνώμες τους για τα ερευνώμενα θέματα.(Κυριαζή,2010)Στην προκειμένη περίπτωση η ποιοτική μέθοδος κρίνεται επίσης ως η πιο κατάλληλη, καθώς μέσω αυτής διευκρινίζονται τυχόν παρανοήσεις και επιτυγχάνονται μεγαλύτερες εμβαθύνσεις και καλύτερα αποτελέσματα.(Cohen & Manion, 1997) Όταν μάλιστα δεν υπάρχει στο αρχείο του σχολείου καμία άλλη σχετική μελέτη ή έρευνα, για να μας κάνει να στραφούμε προς τους στόχους μας ευκολότερα, η καλύτερη επιλογή είναι να καταγραφούν οι προσωπικές αφηγήσεις των υποκειμένων για να καταλήξουμε στα σημαντικά για εκείνους θέματα, που μπορεί να μην είχαν προβλεφθεί νωρίτερα.(Mason,2010) Βέβαια το βασικό μειονέκτημα της επιλογής της ποιοτικής μεθόδου είναι ο μικρός αριθμός των ατόμων που εξετάζονται και διερωτώνται δεν μπορεί να μας κάνει να γενικεύσουμε τα αποτελέσματα που θα προκύψουν. Παρόλα

αυτά η έρευνα αυτή είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί παράλληλα και ταυτόχρονα και με άλλες τέτοιες μικρές ποιοτικές έρευνες για να μπορέσουν – μέσω του διαλόγου και της συσχέτισης στοιχείων- να γενικευθούν τα συμπεράσματά της.

4.1. Περιγραφή του δείγματος.

Όταν εντοπίζει και επιλέγει κανείς εκείνες τις μονάδες που σχετίζονται με την έρευνα που πραγματοποιείται, τότε η διαδικασία αυτή ονομάζεται δειγματοληψία ή επιλογή δείγματος. Φυσικά, εφόσον μια καταγραφή ερωτήσεων ολόκληρου του πληθυσμού καθίσταται πρακτικώς αδύνατη, το να επιλέξουμε το κατάλληλο δείγμα κρίνεται απαραίτητο. Έτσι και στην ποιοτική έρευνα η συστηματική, αξιόπιστη και έγκυρη διαδικασία επιλογής του σωστού δείγματος αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κομμάτι για την διεξαγωγή της, παρόλο που οι ποιοτικές έρευνες είναι σχετικά μικρές και μακριά από μαθηματικές στατιστικές. Επομένως καλό είναι στην αρχή της έρευνας να μπορεί να διασφαλιστεί ότι το δείγμα είναι έμπειρο πάνω στο θέμα που διερευνάται και στη συνέχεια να περιγραφεί επαρκώς, έτσι ώστε σε μια άλλη μελλοντική έρευνα, μια διαφορετική ομάδα υποκειμένων που έχουν όμοια χαρακτηριστικά, μπορεί να δώσει όμοιες αποκρίσεις στα ίδια ερωτήματα.(Mason,2010)Για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν την τρέχουσα χρονιά στη σχολική μονάδα του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, κρίνονται κατάλληλοι και επαρκείς διότι έχουν εμπειρία πάνω σε εκπαιδευτικά θέματα που αφορούν τους Ρομά μαθητές. Το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων είναι το κεντρικό σχολείο του χωριού Εξαμίλια και είναι το μοναδικό στο Νομό Κορινθίας που έχει ταυτόχρονα στις τάξεις του ένα μεγάλο ποσοστό Ρομά και μη Ρομά μαθητών. Αυτό είναι που το διαφοροποιεί κιόλας από τα υπόλοιπα δημοτικά σχολεία του νομού Κορινθίας είτε βρίσκονται στην πόλη, είτε στα γύρω χωριά. Η επιλογή του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων έγινε:

(α)Εξαιτίας της ιδιαιτερότητάς του σε σχέση με τα υπόλοιπα σχολεία, καθώς φοιτά εκεί ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό Ρομά μαθητών από τον κοντινό καταυλισμό που υπάρχει στα Εξαμίλια.

(β)Η προσβασιμότητα του συγκεκριμένου σχολείου ήταν εύκολη εξαιτίας της μικρής απόστασης από τον τόπο κατοικίας της ερευνήτριας που διαμένει στην Κόρινθο και

(γ)Διότι βρέθηκαν εύκολα οι δάσκαλοι και οι δασκάλες που χρειάζονταν για να διεξαχθεί η έρευνα, αφού στο συγκεκριμένο σχολείο έχω και εγώ οργανική θέση ως δασκάλα και γνωρίζω πολύ καλά το διευθυντή και ορισμένους εκπαιδευτικούς.

Βέβαια η διετής σχεδόν απουσία μου λόγω εγκυμοσύνης είχε ως αποτέλεσμα να μη γνωρίζω καθόλου τους αναπληρωτές εκπαιδευτικούς, πράγμα που δεν δυσκόλεψε καθόλου την έρευνα. Αντίθετα δέχτηκαν αμέσως να μου δώσουν ίσως και πιο ελεύθερα απαντήσεις, αφού δεν γνώριζαν καθόλου την ερευνήτρια, για να επηρεαστούν θετικά ή αρνητικά. Από άποψη δεοντολογίας μάλιστα αυτό κρίνεται ικανοποιητικό, αφού δεν είναι λίγες οι φορές που τα ερωτώμενα πρόσωπα μιας ερευνητικής διαδικασίας επηρεάζονται από συναδέλφους, καθηγητές, δασκάλους, φίλους, γονείς κ.ο.κ.(Mason,2010)

Ο πληθυσμός που ενσαρκώνει το δείγμα της έρευνάς μας αποτελείται από δέκα(10) εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, που διδάσκουν το τρέχον έτος 2020-2021 στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί διδάσκουν στις Α',Β',Γ',Δ',Ε',ΣΤ' τάξεις του σχολείου αντίστοιχα, καθώς και στα τμήματα των τάξεων υποδοχής. Βεβαίως απευθυνθήκαμε και στο Διευθυντή της σχολικής μονάδας για να μας διευκρινίσει και άλλα σημαντικά θέματα του σχολείου. Το δείγμα αυτό πιο συγκεκριμένα αποτελείται από έναν(1) άντρα που συμβολίζεται με το γράμμα Α(A1) και εννέα (9) γυναίκες εκπαιδευτικούς συμβολίζονται αντίστοιχα με το γράμμα Κ(K1,K2,K3,K3,K5,K6,K7,K8,K9).Με τον ίδιο τρόπο έγιναν και οι απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων για τον πλήρη έλεγχο των απαντήσεών τους κατά την καταγραφή των αποτελεσμάτων.(βλ.Παράρτημα)Στο σημείο αυτό καλό είναι να επισημανθεί πως η ερευνητική διαδικασία πραγματοποιήθηκε με τη συμβολή μόνο των δασκάλων και όχι των ειδικοτήτων του σχολείου, όπως είναι ο γυμναστής, ο θεατρολόγος, ο μουσικός, ο καθηγητής πληροφορικής και οι καθηγητές ξένων γλωσσών. Από τους δέκα(10) δασκάλους οι τέσσερις(4) είναι αναπληρωτές και οι έξι(6) μόνιμοι με αρκετή εμπειρία σε μαθητές Ρομά. Η πλειοψηφία του δείγματος είναι γένους θηλυκού, καθώς όλες οι αναπληρώτριες τέσσερις (4) στον αριθμό, είναι γυναίκες, ενώ από τους μόνιμους μόνον ο ένας(1) είναι άντρας και οι υπόλοιπες πέντε(5) γυναίκες. Τέλος το δείγμα της έρευνάς μας μπορεί να είναι μικρό, αλλά επαρκές για τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Οι τέσσερις πρώτες συνεντεύξεις δόθηκαν σε μία τάξη του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, όπου παραβρίσκονταν μόνο η ερευνήτρια και κάθε ερωτώμενος εκπαιδευτικός ξεχωριστά, για να είναι ανεπηρέαστοι από την παρουσία τρίτων. Οι υπόλοιπες έξι λόγω του ότι τα σχολεία ήταν κλειστά εξαιτίας της πανδημίας, πραγματοποιήθηκαν τηλεφωνικά ή μέσω Skype έπειτα από συνεννόηση. Αφού μαγνητοφωνήθηκαν όλες οι απαντήσεις των δασκάλων, στη συνέχεια έγινε η

απομαγνητοφώνησή τους και η κριτικά ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου τους, για να γίνουν κατανοητές και να ερμηνευτούν οι στάσεις, οι απόψεις, οι συμπεριφορές και οι αξίες των συνεντευξιζόμενων. (Λαμπίρη-Δημάκη, 1990) Έτσι ο ερευνητής κρίνεται απαραίτητο να μπορεί να πραγματοποιήσει την κριτική ανάλυση των συγκεκριμένων απαντήσεων, εστιάζοντας σε έννοιες και λέξεις που περιέχονται στο κείμενο. (Τσιώλης, 2015) Η ανάλυση περιεχομένου διακρίνεται σε δύο είδη, σε εκείνη που γίνεται ανάλογα με το αντικείμενο της ανάλυσης και σε αυτήν που πραγματοποιείται σύμφωνα με το βάθος της ανάλυσης. (Τσιώλης, 2015) Στην πρώτη περίπτωση η ανάλυση περιεχομένου έχει να κάνει με γραπτά κείμενα και γενικότερα με το έντυπο υλικό εφημερίδων, βιβλίων, φυλλαδίων, κοινοβουλευτικών λόγων και που μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης. Επιπλέον η ανάλυση αυτή μπορεί να χρησιμοποιήσει ακόμα και εικόνες φωτογραφιών, σενάρια ταινιών και διαφημίσεων, τμήματα τηλεοπτικών προγραμμάτων, συνεντεύξεων ή ραδιοφωνικών εκπομπών κλπ. (Τσιώλης, 2015) Στη δεύτερη περίπτωση που αφορά το βάθος της ανάλυσης, τότε η ανάλυση περιεχομένου συστηματοποιεί και εμβαθύνει μια απλή και επιφανειακή μέθοδο, η οποία ονομάζεται «ποσοτικοί πίνακες περιεχομένων». (Τσιώλης, 2015)

4.1.2. Διαδικασία της έρευνας.

Για να πραγματοποιηθεί η πορεία της συγκεκριμένης έρευνας με κύριο ερευνητικό εργαλείο την ημί-δομημένη συνέντευξη από την αρχή μέχρι το τέλος της βασιστήκαμε στα επτά στάδια Kvale:

A. Στο στάδιο του ερευνητικού ενδιαφέροντος, που έχει να κάνει κατά βάση με τον τρόπο διατύπωσης του ερευνητικού θέματος. Στη συνέχεια σχηματίστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα και τέλος, τεκμηριώθηκε η καταλληλότητα της εφαρμογής της μεθοδολογίας συνέντευξης για το ερευνητικό μας εγχείρημα. (thematizing)

B. Στο στάδιο του σχεδιασμού όπου τίθενται υπόψη μας και τα επτά αυτά στάδια. (designing)

Γ. Στο στάδιο της διεξαγωγής των συνεντεύξεων όπου οι πληροφορίες αντλούνται κάτω από την ομαλή συνεργασία ερευνητή και ερωτώμενου. (interviewing)

Δ. Στο στάδιο της απομαγνητοφώνησης και της προετοιμασίας ανάλυσης του υλικού. Στο στάδιο αυτό πραγματοποιείται η μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο. (transcribing)

Ε. Στο στάδιο της ανάλυσης που έχει να κάνει με το σημαντικό βήμα της ομαδοποίησης, της κατηγοριοποίησης και της θεωρητικοποίησης του νοήματος βάσει των εμπειρικών ποιοτικών δεδομένων που συγκεντρώθηκαν από τον ερευνητή μέσω των συνεντεύξεων.(analyzing)

Στ. Στο στάδιο του ελέγχου της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των ευρημάτων της έρευνας.(verifying)

Ζ. Και στο στάδιο της τελικής δημοσιοποίησης και γνωστοποίησης των ευρημάτων της έρευνας στην επιστημονική κοινότητα ή σε φορείς του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.(reporting) (Ιωσηφίδης,2003)

Επομένως όσο αφορά την συγκεκριμένη έρευνα πρώτα έγινε η διατύπωση του σκοπού και των επιμέρους στόχων της, έπειτα πραγματοποιήθηκε η καταγραφή των ερωτήσεων και ο ορισμός του δείγματος, ακολούθησε η πραγματοποίηση των συνεντεύξεων, η απομαγνητοφώνηση και τελικώς έγινε η ανάλυση των ηχητικών ντοκουμέντων. Τέλος να αναφέρουμε ότι η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε από το μήνα Φεβρουάριο έως το μήνα Απρίλιο και τα αποτελέσματά της κατεγράφησαν το μήνα Μάιο.

4.1.3.Ερευνητικό εργαλείο.

Για τη διερεύνηση των αντιλήψεων των υποκειμένων της έρευνάς μας απέναντι στη σχολική διαρροή και στο κοινωνικό αποκλεισμό των μαθητών Ρομά του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της ημι- δομημένης συνέντευξης με βάση έναν οδηγό συνέντευξης που παρέχει την ευελιξία στον ερευνητή να προσθέσει ερωτήσεις ή να αλλάξει τη ροή των ερωτήσεων ανάλογα με την εξέλιξη της συνέντευξης. Επιπρόσθετα η τεχνική αυτή επιτρέπει στον ερευνητή να κάνει μια βαθύτερη ανάλυση των δεδομένων σε σχέση με τα απλά ερωτηματολόγια. Στη διάρκεια των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε η τεχνική των παροτρύνσεων (probing), όταν ήταν αναγκαίο οι συμμετέχοντες να αποσαφηνίσουν ή και να αναπτύξουν περαιτέρω τα επιχειρήματά τους.(Bryman, 2001) Καλό είναι να ειπωθεί πώς επειδή η ερευνήτρια ήταν γνωστή σε αρκετούς ερωτώμενους αυτό βοήθησε στο να υπάρχει ευθύτητα και οικειότητα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Το σημαντικότερο πρόβλημα ή εμπόδιο των πραγματοποίησης των συνεντεύξεων ήταν οι ίδια η χρονική περίοδος πραγματοποίησης της έρευνας, που εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων για τη μη εξάπλωση της πανδημίας δεν επέτρεπε να γίνουν όλες οι συνεντεύξεις δια ζώσης. Οι συνεντεύξεις πλεονεκτούν στο γεγονός ότι

παράγουν πλούσιες πληροφορίες για τις προσωπικές εμπειρίες και αντιλήψεις των ατόμων και τους παρέχουν την ευκαιρία να εκφράσουν πως αντιλαμβάνονται διάφορες καταστάσεις υπό τη δική τους οπτική γωνία(Cohen & Manion,1997). Αντιθέτως το βασικό τους μειονέκτημα είναι ότι συνήθως διερευνάται ένας μικρός αριθμός ερωτώμενων διαθέτοντας έτσι περιορισμένη αξιοπιστία και οι ερευνητές , το δειγματοληπτικό υλικό και το εργαλείο μπορούν να αποτελέσουν πηγή σφάλματος, καθώς μπορεί να πέσουν θύματα της υποκειμενικότητας (Cohen & Manion,1997).

Ο οδηγός ημί –δομημένης συνέντευξης που συντάχθηκε αποτελούνταν από είκοσι έξι (26) συνολικά ερωτήσεις. Πριν από τα βασικά ερωτήματα της συνέντευξης μας υπήρχαν ερωτήσεις που έχουν να κάνουν με το φύλο, τη γενικότερη διδακτική εμπειρία αλλά και τη διδακτική εμπειρία των εκπαιδευτικών πάνω σε παιδιά Ρομά. Ο βασικός κορμός του ερευνητικού εργαλείου χτίστηκε με βάση τους εξής τέσσερις (4) θεματικούς άξονες:

A.Η φοίτηση των μαθητών Ρομά και οι εκπαιδευτικοί στόχοι των δασκάλων για τους Ρομά.

B.Οι πρακτικές ενίσχυσης της φοίτησης των Ρομά από τους εκπαιδευτικούς.

Γ.Η εκπαιδευτική κοινότητα του Δ.Σ. Εξαμιλίων σε συνάρτηση με τον πολιτισμό των Ρομά που ζουν στην περιοχή.

Δ.Τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά και οι δυσκολίες ένταξής τους στην επίσημη εκπαίδευση, που έχουν σαν αποτέλεσμα τον αποκλεισμό τους από την εκπαιδευτική διαδικασία.

4.1.4. Ηθική της έρευνας

Δεοντολογικά ζητήματα θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από την αρχική φάση σχεδιασμού μιας έρευνας μέχρι τη διάχυση των αποτελεσμάτων της (Mason,2010). Ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας βασίστηκαν στις ακόλουθες αρχές: απόκτηση συναίνεσης και εξασφάλιση εθελοντικής συμμετοχής στην έρευνα, διασφάλιση εχεμύθειας των δεδομένων και ανωνυμίας των υποκειμένων της έρευνας, σεβασμού των δικαιωμάτων ιδιωτικής ζωής των συμμετεχόντων. Η συναίνεση των συμμετεχόντων μπορεί να αποκτηθεί είτε προφορικά, είτε γραπτά. Στην παρούσα έρευνα η συγκατάθεση των υποκειμένων για τη συμμετοχή τους δόθηκε γραπτά με το έντυπο συγκατάθεσης κατόπιν ενημέρωσης του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, επιτροπή ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας. Προηγήθηκε ενημέρωση για τους

σκοπούς και τη μεθοδολογία της έρευνας. Επισημάνθηκε ακόμη στους συμμετέχοντες ότι έχουν το δικαίωμα να αρνηθούν να λάβουν μέρος στην έρευνα, καθώς και να αποσυρθούν οποιαδήποτε στιγμή. Επιπλέον, πιστεύουμε ότι η έρευνα αυτή μπορεί να ωφελήσει τους ίδιους τους Ρομά των Εξαμιλιών καθώς θα συνεισφέρει στην κατανόηση των μηχανισμών αποκλεισμού τους από την εκπαίδευση και τις ευκαιρίες ζωής. Στόχος μιας έρευνας σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες δεν πρέπει να είναι μόνο η παραγωγή νέας γνώσης, αλλά και η πρακτική σημασία της γνώσης που παράγεται για τη βελτίωση της ζωής του πληθυσμού-στόχου.

5. Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων.

5.1. Ποιοι είναι οι στόχοι που θέτουν οι εκπαιδευτικοί στην αρχή της χρονιάς για τους μαθητές Ρομά.

Όσο αφορά τους διδακτικούς στόχους που βάζουν οι εκπαιδευτικοί στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς, σύμφωνα με όσα απάντησαν οι ερωτώμενοι, συμπεραίνουμε ότι οι περισσότεροι θέτουν κάποιους βασικούς διδακτικούς στόχους που αφορούν τους Ρομά μαθητές τους. Ωστόσο όλοι αναφέρουν πως οι στόχοι αυτοί δεν είναι πάντα συγκεκριμένοι και αμετακίνητοι, αλλά κυρίως διαφέρουν ως προς το απλούστερο περιεχόμενό τους και τη χαμηλή προσδοκία απόκτησής τους, λόγω του φτωχού μαθησιακού επιπέδου των Τσιγγανοπαίδων. Η Κ1 λέει χαρακτηριστικά: *«Ναι, βάζω αλλά είναι αρκετά γενικοί και αόριστοι αρχικά. Στην πορεία τους τροποποιώ συνεχώς όσο γνωρίζω τους μαθητές μου. Τους κάνω πιο συγκεκριμένους, κάποιους τους αφαιρώ εντελώς αν μου φαίνονται απόλυτα αδύνατοι και προσθέτω νέους. Την χρονιά που δούλεψα σε ΖΕΠ ξεκίνησα θέτοντας κάποιους μαθησιακούς στόχους, οι οποίοι όμως γρήγορα είδα ότι ήταν δευτερεύουσας σημασίας μπροστά στις άλλες ελλείψεις των παιδιών.»* Η Κ3 ενδεικτικά αναφέρει: *«Σε κάθε ξεκίνημα σχολικής χρονιάς έθετα στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές, ωστόσο οι στόχοι αυτοί διέφεραν από εκείνους των υπόλοιπων μαθητών της τάξης. Αυτό συνέβαινε επειδή διέφερε το επίπεδο των μαθητών Ρομά γιατί δεν είχαν κατακτήσει τις γνώσεις των τάξεων στις οποίες ήταν ενταγμένοι, μιας και φοιτούσαν στην τάξη που ανταποκρινόταν στην ηλικιακή τους ομάδα και όχι στο επίπεδο γνώσεων που θα έπρεπε να είχαν.»* Η «Όταν ξεκινάει μια σχολική χρονιά, όπως για όλους τους μαθητές, έτσι και για τους Ρομά πρέπει να βάλεις κάποιους στόχους. Ο πήχης βέβαια είναι πολύ χαμηλότερος, από ότι των υπολοίπων μαθητών, λόγω του επιπέδου των Ρομά.», μας απαντάει το υποκείμενο Κ4. Οι αποκρίσεις των Κ5, Κ6, και Κ9 είναι αντιστοίχως οι ακόλουθες: *«Βεβαίως ανάλογα με το επίπεδό τους, που εμείς περίπου ξέρουμε που κυμαίνεται παρόλο που κάθε φορά*

έχουμε και διαφορετικούς Ρομά στην τάξη μας, τους χωρίζεις πάλι σε ομάδες και ανάλογα βαδίζεις. Αλλά πάντα επειδή είναι χαμηλό το επίπεδο των περισσότερων ξεκινάς να διδάσκεις πράγματα που θα δίδασκες στην Α' δημοτικού.» ή «Πάντα βάζουμε στόχους για όλους τους μαθητές, όταν ξεκινάει μια νέα χρονιά και κυρίως για τους Ρομά...Ανάλογα με την εξέλιξη του κάθε Τσιγγάνου, και με το κατά πόσο συχνά έρχεται σχολείο, αυτά αλλάζουν στην πορεία. Αν κάποιος μαθητής έχει τακτική φοίτηση οι στόχοι ανεβαίνουν, ζητάς περισσότερα. Ενώ όταν δεν έρχεται, δυστυχώς τότε μένεις στάσιμος -όσο αφορά τους στόχους., ή « Ξεκινώντας τη χρονιά έχω συγκεκριμένους και προκαθορισμένους στόχους, όμως αυτοί προσαρμόζονται στο επίπεδο της τάξης και στις ανάγκες των μαθητών κάθε φορά. Και μεταβάλλονται ακόμα και στη διάρκεια του μαθήματος, όχι πολύ, μόνο αν προκύψει κάτι σημαντικό.» Αυτό που διαφέρει είναι οι θέσεις των εκπαιδευτικών των τάξεων υποδοχής οι οποίες δε θέτουν κανένα στόχο από την αρχή της σχολικής χρονιάς, αφού πρέπει πρώτα να δουν ποιο είναι το πραγματικό μαθησιακό επίπεδο των μαθητών Ρομά, το οποίο μπορεί να ποικίλλει από το να μη ξέρουν καθόλου να μιλούν ελληνικά, έως το να γνωρίζουν απλώς λίγα γράμματα και ελάχιστες ελληνικές λέξεις. Συνεπώς οι στόχοι των τμημάτων υποδοχής διαμορφώνονται στην πορεία, ακολουθώντας την ίδια τη μαθησιακή πορεία και εξέλιξη των τσιγγάνων μαθητών τους. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις των Κ7 και Κ8: «Στόχους δεν μπορείς να βάλεις από την αρχή, μόνο ότι θέλεις τα παιδιά να προχωρήσουν και να μάθουν. Εννοείται όταν θα δεις το επίπεδο των παιδιών και αν θα έχουν δουλευτεί από το νηπιαγωγείο-μιλάμε για την Α' τάξη που έχω εγώ-βλέπουμε πώς προχωράμε. Στη δικιά μας περίπτωση τα πρωτάκια δεν είχαν πάει καθόλου νηπιαγωγείο. Παρόλο που είναι υποχρεωτική και αυτή η εκπαίδευση σε εμάς ζήτημα να έχει παρακολουθήσει προσχολική αγωγή, μόνο ένα. Και σκέψου ότι επίσημα εγγεγραμμένα Ρομά είναι 23 και έρχονται κατά μέσο όρο και καθημερινή βάση γύρω στα 10 με 13 παιδιά Ρομά. Γιατί και λόγω κορονοϊού φοβούνται να έρχονται κιόλας. Όποτε ξεκινήσαμε από προγραφικές ασκήσεις και οι στόχοι αλλάζουν με το χρόνο και τη διδακτική πορεία.» και «Ήταν η πρώτη μου χρονιά σε τέτοιο σχολείο και με πήραν στην β' Φάση, οπότε δεν είχαν καθοριστεί στόχοι από την αρχή της χρονιάς εφόσον έπρεπε να δω το επίπεδο των νέων μαθητών μου.»

Οι δύο βασικότεροι στόχοι που θέλουν οι ίδιοι οι δάσκαλοι να έχουν κατακτήσει οι Ρομά μαθητές τους μέχρι το τέλος της χρονιάς είναι, να μπορούν κυρίως να γράφουν και να διαβάζουν. «Συνήθως οι Ρομά μαθητές είναι σε μεγάλο βαθμό αναλφάβητοι, οπότε οι στόχοι μου είναι μέχρι το τέλος της χρονιάς να ξέρουν να διαβάζουν και να

γράφουν, όχι ορθογραφημένα, βέβαια, αλλά να μπορούν να αντιστοιχήσουν γραφήματα-φωνήματα σε ικανοποιητικό βαθμό.» μας λέει η Κ1. Επιπλέον η Κ4 τονίζει πως: «Ο αρχικός στόχος είναι να πάνε ένα βήμα παρά πέρα τα παιδιά που ήδη γράφουν και διαβάζουνε, δηλαδή να συμμετέχουν περισσότερο μέσα στην τάξη και αν τα καταφέρουμε να μας φέρουν και κάποια εργασία από το σπίτι. Ενώ ο στόχος των παιδιών που δεν γράφουν και δεν διαβάζουν είναι αρχικά να τους μάθουμε να γράφουν και να διαβάζουν. Όσο γίνεται γρηγορότερα και καλύτερα». Ενώ η Κ2 λέει απλά: «Να γράφουν και να διαβάζουν με άνεση και να κατανοούν μικρά κείμενα.» και «Η αναγνώριση των γραμμάτων και η ανάγνωση.» είναι ο βασικός στόχος της Κ7 ενώ η Κ8 έχει ως στόχους την: «Ανάγνωση και γραφή στη Γλώσσα, και οι αριθμοί έως το 10.» Δευτερευόντως, κάποιοι αναφέρουν ως βασικούς στόχους την καλή συμπεριφορά, την ομαλή κοινωνικοποίησή και ένταξή τους μέσα στην τάξη, το να έρχονται καθαρά και να μάθουν να ακολουθούν τους κανόνες τόσο της τάξης, όσο και της σχολικής μονάδας. «Επιπλέον πέρα από το μαθησιακό κομμάτι, έθετα στόχους σε σχέση με τις κοινωνικές δεξιότητες που έπρεπε να κατακτήσουν, όπως π.χ. της συνεργασίας, της τήρησης των κανόνων, της λύσης των διαφορών με διάλογο κ.α. Οι στόχοι ήταν καθορισμένοι από την αρχή της χρονιάς και θα ήταν επιθυμητό να αλλάξουν κατά τη διάρκειά της γιατί θα σήμαινε ότι με κάποιο τρόπο οι μαθητές ανταποκρίνονται σε αυτούς, δυστυχώς όμως λόγω της σχολικής διαρροής που ήταν έντονη, οι στόχοι παρέμεναν οι ίδιοι.», είναι η απάντηση της Κ3. Συνεχίζοντας στο ίδιο πλαίσιο η Κ5 τονίζει: «Το βασικότερο είναι πρώτον η προσαρμογή τους μέσα στην τάξη, η κοινωνικοποίησή τους. Να έρχονται καθαροί, να συμπεριφέρονται σωστά, να μην είναι παραβατικοί. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Να μάθουν τους κανόνες του σχολείου. Στο διάλειμμα επίσης να έχουν μια συμπεριφορά που να είναι αποδεκτή από όλους, όπως πρέπει. Και ακολουθούν οι μαθησιακοί στόχοι έτσι δεν είναι; Να αρχίσει σιγά-σιγά να διαβάζει και να γράφει. Να συλλαβίζει είναι πολύ βασικό, να γράφει δισύλλαβες λεξούλες κοκ.» Η Κ9 με τη σειρά της επισημαίνει πώς το: «Να έχουν σωστή συμπεριφορά, να ακολουθούνε τους κανόνες και τη λειτουργία του σχολείου και δευτερευόντως στο μαθησιακό κομμάτι να γράφουν και να διαβάζουνε. Να μάθουν να γράφουν όλα τα γράμματα και να διαχειρίζονται αριθμούς τουλάχιστον έως το 100, γενικά να μπορούν να ανταπεξέρθουν άνετα στην ύλη της Α' δημοτικού. Το δεύτερο αλλά σημαντικότερο, είναι να μειωθεί η επιθετικότητά τους, τόσο η σωματική όσο και η λεκτική και να αντιληφθούν τη σημασία του σεβασμού στη ζωή τους.» Τέλος η Κ4 λέει χαρακτηριστικά: «Εγώ επειδή έχω ΣΤ' τάξη, έχω σαν στόχο μου στα παιδιά που είναι καλά παιδιά και συνεργάσιμα και πιστεύω ότι μπορούν να ανταποκριθούν στο

γυμνάσιο, να τους πείσω να συνεχίσουνε. Οπότε αυτός είναι ο πρώτος στόχος . Και ο δεύτερος στόχος βέβαια είναι να έρχονται πιο συχνά τα παιδιά που βλέπεις ότι θέλουνε και προσπαθούνε και φυσικά να πάνε ένα βήμα παρά πέρα, όπως είπα και προηγουμένως.»

Στο ερώτημα που έχει να κάνει με την επιμόρφωσή των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στο Δ.Σ. Εξαμιλίων, πάνω σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση των Ρομά η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε ότι δεν έχει λάβει καμία σχετική επιμόρφωση. Αυτό που ισχυρίζονται είναι πως η ίδια τους η θέληση και η εμπειρία πάνω σε διθέσια και τριθέσια σχολεία, αποτελεί τη μοναδική επιμόρφωσή τους.

«Όχι, δεν είχα κάποια σχετική επιμόρφωση.» ή « Όχι καμία. Μόνο από την εμπειρία μου βάσει αυτών που έβλεπα κάθε χρονιά. Και με βοήθησε πολύ το ότι ήμουν και 6 χρόνια σε τριθέσιο σχολείο και είχα μάθει να δουλεύω παράλληλα πολλά και διαφορετικά επίπεδα. Γιατί με τους Ρομά αυτό συμβαίνει μέσα στην τάξη. Έχεις ένα επίπεδο χαμηλό της Α΄ τάξης που είναι οι Ρομά και μετά οι υπόλοιποι μαθητές.» και «Δεν έχω λάβει καμία σχετική επιμόρφωση, εμένα με βοηθάει το γεγονός ότι είμαι από την περιοχή και γνωρίζουμε πολλά για την κουλτούρα τους και τον τρόπο που μεγαλώνουν. Εκτός από τις συναντήσεις και τις τηλεδιασκέψεις με τη συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου δεν έχει γίνει τίποτα άλλο.» ήταν οι περισσότερες από τις απαντήσεις. Χαρακτηριστική μάλιστα είναι η απάντηση του διευθυντή του σχολείου (A1) όταν ρωτήθηκε για την ανάγκη της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών του σχολείου του: «Όσο αφορά την επιμόρφωση και εγώ το έχω συζητήσει με πολλούς και παλιούς συναδέλφους και όλοι μου έλεγαν για κάτι που έγινε πολύ παλιά .Πρόσφατο όμως δεν υπάρχει τίποτα.» Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό ότι ούτε ο ίδιος ο διευθυντής είχε λάβει κάποια επιμόρφωση ή είχε ανάλογη εμπειρία όταν δήλωσε και επέλεξε να γίνει διευθυντής στη συγκεκριμένη σχολική μονάδα. «Όχι δεν είχα καμία εμπειρία πάνω σε μαθητές Ρομά. Τα κριτήρια ήταν περισσότερο προσωπικά. Θεώρησα ότι θα μπορέσω να ανταπεξέλθω σε αυτή την κατάσταση, γιατί μου αρέσουν τα δύσκολα και οι προκλήσεις. Να προχωράω, να μαθαίνω συνεχώς. Και γενικά σαν δάσκαλος ήμουν πάντα με τον αδύναμο το μαθητή.»(A1)

Μόνο μία εκπαιδευτικός (K1) ανέφερε πως έχει λάβει σχετική επιμόρφωση με την απάντησή της να είναι η εξής: «Αποκλειστικά για την εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων όχι, αλλά έχω παρακολουθήσει σεμινάριο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αυτή τη στιγμή παρακολουθώ Μεταπτυχιακό για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερη/ξένη γλώσσα. Τα θεωρώ σχετικά γιατί οι Ρομά έχουν μια πολύ διαφορετική από τη δική μας

κουλτούρα και θεωρούνται δίγλωσσοι, αν και η δική του γλώσσα είναι αποκλειστικά προφορική.» Η απάντηση του διευθυντή σε σχέση με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο σχολείο του είναι και αυτή αρνητική: «Όσο αφορά την επιμόρφωση και εγώ το έχω συζητήσει με πολλούς και παλιούς συναδέλφους και όλοι μου έλεγαν για κάτι που έγινε πολύ παλιά. Πρόσφατο όμως δεν υπάρχει τίποτα.»(A1)

5.1.2. Ποια διδακτικά εργαλεία και ποιες εκπαιδευτικές μεθόδους χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για την εκπαίδευση των Ρομά μαθητών.

Σχετικά με τα διδακτικά μέσα, εργαλεία και μεθόδους που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, για να βοηθήσουν τους Ρομά μαθητές τους, η πλειοψηφία απάντησε πως ενώ γνωρίζει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, ωστόσο δεν εφαρμόζει κανένα μοντέλο της την ώρα του μαθήματος, καθώς πιστεύουν πως τίποτα από αυτά δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε μια τάξη με τόσους Ρομά. «Γνωρίζω τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, βέβαια. Με τα διαφορετικά επίπεδα πιστεύω πως δεν έχουν αποτελέσματα, δεν ξέρω.»(K2)

«Δεν τα έχω χρησιμοποιήσει σε αυτό το σχολείο και δεν ξέρω για αποτελέσματα. Πιστεύω ότι αυτά τα μοντέλα απευθύνονται σε ιδανικές τάξεις. Αντιλαμβανόμουν ότι ένα μεγάλο μέρος της τοπικής κοινωνίας της περιοχής του σχολείου είναι ήδη ενάντια στην φοίτηση των Ρομά στις ίδιες τάξεις με τους μη Ρομά και θεώρησα ότι μία τέτοια κατεύθυνση θα έκανε πιο έντονες τις γλωσσικές, φυλετικές και πολιτισμικές τους διαφορές.»(K3)

«Εγώ προσωπικά δεν έχω κάνει κάτι διαφορετικό, γιατί δεν υπάρχει ο χρόνος να ασχοληθείς με τρεις ταχύτητες.»(K4)

«Βέβαια γνωρίζω τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, αλλά είναι πάρα πολύ δύσκολο να εφαρμόσεις κάτι εδώ. Γιατί όταν αυτοί έρχονται ας πούμε όποτε το 'θυμηθούν' -έρχεται σήμερα και εμφανίζεται μετά από δυο εβδομάδες- πρέπει κάθε μέρα να οργανώνεις από την αρχή τη διδασκαλία σου. Πιστεύω πως δεν μιλάμε για αποτελέσματα σε κάτι που δεν μπορεί να εφαρμοστεί εδώ.»(K5)

«Όχι δεν έχω χρησιμοποιήσει, τη γνωρίζω βέβαια τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τώρα γιατί δεν τα έχω χρησιμοποιήσει; Όλα αυτά είναι πολύ θεωρητικά, κινούνται σε θεωρητικό πλαίσιο και δεν έχουν κανένα πρακτικό αποτέλεσμα. Ακόμα και τα βιβλία που μας έχουν στείλει το "Γεια σας" κινούνται σε επίπεδο πολύ υψηλό γι' αυτούς τους μαθητές.»(K6)

«Ναι τη γνωρίζω, αλλά έχουμε το ΙΕΠ σαν στόχο τέλος πάντων και επειδή είναι πρωτάκια δεν μπορούσε να δουλευτεί τόσο καλά το υλικό του ΙΕΠ. Στα πρωτάκια, επειδή ξεκινάμε από το μηδέν, δε θεωρώ τόσο χρήσιμο το να χρησιμοποιείς αυτό το υλικό.»(Κ7)

«Την γνωρίζω από το προπτυχιακό επίπεδο, αλλά δεν έχω χρησιμοποιήσει κάποιο τέτοιο μοντέλο διδασκαλίας μέσα στην τάξη, καθώς στο δικό μου τμήμα η πλειοψηφία των μαθητών είναι μη Ρομά, οπότε δυστυχώς το βάρος πέφτει σε αυτούς.»(Κ8)

Μόνο δύο απαντήσεις διαφοροποιούνται και είναι εκείνες των εκπαιδευτικών των τάξεων υποδοχής, οι οποίες ισχυρίζονται πως έχουν εφαρμόσει και προσπαθούν να χρησιμοποιούν κάποια διαπολιτισμικά μοντέλα, καθώς πιστεύουν ότι μπορούν να φέρουν ενδιαφέροντα αποτελέσματα για τους Ρομά μαθητές τους και όντως τους έχουν βοηθήσει στην διάρκεια της διδασκαλίας τους. *«Φυσικά, δεν γίνεται αλλιώς. Για να κάνω τους μαθητές μου να με πλησιάσουν και να με εμπιστευτούν, έπρεπε να τους δείξω ότι τους σέβομαι και τους ίδιους ως προσωπικότητες και την κουλτούρα τους. Έτσι, προσπαθούσα να ενσωματώνω στο μάθημα όσο μπορούσα στοιχεία της κουλτούρας τους για να μην τους είναι ξένο και μακρινό όλο το μάθημα. Βέβαια, τώρα έχω πολλές περισσότερες γνώσεις από το παρελθόν, οπότε πιστεύω ότι θα έκανα καλύτερη δουλειά. Τότε το πήγαινα λίγο διαισθητικά. Τα παιδιά χαίρονται να μπαίνουν στοιχεία της ζωής τους στο σχολείο. Το σχολείο γι' αυτά είναι πολύ ξένο και «εχθρικό» κατά κάποιο τρόπο. Όταν τους δείχνουμε ότι τους αποδεχόμαστε γίνονται λιγότερο επιφυλακτικά και πιο ανοιχτά να μάθουν ό,τι τους δείχνουμε. Εγώ είπα και πριν ότι προσπάθησα να εφαρμόσω σχέδια διδασκαλίας που να αφορούν όσο γίνεται και τους Ρομά. Δεν έχω χρησιμοποιήσει κάτι πιο εξειδικευμένο όμως γιατί θεωρώ ότι κάτι τέτοιο είναι πολύ δύσκολο εφαρμόσιμο για τους Ρομά μαθητές. Το επίπεδό τους το γνωστικό είναι εξαιρετικά χαμηλό για Project, διαφοροποιημένες διδασκαλίες και τα συναφή.»(Κ1)*

«Γνωρίζω τη διαπολιτισμική εκπαίδευση έχω χρησιμοποιήσει ένα δύο μοντέλα, με έχουν βοηθήσει αρκετά, αλλά και πάλι όλα αυτά αλλάζουν στην πράξη και μεταβάλλονται. Και πολλές φορές είναι ο προσωπικός μου τρόπος που προσεγγίζω τα πράγματα, που καθορίζει την επιτυχή έκβαση των στόχων. Παντού υπάρχει και η δική μου οπτική γωνία, που βοηθάει εμένα πρώτα και μετά τα παιδιά. Οτιδήποτε κάνουμε, αν στο πρόσωπό μας διαφαίνεται ότι αυτό πραγματώνεται με αγάπη και πραγματικό ενδιαφέρον, παροτρύνοντάς τα, ενθαρρύνοντάς τα και κυρίως επιβραβεύοντάς τας

συνεχώς για το παραμικρό, αυτό είναι κάτι που βοηθά πολύ στους Ρομά. Η επιβράβευση. Το δέχονται και ανταποκρίνονται.»(Κ10)

Η βασικότερη αιτία μη χρησιμοποίησης διαφοροποιημένων μοντέλων μάθησης για τους Ρομά, είναι το ίδιο το χαμηλό μαθησιακό επίπεδο των Τσιγγάνων μαθητών τους. Επιπλέον η σύνθεση των ίδιων των τάξεων του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, που κινούνται ταυτόχρονα σε πολλά μαθησιακά επίπεδα, αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα εφαρμογής των μοντέλων διαπολιτισμικότητας. Η μη τακτική φοίτηση αλλά και η ίδια η ιδιοσυγκρασία των Ρομά παιδιών, που τα κάνει να μην ενδιαφέρονται για το ίδιο το μάθημα είναι επίσης δύο σημαντικές αιτίες για να μην είναι η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεσματική σε αυτό το σχολείο. *«Όμως είναι δύσκολο εδώ στο σχολείο με τα διαφορετικά επίπεδα και των μη Ρομά μαθητών, αλλά και των Ρομά να κάνω κάτι διαπολιτισμικό ,συν του ότι δεν έχουν και τακτική φοίτηση.»(Κ2)*

«Γιατί ουσιαστικά με τρεις ταχύτητες ασχολείσαι . Με τα παιδιά τα μη Ρομά που πρέπει να τα προχωρήσεις στην ύλη , με τα παιδιά Ρομά που διαβάζουν και γράφουν και με τα Ρομά που δε γράφουν και δε διαβάζουν. Έχεις λοιπόν τρεις ταχύτητες , αυτό που κάνεις είναι δύσκολο μη πω ανυπέβλητο.»(Κ4)

«Αυτοί οι μαθητές έρχονται και δεν ξέρουνε καθόλου τι σημαίνει ο γραπτός κώδικας επικοινωνίας .Είναι σαν να τους μαθαίνουμε Κινέζικα. Κι όλα αυτά τα μοντέλα διδασκαλίας τους μπερδεύουν περισσότερο. Εδώ το βιβλίο δεν το ξέρουν καν.»(Κ6)

«Δεν πιστεύω ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση και τα μοντέλα της, θα είχαν θετικά αποτελέσματα αφού τα διαφορετικά επίπεδα των Ρομά παιδιών είναι πάρα πολλά. Κάθε φορά θα πρέπει ο δάσκαλος να ξανά σχεδιάζει τη διδασκαλία του από την αρχή και κάθε μέρα. Αυτό εκτός από πολύ δύσκολο είναι και ανέφικτο.»(Κ7)

«Οι Ρομά στην τάξη μου, λόγω της σχολικής διαρροής κυμαίνονται από 1-4 το πολύ καθημερινά. Είναι μέρες που έρχονται κάποιοι που δεν έχουν έρθει από την αρχή της χρονιάς ή έχουν να έρθουν από το προηγούμενο τρίμηνο. Σε τέτοια περίπτωση δεν μπορεί να υπάρξει καν πρόβλεψη ούτε για το επίπεδο των παιδιών ούτε φυσικά και να έχει οργανωθεί εκ των προτέρων κάποιο υλικό που θα δοθεί. Εδώ κρίνεται απαραίτητη η εξατομικευμένη διδασκαλία και πάλι όμως με πολλά κενά και χωρίς συνέχεια.»(Κ8)

Η απάντηση του διευθυντή εδώ είναι χαρακτηριστική: *«Το θέμα είναι όσο αφορά την επιμόρφωση, μιλάμε εδώ για διαπολιτισμική εκπαίδευση έτσι; Ένας τρόπος της*

διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η διαφοροποιημένη διδασκαλία. Εδώ πώς να κάνω διαφοροποιημένη διδασκαλία; Η διαφοροποιημένη διδασκαλία εξ ορισμού μπορεί περιστασιακά να εφαρμοστεί και δεν γίνεται κάθε μέρα και κάθε ώρα. Μετά πρέπει να ξαναγράψουμε βιβλία εμείς στη γλώσσα και στα μαθηματικά με διαφοροποιημένη διδασκαλία. Αυτό πρακτικά δεν γίνεται, αλλά και πως να γίνει όταν έχω δύο και τρία επίπεδα; Όταν το πολιτισμικό και μορφωτικό επίπεδο είναι τόσο υποβαθμισμένο; Άρα τι λέμε τώρα, αν εδώ έχουμε μια επιμόρφωση για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και πούμε ότι αυτά που μάθαμε έλα να τα εφαρμόσουμε, δε γίνεται. Ξέρετε γιατί; Γιατί δεν ισχύει η βασική αρχή της διαπολιτισμικής ότι θα έχω 20 με 30 μαθητές από διαπολιτισμικό περιβάλλον μέσα στην τάξη για να τα κάνω αυτά. Εμείς είμαστε ανάποδα. Κι όταν είμαστε ανάποδα αριθμητικά, είναι τόσο απαγορευτικό που δε γίνεται τίποτα. Αυτό που θα βιώσει ο εκπαιδευτικός είναι ότι ωραία να καθίσουμε, να τα πούμε, ωραία, αλλά εγώ αυτά που μου λες κ. Τίμο ή κύριε επιμορφωτή μου, δεν μπορώ να τα κάνω. Κι αν νομίζεις ότι εγώ είμαι το πρόβλημα, έλα εσύ να τα κάνεις. Γιατί τελικά πάει το σχολείο να χρεωθεί αυτή την κατάσταση.»(A1)

Όσο αφορά τα διδακτικά εργαλεία εδώ οι απαντήσεις μοιράστηκαν. Οι μισοί εκπαιδευτικοί γνωρίζουν το υλικό του προγράμματος 'Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων' (τη σειρά βιβλίων Γεια σας), αλλά δεν το χρησιμοποιούν γιατί το βρίσκουν πολύ προχωρημένο και δύσκολο σε συνάρτηση με το γνωστικό επίπεδο των Ρομά. Συνεπώς οι μισοί θεωρούν το υλικό αυτό αναποτελεσματικό, ειδικά για τις μικρές τάξεις. «Το Γεια σας σίγουρα δεν κάνει για τους Ρομά. Είναι υπερβολικά δύσκολο και γρήγορο σε ρυθμό για τα παιδιά αυτά. Δεν το έχω χρησιμοποιήσει ποτέ με Τσιγγανόπαιδες. Αντίθετα, για τους αλλοδαπούς μαθητές είναι πολύ καλό.»(K1)

«Για τα περισσότερα παιδιά Ρομά είναι πολύ προχωρημένο το επίπεδο των βιβλίων αυτών. Δεν θα ήταν προχωρημένο αν είχαμε μόνο αποκλειστικά μαθητές Ρομά και εμείς το ακολουθούσαμε πιστά όπως ένα βιβλίο της πρώτης τάξης για παράδειγμα.»(K2)

«Όχι δυστυχώς προσπάθησα κάποια χρονιά, αλλά δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Το επίπεδο των βιβλίων αυτών είναι πολύ πιο προχωρημένο από εκείνο των μαθητών μας. Των Ρομά εννοώ. Μόνο κάποια τραγουδάκια και κάποια παραμύθια που είχαν σχέση με τη ζωή των Τσιγγάνων υπήρχαν, αλλά και αυτά σε παιδιά που δεν ξέρουν ούτε το όνομά τους να γράφουν φαίνονταν βουνό.»(K5)

«Όχι σας είπα και πριν κινούνται σε ένα μεγαλύτερο επίπεδο, από το μαθησιακό επίπεδο των Ρομά. Είναι σαν τα σχολικά βιβλία. Αυτά μπορείς μόνο να τους τα διαβάσεις εσύ. Όχι δεν με βοηθάνε εμένα προσωπικά. Οι Τσιγγάνοι μπορεί όλη τη χρονιά να καταφέρουν να κατακτήσουνε δέκα γράμματα από τα 24 του αλφάβητου και να μη μπορέσουνε να συνδυάσουνε ένα φθόγγο για να φτιάξουν μια λέξη. Όχι να κάνουν τις σύνθετες ασκήσεις των βιβλίων "Γεια σας".»(Κ6)

Ο διευθυντής επιπλέον αναφέρει: «Εμείς έχουμε το υλικό "Γεια σας" που διανέμεται από το ΙΕΠ. Όταν έρχονται οι εκπαιδευτικοί των τάξεων υποδοχής είναι το πρώτο που τους παρουσιάζουμε. Και τα 4 χρόνια που είμαι εδώ, κανείς δεν το χρησιμοποίησε. Δεν το χρησιμοποίησε γιατί δεν είναι κατάλληλο για το επίπεδο των παιδιών, με αυτά που ξέρουν τα παιδιά. Γιατί υπάρχουν παιδιά που δεν ξέρουν Ελληνικά.»(Α1)

Αντίθετα οι άλλοι μισοί εκπαιδευτικοί απάντησαν πως έχουν χρησιμοποιήσει τα βιβλία 'Γεια σας' των προγραμμάτων για την ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο, αλλά κυρίως στις μεγάλες τάξεις του δημοτικού. Κάποιους τους έχουν βοηθήσει ενώ κάποιους άλλους τους βοήθησαν στην αρχή, αλλά μετέπειτα διαπίστωσαν πως ούτε αυτά είχα το επιθυμητό αποτέλεσμα. «Είχα χρησιμοποιήσει τα "Γεια σας" και το "Μιλώ ελληνικά και γράφω". Εμένα ναι με έχουν βοηθήσει. Οι μαθητές πολλές φορές έδειχναν δυσφορία που δε χρησιμοποιούσαν το βιβλίο και των υπόλοιπων μαθητών. Επίσης μερικές δραστηριότητες, όπως τα κρυπτόλεξα, τα σταυρόλεξα και οι ακροστιχίδες δεν μπορούσαν να πραγματοποιηθούν από τους μαθητές της τάξης μου.»(Κ3)

«Ξεκίνησα να χρησιμοποιώ αυτά τα "Γεια σας", αλλά συνέχεια τα έχαναν. Μετά πήρα βιβλία της πρώτης, πάλι τα ίδια. Ξέχναγαν να τα φέρουν, δεν ξέρω κυρία που είναι έλεγαν. Οπότε αυτά τα εγκατέλειψα και το μόνο που δουλεύει αυτά τα 4 χρόνια είναι το δικό τους τετράδιο και να τους γράφεις εσύ. Να βλέπουν τα δικά σου γράμματα, την κατεύθυνση των γραμμάτων κτλ. Όλα τα άλλα πραγματικά δεν λειτουργούνε.»(Κ4)

«Όπως είπα και προηγούμενα μερικές φορές ακολουθούμε το υλικό του ΙΕΠ, στην τρίτη κυρίως τάξη. Αλλά στις μικρότερες όχι.»(Κ7)

«Ναι κυρίως στις μεγάλες τάξεις της Ε' και ΣΤ' δημοτικού, όπου εκεί κάποιοι Ρομά μπορούν να ανταπεξέλθουν. Μερικές φορές βοηθάνε τα βιβλία αυτά. Έχουν μεγάλες, ωραίες εικόνες, μουσικά cd με μουσική των Ρομά και διάφορες εξατομικευμένες ασκήσεις για Τσιγγάνους. Πρέπει όμως το επίπεδο των παιδιών να είναι πολύ καλό.»(Κ8)

«Έχω χρησιμοποιήσει το Γεια σας στον μαθητές της Δ' δημοτικού μόνο που είναι το επίπεδο πιο ανεβασμένο. Με έχει βοηθήσει σε πρακτικό επίπεδο, στο να μη διαμορφώνω εγώ δικά μου φύλλα εργασίας. Αυτό δεν είναι το εξαιρετικά βοηθητικό εκπαιδευτικό βοήθημα διαπαιδαγώγησης των Τσιγγάνων. Είναι ένας καλός οδηγός του πώς να διαμορφώσεις μια στοχευμένη παρέμβαση. Πάντως εκεί που δε με έχει βοηθήσει καθόλου είναι στις μικρές ηλικίες και τάξεις.»(Κ9)

Στη ερώτηση για το αν χρησιμοποιούν άλλα διδακτικά εγχειρίδια ή άλλο υλικό που να βοηθάει τους Ρομά μαθητές τους, οι αποκρίσεις τους ήταν όλες θετικές. Αυτό που κάνουν κυρίως είναι να χρησιμοποιούν πολύ το διαδίκτυο, τον υπολογιστή, τα διαφοροποιημένα φύλλα εργασίας, εξειδικευμένο υλικό της ειδικής αγωγής και χρήση εποπτικών μέσων (πίνακες, καρτέλες κ.α.). Ο διευθυντής τονίζει: *«Το αποτέλεσμα είναι να καταφεύγουν οι συνάδελφοι σε βιβλία ειδικής αγωγής. Έχουμε μία σειρά βιβλίων ειδικής αγωγής, η οποία είναι δική μου και την χρησιμοποιούν οι συνάδελφοι. Την έχω χρησιμοποιήσει και εγώ με μαθητές Ρομά και νομίζω πως δουλεύει, γιατί είναι πιο απλοποιημένες οι φόρμες του είναι πιο μεθοδικός ο τρόπος που παρουσιάζει τη νέα γνώση, τα γράμματα συγκεκριμένα, και αποδίδει καλύτερα. Από κει και πέρα πρέπει να πούμε ότι οι εκπαιδευτικοί αναζητούν νέο υλικό και φτιάχνουν και μόνοι τους ασκήσεις. Δεν χρησιμοποιούν πάντως το υλικό του ΙΕΠ.»(Α1)*

«Χρησιμοποιώ υλικό για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες και υλικό της ειδικής αγωγής. Είχα διαπιστώσει ότι βοηθάει πολύ.»(Κ1)

«Κάποιες φορές φτιάχνω δικές μου ασκήσεις σε επίπεδο πολύ χαμηλό, νηπιαγωγείου ή πρώτης δημοτικού.»(Κ2)

«Χρησιμοποιώ πολύ το διαδίκτυο, διαμορφώνοντας πολλές φορές φύλλα εργασίας ή ασκήσεις που βρίσκω εκεί, στο επίπεδο του κάθε μαθητή Ρομά. Καμιά φορά χρησιμοποιώ και βιβλία με πολύ απλές ασκήσεις του νηπιαγωγείου, που έχουν να κάνουν κυρίως με προγραφή, γράμματα και συλλαβές. Με βοηθάει πολύ όταν ένα παιδί της Γ' τάξης για παράδειγμα, βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο σχεδόν προσχολικής φοίτησης.»(Κ3)

«Ο υπολογιστής είναι νομίζω ένα μέσο τεχνολογίας πλέον που έχει μπει μες τα σχολεία και βοηθάει όχι μόνο τους Ρομά μαθητές αλλά και τους μη Ρομά. Νομίζω ότι οι Ρομά εντυπωσιάζονται, παρακολουθούν ιστορία, φυσική όταν δείχνεις κάποια πράγματα μέσα από τον υπολογιστή και αυτό τους βοηθάει πολύ θεωρώ, γιατί μια εικόνα ίσον χίλιες λέξεις.»(Κ4)

«Εγώ δουλεύω πολύ οπτικό υλικό, όπως είναι οι καρτούλες. Γιατί η γλώσσα μας έχει δύσκολες λέξεις και έννοιες. Είναι σα να μαθαίνουν μια καινούρια γλώσσα και το να βλέπουν αυτό που θα μάθουν, τα βοηθάει αρκετά. Τα βοηθάει πολύ η εικόνα και αν έχεις την πολυτέλεια και το χρόνο είναι πολύ ωραίο να υπάρχουν εικόνες και στον τοίχο της τάξης και στην οθόνη του υπολογιστή. Αν πρέπει να μάθουν ένα καινούριο γράμμα, εγώ τους ζωγραφίζω πολλές φορές εικόνες σχετικές στον πίνακα. Βοηθάει επίσης και το διαφορετικό χρώμα στους μαρκαδόρους του πίνακα, για τις καταλήξεις ρημάτων για παράδειγμα. Απλά και δεν ξέρω αν πρέπει να το πω εδώ, ο εγκλεισμός φέτος έφερε πολλά Τσιγγανάκια πίσω. Εκεί που κάτι είχαν ξεκινήσει να μαθαίνουν, ήρθε η τηλεκπαίδευση και τα ζέχασαν σχεδόν όλα.»(Κ5)

«Ναι, πολύ υλικό από το διαδίκτυο ,να βρούμε εξειδικευμένες απλές ασκησούλες. Εκεί κυρίως στο διαδίκτυο κινούμαι.»(Κ6)

«Η υπεύθυνη εκπαιδευτικού έργου της πρωτοβάθμιας μας έχει στείλει κάποιο υλικό και χρησιμοποιώ μερικές φορές κάτι από αυτά. Κάποιο παραμύθι για την ανάπτυξη του προφορικού λόγου και να καταλαβαίνουν περισσότερο τη γλώσσα. Από κει και πέρα διαδικτυακά και οτι βρίσκω σε ασκήσεις που να άπτεται στο γνωστικό επίπεδο των παιδιών.»(Κ7)

«Κυρίως εκπαιδευτικό υλικό Α' τάξης δημοτικού, εικόνες, καρτέλες, αριθμογραμμές στους τοίχους της τάξης, φύλλα εργασίας από το διαδίκτυο και τον βιντεοπροβολέα πιο σπάνια.»(Κ8)

«Αυτό που κάνω είναι να προετοιμάζω εγώ τα περισσότερα φύλλα εργασίας με βάση το επίπεδο της τάξης μου, χρησιμοποιώντας και άλλα βοηθήματα, φύλλα εργασίας στο διαδίκτυο, είτε έχοντας ως μπόσουλα τα βιβλία της τάξης στην οποία ανήκουν. Αυτό κυρίως.»(Κ9)

5.1.3.Ποια είναι η σχέση μεταξύ του σχολείου, των εκπαιδευτικών και των γονέων Ρομά.

Σχετικά με τη ερώτηση που αφορούσε το βαθμό στον οποίο είναι συνεργάσιμοι οι γονείς των Ρομά μαθητών και άρα του κατά πόσο ενδιαφέρονται για τη φοίτηση των παιδιών τους, οι εννέα (9) απαντήσεις είχαν να κάνουν με το ότι δεν είναι καθόλου συνεργάσιμοι και ότι δεν ενδιαφέρονται επ' ουδενί για την ολοκληρωμένη φοίτηση των παιδιών τους. Κάποιοι μιλούν για ένα υποτυπώδες ενδιαφέρον που υποκινείται από το κίνητρο του χρηματικού επιδόματος, ενώ μία απάντηση τόνισε ότι όταν οι

γονείς Ρομά έχουν φοιτήσει και εκείνοι κανονικά στο σχολείο, τότε μπορεί να δείξουν περισσότερο ενδιαφέρον και για τα παιδιά τους. Ο διευθυντής από την άλλη μεριά υποστηρίζει πώς ο τρόπος ζωής τους, με τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης, δεν τους επιτρέπει να συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς και τη σχολική μονάδα γενικότερα, όσο κι αν το θέλουν.

«Οι γονείς των Ρομά είναι ένα θέμα περίπλοκο. Καταρχήν πρέπει να πούμε ότι ενώ δηλώνουν προφορικά και ισχυρίζονται ότι θέλουν να βοηθήσουν τα παιδιά τους να έρχονται στο σχολείο, στην ουσία πολλές φορές δεν μπορούν να το υποστηρίξουν. Δεν μπορούν να το υποστηρίξουν όσον αναφορά για παράδειγμα τα ρούχα τους. Πολλές φορές λέμε γιατί έλειψες; Δεν είχα ρούχα κύριε. Δεν είχα παπούτσια κύριε. Η γονέας μου έχει πει δάσκαλε ξέρεις κάτι δεν έχω ένα ευρώ να του πάρω κρουασάν να έρθει στο σχολείο. Και είναι αλήθεια αυτό. Τα βλέπουμε τα παιδιά πως είναι ντυμένα κτλ. Φυσικά υπάρχουν και γονείς που είναι άφαντοι και δεν τους έχουμε δει ποτέ και υπάρχουν άλλοι γονείς στις μικρότερες κυρίως τάξεις που είναι περισσότερο συνεργάσιμοι.»(A1)

«Από ελάχιστο ως καθόλου. Και τις 2 σχολικές χρονιές είδα μόνο μια φορά μια μαμά μαθητή μου που ήρθε στο σχολείο να ζητήσει να δώσουμε τσάντα στο παιδί της γιατί η παλιά σκίστηκε. Δείχνει ένα ενδιαφέρον κι αυτό, αλλά ήταν μόνο αυτό. Δεν ξαναείδα ποτέ καμιά άλλη μαμά.»(K1)

«Νομίζω ότι όσοι από αυτούς έχουν φοιτήσει και αυτοί στο σχολείο, ως παιδιά εννοώ, έχουν ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Οι άλλοι όχι, καθόλου. Δεν ξέρουν δηλαδή ούτε σε τι τάξη πάει το παιδί τους, ούτε ποιος είναι ο δάσκαλος...»(K2)

«Σε εμένα προσωπικά όχι.»(K3)

«Κανένα. Εγώ δηλαδή εδώ 4 χρόνια έχω γνωρίσει - και πέρασαν πολλοί μαθητές Ρομά από τα χέρια μου- μόνο δυο γονείς μαθητών. Τους άλλους δεν τους ξέρω ούτε στην όψη. Δηλαδή έρχονταν βαθμοί, έρχονταν ενημερώσεις γονέων και δεν εμφανιζόταν κανείς τους. Ούτε στο τηλέφωνο δεν τους βρίσκουμε.»(K4)

«Πολύ δύσκολα και σπάνια. Ελάχιστοι είναι αυτοί που ενδιαφέρονται, κυρίως όσοι φοίτησαν εδώ τακτικά και τελείωσαν κανονικά το δημοτικό και ως μαθητές. Δεν ξέρω τι τους κρατάει μακριά. Ίσως να νιώθουν μειονεκτικά.»(K5)

«Όχι δεν τους νοιάζει και τόσο. Τα τελευταία χρόνια όμως έχουμε μια εξέλιξη. Θέλουνε να έρχονται όλο και περισσότερα παιδιά, έχουνε ας το πούμε μία κανονική φοίτηση με λίγες απουσίες. Πάντως πρώτα από όλα βάζουν το επίδομα και γι' αυτό τα στέλνουν

σχολείο. Δηλαδή αν κοβόταν το επίδομα δε ξέρω κατά πόσο θα έρχονταν σχολείο. Όσο είναι μικρά θέλουν να έρχονται σχολείο, όσο μεγαλώνουν όμως τα ίδια τα Τσιγγανάκια παίρνουν πρωτοβουλία για το τι θα κάνουν με το θέμα του σχολείου. Δηλαδή από τρίτη, τετάρτη δημοτικού βλέπεις ότι το ίδιο το παιδί προτιμά το δρόμο, από το σχολείο. Πάντως οι γονείς Ρομά δεν έρχονται καθόλου να ρωτήσουν για την επίδοση των παιδιών τους. Δεν υπάρχει καμία συνέχεια ή υποστήριξη από το σπίτι. Ακόμα και μια εργασία που θα αναθέσουμε, κάτι απλό να αντιγράψει στο τετράδιο, ο Τσιγγάνος μαθητής δε θα το κάνει γιατί δεν υπάρχει κάποιος να τον βοηθήσει. Ό,τι γίνεται, γίνεται εδώ στο σχολείο. Δεν υπάρχει επαφή και επικοινωνία με τους Ρομά γονείς, δυστυχώς. Ούτε στο ολοήμερο που κάθονται κάποια έχουν βοηθηθεί.»(Κ6)

«Όχι. Όταν έκανε η δασκάλα συγκέντρωση γονέων το πρώτο δίμηνο, για να ενημερώσει για το πού βρισκόμαστε, εμφανίστηκαν από τα 15 παιδιά που έρχονται τακτικά, μόνο οι δύο γονείς.»(Κ7)

«Όχι κανένα ενδιαφέρον, δεν μπορούμε να τους βρούμε ούτε τηλεφωνικώς στις περισσότερες περιπτώσεις.»(Κ9)

Μόνο μία απάντηση κινείται σε διαφορετικό επίπεδο, λίγο πιο θετικό και αισιόδοξο. Είναι η απάντηση της μιας εκ των δύο εκπαιδευτικών των τάξεων υποδοχής και η οποία υποστηρίζει πως με τη δουλειά που γίνεται φέτος στο σχολείο και πιο συγκεκριμένα στην τάξη υποδοχής, οι μαθητές Ρομά πραγματικά μαθαίνουν να γράφουν και να διαβάζουν και αυτό έχει κινητοποιήσει αρκετά και το ενδιαφέρον των γονέων Ρομά.

«Φέτος, συγκριτικά με άλλες χρονιές που τους ενδιέφερε μόνο η οικονομική αποκατάσταση, η λήψη του επιδόματος δηλαδή, δείχνουν ένα ενδιαφέρον παραπάνω ίσως γιατί βλέπουν στο σπίτι τους και οι ίδιοι τα αποτελέσματα. Τουλάχιστον στους δικούς μου μαθητές που έχουμε καταφέρει να σημειώσουμε μια πρόοδο και είναι ορατή από εκεί που δεν γνώριζαν ούτε το άλφα και τώρα έχουν κατακτήσει τους φθόγγους έως και το ήττα. Γιατί δουλεύω με βάση το βιβλίο της πρώτης δημοτικού στα παιδιά Ρομά της δευτέρας, δείχνουν ανταπόκριση και τα παιδιά μου ζητάνε να τους βάλω περισσότερες ασκήσεις, καθόλου ζωγραφιές και οι γονείς τους, τους ζητούν να με ενημερώσουν πώς αν θέλω τους προωθήσω φωτοτυπίες για δουλειά στο σπίτι να το κάνω γιατί τις έχουν ανάγκη και γιατί θέλουν και οι ίδιοι να γράφουν στο σπίτι αυτά που έμαθαν το πρωί. Είναι πολύ ικανοποιημένοι από τη δευτέρα δημοτικού φέτος.»(Κ9)

Όσον αφορά στη συνέχεια τον ίδιο τον καταυλισμό των Ρομά που βρίσκεται στην περιοχή οι οχτώ(8) από τους δέκα ερωτηθέντες εκπαιδευτικούς του σχολείου γνωρίζουν που βρίσκεται ο οικισμός των τσιγγάνων της περιοχής Εξαμιλίων, ενώ οι υπόλοιποι δύο εκπαιδευτικοί δεν τον γνωρίζουν, καθώς είναι η πρώτη τους χρονιά που διδάσκουν σε σχολείο της Κορινθίας. Ωστόσο στην ερώτηση αν έχετε επισκεφτεί τον οικισμό τους ή αν θα θέλατε να τον επισκεφτείτε, οι πλειοψηφία των απαντήσεων ήταν αρνητική, ενώ μόνο μία δασκάλα είχε την ευκαιρία να γνωρίσει από κοντά τον τρόπο ζωής τους. Συγκεκριμένα η ίδια (Κ6)αναφέρει: *«Η εντύπωσή μου; Ήταν ωραία εμπειρία, είχα πάει πριν αρκετό καιρό μπορεί και δέκα χρόνια. Εντάξει κάποιοι είχαν φτιάξει κάποια ας το πούμε σπιτάκια με τουαλέτα έξω βέβαια, αλλά οι περισσότεροι ήταν σε παράγκες, χωρίς δρόμους, μέσα στη λάσπη, χωρίς τουαλέτες. Φαντάζομαι και σήμερα έτσι θα είναι, δεν νομίζω να έχει αλλάξει κάτι. Βέβαια δεν πλησιάσαμε και πολύ, δεν μπήκαμε μέσα στα σπίτια. Ήταν τότε το νηπιαγωγείο μέσα στον καταυλισμό. Πήγα με τον τότε διευθυντή -που η γυναίκα του ήταν νηπιαγωγός στο νηπιαγωγείο του οικισμού- με έναν διαμεσολαβητή του δήμου και με άλλες δύο συναδέλφισσες νηπιαγωγούς που δούλευαν τότε εκεί. Μόνη μου δεν μπορούσα πάω, παρόλο που γνωρίζω κάποιους Ρομά, πρέπει να υπάρχει λόγος να πας και αφού πάρεις άδεια από κάποιον μεγαλύτερο του καταυλισμού, για να σε αποδεχτούν και να νιώσεις ότι δε θα κακοποιηθείς εκεί. Αλλά τότε όχι μόνο δε φοβηθήκαμε καθόλου, ίσα-ίσα που νιώσαμε πολλή αγάπη και πολύ ξεχωριστοί.»*

Οι υπόλοιπες δασκάλες ενώ είναι περίεργες να δουν από κοντά τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά μαθητών τους, από την άλλη πλευρά δε θα ήθελαν και δε θέλουν να επισκεφτούν τον κοντινό καταυλισμό, αφού φοβούνται γιατί θεωρείται επικίνδυνος, άβατο, γκέτο και θεωρούν ότι μπορεί να πάθουν κάποιο κακό, ακόμα κι αν τον επισκεφτούν με συνοδεία Οι παρακάτω απαντήσεις των υποκειμένων είναι σαφείς:

«Όχι. Φοβάμαι. Μου τον έχουν περιγράψει ως γκέτο. Άλλου δάσκαλοι μου έχουν πει ότι δεν θέλουν τους «μπαλαμούς» εκεί. Έχω ακούσει ότι πετάνε πέτρες στα ζένα αυτοκίνητα και άλλα παρόμοια.»(Κ1)

«Είναι δύσκολο. Έχω περάσει πολύ έξω από τον οικισμό, αλλά είναι λίγο επικίνδυνο. Μόνη μου εννοώ. Ίσως με κάποιον που να γνωρίζει άλλον Τσιγγάνο και να μας δώσει την άδεια, τότε ναι. Γιατί όχι; Πάντως όσο αφορά τις συνθήκες διαβίωσης είναι λίγο 'σκιαχτικό' το περιβάλλον. Ναι μεν υπάρχουν κάποιες οικογένειες που ζουν κάπως πιο αξιόλογα, αλλά υπάρχουν και άλλοι που ζουν σε παράγκες. Κάποτε είχε πάει ο άντρας

μου πριν ένα χρόνο στον καταυλισμό για το κτηματολόγιο, γιατί κάποια γνωστή του είχε ένα κτήμα εκεί, και δεν μπορούσε να πάει μόνη της γιατί φοβόταν κτλ. Έπαιζαν λοιπόν κάποια παιδιά εκεί πιο δίπλα. Ένας από αυτά, ο Γιάννης ο Θ. που συναντήσαμε πριν λίγο στην αυλή, αναγνώρισε το αυτοκίνητο. Οπότε του λέει: "Είσαι της κυρίας ο άντρας;" "Ωραία, μη φοβάσαι καθόλου θα το προσέχω εγώ το αυτοκίνητο."»(Κ2)

«Όχι, δεν έχω πάει και ούτε θα ήθελα, καθώς το βρίσκω εξαιρετικά επικίνδυνο.»(Κ3)

«Όχι δεν έχω πάει, γιατί είναι απαγορευμένος τόπος. Είναι άβατο, δεν πατάς εκεί πέρα.»(Κ4)

«Δε θα ήθελα αφού είναι μια περιοχή που θεωρείται άβατο, γκέτο. Μόνος σου δεν μπορείς να μπεις. Κάποια φορά με το λεωφορείο είχαμε πάει στην είσοδο του οικισμού, όχι πιο μέσα. Δεν θα ήθελα λοιπόν να πάω. Έχω ακούσει όμως και από τους ίδιους τους μαθητές για τις συνθήκες διαβίωσης που είναι άθλιες. Ζούνε σε συνθήκες απίστευτες για εμάς. Όταν εμείς έχουμε το σπίτι μας, τη ζεστασιά μας, αυτοί ζούνε σε παράγκες. Κάνουν την ανάγκη τους έξω. Ζούνε σαν προπολεμικά.»(Κ6)

«Δεν πάμε γιατί χρειαζόμαστε και συνοδεία για να πάμε. Μόνο η κοινωνική λειτουργός και αυτή συνοδεύεται από μέλη του δήμου, μπορεί να πάει πιο εύκολα. Έχω όμως μια εικόνα για το πόσο διαφορετικά και δύσκολα ζουν αυτά τα παιδιά εκεί. Αποφεύγω πολύ συχνά να λέω στα Τσιγγανάκια 'η μαμά ή ο μπαμπάς'. Λέω όποιος είναι στο σπίτι, γιατί δεν ξέρουμε η μαμά υπάρχει; Ο μπαμπάς είναι φυλακή; Μήπως κάποιος έχει πεθάνει; Κατά λάθος είπα κάποια στιγμή ο παππούς και μου απάντησε το παιδάκι ότι ο παππούς είναι στη φυλακή. Οπότε καταλαβαίνετε.»(Κ7)

«Όχι δε θα ήθελα να πάω στον καταυλισμό. Απλώς γιατί φοβάμαι.»(Κ8)

«Δεν έχω πάει να δω πως ζουν εκεί και ούτε θα το επιδίωκα για λόγους ασφαλείας και αυτο-προστασίας.»(Κ9)

Στην τελευταία ερώτηση για το κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί έχουν υπόψη τους και γνωρίζουν πράγματα για τον πολιτισμό των Ρομά, οι περισσότερες απαντήσεις έδειξαν πως οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων δεν γνωρίζουν αρκετά πράγματα για τον πολιτισμό τους, ελάχιστοι γνωρίζουν αόριστα μερικά ήθη και έθιμα των Ρομά, ενώ δεν έλειψαν και κάποιες αρνητικές αποκρίσεις και αντιλήψεις ως προς την κουλτούρα τους.

«Θα μιλήσω άσχημα, δυστυχώς. Ειλικρινά δεν είναι ρατσιστικό, αντιθέτως, είναι ό,τι βίωσα στο σχολείο μέσω των παιδιών. Πώς να το εξηγήσω... Πριν δουλέψω με Ρομά τους λυπόμουν που ζούσαν σε τόσο άσχημες συνθήκες. Έλεγα ότι το κράτος και οι κοινωνικές υπηρεσίες δεν τους βοηθάνε αρκετά. Μετά διαπίστωσα ότι αυτό δεν ισχύει. Τόσο το σχολείο, όσο και ένα σωρό άλλοι φορείς τρέχουν να τους βοηθήσουν και να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους. Οι Ρομά παίρνουν ό,τι μπορούν από όπου μπορούν ακόμα και αν δεν τα δικαιούνται και δεν προσπαθούν οι ίδιοι να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους μακροπρόθεσμα. Έτσι έχουν μάθει να ζουν. Με λυπεί και αυτό, βέβαια. Είναι άσχημο να βλέπω παιδάκια να έχουν γαλουχηθεί με κουλτούρα μίσους για τους μπαλαμούς, κλεψιάς, επικράτησης του ισχυρότερου. Στο σχολείο έβλεπα ότι όση δουλειά και να κάναμε πήγαινε χαμένη γιατί στο σπίτι τα παιδιά έβλεπαν και άκουγαν άλλα. Δεν λέω σε καμιά περίπτωση ότι περίμενα να γίνουν σαν τους μπαλαμούς 100%. Δεν το θέλω άλλωστε. Είναι ωραίο να υπάρχει ποικιλομορφία στην κοινωνία. Αλλά είναι πολύ άσχημο να θεωρούν ότι μπορούν να κλέψουν για να ζήσουν, να πουλήσουν ναρκωτικά και να σκοτώσουν αν κάποιος τους εμποδίσει. Είναι λόγια των παιδιών αυτά, όχι δικά μου. Είναι πολύ άσχημο να ρωτάω τους μαθητές μου «τι θα γίνεις όταν μεγαλώσεις» και να μου απαντάνε «σίδερα» εννοώντας ότι θα ψάχνουν στα σκουπίδια ή θα γίνουν παλιατζήδες. Είναι πολύ άσχημο να θεωρούν τη φυλακή φυσιολογικό και αναγκαίο στάδιο της ζωής ενός άντρα. Ειλικρινά δεν είναι τίποτα από όσα λέω ρατσιστικό. Είναι βαθιά λύπη για τη σχεδόν προδιαγεγραμμένη πορεία των μαθητών μου. Βέβαια, δεν μπορώ να γενικεύσω. Μπορεί αν ήταν οι συγκεκριμένοι Ρομά του συγκεκριμένου καταυλισμού ή ακόμα και των συγκεκριμένων οικογενειών που είχαν αυτή τη νοοτροπία.»(Κ1)

«Ξέρω λίγα πράγματα για τον πολιτισμό τους. Έχω διαβάσει δηλαδή κάποια βιβλία. Έχω και κάνα δυο, αν θες να σου δώσω. Ωραία είναι έχουν μια κατεύθυνση. Απλά με τους συγκεκριμένους Τσιγγάνους εδώ δεν μπορώ να πω και τα καλύτερα. Είναι ένας καταυλισμός με παραβατική κυρίως συμπεριφορά. Ναρκωτικά, κλεψιές, παρανομίες, και να σου πω την αλήθεια πέρα από τους γάμους που γίνονται, σε πάρα πολύ μικρές ηλικίες εννοείται, δεν έχω ακούσει και κάτι άλλο που να αφορά τα ήθη και τα έθιμά τους.»(Κ2)

«Εγώ νομίζω οτι ούτε οι ίδιοι γνωρίζουν τον πολιτισμό τους, απλώς είναι πολύ κλειστός πολιτισμός, δεν έχουν αναμίξεις με άλλες φυλές, με μη Ρομά, ή με άλλες εθνικότητες, οπότε μένει στάσιμος. Και από τη στιγμή που δεν έχουν οι ίδιοι επιδιώξεις μεγαλύτερες για τον εαυτό τους, σίγουρα θα μείνουν στάσιμοι.»(Κ4)

«Για τον πολιτισμό των Ρομά έχω μάθει από ψάξιμο στο ίντερνετ. Πολύ λίγα πράγματα μου έχουν μεταφέρει οι ίδιοι οι μαθητές. Αυτά που μου έχουν πει αφορούν κυρίως έθιμα του γάμου. Θα ήθελα να μάθω περισσότερα όμως. Έχω πολύ ενδιαφέρον να μάθω για τις διαπροσωπικές τους σχέσεις που μου φαίνονται πιο περίπλοκες από αυτές μια δυτικής κοινωνίας αλλά και για τις θρησκευτικές τους παραδόσεις.»(Κ3)

«Συνήθως δε μιλάνε για τον πολιτισμό τους. Εμείς τους ανοίγουμε κουβέντα, αλλά και οι απαντήσεις που παίρνουμε είναι φτωχές εξαιτίας και του φτωχού λεξιλογίου που χρησιμοποιούν. Η μουσική τους ξέρω ότι είναι πάρα πολύ όμορφη. Τους αρέσει η μουσική, έχουν το ρυθμό μέσα τους. Πολλές φορές στο προαύλιο τα ακούμε να τραγουδούν και έχουν πραγματικά απίστευτες φωνές. Αλλά μέχρι εκεί, είναι αυτοδίδακτοι. Δεν κάνουν κάτι για να προχωρήσουν. Εγώ επίσης κάθε φορά τους επισημαίνω ότι η λέξη Τσιγγάνος δεν είναι ντροπή, αλλά μια λέξη που επισημαίνει τη καθαρότητα της φυλής τους.»(Κ5)

«Δε γνωρίζω πολλά για τον πολιτισμό τους. Ξέρω ότι τους αρέσουν πολύ να λένε για θρύλους. Τέτοιες ιστορίες που τις περνάνε από γενιά σε γενιά στα παιδιά τους, για να τα εκφοβίζουν κυρίως. Με πεθαμένους, λένε πολύ συχνά "ο μπαλαλάς" δηλαδή ένας που πέθανε. Και όταν θέλουν να φοβίσουν κάποιον του λένε: "Θα σε φάει ο μπαλαλάς".»(Κ6)

«Εγώ δεν ξέρω πολλά πράγματα για τον πολιτισμό τους. Τώρα τα ίδια δεν μπορούν. Αυτά τα παιδιά(της πρώτης εννοώ) δεν μπορούν να διηγηθούν ιστορίες για τον πολιτισμό τους γιατί είναι πολύ μικρά. Τα πιο μεγάλα θέλουν να μου πουν κάποια λέξη δικιά τους ή μέρος από τα έθιμά τους για παράδειγμα. Αλλά επειδή δεν μιλάνε και καθαρά δεν μπορώ πάντα να καταλάβω τι ακριβώς μου λένε. Τώρα όταν βάζουμε κάποια τραγουδάκια στο λάπτοπ για να ξεκουράζονται κυρίως, έχουνε πολύ έντονο το ταμπούρλο. Τους αρέσει πάρα πολύ.»(Κ7)

«Η αλήθεια είναι πως δεν έχω ιδιαίτερη γνώση.»(Κ8)

«Ο πολιτισμός τους είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον απαρτιζόμενος από προκαταλήψεις και βαθιά ριζωμένα ήθη και έθιμα. Η μουσική τους κουλτούρα είναι αξιολάτρευτη, όμως οι περισσότεροι Ρομά δεν έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε οτιδήποτε και να επιλέξουν εξαιτίας του χαμηλού μορφωτικού και βιοτικού τους επιπέδου.»(Κ9)

Τελειώνοντας ορισμένοι εκπαιδευτικοί ήταν αρκετά θετικοί στο να μπορούσαν να εντάξουν -έστω για μια διδακτική ώρα την εβδομάδα ή το μήνα- μια θεματική ενότητα με θέμα την κουλτούρα των Ρομά της περιοχής τους.

«Ναι γιατί όχι. Ένα τσιγγάνικο παραμύθι, τραγούδι θα ήταν ενδιαφέρον απλά δεν ξέρω κατά πόσο μπορούν να μας τα μεταφέρουν σωστά και τα ίδια τα παιδιά Ρομά. Είναι και δύσκολο γιατί δεν γνωρίζουμε και τη γλώσσα τους. Και δεν μιλάνε και όλες οι τσιγγάνικες φυλές την ίδια γλώσσα ανά περιοχή.»(Κ2)

«Αν είχα ανταπόκριση από τα παιδιά τα Ρομά, ναι γιατί όχι; Είναι κάτι διαφορετικό και για τα παιδιά τα μη Ρομά. Νομίζω θα άρεσε και στα μη Ρομά και στους Ρομά. Θα τους βοηθούσε να ξετυλίξουν ας πούμε αυτό που έχουν μέσα τους, αυτό που βλέπουν κάθε μέρα τα μάτια τους. Αλλά το θέμα είναι θα ήθελαν οι Ρομά; Όταν πάντως τους ρωτάμε για θέματα δικά τους, της οικογένειάς τους, δεν πολύ θέλουν να απαντήσουν.»(Κ4)

«Γενικά όμως τους ρωτάμε τους Ρομά, μπροστά και στους μη Ρομά μαθητές, να μας πούνε κάποιο νέο, αν συνέβη κάτι στον καταυλισμό τους κτλ... Τον πολιτισμό τους προσπαθούμε να τον κατανοήσουμε πάντως όλοι. Βέβαια έχουν και άλλη οπτική από το σπίτι τους με βάση αυτά που τους λένε οι γονείς τους (των μη Ρομά εννοώ). Τέλος δεν ξέρουμε και αν αυτά που μας λένε τα τσιγγανάκια είναι εντελώς αλήθεια ή φαντασίες. Και η γλώσσα διαφέρει από περιοχή σε περιοχή. Άλλες διάλεκτοι. Ο,τι μας λένε εμάς εδώ μπορεί να μην ισχύει σε άλλους τσιγγάνικους καταυλισμούς.»(Κ6)

5.1.4. Ποιες είναι οι βασικές αιτίες της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού των μαθητών Ρομά του Δημοτικού Σχολείου Εξαμιλίου, από την εκπαίδευση.

Όσον αφορά τα αίτια της σχολικής διαρροής του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, όταν ρωτήθηκαν όλοι οι εκπαιδευτικοί έδωσαν παρόμοιες και ενδιαφέρουσες απαντήσεις. Συνοψίζοντας όλες τις απαντήσεις τους, μπορούμε να ορίσουμε ως βασικές αιτίες της σχολικής διαρροής του συγκεκριμένου σχολείου τα εξής:

Καταρχάς η ίδια η κουλτούρα των Ρομά που θεωρεί το σχολείο άχρηστο ή ανώφελο γι' αυτούς. Επίσης πολλοί είναι οι Ρομά που δεν θέλουν να πηγαίνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, νομίζοντας πως με αυτό τον τρόπο θα αποφύγουν την αλλοίωση του πολιτισμούς τους από τους 'μπαλαμούς'. Ακόμη σημαντική αιτία μαθητικής διαρροής των τσιγγάνων στα Εξαμίλια, αποτελεί και η γενικότερη νοοτροπία των ίδιων των τσιγγανοπαίδων, που είτε βαριούνται να πάνε σχολείο, είτε έχουν μάθει να ζουν πιο

ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς σε θέματα που αφορούν τη μόρφωση και την παρουσία τους στο χώρο του σχολείου. Ο γάμος σε μικρή ηλικία- Ρομά κοριτσιών και αγοριών-είναι ένας επιπλέον ανασταλτικός παράγοντας για μια κανονική και ολοκληρωμένη φοίτηση των παιδιών στα Εξαμίλια. Αλλά και ο γενικότερα φτωχός τρόπος ζωής των ρόμικων οικογενειών του τοπικού καταυλισμού, που φέρνει σε δεύτερη μοίρα το σχολείο, αφού οι μικροί Ρομά πρέπει να δουλέψουν ή να ζητιανέψουν για να φάνε. Τέλος ως βασική αιτία αναφέρεται και η στάση του ίδιου του σχολείου και της τοπικής κοινωνίας που δεν έχουν κατορθώσει πραγματικά να εντάξουν τους Ρομά στους κόλπους τους.

«Η κουλτούρα τους, ο πολιτισμός τους, η άποψή τους για τους μπαλαμούς. Θεωρούν ότι προσπαθούμε να τους αλλοιώσουμε και να τους επιβληθούμε. Έρχονται στο σχολείο μόνο για να μπορούν να εισπράξουν οι μητέρες το επίδομα.»(Κ1)

«Νομίζω ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις πρώτον του σχολείου, δεύτερον ο χρόνος που τους αφιερώνουμε είναι πάρα πολύ λίγος, γιατί έχεις να κάνεις μάθημα και με τα υπόλοιπα παιδιά. Ε, έρχονται περισσότερο τις μέρες που έχουν γυμναστική. Οι γονείς τους όταν φτιάχνει ο καιρός -εγώ που κατεβαίνω και Κόρινθο τα βλέπω να ζητιανεύουν - τα στέλνουν για 'δουλειά'. Οτι και να κάνουμε και να λέμε εδώ, όταν πάνε στο σπίτι, άλλα θα τους πούνε άλλα θα κάνουν. Είναι και θέμα επιβίωσης σε κάποιες περιπτώσεις. Εγώ πιστεύω ότι ενδιαφέρονται να φοιτήσουνε μόνον για να πάρουν τα όποια επιδόματα συνδέονται με τη φοίτησή τους.»(Κ2)

«Καταρχήν ο κυριότερος λόγος είναι αυτός της έντονης αντίστασης τους στο να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία. Έπειτα οι γονείς των μαθητών δεν αντιλαμβάνονται ότι η εκπαίδευση δε είναι μόνο μαθαίνω να διαβάζω κείμενα και υπολογίζω χρήματα, ώστε να μη με κλέβουν στα ρέστα. Η εκπαίδευση είναι και αυτό, αλλά στις μέρες μας σε μαθαίνει να είσαι ανταγωνιστικός στην αγορά εργασίας. Για αυτό σε προετοιμάζει. Από τη στιγμή που οι Ρομά αδιαφορούν για την αγορά εργασίας, δε βρίσκουν λόγο και να έρχονται στο σχολείο. Τέλος ένας τελευταίος λόγος είναι και η ίδια η απογοήτευση των μαθητών απέναντι στο σχολείο. Όσο φοιτούν σε μικρότερες τάξεις οι διαφορές είναι λίγες γιατί όλοι ξεκινούν από την αρχή. Όσο μεγαλώνουν τα παιδιά στην ηλικία, τόσο αυξάνονται και οι απαιτήσεις των μαθημάτων και, βλέποντας τα ίδια ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν, αρχίζουν να εγκαταλείπουν το σχολείο.»(Κ3)

«Είναι λίγα τα παιδιά που έρχονται πραγματικά και που τους αρέσει το σχολείο. Τα υπόλοιπα έρχονται πραγματικά για να πάρουν τα επιδόματα. Και μόλις πάρουν τα επιδόματα λοιπόν, φεύγουν γιατί δεν βρίσκουν κάποιο σκοπό στο σχολείο. Το έχουμε συζητήσει πολλές φορές. Βαριέμαι, λέει, τι να έρθω να κάνω στο σχολείο; Δηλαδή δεν έχουν κανένα κίνητρο για να έρθουν. Δεν θέλουν.»(Κ4)

«Εδώ νομίζω ότι πρέπει να γίνουμε πιο αυστηροί στο θέμα της αναζήτησης των παιδιών που δεν έρχονται. Να γίνεται σε τακτά διαστήματα και πιστεύω επίσης ότι δε θα πρέπει εύκολα να τους δίνεται η εντύπωση ότι μπορούν να έρχονται στο σχολείο όποτε εκείνοι θέλουν. Να τους αναγκάσουμε(το κράτος εννοώ) με κάποιο τρόπο. Να καταλάβουν ότι έχουν και αυτοί ευθύνη. Να γίνουν πιο υπεύθυνοι. Να καταλάβουν ότι δεν έχουν μόνο δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις. Να μάθουν ότι πρέπει να έρχονται στο σχολείο, γιατί τους κάνει μόνο καλό. Η διαρροή δεν κάνει καλό, ούτε σε αυτούς, ούτε σε κανέναν μας. Τελικά πιστεύω ότι δεν το έχουνε συνηθίσει το σχολείο, δεν τους είναι αναγκαίο. Δεν είναι στον τρόπο ζωής τους. Οι γονείς δεν έχουν στη συνείδησή τους να μορφώσουν τα παιδιά τους. Αυτή είναι η μεγαλύτερη αιτία, πιστεύω.»(Κ5)

«Πρώτον δε θέλουμε πολλές φορές και τα ίδια τα παιδιά, καταλαβαίνουν ότι μέσα στην τάξη θα βαρεθώ, δεν έχω τι να κάνω. Επίσης έχουνε πρόβλημα και με την ένδυση και την υπόδηση. Αυτό είναι ένα πρόβλημα. Εμείς τους ζητάμε να έρχονται με καθαρά ρούχα και παπούτσια και αυτό δε μπορούν να το έχουν. Με τα ίδια ρούχα κοιμούνται, ξυπνάνε, τα φοράνε για εβδομάδες. Τα παπούτσια τα χαλάνε πολύ γρήγορα. Άλλα τους είναι πολύ μικρά ή πολύ μεγάλα. Πώς θα έρθουν στο σχολείο μετά; Και εδώ είναι που πρέπει να επέμβει η πολιτεία. Το σχολείο δεν μπορεί να κάνει κάτι σε αυτό το κομμάτι. Εμείς είμαστε στο εκπαιδευτικό, (αν και πολλές φορές φέρνουμε μόνοι μας ρούχα και παπούτσια από ανίψια ή παιδιά μας) στο παιδαγωγικό και στο κομμάτι της κοινωνικοποίησης. Από κει και πέρα τα υπόλοιπα πρέπει να τα δει η πολιτεία. Πώς τους αφήνει και ζούνε μέσα στις λάσπες, μέσα στις λακκούβες, μέσα σε τόσους κινδύνους, στα μικρόβια και δεν ασχολείται με αυτό το κομμάτι. Τι επειδή τους δίνει ένα επίδομα;»(Κ6)

«Εγώ από προσωπική εμπειρία, όταν πήρα τηλέφωνα να ρωτήσω γιατί δεν έρχονται, μου έκαναν εντύπωση οι δικαιολογίες των γονιών. Είναι δικαιολογίες του τύπου, είναι άρρωστος, έκανε αμυγδαλές ενώ ξέρουμε ότι είναι ψέμα. Η επίσης το παιδί μου δεν έχει παπούτσια. Είναι η κουλτούρα τους επίσης τέτοια. Τα κορίτσια θα παντρευτούν μικρά και τι να το κάνουν το σχολείο και τα γράμματα. Τα αγόρια ελάχιστα θέλουν να

προχωρήσουν, αλλά δεν τα πιέζουν και ιδιαίτερα οι ίδιοι οι γονείς. Επικρατεί ένα πνεύμα ελευθερίας σε ότι αφορά το σχολείο.»(Κ7)

«Τα αίτια είναι πολλά και ποικίλα. Πολιτικά, καθώς η ίδια η πολιτεία δεν έχει κάνει κάτι για να τους εντάξει, παρά μόνο τους έχει γκετοποιήσει στον καταυλισμό των Εξαμιλιών, αφήνοντάς τους στην ανομία και στο περιθώριο. Επίσης κοινωνικά. Οι ίδιοι δεν νιώθουν ότι μπορούν να ενταχθούν, δεν έχουν πεισθεί για αυτό και φαίνεται να μην το επιθυμούν. Οι υπόλοιποι πάντα τους έβλεπαν και τους βλέπουν ως απειλή, για όλα φταίνε αυτοί. Το σχολείο από την άλλη, φαίνεται πως είναι η μόνη λύση για το φαγητό το καθημερινό, έτσι ένα μεγάλο κίνητρο για να έρθουν τα παιδιά στο σχολείο είναι για τη σίτιση αλλά και για την χορήγηση του κρατικού επιδόματος. Τέλος και το ίδιο το σχολείο, στέκεται ανίκανο να τους εντάξει, μιας που η οποιασδήποτε μορφής επικοινωνία μένει στο προφορικό, λίγα λεπτά έξω από την πόρτα του σχολείου. Συναντήσεις γονέων δεν γίνονται και επικοινωνία δεν υπάρχει.»(Κ8)

«Στην πλειοψηφία των μαθητών Ρομά η διαρροή οφείλεται και στη νοοτροπία που καλλιεργείται στο σπίτι και στο γεγονός της χαμηλής τους αυτοεκτίμησης, αλλά και στο ότι είναι δύσκολη η ένταξη στο τριγύρω σχολικό πλαίσιο, το οποίο είναι έτσι δομημένο, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες των Ελληνόπουλων και καμία σχέση δεν έχει με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της διδασκαλίας των μαθητών Ρομά. Βασικά όχι καμία σχέση έχει κάποια σχέση. Ένα 20% με 30% . Τα παιδιά αυτά θα έπρεπε μέσα στο σχολικό πλαίσιο και τις σχολικές μονάδες, να αναπτύσσουν τα ταλέντα τους, τα ενδιαφέροντά τους ,να ασχολούνται και να προβάλλουν το πολιτισμό τους μέσα από τις δικές μας δραστηριότητες (και να υπάρχει και ο χρόνος να το κάνουμε), ώστε να άπτεται το μαθησιακό αντικείμενο πραγματικού ενδιαφέροντος δικού τους. Και τα ενδιαφέροντα να είσαι ουσιαστικά και πραγματικά για αυτά τα παιδιά. Να έχουν νόημα αυτά που κάνουν.»(Κ9)

Ο διευθυντής του σχολείου μας δίνει και αυτός τα αίτια σχολικής διαρροής που έχουν να κάνουν με τη σχολική του μονάδα και δε διαφέρουν από τις απαντήσεις του ερωτηθέντων εκπαιδευτικών: *«Να πω κάτι ακόμα για τα αίτια. Είναι η κουλτούρα αυτουνού του πληθυσμού που δεν τους ενδιαφέρει τόσο πολύ η εκπαίδευση και ας δηλώνουν το αντίθετο. Είναι ότι δεν μπορούν να το υποστηρίξουνε όσον αφορά τις ειδικές προϋποθέσεις .Τα ρούχα, τα παπούτσια, τις σχολικές τσάντες, τα τετράδια. Τρίτον είναι ότι αυτοί οι άνθρωποι παλεύουν πραγματικά να περάσουν τη μέρα . Ζούνε σε άθλιες συνθήκες, ειδικά τώρα με την κρίση της πανδημίας, και το σχολείο όπως καταλαβαίνουμε έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Αν δεν έχω να φάω , θα με νοιάζει να φάω*

όχι να πάω σχολείο. Άλλη αιτία είναι και η ίδια η ευθύνη του σχολείου. Όταν εγώ πηγαίνω σε ένα σχολείο που δεν είναι θελκτικό, ελκυστικό, τότε εγώ δεν θέλω να ξανά πάω. Και εγώ ως διευθυντής αυτού του σχολείου δεν μπορώ να ισχυριστώ ότι αυτό το σχολείο είναι και ο πλέον ελκυστικός χώρος, έτσι όπως είναι. Όμως εμάς μας ρωτάνε οι διοικητικοί προϊστάμενοι, εσείς τι κάνετε; Εμείς απαντάμε ότι με το 70% και το 30% δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι παραπάνω. Και αυτά που κάνουμε είναι πάρα πολλά. Πάντως ένα κομμάτι της σχολικής διαρροής θα πρέπει να χρεωθεί και στο σχολείο.»(A1)

Στο ερώτημα αν η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία και τελικά και τον κοινωνικό αποκλεισμό των Τσιγγάνων μαθητών, όλοι οι ερωτώμενοι απάντησαν θετικά. Αυτό σημαίνει πώς όσο περισσότερο πηγαίνει στο σχολείο των Εξαμιλίων ένας μαθητής Ρομά, τόσο πιο εύκολα νιώθει μέλος της κοινότητας.

«Η σχολική διαρροή αποτελεί καθοριστικό παράγοντα αποτυχίας, έναν από τους καθοριστικούς τουλάχιστον.»(K9)

«Ε, ναι αν δεν έρχονται χάνουν ένα πολύ μεγάλο μέρος του γνωστικού αντικειμένου και όχι μόνο. Αν όμως παρακολουθούν τακτικά, αυτό φαίνεται. Έχουν άλλη ψυχολογία, καμία σχέση με αυτά που εμφανίζονται μία στο τόσο. Χαίρονται δηλαδή που συμμετέχουν. "Α! κυρία το βρήκα" έχουμε και τον ανταγωνισμό. Εγώ το ξέρω ενώ ο άλλος ο Ρομά δεν το ξέρει.»(K7)

«Ναι βέβαια. Απλά ένα παιδί που έχει τακτική φοίτηση και έρχεται καθημερινά στο σχολείο έχει να κερδίσει πάρα πολλά. Μαθησιακά θα ωφεληθεί σε μεγάλο βαθμό αν ακούει, συμμετέχει και αν το βοηθάει και το μυαλό του γιατί πολλοί έχουν το πρόβλημα ότι νοητικά ανήκουν πολύ κάτω από το μέσο όρο λόγω αιμομιξιών. Επιπλέον δεν έχουν και τα ερεθίσματα -όχι ότι φταίει το μυαλό τους, έχουν κάποιο ΔΕΠΥ-απλά τα ερεθίσματα είναι ανύπαρκτα και συγκεκριμένα. Είναι τα αυτοκίνητα, είναι τα τραγούδια αυτά. Ούτε ξέρουν τι γίνεται στον έξω κόσμο. Δεν ενημερώνονται, δεν ακούνε ειδήσεις. Βοηθούνται οπότε σίγουρα και στη συμπεριφορά. Να αποκτήσουν καλές συνήθειες για τη συνέχεια της σχολικής φοίτησης και της ζωής τους.»(K6)

«Βέβαια. Γι' αυτό η τακτική φοίτηση των Ρομά είναι απαραίτητη και παίζει μεγάλο ρόλο σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Εδώ είναι και ο δικός μας ρόλος, βέβαια, των δασκάλων. Πάντα με σεβασμό πρέπει να τα προσεγγίζουμε και να τα κάνουμε να θέλουν και να επιδιώκουν μόνοι τους να έρθουν σχολείο.»(K5)

Ο διευθυντής τονίζει πως για να μειωθεί η σχολική διαρροή στο σχολείο του τηρεί τις απουσίες όσο πιο αυστηρά μπορεί και αναζητεί τους Ρομά μαθητές που δεν εμφανίζονται όσο πιο συχνά γίνεται.

«Κοίτα Ελβίρα ο νόμος ορίζει ότι για τους μαθητές Ρομά πρέπει να ισχύει η αρχή της επιείκειας. Εμείς προσπαθούμε οι μαθητές που δεν έρχονται, τουλάχιστον να έχουν 2 με 3 εμφανίσεις την εβδομάδα, ώστε η φοίτησή τους να έχει μια ουσία, μια συνέχεια. Διαφορετικά αν έρχεται μια φορά την εβδομάδα δε μιλάμε για φοίτηση καν. Προσπαθούμε να τους διευκολύνουμε όσο αφορά τις απουσίες, τηρώντας την αρχή της επιείκειας και προσπαθώντας να σεβαστούμε το γεγονός ότι για αυτούς τους ανθρώπους το σχολείο δεν είναι η πρώτη προτεραιότητά τους. Αυτοί οι άνθρωποι ζουν σε άθλιες συνθήκες και παλεύουν να βγάλουν το ψωμί το καθημερινό, οπότε το σχολείο πολλές φορές είναι πολυτέλεια. Και δεν μπορούν να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα όπως είπαμε για να τα στείλουν στο σχολείο.... Οι απουσίες ενδιαφέρουν τους γονείς Ρομά μόνο για τη βεβαίωση φοίτησης για να πάρουν τελικά το επίδομα. Εκεί πραγματικά όταν δεν μπορούν να πάρουν το επίδομα τους ενοχλεί. Και είναι ένας τρόπος από την πλευρά του το σχολείο να ασκήσει πίεση και να μη δώσει βεβαίωση φοίτησης στους μαθητές που δεν έρχονται σχολείο.»(Α1)

Φυσικά όλα τα παραπάνω οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στον αποκλεισμό των Ρομά από την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία. Σε σχετική ερώτηση για τον αν συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων σε παρελάσεις, σχολικές εκδηλώσεις και εκδρομές έξι(6) από τις εννέα απαντήσεις των εκπαιδευτικών ήταν ότι ο αριθμός συμμετοχής των Τσιγγάνων μαθητών τους σε όλα τα παραπάνω είναι ελάχιστος-παρόλο που πολλά Ρομά παιδιά θέλουν να παίρνουν μέρος σε αυτές. Κυρίαρχη αιτία είναι η ντροπή, η αίσθηση του να μη γίνουν ρεζίλι ή και το δυσβάσταχτο χρηματικό κόστος των εκδρομών για εκείνους. Τέλος ο φόβος των Ρομά γονέων μη χάσουν τα παιδιά τους σε κάποια σχολική επίσκεψη εκτός του χωριού, αποτελεί σοβαρό λόγο μη συμμετοχής των Ρομά μαθητών στα Εξαμίλια σε εκδρομές.

«Σε παρελάσεις ναι, κάποιοι, αλλά είναι λίγοι αυτοί. Εκδρομές πάλι είναι πολύ λίγοι. Δεν έχουν ενδιαφέρον για τις εκδρομές, η αλήθεια είναι αυτή. Πάντα ρωτάνε πόσο κάνει το, όταν τους δίνουμε το χαρτάκι έγκρισης για την εκδρομή. Αλλά και σε περιπτώσεις που εγώ τους έχω πει φέρτε μόνο το χαρτάκι υπογεγραμμένο χωρίς χρήματα, σε κάποια παιδιά πάλι δεν έχουν έρθει. Δεν ξέρω τώρα τι μεταφέρθηκε στο σπίτι, πώς το κατάλαβαν. Σε γιορτές θέλουν να συμμετέχουν, να πάρουν ένα ρόλο, να

που ένα ποίημα, όμως ταυτόχρονα ντρέπονται ότι δεν θα τα καταφέρουν, θα ξεχάσουν τα λόγια και πως θα το μάθουν. Ίσως έχει σχέση με το χαρακτήρα τους ή με το φόβο τους ότι κάποιος θα τους κοροϊδέσουν.»(Κ2)

«Ναι, αλλά ελάχιστοι. Ας πούμε στις σχολικές παρελάσεις δεν θέλουν γιατί δεν έχουν να αγοράσουν στολή. Αλλιώς νομίζω ότι σε κάποιους θα τους άρεσε. Τώρα στις σχολικές γιορτές, πρέπει να μάθουν κάτι. Ένα ποίημα, λόγια ρόλων και δε θέλουν να μπου σε αυτή τη διαδικασία. Οπότε γι' αυτό απέχουν. Στις εκδρομές ,παρόλο που κάποιος έχουν χρήματα, δεν έρχονται γιατί δεν τους αφήνουν οι γονείς. Σε μακρινές όπως είναι η Αθήνα φοβούνται μη τους κλέψουν τα παιδιά. Βάζουν πάντοτε τα χειρότερα με το μυαλό τους.»(Κ4)

«Ναι τους αρέσει. Αλλά πολύ λόγοι τους αφήνουν έξω από όλα αυτά. Η ντροπή, το ότι δεν μπορούν να μάθουν απέξω λόγια, ότι δεν έχουν ρούχα για τις παρελάσεις ή χρήματα για τις εκδρομές κ.α. Εμείς όμως πάντα τα ενθαρρύνουμε να συμμετέχουν. Γιατί θέλει να ακούει ότι είναι και αυτός Έλληνας μαθητής και ότι ανήκει κάπου.»(Κ5)

«Τους αρέσουν πολύ οι παρελάσεις και οι σχολικές εκδηλώσεις. Θέλουν να συμμετέχουν. Βέβαια πολλές φορές ντρέπονται γιατί δεν μπορούν να προφέρουν καλά κάποιες λέξεις ή να μιλήσουν καθαρά και φοβούνται την αποτυχία ή την κοροϊδία. Στις εκδρομές δεν συμμετέχουν, δεν τους αφήνουν οι γονείς. Φοβούνται για το αν θα πάνε σε κάποια διαδρομή άλλη, εκτός Νομού, το άγνωστο και τα χάσουν. Ενώ ταυτόχρονα οι ίδιοι τους αφήνουν όλη μέρα και είναι ελεύθεροι στην Κόρινθο και ζητιανεύουν, εδώ που το περιβάλλον του σχολείου είναι οριοθετημένο, φοβούνται. Και όσο αφορά το κόστος, σε παιδιά Ρομά που λέμε να έρθουν δωρεάν πάλι οι γονείς δε τα στέλνουν. Αν έρχονται καθημερινά στο σχολείο μας 70 Ρομά , στις εκδρομές έρχονται μόνο 2.»(Κ6)

Οι υπόλοιπες τρεις (3) απαντήσεις κινήθηκαν στο ότι δε γνωρίζουν τι συνέβαινε τις προηγούμενες χρονιές με τις εκδηλώσεις και τις εκδρομές , καθώς είναι η πρώτη τους χρονιά στο σχολείο αυτό. Επιπρόσθετα λόγω του Covid19, φέτος δεν πραγματοποιήθηκε τίποτα από όλα αυτά.

«Δεν κάνανε τίποτα από όλα αυτά φέτος λόγω covid , όποτε δεν ξέρω και δεν μπορώ να εκφέρω άποψη μιας και είναι η πρώτη χρονιά στο σχολείο αυτό. Πιστεύω ότι δεν είναι αρνητικά να συμμετέχουν σε όλα αυτά, αλλά δεν μπορώ να εκφέρω ολοκληρωμένη άποψη λόγω της πρώτης μου ιδιαίτερης χρονιάς του κορονοϊού.»(Κ7)

«Ως η πρώτη μου χρονιά στο δημόσιο σχολείο και δη στο συγκεκριμένο, δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω για μαθητικές παρελάσεις κτλ. Σε σχολικές εκδηλώσεις, από όσα έχω προλάβει να δω φέτος που είναι και μια περίεργη σχολική χρονιά λόγω Covid-19, φαίνεται να συμμετέχουν, όσοι βέβαια και όποτε είναι στο σχολείο.»(Κ8)

«Δεν μπορώ να το γνωρίζω γιατί είναι η πρώτη φορά που δουλεύω με μαθητές Ρομά, δε μπορώ να σας πω και εξαιτίας της δύσκολης χρονιάς φέτος με τον Covid19 που δεν πραγματοποιήθηκε τίποτα από όλα αυτά.»(Κ9)

6.Συμπεράσματα.

Το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων είναι ένα σχολείο, όπου φοιτούν μαζί παιδιά μη Ρομά και Ρομά από τον κοντινό καταυλισμό. Βάσει των ισχυρισμών των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών αλλά και του Διευθυντή, η ιδιομορφία του συγκεκριμένου σχολείου έχει να κάνει με το μεγάλο ποσοστό των μαθητών Ρομά που φοιτούν εκεί, όπου υπερβαίνει το 67%. Το γεγονός αυτό, αυτόματα προκαλεί σημαντικές δυσκολίες και επιφέρει προβλήματα που έχουν να κάνουν με τη ομαλή λειτουργία του σχολείου, καθώς η μαθητική διαρροή και η σχολική αποτυχία των Τσιγγάνων μαθητών είναι δύο από τις σπουδαιότερες προκλήσεις που καλείται να φέρει εις πέρας. Το πιο μεγάλο πρόβλημα βρίσκεται μέσα στις τάξεις του σχολείου, καθώς ο εκπαιδευτικός πρέπει να διδάξει σε παιδιά πολλών και διαφορετικών γνωστικών επιπέδων. Όλο το δείγμα των εκπαιδευτικών που ρωτήθηκε μαζί με την άποψη του Διευθυντή, απάντησαν πώς το σχολείο ή η τάξη τους ειδικότερα, κινείται σε δύο ή τρία επίπεδα μαθησιακών ταχυτήτων. Κατά συνέπεια αυτό τους δυσκολεύει στο να μπορέσουν να προχωρήσουν τη διδακτική ύλη, αφού το γνωστικό επίπεδο των Ρομά παιδιών είναι χαμηλότερο σε σύγκριση με το γενικότερο μέσο όρο.

Ποιοι είναι λοιπόν οι στόχοι που βάζουν οι εκπαιδευτικοί στην αρχή της χρονιάς για τους μαθητές Ρομά; Οι μαθησιακοί στόχοι, ενώ θα έπρεπε να είναι ίδιοι και συγκεκριμένοι για όλους, στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων συχνά αλλάζουν, είναι απλοϊκοί και πολύ πιο κάτω από τον κοινό μέσο επίπεδο, εξαιτίας της γνωστικής κατάστασης των Ρομά μαθητών του. Συνοπτικά η πρόοδος των Ρομά μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων σε ό,τι αφορά την επίτευξη των μαθησιακών στόχων του Προγράμματος Σπουδών (π.χ. λεξιλόγιο, ορολογία, ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, άλλες επιδιωκόμενες γνώσεις), αλλά και των στόχων των ίδιων των εκπαιδευτικών, βάσει της ανάλυσης των αποτελεσμάτων, είχε ως εξής:

Η δυσκολία των παιδιών στην κατανόηση και χρήση της ελληνικής γλώσσας είναι αρκετά σημαντική. Η γλωσσική τους έκφραση φαίνεται να παρουσιάζει πολλά προβλήματα, αφού η μητρική τους γλώσσα είναι άλλη (η Ρομανί) και η εξοικείωσή τους με την ελληνική ελάχιστη. Δεν έχουν αντίληψη της στενής σχέσης ακρόασης, ομιλίας, ανάγνωσης και γραφής, κάτι το οποίο μπορεί να κατακτηθεί ως ένα βαθμό και με πολλή προσπάθεια, σταδιακά. Επίσης, πολλά από τα παιδιά αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν σοβαρά οικογενειακά προβλήματα και προβλήματα υγείας, γεγονός που επηρέαζε τις επιδόσεις και τη συμπεριφορά τους στο σχολείο.

Συγκεκριμένα, στον προφορικό λόγο εμφανίζουν αρθρωτικές διαταραχές, έχουν περιορισμένο λεξιλόγιο και αδυναμία ολοκληρωμένης προφορικής έκφρασης. Έτσι στη Γλώσσα, *αρχικός και βασικός στόχος* είναι η βελτίωση του βασικού τους λεξιλογίου επικοινωνίας, ώστε να μπορούν να περιγράφουν, να αφηγούνται ή να αναδιηγούνται μια απλή ιστορία, όπως επίσης και γεγονότα, καταστάσεις και εμπειρίες μέσα από την καθημερινότητά τους. Η αναγνωστική ικανότητα έχει κατακτηθεί από ελάχιστους μαθητές/τριες και σε μικρό βαθμό. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους τα παιδιά δυσκολεύονται πολύ, κάνουν λάθη, μαντεύουν γράμματα - φωνές που δε γνωρίζουν και παραλείπουν σειρές που δε μπορούν να διαβάσουν. *Επιπλέον στόχος* είναι να αναπτύξουν αρκετά ικανοποιητικές επικοινωνιακές δεξιότητες ώστε η τεράστια δυσκολία που έχουν στην ακρόαση και στην ομιλία να βελτιωθεί. Έτσι, να είναι σε θέση να μιλάνε με ευχαρίστηση για θέματα που τους ενδιαφέρουν, να ακούνε με προσοχή καινούριες πληροφορίες, να αντιλαμβάνονται και να κατανοούν απλές οδηγίες και να απαντούν σε ερωτήσεις κλειστού ή ανοιχτού τύπου.

Στον γραπτό λόγο οι δυσκολίες είναι ακόμη μεγαλύτερες, γιατί η γλώσσα των Ρομά - που είναι και η μητρική τους - είναι μόνο προφορική και έτσι δυσκολεύονταν να κατανοήσουν τον συσχετισμό προφορικού και γραπτού λόγου. Ωστόσο *στόχοι των εκπαιδευτικών* είναι να καταφέρουν οι Ρομά μαθητές τους, να γράφουν φωνές και απλές λέξεις (συνήθως μονοσύλλαβες, δισύλλαβες) με γράμματα που γνωρίζουν (δεν έχουν μάθει στο σύνολό τους όλο το αλφάβητο) και να αντιγράφουν τα περισσότερα με ευχέρεια, κάνοντας ευανάγνωστα γράμματα πάνω στις γραμμές του τετραδίου. Βέβαια, συνήθως παραλείπουν τόνους και αποστάσεις ανάμεσα στις λέξεις.

Στα μαθηματικά οι επιδόσεις των μαθητών/τριών είναι ακόμη χαμηλότερες. Ελάχιστοι/ες ήταν αυτοί/ες που διέθεταν ευστροφία, που μπορούσαν να κάνουν προσθέσεις και αφαιρέσεις με τη χρήση των δακτύλων, να αναλύουν μεγαλύτερους αριθμούς, να τους συγκρίνουν χρησιμοποιώντας σύμβολα ανισότητας και να

επιλύουν απλά προβλήματα καθημερινότητας. Δυσκολεύονται δηλαδή στο να ανταποκριθούν στους παραπάνω απλούς αυτούς μαθηματικούς στόχους που θέτουν οι εκπαιδευτικοί στα Εξαμίλια. Τα περισσότερα παιδιά αναγνωρίζουν και αναπαριστούσαν αριθμούς μέχρι το 20. Επίσης δυσκολεύονταν πολύ στη διαχείριση των χρημάτων και στην κατανόηση χωροχρονικών εννοιών.

Έτσι, από την ανάλυση των συνεντεύξεων, καταλαβαίνει κανείς πως η κατάσταση αυτή αυτομάτως παιδεύει τους εκπαιδευτικούς διότι οι στόχοι αν και απλοϊκοί, πολύ δύσκολα μπορούν να κατακτηθούν από τους μικρούς Ρομά μαθητές. Επιπρόσθετα η μη κατάκτηση ούτε των πιο απλών στόχων ρίχνει το επίπεδο των τάξεων, αν συγκριθούν με άλλες τάξεις σχολείων του ίδιου Νομού. Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό, δεν είναι βέβαια μόνο το επίπεδο των Ρομά μαθητών και ο μεγάλος αριθμός τους μέσα σε μία τάξη, αλλά κυρίως η έλλειψη επιμόρφωσης του ίδιου του εκπαιδευτικού πάνω σε θέματα που αφορούν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση γενικότερα ή την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων ειδικότερα. Κανένας από τους εκπαιδευτικούς δεν έχει λάβει σχετική επιμόρφωση, όλοι και όλες δρουν βάσει εμπειριών και όλοι τους θα ήθελαν να μπορούσαν να κάνουν κάτι διαφορετικό που πραγματικά θα βοηθήσει τους Ρομά μαθητές τους, να ανέβουν επίπεδο και να νιώσουν μέρος του σχολείου.

Ποια διδακτικά εργαλεία και ποιες εκπαιδευτικές μεθόδους χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για την εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στα Εξαμίλια;

Οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων, σπάνια χρησιμοποιούν κάποιο εκπαιδευτικό μοντέλο για τους Ρομά(π.χ. διαφοροποιημένη διδασκαλία, ομαδοσυνεργατική κ)καθώς ισχυρίζονται πως με το επίπεδο των Τσιγγάνων κάτι τέτοιο μοιάζει σχεδόν αδύνατο να εφαρμοστεί στην πράξη. Για την καλύτερη λειτουργία του κάθε τμήματος στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων οι μαθητές/τριες χωρίζονται κυρίως σε υποομάδες ανάλογα με το μαθησιακό τους επίπεδο. Η μαθησιακή διαδικασία στα τμήματα υποδοχής κυρίως, γίνεται ομαδοσυνεργατικά, μέσα σ' ένα πλαίσιο αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής εμπειριών, πληροφοριών, γνώσεων, κάτι που ενισχύει κατά πολύ την ψυχοκινητική τους συμπεριφορά και την αυθόρμητη συμμετοχή τους στην τάξη. Βέβαια δε λείπει η εξατομικευμένη παρέμβαση, ώστε να αντιμετωπίζονται οι δυσκολίες-ανάγκες του κάθε παιδιού ξεχωριστά.

Τα οπτικοαουστικά υλικά που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για να κατακτηθούν οι βασικοί μηχανισμοί γραφής - ανάγνωσης, αλλά και οι βασικές κοινωνικές και

επικοινωνιακές δεξιότητες, είναι κυρίως δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης, προγραφικές ασκήσεις, φύλλα εργασίας κατανόησης του διδακτικού αντικειμένου, καρτέλες πρώτης γραφής και ανάγνωσης, βιβλία ειδικής αγωγής, τα σχολικά εγχειρίδια, εκπαιδευτικό λογισμικό, παιδικά βιβλία - τραγούδια, φωτογραφίες και εικόνες αντικειμένων καθημερινής χρήσης, επιτραπέζια παιχνίδια, τα βιβλία «Γεια σας 1» και «Το μικρό λεξικό 1». Πράγματι όλα τα παραπάνω χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς για να βοηθηθούν οι Ρομά μαθητές τους και το γεγονός αυτό εμπεριέχει μεγάλη δόση αλήθειας. Παρόλα αυτά κανείς από το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων, φέτος ή τα τελευταία δύο χρόνια, δεν έχει επιχειρήσει να προσεγγίσει τους Ρομά με άλλο διδακτικό τρόπο. Ακριβώς εδώ είναι που εμφανίζεται και το ζήτημα του υλικού/εργαλείου που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για τους Ρομά μαθητές τους. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί στηρίζονται όπως προείπαμε κατά κανόνα στα σχολικά εγχειρίδια, σε έτοιμες ασκήσεις από το διαδίκτυο, σε ασκήσεις ειδικής αγωγής, σε έτοιμα διαμορφωμένα φύλλα εργασίας από σχολικά βοηθήματα και φαίνονται μάλλον απρόθυμοι για τη δημιουργία νέου, εξειδικευμένου, κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού για τους μαθητές τους. Ένα τέτοιο υλικό θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για να στηριχθεί -και μετέπειτα να το διευρυνθεί- από το νέο εκπαιδευτικό αίμα που θα υπηρετήσει τα επόμενα χρόνια το σχολείο στα Εξαμίλια. Η απροθυμία των πολλών όμως συμβαίνει κυρίως γιατί αρκετοί είναι οι εκπαιδευτικοί που δε γνωρίζουν πώς να κάνουν κάτι τέτοιο, λόγω της έλλειψης επιμορφωτικών σεμιναρίων ή μαθημάτων. Επιπλέον όλη αυτή διαδικασία είναι πολύ μακρινή και διαφορετική από τη γενικότερη νοοτροπία του ελληνικού σχολείου που κινείται σταθερά γύρω από το αναλυτικό πρόγραμμα και το σχολικό βιβλίο. Τέλος οι εκπαιδευτικοί δεν δείχνουν πρόθυμοι ούτε υποχρεωμένοι να κάνουν μια πολύωρη, χρονοβόρα εργασία και ενασχόληση εκτός σχολικού ωραρίου, δίχως να πληρώνονται γι' αυτήν. (Μαυρομάτης, στο Τρουμπέτα, 2008) Τις περισσότερες φορές η οικοδόμηση της γνώσης και η κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων, έχει ως αφορμή τις προσωπικές εμπειρίες των παιδιών, τα προβλήματα που τους απασχολούσαν και το ευρύτερο περιβάλλον από το οποίο προέρχονταν.

Ποια είναι η σχέση του σχολείου ,των εκπαιδευτικών και των γονέων Ρομα;

Δυστυχώς, συνεργασία με τους γονείς των Ρομά δεν υπήρχε, εκτός από ελάχιστες και πολύ αναγκαίες περιπτώσεις(π.χ. για λόγους υγείας). Η συνεργασία με τις εκπαιδευτικούς των τάξεων γίνεται καθημερινά και είναι απαραίτητη προκειμένου μέσα από διαδικασίες ανταλλαγής πληροφοριών, συνεχούς αξιολόγησης και

ανατροφοδότησης, να επιτυγχάνονται οι κοινοί στόχοι. Στην περίπτωση της συνεργασίας του σχολείου με τις τσιγγάνικες οικογένειες του κοντινού καταυλισμού, στο συγκεκριμένο δημοτικό το ενδιαφέρον των γονέων Ρομά για τη φοίτηση των παιδιών τους είναι ελάχιστο έως και μηδενικό. Είναι πολύ λίγοι οι Τσιγγάνοι γονείς – και είναι συνήθως εκείνοι που ως παιδιά φοίτησαν κανονικά στο σχολείο-που δείχνουν να θέλουν να συνεργαστούν με το σχολείο και τους δασκάλους. Τις πιο πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί τους ψάχνουν στο τηλέφωνο και δεν τους βρίσκουν, ή οι ίδιοι δεν παρουσιάζονται ποτέ σε συγκεντρώσεις γονέων ή σε ημέρες παράδοσης βαθμολογίας, με αποτέλεσμα οι δάσκαλοι να μη μπορούν να μιλήσουν σε κανέναν για την πρόοδο ή όχι του παιδιού. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί δε θέλουν να επισκεφτούν το γειτονικό τσιγγάνικο καταυλισμό, για να γνωρίσουν τις οικογένειες και τον τρόπο ζωής των μαθητών τους. Η αιτιολογία που κυριαρχεί είναι ότι φοβούνται, καθώς ο οικισμός αποτελεί άβατο για όλους ακόμα και για τους εκπαιδευτικούς. Επιπλέον, φέτος δεν υπάρχει κοινωνική λειτουργός στο σχολείο, αφού έφυγε με άδεια εγκυμοσύνης και η θέση δεν έχει αντικατασταθεί, για να μπορέσει να διαμεσολαβήσει ανάμεσα στο σχολείο και στον καταυλισμό. Συνεπώς οι σχέσεις σχολείου και ρόμικων οικογενειών στα Εξαμίλια, δεν πληρούν και τις καλύτερες προϋποθέσεις, παρόλο που σχετικές έρευνες δείχνουν ότι οι Ρομά γονείς είναι μάλλον θετικοί ως προς το σχολείο και την εκπαίδευση των παιδιών τους. Οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι γονείς θεωρούν την έλλειψη σε βασικά υλικά αγαθά(ρούχα, παπούτσια, φαγητό, τετράδια κα)ως το βασικότερο εμπόδιο για την μη ολοκλήρωση της σχολικής φοίτησης των παιδιών τους.(Χατζηχρήστου, Λαμπροπούλου,2012) Ενώ είναι θετικοί ως προς τη μόρφωση και τη γνώση που προσφέρει το σχολείο, παράλληλα γνωρίζουν και την αδυναμία τους να βοηθήσουν τα παιδιά τους στα μαθήματα, εξαιτίας του αναλφαβητισμού τους. Τελικώς οι γονείς των Ρομά φαίνεται πως έχουν την πεποίθηση πως ειδικά το δημοτικό είναι ιδιαίτερα υποστηρικτικό και βοηθάει πράγματι τα παιδιά τους.(Χατζηχρήστου, Λαμπροπούλου, Λυκιστάκου, 2004) Στα Εξαμίλια, οι γονείς Ρομά έχουν αυτή την αίσθηση για το σχολείο της περιοχής τους, ίσως όμως η ντροπή ή η ίδια η καθημερινότητά τους που είναι σκληρή, να μην τους επιτρέπει να στηρίζουν τα παιδιά τους όσο χρειάζεται.

Ποιες είναι οι βασικές αιτίες της σχολικής διαρροής και του κοινωνικού αποκλεισμού των μαθητών Ρομά από το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων;

Όσον για τη σχολική διαρροή στο δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων οι εκπαιδευτικοί και ο Διευθυντής επισημαίνουν ως αιτίες τα εξής: Κυρίως την ευθύνη τη ρίχνουν στην

κουλτούρα και στον ίδιο τον τρόπο ζωής των Ρομά, όπου θεωρούν το θεσμό του σχολείου άχρηστο και περιττό για εκείνους. Ακόμη δεν είναι λίγοι οι Ρομά που πιστεύουν πως αν στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο θα αλλοιωθεί ο τσιγγάνικος πολιτισμός τους από τους μη Ρομά. Επιπλέον τονίζουν πως οι άσχημες και φτωχές συνθήκες διαβίωσης σπρώχνουν τα παιδιά των Τσιγγάνων στην παράνομη εργασία ή ζητιανιά, για να επιβιώσουν, παραγκωνίζοντας σαφώς το σχολείο. Η έλλειψη βασικών αγαθών όπως είναι το φαγητό, τα ρούχα, τα παπούτσια καθώς και το γεγονός ότι δεν έχουν τσάντες ή τετράδια είναι ένα άλλος σημαντικός λόγος για να μην έρχονται καθημερινά οι μικροί Ρομά στο σχολείο των Εξαμιλίων. Η έλλειψη σταθερής εργασίας των γονέων Ρομά που διαμένουν στον καταυλισμό Εξαμιλίων μαζί με την άθλια οικονομική κατάσταση πολλών τσιγγάνικων οικογενειών, θέτουν το σχολείο ως δεύτερη και τρίτη προτεραιότητα. Η ελλιπής ενημέρωση των Ρομά γονέων για το σχολικό θεσμό από το δήμο Κορινθίων και την ευρύτερη τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί έναν επιπλέον ανασταλτικό παράγοντα φοίτησης στο σχολείο. Ακόμη το αίσθημα του φόβου και της δυσπιστίας απέναντι στο σχολείο, ότι τα παιδιά τους θα πάθουν κάτι σοβαρό, θα χτυπήσουν ή ότι θα τα χάσουν, κάνει τους τσιγγάνους γονείς να τα αφήνουν πίσω στο καταυλισμό για να τα προσέχουν συνήθως τα μεγαλύτερα αδέρφια τους. Ο γάμος σε μικρή ηλικία, ειδικά στα κορίτσια τα αποτρέπει από τα να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους στο δημοτικό σχολείο. Οι ίδιοι οι Ρομά μαθητές δεν μπορούν να ενταχθούν τελικώς στο σχολικό πλαίσιο που είναι δομημένο και φτιαγμένο για να εξυπηρετεί τις ανάγκες της κυρίαρχης τάξης και όχι των μειονοτήτων. Τέλος πολλοί ήταν οι εκπαιδευτικοί που ισχυριστήκαν πως οι ίδιοι οι Ρομά μαθητές είναι που βαριούνται το σχολείο και πως ο ελεύθερος τρόπος ζωής τους είναι πολύ μακριά από την πίεση και τους κανόνες της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Μόνο ο διευθυντής συνδέει τη σχολική διαρροή με μια μικρή ευθύνη και του ίδιου του σχολείου. Βέβαια όλα τα παραπάνω συνδέονται άμεσα με τη βιβλιογραφία για τη μαθητική διαρροή των Ρομά μαθητών. Η μη ολοκληρωμένη φοίτηση των Τσιγγάνων είναι ένα πολυδιάστατο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο που έχει πολιτισμικές αλλά και κοινωνικές παραμέτρους. Μία εξ' αυτών είναι και η διαφορετική, προφορική γλώσσα των Ρομά που δεν τους επιτρέπει εύκολα τη γραπτή έκφραση. Δεν είναι λίγοι οι μαθητές Ρομά του σχολείου Εξαμιλίων που εγκαταλείπουν το σχολείο, αφού δε μπορούν αν ανταπεξέρθουν στην δύσκολη ελληνική γλώσσα. Επιπρόσθετα, η υπόλοιπη 'ανώτερη' κοινωνικά ομάδα έχει επιβάλλει τους δικούς της κανόνες με αποτέλεσμα οι Ρομά μαθητές να κατακλύζονται

από συναισθήματα μειονεξίας, πίεσης ή και μοναξιάς, έτσι ώστε να αποφεύγουν συστηματικά το σχολικό περιβάλλον.(Παπαδημητρακόπουλος, στο Λυδάκη,2013)

Το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων προσπαθεί να μειώσει τη σχολική διαρροή, η οποία μάλιστα τα τελευταία δύο χρόνια -κατά τα λεγόμενα του διευθυντή- έχει μειωθεί σημαντικά, με διάφορους τρόπους. Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό ότι η φετινή σχολική χρονιά (2020-2021) λόγω της εξάπλωσης του COVID19, δεν είναι αντιπροσωπευτική χρονιά για τη μαθητική διαρροή των Ρομά στα Εξαμίλια, καθώς αφενός τα σχολεία τον περισσότερο καιρό ήταν κλειστά και λειτουργούσαν με τηλεκπαίδευση και αφετέρου οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως οι Ρομά γονείς φοβούνται πολύ τον κορονοϊό (λόγω επικειμένων νοσημάτων στον καταυλισμό)και δεν έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο. Τις προηγούμενες χρονιές ωστόσο ο Διευθυντής και οι δάσκαλοι προσπαθούσαν να είναι τυπικοί και αυστηροί με την λεπτομερή τήρηση των απουσιών. Αναζητούσαν επίσης στον οικισμό των Τσιγγάνων, μαζί με ειδικό διαμεσολαβητή ή μαζί με την κοινωνική λειτουργό, τους μαθητές που δεν εμφανίζονταν καθόλου στο σχολείο, ενώ οι εκπαιδευτικοί παίρνουν κατά τακτά χρονικά διαστήματα τηλέφωνο τους γονείς των Ρομά μαθητών τους, για να εντοπίσουν και να μάθουν το λόγο που οι μαθητές αυτοί απουσιάζουν. Την αναζήτηση με τη βοήθεια της αστυνομίας, το σχολείο την αφήνει ως το τελευταίο μέσο, αν δεν βρίσκεται με τίποτα κάποιος μαθητής Ρομά, επειδή οι ίδιοι οι Τσιγγάνοι δεν έχουν καλές σχέσεις μαζί της και δε χρειάζεται να βρεθεί και το ίδιο το σχολείο σε αντιπαράθεση ή σε ρήξη με κάποιους καχύποπτους Ρομά γονείς. Φυσικά το επίδομα των τριακοσίων ευρώ συνδέεται άμεσα με τη συνεχόμενη φοίτηση των Τσιγγανοπαίδων, αποτελεί μεγάλο κίνητρο γι' αυτούς και είναι ένα ακόμη μέσο που βοηθάει το σχολείο να μειώσει τη σχολική διαρροή. Ειδικά τα τελευταία χρόνια, που δίνεται στο τέλος της χρονιάς και με βεβαίωση φοίτησης από τον Διευθυντή, έχουν υπάρξει Ρομά μαθητές που έρχονται στο δημοτικό Εξαμιλίων, σχεδόν και τους εννέα μήνες. Ακόμη το να φοιτούν οι μαθητές Ρομά σε τάξεις ανάλογα με την ηλικία τους, το να συμμετέχουν στις τάξεις υποδοχής, η παροχή της κάρτας φοίτησης, και η δωρεάν μεταφορά τους από και προς τον καταυλισμό με λεωφορείο του δήμου, αποτελούν μέτρα ελέγχου κατά της σχολικής διαρροής που εφαρμόζονται και στο δημοτικό σχολείο των Εξαμιλίων και που συνάδουν απόλυτα με τη σχετική βιβλιογραφία.(Παπακωνσταντίνου, Ελευθερίου, Λεκατσά, 2019)

Όσον αφορά τον αποκλεισμό των Ρομά από την εκπαιδευτική διαδικασία όλοι οι εκπαιδευτικοί και ο Διευθυντής των Εξαμιλίων συμφωνούν στο ότι όλοι προσπαθούν

με τον καλύτερο δυνατό τρόπο να εντάξουν τους μαθητές τους αρχικά στην τάξη και έπειτα στο γενικότερο σχολικό περιβάλλον. Όλοι απάντησαν ότι δίνουν πολλή αγάπη και προσπαθούν να αντιμετωπίζουν με σεβασμό όλα τα παιδιά Ρομά, κάνοντάς τα να νιώθουν ισάξια και ισότιμα με την υπόλοιπη ομάδα. Επιπλέον τονίζουν πως αυτή τους η αγάπη και η προσπάθεια, αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι τα ίδια τα τσιγγανάκια συμπεριφέρονται και εκείνα με έκδηλη την αγάπη τους ως προς τα πρόσωπα των δασκάλων, είτε μέσα στο σχολείο, είτε στο δρόμο, όπου τα συναντούν και εκείνα τρέχουν στην αγκαλιά τους. Κανένα δηλαδή από τα υποκείμενα που ερωτήθηκαν δεν έδειξε αρνητική στάση προς τη μειονοτική αυτή ομάδα παιδιών. Το ερώτημα όμως είναι αν αυτό αρκεί για να ενταχθούν οι μικροί Ρομά μαθητές πραγματικά στην εκπαίδευση και μέσα στο σχολείο. Η απάντηση είναι σαφέστατα όχι. Όταν οι Ρομά του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων στα διαλείμματα παίζουν μόνο μεταξύ τους, όταν μέσα στην τάξη κάθονται μόνα τους στα θρανία χωρίς να αλληλεπιδρούν με τους μη Ρομά συμμαθητές τους, όταν αρκετοί παραμένουν αναλφάβητοι, όταν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων τηλεκπαίδευσης κανένας Ρομά μαθητής δεν παρακολούθησε ούτε ένα μάθημα και κανείς δεν ενδιαφέρθηκε γι' αυτό, όταν οι ντόπιοι στέλνουν με μέσον τα παιδιά τους σε άλλο σχολείο εξαιτίας των Ρομά, όταν σε λίγα χρόνια το σχολείο αυτό θα γίνει αμιγώς Ρομά, τότε σίγουρα δε μιλάμε για συντονισμένη και οργανωμένη προσπάθεια ένταξης των μαθητών αυτών στο παρόν σχολείο. Όταν το έτος 2021 λέξεις όπως διαρροή, αποξένωση, εγκατάλειψη, απομόνωση, περιθωριοποίηση, διάκριση χαρακτηρίζουν την εκπαίδευση των Ρομά και όχι η συμπερίληψη, η αποδοχή, η ανταλλαγή και η ανεκτικότητα στη διαφορετικότητα, τότε σίγουρα είμαστε πολύ μακριά από την εξάλειψη του αποκλεισμού των Τσιγγανοπαίδων όχι μόνο στην εκπαίδευση αλλά και στη κοινωνία μας γενικότερα. (Παπακωνσταντίνου, 2007)

Οι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων από την πλευρά τους, κάνουν σίγουρα, ο,τι καλύτερο μπορούν. Προσπαθούν μέσα σε αντίξοες συνθήκες να ενώσουν δύο διαφορετικούς κατά τα φαινόμενα κόσμους. Ωστόσο σαφέστατα, μόνο αυτό δεν αρκεί. Χρειάζεται η συμβολή της πολιτείας, των τοπικών αρχόντων, του δήμου, των κατοίκων του χωριού, ακόμα και της ίδιας της εκκλησίας, για να μπορέσουν να αλλάξουν οι στερεοτυπικές αντιλήψεις απέναντι στους Ρομά. Η ανομολόγητη συναίνεση όλων στην ύπαρξη της κοινωνικής ανισότητας και της αδικίας απέναντι σε κάποιες ομάδες, είναι ο κύριος λόγος που η κοινωνία χωρίζεται σε δύο κόσμους: έναν δίκαιο, επιθυμητό, επωφελή και έναν φαινομενικά δίκαιο,

ανώφελο και δομικά άδικο.(Παπακωνσταντίνου,2019)Μια τέτοια κατάσταση λοιπόν που επιτρέπει τον κοινωνικό αποκλεισμό ανθρώπων ή ομάδων, απειλεί την ίδια τη συνοχή της κοινωνίας που ζούμε. Για όλα τα παραπάνω οι εκπαιδευτικές δράσεις και πράξεις ή τα εκπαιδευτικά σεμινάρια που έχουν να κάνουν με την καταπολέμηση των ανισοτήτων και του ρατσισμού ή την προώθηση της διαπολιτισμικότητας στα σχολεία, κρίνονται απαραίτητα.(Παπακωνσταντίνου,2019)

Το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων δεν αποτελεί εξαίρεση και δεν έχει μπορέσει επομένως –άθελά του ίσως- να φερθεί με ισότιμο και ισάξιο τρόπο απέναντι στο μεγάλο τσιγγάνικο, μαθητικό πληθυσμό του. Τελειώνοντας, χρειάζεται να επισημάνω πως με βάση τα λεγόμενα του Διευθυντή, το μέλλον του συγκεκριμένου σχολείου είναι ζοφερό και λυπηρό, αφού εν όψει της επικείμενης αξιολόγησης της σχολικής μονάδας και των εκπαιδευτικών, πολλοί μόνιμοι δάσκαλοι θα εγκαταλείψουν το σχολείο με μετάθεση, διότι φοβούνται πως εξαιτίας των Ρομά μαθητών θα χρεωθούν οι ίδιοι μια κακή αξιολόγηση για τα φαινόμενα του αναλφαριθμητισμού και της σχολικής διαρροή τους σχολείου. Η στάση αυτή απλώς επιβεβαιώνει όλα τα παραπάνω.

7. Δυσκολίες και περιορισμοί έρευνας.

Μια εξαιρετικά δύσκολη χρονιά λόγω της πανδημίας και της εξάπλωσης του covid19, επέφερε και σημαντικές δυσκολίες στην εξέλιξη της έρευνά μας. Το πρώτο και ίσως το πιο δύσκολο εμπόδιο, ήταν ότι με τα δημοτικά σχολεία κλειστά, δεν μπόρεσα να επισκεφτώ όσες φορές ήθελα τη σχολική μονάδα. Έτσι επισκέφτηκα μόνο δύο φορές το σχολείο για να μιλήσω κυρίως με τον διευθυντή και με ελάχιστους εκπαιδευτικούς. Επιπρόσθετα οι υπόλοιπες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν είτε μέσω skype, είτε τηλεφωνικά δημιούργησαν και αυτές προβλήματα διότι η ημι- δομημένη συνέντευξη ,πιστεύω, πως γίνεται καλύτερα όταν τα δύο υποκείμενα βλέπονται καθαρά και από κοντά. Τέλος μια ακόμη μεγάλη δυσκολία που οφείλονταν στην πανδημία ήταν οι κλειστές βιβλιοθήκες, που έκαναν τη συγκέντρωση της σχετικής βιβλιογραφίας αρκετά δύσκολη.

Ακόμα οι παλαιότεροι εκπαιδευτικοί του δημοτικού σχολείου Εξαμιλίων δεν θέλησαν να συμμετέχουν καθόλου στην έρευνα πράγμα που περιόρισε κατά πολύ τον αριθμό του ερωτώμενου δείγματος. Και όλα αυτά παρόλο που η ερευνήτρια είναι γνώριμη στους μόνιμους και παλαιότερους εκπαιδευτικούς, εξαιτίας της οργανικής της θέσης στο σχολείο τα τελευταία 7 χρόνια.

8.Προτάσεις.

Οι προτάσεις μας για το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων, έπειτα από την ανάλυση και τα συμπεράσματα της έρευνας είναι οι εξής:

1.Να πραγματοποιηθεί διασπορά των Ρομά μαθητών του σχολείου σε όλα τα μεγάλα σχολεία της πόλης της Κορίνθου με δωρεάν μεταφορά με λεωφορεία του δήμου, ώστε να αποφευχθεί η γκετοποίηση του σχολείου με μόνο Τσιγγάνους μαθητές.

2.Να πραγματοποιηθούν προσλήψεις εξειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού με γνώση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, όπως γίνεται στην ειδική αγωγή για παράδειγμα.

3.Έγκαιρη και άμεση οργάνωση και πρόσληψη των τάξεων υποδοχής και των εκπαιδευτικών τους.

4.Να υπάρχει μόνιμο εκπαιδευτικό προσωπικό στις τάξεις υποδοχής και όχι να αλλάζει κάθε χρόνο.

5.Μόνιμες προσλήψεις σχολικού νοσηλευτή, ψυχολόγου, κοινωνικού λειτουργού και λογοθεραπευτή για το συγκεκριμένο σχολείο.

6.Διαμόρφωση ειδικού εκπαιδευτικού υλικού ειδικό για Ρομά μαθητές που να υπάρχει στο σχολείο και να εμπλουτίζεται κάθε χρονιά αναλόγως.

7.Να μπορεί να διαφοροποιηθεί το ωρολόγιο πρόγραμμα για τους Ρομά μαθητές, ώστε να κάνουν περισσότερες διδακτικές ώρες με μαθήματα που είναι πιο δημιουργικά και ξετυλίγουν ταλέντα. Όπως :γυμναστική, μουσική, θέατρο, εικαστικά κοκ.

8.Φροντιστηριακή ενίσχυση των τσιγγανοπαίδων, μετά το σχολείο, με άλλους εκπαιδευτικούς –ίσως ωρομίσθιους- είτε στο σχολείο, είτε μέσα στον καταυλισμό.

9.Δημιουργία σχολής γονέων, για να ενημερώνονται και οι Ρομά γονείς.

10.Να υπάρχει γραμματειακή υποστήριξη στο συγκεκριμένο σχολείο, ώστε ο διευθυντής να ασχολείται λεπτομερώς με τα θέματα και τα προβλήματα της σχολικής μονάδας και όχι με τη γραφειοκρατία.

11.Δημιουργία και οργάνωση ειδικών ενδοσχολικών σεμιναρίων για θέματα που αφορούν την εκπαίδευση των Ρομά σε εκπαιδευτικούς και την τοπική κοινωνία.

12.Ενίσχυση των επαφών του σχολείου και της ρόμικης οικογένειας με επισκέψεις-έστω μια φορά το χρόνο-των εκπαιδευτικών, του κοινωνικού λειτουργού, του λογοθεραπευτή και του ψυχολόγου, στον καταυλισμό μέσω των κατάλληλων διαμεσολαβητών.

9.Βιβλιογραφικές αναφορές.

Αζίζη-Καλαντζή, Α., Ζωνίου -Σιδέρη, Α., Βλάχου, Α.(1996). *Προκαταλήψεις και στερεότυπα. Δημιουργία και αντιμετώπιση*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.

Αλεξίου, Λ. Μ., Ζουμπουλάκης, Σ. Καραποστόλης, Β. & Λίποβιτς, Θ. (1994). *Ρατσιστές δεν είναι μόνο οι άλλοι. Κοινωνιολογική και ανθρωπιστική βιβλιοθήκη*. Αθήνα: Gutenberg.

Alpe, Y., Beitone, A., Dollo, C., Lambert, J.-R., Parayre, S. (2005). *Lexique de sociologie*. Paris: Dalloz.

Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο. Ενδιάμεση επανεξέταση του πλαισίου της ΕΕ για τις εθνικές στρατηγικές ένταξης των Ρομά (2017). Βρυξέλλες, 30.8.2017, Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/EL/COM-2017-458-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

Ανδρούσου, Α. & Ασκούνη, Ν. (2004). Ετερογένεια και σχολείο, Αθήνα, *Κλειδιά και Αντικλειδιά*, ΥΠΕΠΘ: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ασκούνη, Ν. (2006). *Η εκπαίδευση της μειονότητας στη Θράκη. Από το περιθώριο στην προοπτική της κοινωνικής ένταξης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ασκούνη, Σ. (2003). *Κοινωνικές Ανισότητες στο Σχολείο*, ΥΠ.Ε.Π.Θ.: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Αυδίκος Ε., Γκότοβος Α., Ζαφείρης Κ., Hunt Y., Kozaitis K., Κοππάση-Οικονομέα Ε., Λιάπης Α., Ξηροτύρης Ν., Παπαπαύλου Μ., Ταμπάκη Π., Χατζηθεοδούλου Ρ. & Χριστοπούλου Π. (2002). *Οι Ρομά στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας.

- Βασιλειάδου Μ., Κοτσιώνης Π., Γενιατάκη Ε., Δρόσος Α. & Μαρσέλος Β.(1987). *Μελέτη για τη για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των Τσιγγάνων*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ Γ.Γ.Λ.Ε.
- Βασιλειάδου, Μ. & Παυλή-Κορρέ Μ.(2011). *Η εκπαίδευση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕΔΙΒΙΜ.
- Βαξεβανόγλου,Α.(2001). *Έλληνες, Τσιγγάνοι: περιθωριακοί και οικογενειάρχες*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Bird, M., & Hammersley, M. & Gomm, R., & Woods, P.(1999). *Εκπαιδευτική Έρευνα στην Πράξη. Εγχειρίδιο Μελέτης*. Μτφρ. Ε. Φράγκου. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Bryman, A.(2001)*Social Research Methods*.Νέα Υόρκη:Oxford University Press.
- Burchardt, T., Le Grand, J., Piachaud, D.(1999).Social exclusion in Britain 1991-1995.*Social Policy and administration* , 33(3),227-244.
- Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.(1996).*Χαρτογράφηση του τρόπου εγκατάστασης των Τσιγγάνων*. Αθήνα: Τμήμα ειδικών προγραμμάτων.
- Γεωργογιάννης, Π. (1999). «Μοντέλα Εκπαίδευσης παιδιών μειονοτήτων και μετακινούμενων πληθυσμών». Στο Π.Γεωργογιάννης. Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης. (σ. 45-56) Αθήνα: Gutenberg
- Γιάνναρου, Λ.(2020,22 Ιανουαρίου). Η καραντίνα και ο ψηφιακός αναλφαβητισμός. *Η Καθημερινή*, από <https://www.kathimerini.gr/society/1074127/i-karantina-kai-o-psifiakos-analfavitismos/>
- Γκότοβος , Α.Ε. (1983). Ο ρόλος της Ελληνικής Γλώσσας στην κοινωνικοποίηση των παιδιών των τσιγγάνων. Ιωάννινα, Ανάτυπο από το τεύχος 7 των «Φιλολογικών».
- Γκότοβος,Μ.(2002).*Εκπαίδευση και ετερότητα. Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Coehn L., Manion, L.(1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Μτφρ. Μητσοπούλου, Χ., Φιλοπούλου, Μ. Αθήνα: Έκφραση.
- Διακογεωργίου, Α.(2016). *Η ένταξη των αλλοδαπών και των παλιννοστούτων μαθητών στο δημοτικό σχολείο*. 8^ο πανελλήνιο Συνέδριο, 18-19 Νοεμβρίου, (1-13).Ρόδος: ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.
- Διβάνη, Λ.(2001). *Η κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα*, Εθνική επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου. www.nchr.gr.
- Έξαρχος, Γ.(2007). *Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι. Ιστορία-Γλώσσα-Λαογραφία-Πολιτισμός*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ζάχος, Δ. (2007). *Εκπαίδευση και Χειραφέτηση*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Ιωαννίδου, Α.(1990).*Οι Ρομ (Τσιγγάνοι) του Δενδροποτάμου Θεσσαλονίκης*. Επιστημονική επετηρίδα του κέντρου ιστορίας Θεσσαλονίκης.(τόμος 2^{ος}),430-462.
- Ιωσηφίδης, Θ.(2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Καλογρίδη, Σ.(2017). *Οι Τάξεις Υποδοχής στο δημοτικό σχολείο: ένας θεσμός υποστηρίξης και ένταξης των μαθητών από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες*,25 Σεπτεμβρίου 2017 από: https://www.avgi.gr/koinonia/253984_oi-taxeis-ypodohis-sto-dimotiko-sholeio-enas-thesmos-ypostirixis-kai-entaxis-ton
- Καραντινός Δ., Μαράτου –Αλιπράντη Λ. &Φρονίμου Ε.(2005).*Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Καρκάνη, Γ.(2020). *Μήπως η τηλεεκπαίδευση διευρύνει τις κοινωνικές ανισότητες ανάμεσα στους μαθητές;* 25 Νοεμβρίου 2020, από <https://www.boommag.gr/article/mipos-i-tileekpaideysi-dieyrynei-tis-anisotites-anamesa-stoys-mathites>

- Κασιμάτη, Κ.(1998). *Κοινωνικός αποκλεισμός: η ελληνική εμπειρία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Καταπολέμηση των διακρίσεων και του αντι-θιγγανισμού στον τομέα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης στην ΕΕ.PAL(2017). Ομάδα PAL Project, Νοέμβριος 2017,Ανακτήθηκε από: http://www.ipsa.gr/images/PDF/koinotiki-prolipse-gia-roma-2017/Short_Community%20Prevention%20Policy_PAL_greek.pdf
- Κάτσικας, Κ., Πολίτου, Ε.(2005). *Εκτός 'τάξης' το 'διαφορετικό'; Τσιγγάνοι, μειονοτικοί, παλινοστούντες και αλλοδαποί στην ελληνική εκπαίδευση*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Gutenberg.
- Κάτσικας, Χ., Καββαδίας, Γ. Κ. (1996). *Η Ελληνική Εκπαίδευση στον Ορίζοντα του 2000*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κοκκίνου, Μ.(2010). *Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικός αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: Mega Poster.
- Κόμης, Κ. (1998) *.Τσιγγάνοι (Ιστορία. Δημογραφία .Πολιτισμός)*Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Κοτζακιοζή, Ε.(2001). Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων: Δράσεις-αντιδράσεις και προοπτικές. 4^ο Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: *Αντιστάσεις στον εκπαιδευτικό αποκλεισμό: Εκπαιδευτική ένταξη παιδιών με ρόμικη προέλευση, 8-9 Ιουνίου 2001* (σσ.225-236). Ιωάννινα.
- Κουντούρης, Ν.(2020).*Η τηλεεκπαίδευση διεύρυνε τις σχολικές ανισότητες*,27 Μαΐου 2020, από https://www.avgi.gr/entheta/enthemata/355330_h-tilekpaideysi-dieyrynetis-sholikes-anisotites
- Κυριαζή, Ν.(2010). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυριαζή, Ν.(2006). *Κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι., (1990). *Η κοινωνιολογία και η μεθοδολογία της*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Λαμπρίδης, Ε.(2004). *Στερεότυπο, προκατάληψη, κοινωνική ταυτότητα: Μελετώντας τις δυναμικές της κοινωνικής αναπαράστασης για τους Τσιγγάνους*. Αθήνα: Gutenberg.

Λαμπροπούλου, Α., Ζέρβα, Σ.(2019). Αντιλήψεις και στάσεις γονέων Ρομά για το σχολείο και την εκπαίδευση των παιδιών τους. *Νέα Παιδεία: Κείμενα παιδαγωγικού προβληματισμού*. (τευχ.172), 84-92.

Liegeois, J.-P.(1996). «Οι όροι ανάπτυξης του παιδαγωγικού υλικού για τα τσιγγανόπαιδα». Στο Εκπαίδευση των Τσιγγάνων (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου), (σ. 115-129). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ / Γ.Γ.Λ.Ε.

Liegeois, J.-P.(2007). *Roms en Europe*. Strasbourg: Editions du Conseil de l' Europe.

Λουκόπουλος, Δ. (1983). *Τα Γεωργικά της Ρούμελης*. Αθήνα: Δωδώνη.

Λυδάκη, Α.(1997). *Μπαλαμέ και Ρομά, οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Λυδάκη, Α. (1998). *Οι Τσιγγάνοι στην πόλη, μεγαλώνοντας στην Αγ. Βαρβάρα*. Αθήνα: Καστανιώτη

Λυδάκη, Α. (2013). *Ρομά, πρόσωπα πίσω από τα στερεότυπα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Μάρκου, Γ.(1995). «Το μονοπολιτισμικό σχολείο, η εκπαίδευση των παιδιών των Τσιγγάνων και η διαπολιτισμική προοπτική». Στο Εκπαίδευση των Τσιγγάνων (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου), (σ.63-79). ΥΠΕΠΘ / Γ.Γ.Λ.Ε. Αθήνα.

Μάρκου, Γ.(1996). *Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η Διαπολιτισμική εκπαίδευση -επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ.,Γ.Γ.Λ.Ε.

Μάρκου, Γ.(2010). *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Μάρκου Γ., Παρθένης Χ., Παπακωνσταντίνου Γ. & Παυλή-Κορρέ, Μ.(2018). *Η ένταξη των Ρομά στην Ελληνική κοινωνία. Ετερότητα και δομικός αποκλεισμός*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Η Σχολική Τάξη. Χώρος, Ομάδα, Πειθαρχία, Μέθοδος*. (Β΄ Έκδοση Βελτιωμένη). Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας, Α΄ Θεωρία της Διδασκαλίας*. Αθήνα: Gutenberg.

Mason, J. (2010). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μπαλούρδος, Δ.(2011).Επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό:Αρχικές μετρήσεις και προσαρμοστικές πολιτικές. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*.(τεύχος 134-135),165-192.

Μπίρης, Κ.(1954).*Ρωμ και Γύφτοι,Εθνοκρατία και Ιστορία των Τσιγγάνων*.Αθήνα

Μπουλούτζα, Π.(2021,22 Ιανουαρίου). Ανάγκη ισότιμης πρόσβασης στη γνώση. Οι βασικοί λόγοι για το άνοιγμα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Η καθημερινή*, σελ.7.

Ντούσας, Δ., (1991). Οι φυλετικές διακρίσεις στην εκπαίδευση των Τσιγγάνων *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου*, τευχ. 3.

Ντούσας, Δ. (1997). *Ρομ και φυλετικές διακρίσεις στην ιστορία, την κοινωνία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα*. Αθήνα: Gutenberg.

Παπακωνσταντίνου, Α.(2019). Ο κοινωνικός αποκλεισμός των Ρομά στην εκπαίδευση: Κριτική ιχνηλάτηση, *Νέα Παιδεία: Κείμενα παιδευτικού προβληματισμού*. (τευχ.172), 63-83.

Παπακωνσταντίνου, Γ., Ελευθερίου, Π., Λεκατσά, Α.(2019). Τσιγγάνοι μαθητές στο σχολείο: Δείκτες θεσμικής δυσλειτουργίας, *Νέα Παιδεία: Κείμενα παιδευτικού προβληματισμού*. (τευχ.171), 14-46.

Παπακωνσταντίνου, Π.(2004). Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Κοινωνική Διάκριση: οι Τσιγγάνοι στο Ελληνικό Σχολείο. Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: *Το πρόγραμμα*

- του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων με τίτλο «Ένταξη τσιγγανοπαίδων στο Σχολείο». Ιούνιος 2004 (σσ. 4-11). Ιωάννινα.
- Παπακωνσταντίνου, Π.(2007).Εκπαιδευτικές ανισότητες και κοινωνικό περιθώριο, *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, (Τεύχ. 9),57-58.
- Παρθένης, Χ., & Φραγκούλης, Γ.(2015). *Η διαπολιτισμική εκπαίδευση απέναντι σε νέες προκλήσεις. Ρομά. Μια θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παυλή, Μ., & Σιδέρη, Α.(1990). Οι Τσιγγάνοι της Αγ. Βαρβάρας και Κάτω Αχαΐας. Μελέτη-Έρευνα.(σ.30-37,50-57). Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Παυλή-Κορρέ, Μ. & Βασιλειάδου, Μ.(1996). Η εκπαίδευση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα. Αθήνα: Γ.Γ.Λ.Ε.
- Παυλή, Μ., Σιδέρη, Α.(1990).*Οι Τσιγγάνοι της Αγίας Βαρβάρας και της Κάτω Αχαΐας*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.
- Peace, R.(2001).Social exclusion: a concept in need of definition?, *Social policy journal of New Zealand*,τεύχ.16,17-35.
- Πρόγραμμα ένταξης παλιννοστώντων, αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα,Αριθ. Πρωτ. Φ.1 Τ.Υ/1073/117052/Γ1/23-09-2009/ΥΠΕΠΘ, ανακτήθηκε από: <https://edu.klimaka.gr/sxoleia/diapolitismika/778-programma-entaxhs-palinnostuntwn-roma-allodapwn>
- Πυργιωτάκης, Ι.(2000). *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Ρυθμίσεις Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ) - Ίδρυση Τάξεων Υποδοχής ΖΕΠ, Ενισχυτικών Φροντιστηριακών Τμημάτων ΖΕΠ και Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων ΖΕΠ (Δ.Υ.Ε.Π. ΖΕΠ) σε σχολικές μονάδες Π.Ε., *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*,29 Αυγούστου 2016,Αρ.Φύλλου 2687, ανακτήθηκε από: <https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2016/%CE%96%CE%95%CE%A0.pdf>
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: three paradigms, *International Labour Review*, 133(5/6),531-578.

- Τερζοπούλου, Μ., Γεωργίου, Γ.(1996). *Οι τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Ιστορία - Πολιτισμός*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/Γ.Γ.Λ.Ε.
- Τζιαμόκο, Β.(1985).*Ο ρόλος του επιμορφωτή στο πειραματικό πρόγραμμα της Τοσκάνης*. Στο: Ηλιού, Μ.(επιμ):*Αποκέντρωση και λαϊκή επιμόρφωση. Η συμβολή του επιμορφωτή στην τοπική ανάπτυξη*. Αθήνα: ΓΓΛΕ/ΥΠΕΠΘ.
- Τραγική η κατάσταση των Ρομά στα Εξαμίλια, Σεπτέμβριος, 6-9-2011, ανακτήθηκε από: <https://tvxs.gr/news/>
- Τρουμπέτα, Σ. (Επιμ.), (2008). *Οι Ρομά στο σύγχρονο ελληνικό κράτος*. Αθήνα: Κριτική Α.Ε.
- Τσιάκαλος, Γ.(1996). «Μεθοδολογικές προϋποθέσεις στην ανάπτυξη διδακτικού υλικού». Στο *Εκπαίδευση των Τσιγγάνων* (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου). (σ.83-88). Αθήνα :ΥΠΕΠΘ / Γ.Γ.Λ.Ε.
- Τσιάκαλος, Γ.(1998).*Κοινωνικός αποκλεισμός: Ορισμός πλαίσιο και σημασία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιάκαλος, Γ.(2000). *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τσιάκαλος, Γ.(2001). Διαπολιτισμική εκπαίδευση και κοινωνικό αποκλεισμό. στο Λαζαρίδου(επιμ.). *Διαπολιτισμική εκπαίδευση. Ομάδες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες*. Θεσσαλονίκη. Helixpro, Φίλοι Ιδρύματος Μ.Μερκούρη.
- Τσιάκαλος, Γ.(2006).*Απέναντι στα εργαστήρια του ρατσισμού*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Τσιώλης, Γ.(2015). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Unesco.(2012). *Combattre l'exclusion dans l' education. Guide d' evaluation des systemes educatifs pour des societes plus inclusive et plus justes*. Στο site http://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000217073_fre

Φραγκουδάκη,Α.Δραγώνα,Θ.(1997).*Τι ειν' η πατρίδα μας. Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Φραγκουδάκη, Α.(2001). Κοινωνικές ανισότητες, Διγλωσσία και σχολείο. Στο Θ. Δραγώνα, Ε., Σκούρτου & Α. Φραγκουδάκη. *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες*, Τόμος Α΄.(σ.81 – 162). Πάτρα: ΕΑΠ.

Φλουρής, Γ., Γιώτη, Λ., Παρθένης, Χ.& Μηλίγκου, Ε.(2013). *Δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών υπό το πρίσμα της διαπολιτισμικής οπτικής: Το πρόγραμμα «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» ως αφετηρία νέων θεωρητικών και εμπειρικών προσεγγίσεων*, Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Φώτη, Π.(2016). *Ετερότητα, προκατάληψη και στερεότυπα στη σχολική τάξη. Μέθοδοι διαχείρισης από τον εκπαιδευτικό*. Α΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Χατζηδάκη, Α. (2006). Η συμμετοχή μεταναστών γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους: οι αντιλήψεις των δασκάλων και οι πρακτικές των γονέων. Στο Κ. Ντίνας & Α. Χατζηπαναγιωτίδη (Επιμ.). Πρακτικά Διεθνούς συνεδρίου «*Η Ελληνική γλώσσα ως δεύτερη/ ξένη. Έρευνα, διδασκαλία και εκμάθησή της*» Φλώρινα, 12-14 Μαΐου 2006, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας. (σσ.732-745). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Χατζησαββίδης, Σ.(1999). «Γλωσσικές μειονότητες και σχολική αποτυχία. Η περίπτωση των Ρομ της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Στο Χ.Κωνσταντίνου & Γ.Πλειός (Επιμ.) *Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός. Αιτίες, συνέπειες και αντιμετώπιση*. (σ.551-564). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Χατζησαββίδης, Σ.(2007). Οι Ρομ στην ιστορία της ανθρωπότητας και την Ελλάδα, Ετερότητα στη σχολική τάξη και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και των μαθηματικών: η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων. Στο πρόγραμμα: «*Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο*». *Ετερότητα στη Σχολική Τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών: η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων*.(σσ.39-63). Βόλος.

Χατζηχρήστου, Χ., & Λαμπροπούλου, Α.(2012). Ψυχοκοινωνική υποστήριξη μαθητών Ρομά: Ανάπτυξη πολυεπίπεδου μοντέλου παροχής σχολικών ψυχολογικών

υπηρεσιών. *Επιστήμες της αγωγής. Θεματικό τεύχος 'Εκπαίδευση των Ελλήνων Ρομά'*, (Πανεπιστήμιο Κρήτης: ΠΤΔΕ), 261-279.

Χατζηγηρήστου, Χ., & Λαμπροπούλου, Α. & Λυκισάκου, Κ.(2004). Ένα διαφορετικό σχολείο: Το σχολείο ως κοινότητα που νοιάζεται και φροντίζει. *Ψυχολογία*, (τεύχ,11),1-19.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Α.Οδηγός Ημι- δομημένης Συνέντευξης:

Φύλο: Άρρεν ή θήλυ

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Αναπληρωτής /τρια εκπαιδευτικός ή μόνιμος/η εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία:

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά:

Άξονας πρώτος και δεύτερος: Η φοίτηση των μαθητών Ρομά , οι εκπαιδευτικοί στόχοι των δασκάλων για τους Ρομά και οι πρακτικές ενίσχυσή της.

Ερωτήματα :

- 1.Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;
- 2.Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;
- 3.Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;
4. Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα ;
- 5.Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;
- 6.Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;
- 7.Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)
- 8.Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;
- 9.Αν όχι , γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;
- 10.Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής , πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους ; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας ;
- 11.Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας , οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;
- 12.Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές ;

Άξονας τρίτος : Η εκπαιδευτική κοινότητα του Δ.Σ. Εξαμιλίων σε συνάρτηση με τον πολιτισμό των Ρομά που ζουν στην περιοχή.

13.Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

14.Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

15.Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

16.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Άξονας τέταρτος : Τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά και οι δυσκολίες ένταξής τους στην επίσημη εκπαίδευση , που έχουν σαν αποτέλεσμα τον αποκλεισμό τους από την εκπαιδευτική διαδικασία.

17.Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

18.Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας;

19.Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις , σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

20.Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

21.Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά , κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

22.Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

23.Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

24.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

25.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

26.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεεκπαίδευση;

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας **εμπειρία** ή οποιοδήποτε **προβληματισμό** σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

1^η συνέντευξη.

Φύλο: Αγόρι (Α1)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: μόνιμος εκπαιδευτικός/Διευθυντής

Διδακτική εμπειρία: 20 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 3 χρόνια

1.Κατά αρχάς σαν αυτό το δημοτικό σχολείο Εξαμιλίων, υπάρχουν άλλα σχολεία πανελλαδικά;

Υπάρχουν σαφώς και υπάρχουν. Ας πούμε το 2ο Ζευγολατιού είναι χειρότερο, είναι σχολείο με 100% ποσοστό Ρομά. Είχα πάει στην Κομοτηνή σε ένα σχολείο, στο σχολείο της Καλκάντζας λεγόταν, το οποίο ήταν και αυτό αμιγώς. Εγώ νομίζω ότι είναι καμιά τριανταριά στην Ελλάδα.

2.Το σχολείο αυτό θεωρείται σχολείο αμιγώς Ρομά;

Τείνει προς το αμιγώς. Δηλαδή σε 5 χρόνια πιστεύω το ποσοστό Ρομά θα είναι πάνω από 90%.

3.Νομίζετε ότι τα αμιγώς σχολεία είναι λίγο καλύτερα, σε ότι αφορά τους εκπαιδευτικούς στόχους, καθώς εδώ ο εκπαιδευτικός έχει να δουλέψει με μαθητές διαφορετικών ταχυτήτων;

Καταρχήν Ελβίρα, πρέπει να πούμε ότι τα αμιγώς σχολεία απαγορεύονται. Και καλά κάνουν και απαγορεύονται ,διότι ο μαθητής Τσιγγάνος μέσα από την επαφή με τον άλλον θα ανέβει πιο πάνω. Εδώ που να πας; Αφού βλέπεις εμένα που είμαι ίδιος με εσένα. Η λύση που εγώ έχω καταλήξει και την επιδιώξαμε είναι η διασπορά και μόνο η διασπορά. Γιατί εδώ ξέρεις ότι με τον προηγούμενο δήμαρχο υπήρχε η πρόταση για δεύτερο σχολείο, σαν αυτό του Ζευγολατιού, το οποίο θα ήταν και αυτό αμιγώς. Αυτό όμως δεν είναι λύση, δε περνάει αυτό το πράγμα. Υπάρχει η Ευρωπαϊκή Ένωση, που τα απαγορεύει αυτά τα πράγματα και σωστά κάνει και τα απαγορεύει. Εδώ υπήρχανε οι προκαταρτικές τάξεις στο προηγούμενο καθεστώς, πριν τις τάξεις υποδοχής που ήταν αμιγώς τσιγγάνικες και αυτές καταργηθήκανε με αυτό το καθεστώς. Οτι απαγορεύεται. Υπήρχανε και σχολεία μέσα στους καταυλισμούς, εμείς εδώ είχαμε νηπιαγωγείο μέσα στον καταυλισμό. Αυτά όλα καταργηθήκανε, τα αμιγώς και τα μέσα τέλος.

4.Πρέπει ο Ρομά μαθητής να ενταχτεί στην κοινωνία δηλαδή;

Βεβαίως πρέπει να νιώσει μέρος της ομάδας.

5.Ας ξεκινήσουμε λοιπόν με τα βασικά. Πότε χτίστηκε αυτό το σχολείο;

Υπάρχει το παλιό κτίριο, που βρισκόμαστε τώρα από το 1929, το δίπλα κτίριο, το νέο κτίριο χτίστηκε το 1980 το κεντρικό και μετά ήρθε μια προσάρτηση γύρω στο 1993. Έγινε σε τρεις φάσεις. Και το 2007 έγινε το προκάτ.

6.Εσείς πότε ξεκινήσατε τη θητεία σας εδώ ως διευθυντής;

Εγώ ξεκίνησα την 1η Αυγούστου του 2017 και είμαι μέχρι σήμερα.

7.Η γενική σας εμπειρία η διδακτική ως δάσκαλος ποια είναι στα χρόνια;

Εγώ έχω 8 χρόνια σε ολιγοθέσια, έχω 9 χρόνια στο ειδικό δημοτικό Κορίνθου 1 χρόνο σε τμήμα ένταξης και τα υπόλοιπα 3 χρόνια στη γενική αγωγή σε μεγάλο σχολείο.

8.Είχατε κάποια σχετική εμπειρία σε μαθητές Ρομά και γι' αυτό επιλέξατε το συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι δεν είχα καμιά εμπειρία πάνω σε μαθητές Ρομά. Τα κριτήρια ήταν περισσότερο προσωπικά. Θεώρησα ότι θα μπορέσω να ανταπεξέλθω σε αυτή την κατάσταση, γιατί μου αρέσουν τα δύσκολα και οι προκλήσεις. Να προχωράω, να μαθαίνω συνεχώς. Και γενικά σαν δάσκαλος ήμουν πάντα με τον αδύναμο το μαθητή.

9.Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίσατε ως διευθυντής;

Το σχολείο αυτό ήταν με δυο κουβέντες, όσο αφορά τη κτιριακή του και υλικοτεχνική του υποδομή (εποπτικά μέσα του σχολείου) ήταν περίπου 20 χρόνια πίσω από τη εποχή του. Εργασίες συντήρησης είχαν να γίνουν πάνω από δεκαπέντε χρόνια είχε πολύ μεγάλα ελλείμματα. Για παράδειγμα δεν υπήρχε κανένα μέσο εκτύπωσης. Απλά ένας εκτυπωτής, που όταν εκτύπωσα εγώ το πρωτόκολλο παραλαβής το δικό μου, μετά έσπασε το γρανάζι και τις αναλήψεις των εκπαιδευτικών τις εκτύπωσαμε σε βιβλιοπωλείο. Ένα τέτοιο σχολείο ήταν, έτσι. Ήταν φοβερά παραμελημένο από όλους αυτό το σχολείο και βέβαια είχε το μεγάλο πρόβλημα με τους μαθητές Ρομά, το μεγάλο ποσοστό. Υπήρχαν μεγάλες στερήσεις, στο σχολείο έπρεπε άμεσα να γίνουν εργασίες συντήρησης, όπως το εσωτερικό βάψιμο. Τι να σας πω...Εικόνες που δεν ταιριάζουν σε ένα σύγχρονο σχολείο.

Αμέσως έπρεπε να γίνει κάτι. Εγώ έδωσα πολύ μεγάλη βαρύτητα σε αυτό και σε συνεργασία με το σύλλογο γονέων έγιναν πράγματα. Σήμερα το σχολείο μπορούμε να πούμε ότι έχει κατακτήσει το μέσο όρο του σύγχρονου σχολείου. Δεν είχαμε εργαστήριο πληροφορικής. Τώρα έχουμε εργαστήριο πληροφορικής, που έγινε από την αρχή, με βαμμένη καθαρή αίθουσα και υπολογιστές χορηγία του πανεπιστημίου Κορίνθου. Το σχολείο βαμμένο μέσα -έξω. Η αυλή του φτιάχτηκε σχεδόν από την αρχή. Η αυλή είχε να συντηρηθεί από το 1982, έγινε άσφαλτος, αλλάξαμε μπασκέτες, μέχρι και τη μάντρα που ήταν έτοιμη να πέσει.

10.Το διαδίκτυο επίσης που εγώ θυμάμαι ότι δεν υπήρχε καθόλου στο παλιό κτίριο.

Ναι, Ελβίρα σωστά. Όλοι οι χώροι έχουν πλέον πρόσβαση στο διαδίκτυο.Οχτώ από τις δέκα αίθουσες διδασκαλίας έχουν βιντεοπροβολέα. Και μέχρι να τελειώσει και αυτή η χρονιά θα βάλουμε και στις άλλες δύο. Το 100%. Αυτό έφερε και αλλαγές και στους εκπαιδευτικούς, που ενώ στην αρχή δεν ήθελε κανείς να χρησιμοποιήσει βίντεο-προβολέα, μετά και με τη χρήση του webex μου ζητάνε όλο και περισσότεροι. Και πολύ καλά κάνουν. Εκεί που δεν έγινε καμία πρόοδος είναι στο κτίριο που βρισκόμαστε, στο παλιό κτίριο, γιατί είναι διατηρητέο και πρέπει οι όποιες εργασίες να περάσουν από έγκριση. Η έγκριση υπάρχει, την έχουμε πάρει ,αλλά ο δήμος αργεί πολύ να κάνει τις απαραίτητες ενέργειες για να προχωρήσουν οι εργασίες. Αυτό το παλιό διδακτήριο είναι στα όρια του ακατάλληλου πλέον. Και αν σκεφτούμε ότι ένα ασυντήρητο περιβάλλον εξαγριώνει τα παιδιά, αυξάνει την επιθετικότητα (δεν τα λέω εγώ, ερευνητικά αποτελέσματα είναι αυτά) αυτό σημαίνει ότι πλέον για τα δικά μας τα παιδιά τα Ρομά που έχουν μια τάση προς τις συμπεριφορές αυτές είναι ακόμα χειρότερο.

11.Πόσοι είναι οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί του σχολείου;

Έξι σε σύνολο 24 εκπαιδευτικών.

12.Οι αναπληρωτές;

Οπότε οι υπόλοιποι 18 είναι αναπληρωτές.

13.Πιστεύετε ότι δεν έρχονται μόνιμοι εκπαιδευτικοί λόγω του τσιγγάνικου μαθητικού πληθυσμού;

Το Δ. Σ. Εξαμιλίων δυστυχώς όπως λειτουργεί σήμερα είναι αποτρεπτικό για όλους: Για τους μαθητές, γιατί ένα μαθητής εδώ του σχολείου θα πρέπει να μοιραστεί το διδακτικό χρόνο διά δύο και δια τρία. Διότι σε όλες τις τάξεις θα δούμε δύο και τρεις ταχύτητες μαθητών. Ο εκπαιδευτικός καλείται να δουλέψει δια δύο και δια τρία. Για τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι πρέπει σε μια διδακτική ώρα να κάνουν τη δουλειά ολιγοθέσιου και να κάνουν τρία μαθήματα ταυτόχρονα. Είναι τριπλή η κούραση και είναι αποτρεπτικό. Για τους γονείς τα ίδια. Ποιος γονέας θέλει να στέλνει το παιδί του σε ένα σχολείο ενώ ξέρει ότι δεν θα επιτύχει το μέγιστο αποτέλεσμα; Για τους διευθυντές πάλι δεν είναι ένα ελκυστικό σχολείο, διότι θα μπλέξεις με ανθρώπους εδώ από τα κατώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και θα έχεις συμπεριφορές δεν θα είναι και οι πιο ωραίες. Η γραφειοκρατική δουλειά είναι τεράστια γιατί το σχολείο έχει όλα τα πλαίσια. Και τάξεις υποδοχής και τμήμα ένταξης και παράλληλη στήριξη και κοινωνική λειτουργό. Όλα αυτά είναι δουλειά για τον διευθυντή.

14.Πόσους μαθητές Ρομά και μη Ρομά έχει τώρα το σχολείο;

180 σύνολο. 67% Ρομά και 33% μη Ρομά.

15.Πόσοι μαθητές Ρομά αναλογούν κατά μέσο όρο σε κάθε τμήμα;

Από τα δέκα τμήματα που έχουμε τα δύο είναι αμιγώς Ρομά. Λόγω έλλειψης μαθητών μη Ρομά. Τώρα, στα άλλα κυμαίνεται , κοιτάζτε έχουμε και 80% και 50% και 30%. Στις μεγάλες τάξεις μπορούμε να πούμε ότι είναι μεγαλύτερος ο αριθμός των μη Ρομά μαθητών.

16.Πιστεύετε ότι οι κάτοικοι των Εξαμιλίων βρίσκουν δικαιολογίες και στέλνουν τα παιδιά τους στα σχολεία της Κορίνθου;

Οι κάτοικοι των Εξαμιλίων που στέλνουν τα παιδιά τους εδώ, είναι αυτοί που δεν μπορούν να τα πάρουν. Αυτοί που οικονομικά δεν αντέχουν τα καθημερινά πήγαινε έλα στην πόλη. Αυτοί λοιπόν που ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικό-οικονομικά στρώματα του χωριού, έτσι, είναι κυρίως οι αλλοδαποί μαθητές .Και καταλαβαίνουμε τι σημαίνει αυτό για το μαθησιακό επίπεδο του κάθε τμήματος. Θα σας πω παράδειγμα την Α΄ τάξη που θα έρθει τώρα το Σεπτέμβριο. Γιατί ξεκίνησαν οι εγγραφές τώρα 1η με 20η Μαρτίου. Έχουμε περίπου 25 παιδάκια , εκ των οποίων τα 17 είναι Ρομά και 8 μη Ρομά. Από τα 8 τα μη Ρομά , τα 5 είναι Αλβανάκια. Άρα μόνο τα τρία είναι παιδιά Ελληνάκια και μη Ρομά .Καταλαβαίνετε ότι η δασκάλα που θα μπει μέσα το Σεπτέμβριο ότι και να κάνει, θα μπορέσει αυτό το τμήμα να προσεγγίσει

το μέσο όρο των μαθητών της Α΄ τάξης; Όχι δε θα μπορέσει. Ας είναι και ο Θεός. Είναι τέτοιο το δυναμικό που δεν μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα.

17. Από ειδικότητες φέτος έχει στελεχωθεί πλήρως το σχολείο;

Εμείς τα πρώτα χρόνια δεν είχαμε πλήρη στελέχωση. Δηλαδή μας έλειπαν ειδικότητες όπως εικαστικά, όπως η μουσική, θεατρική αγωγή, συνήθως αυτές οι ειδικότητες. Τώρα μπορώ να πω ότι δυο χρόνια έχουμε εξ' αρχής ειδικότητες και μας βοηθάνε πάρα πολύ. Σε επίπεδο στελέχωσης το μόνο πρόβλημα που παρουσιάστηκε φέτος για πρώτη φορά, είναι ότι έμεινε έγκυος η κοινωνική λειτουργός στη μέση της χρονιάς και τώρα δεν έχουμε καθόλου.

18. Αυτή είναι και η επόμενη ερώτησή μου: Κοινωνική λειτουργός έχει τοποθετηθεί στο σχολείο; Αν ναι, από πότε;

Εμείς έχουμε εδώ και τέσσερα χρόνια κοινωνική λειτουργό που μας βοηθάει πάρα πολύ. Απλά τώρα μείναμε χωρίς κοινωνική λειτουργό επειδή έμεινε έγκυος. Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι σε άλλες πράξεις του ΕΣΠΑ, όταν κάποιος εκπαιδευτικός αποσύρεται για οποιοδήποτε λόγο και παίρνει άδεια, αντικαθίσταται αμέσως. Στην πράξη όμως των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων που ανήκουν οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν γίνεται αυτό. Ενώ θα έπρεπε να γίνεται. Θα είναι λίγες οι περιπτώσεις αυτές που θα τύχει να μείνει μια κοπέλα έγκυος και είναι μια θέση που τη χρειάζεται το σχολείο μας. Για παράδειγμα τώρα είμαστε στην περίοδο των εγγραφών. Θα έπρεπε να έχουμε κοινωνική λειτουργό να επικοινωνήσει με διαμεσολαβητές για να αναζητήσουμε τα παιδιά των Ρομά που δεν έχουν εμφανιστεί να γραφτούν στο σχολείο. Και αυτή είναι δουλειά της κοινωνικής λειτουργού.

19. Κινητοποιήσατε εσείς τους γονείς Ρομά να γράψουν τα παιδιά τους στο σχολείο; ή αλλιώς Κάνετε εσείς κάτι ως διευθυντής για να έρχονται οι μαθητές Ρομά στο σχολείο;

Καταρχήν να πούμε για την εγγραφή. Εμείς αυτή την περίοδο είμαστε στην περίοδο των εγγραφών. Έχουμε πάρει όλους τους γονείς των παιδιών Ρομά και μη Ρομά που φοίτησαν στο νηπιαγωγείο και αυτούς που δεν βρίσκουμε -γιατί πάντα υπάρχουν και τηλέφωνα που δεν λειτουργούν- έχουμε χρησιμοποιήσει ένα δικό μας διαμεσολαβητή τον οποίο τον έχει βρει το σχολείο, και είναι παππούς παιδιών και δραστηριοποιείται κάπως γενικότερα, για να έρθουμε και με αυτά τα παιδιά σε επαφή για να γραφτούν. Τώρα όσον αναφορά τη φοίτηση των μαθητών εμείς κάνουμε κάθε τρίμηνο

αναζήτηση με την κοινωνική λειτουργό στον οικισμό. Δηλαδή χρησιμοποιούμε τους ανθρώπους της κοινωνικής πρόνοιας του δήμου, γιατί στον οικισμό των Ρομά δεν μπορείς να πας έτσι, πρέπει να πας με άδεια συνοδευόμενος και να ξέρεις που μένει ο καθένας. Ο πρώτος τρόπος αναζήτησης είναι αυτός. Και ο δεύτερος είναι κάθε εβδομάδα, οι εκπαιδευτικοί των τμημάτων έχουν πάρει καταστάσεις που την έχουν μαζί με τα φύλλα έλεγχου και σημειώνουν πότε πήραν τηλέφωνο τους μαθητές Ρομά οι οποίοι δεν έρχονται. Γράφουν για παράδειγμα 'Σούτας Πατάπιος τον πήρα τηλέφωνο τάδε του μήνα και αν τον βρήκα ή όχι τι είπαμε κτλ', έτσι ώστε να έχουμε μια συνολική εικόνα με ποιους επικοινωνήσαμε ή όχι. Αυτό φέρνει ένα μερικό αποτέλεσμα.

20. Πώς σας υποδέχτηκαν οι γονείς των Τσιγγάνων; Έχετε καλή συνεργασία μαζί τους;

Οι γονείς των Ρομά είναι ένα θέμα περίπλοκο. Καταρχήν πρέπει να πούμε ότι ενώ δηλώνουν προφορικά και ισχυρίζονται ότι θέλουν να βοηθήσουν τα παιδιά τους να έρχονται στο σχολείο, στην ουσία πολλές φορές δεν μπορούν να το υποστηρίξουν. Δεν μπορούν να το υποστηρίξουν όσον αναφορά για παράδειγμα τα ρούχα τους. Πολλές φορές λέμε γιατί έλειψες; Δεν είχα ρούχα κύριε. Δεν είχα παπούτσια κύριε. Η γονέας μου έχει πει δάσκαλε ξέρεις κάτι δεν έχω ένα ευρώ να του πάρω κρουασάν να έρθει στο σχολείο. Και είναι αλήθεια αυτό. Τα βλέπουμε τα παιδιά πως είναι ντυμένα κτλ. Φυσικά υπάρχουν και γονείς που είναι άφαντοι και δεν τους έχουμε δει ποτέ και υπάρχουν άλλοι γονείς στις μικρότερες κυρίως τάξεις που είναι περισσότερο συνεργάσιμοι.

21. Τηρείτε αυστηρά τις απουσίες;

Κοίτα Ελβίρα ο νόμος ορίζει ότι για τους μαθητές Ρομά πρέπει να ισχύει η αρχή της επιείκειας. Εμείς προσπαθούμε οι μαθητές που δεν έρχονται τουλάχιστον να έχουν 2 με 3 εμφανίσεις την εβδομάδα ώστε η φοίτησή τους να έχει μια ουσία, μια συνέχεια. Διαφορετικά αν έρχεται μια φορά την εβδομάδα δε μιλάμε για φοίτηση καν. Προσπαθούμε να τους διευκολύνουμε όσο αφορά τις απουσίες, τηρώντας την αρχή της επιείκειας και προσπαθώντας να σεβαστούμε το γεγονός ότι για αυτούς τους ανθρώπους το σχολείο δεν είναι η πρώτη προτεραιότητά τους. Αυτοί οι άνθρωποι ζουν σε άθλιες συνθήκες και παλεύουν να βγάλουν το ψωμί το καθημερινό, οπότε το σχολείο πολλές φορές είναι πολυτέλεια. Και δεν μπορούν να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα όπως είπαμε για να τα στείλουν στο σχολείο.

22.Οπότε ο έλεγχος των απουσιών δε φοβίζει τους γονείς των Ρομά μαθητών , έτσι ώστε να στέλνουν τελικά τα παιδιά τους στο σχολείο; Το επίδομα αποτελεί βασικό κίνητρο για να έρχονται σχολείο;

Οι απουσίες ενδιαφέρουν τους γονείς Ρομά μόνο για τη βεβαίωση φοίτησης για να πάρουν τελικά το επίδομα. Εκεί πραγματικά όταν δεν μπορούν να πάρουν το επίδομα τους ενοχλεί. Και είναι ένας τρόπος από την πλευρά του το σχολείο να ασκήσει πίεση και να μη δώσει βεβαίωση φοίτησης στους μαθητές που δεν έρχονται σχολείο.

23.Το επίδομα που τώρα δίδεται στο τέλος της χρονιάς είναι ένα μέτρο λίγο καλύτερο για να τους κρατήσει στο σχολείο;

Ναι σαφέστατα ναι. Γενικά μπορούμε να πούμε πως η σύνδεση της φοίτησης με τα επιδόματα λειτουργεί. Από την άλλη πρέπει να πούμε οτι βγάζει μια τεράστια δουλειά για το σχολείο η οποία δεν υποστηρίζεται από πουθενά και υποβαθμίζει ακόμα περισσότερο το ρόλο του, γιατί ο διευθυντής θα πρέπει να κάτσει να ασχοληθεί με τις βεβαιώσεις και να μην πρέπει να παρακολουθήσει πράγματα και να κατευθύνει πράγματα που θα πάνε το σχολείο μπροστά.

24.Αρα θα μπορούσε το σχολείο αυτό να έχει και μια γραμματειακή υποστήριξη;

Σίγουρα θα μπορούσε και σίγουρα θα έπρεπε για να βοηθήσει κυρίως με την τόση γραφειοκρατία. Πρέπει να πούμε οτι γενικότερα η γραφειοκρατία για το διευθυντή παρόλο που ζούμε στην ψηφιακή εποχή, ολοένα και μεγαλώνει. Εγώ θα σου πω πέρα από τις βεβαιώσεις και άλλα παραδείγματα: έρχονται οι Τσιγγάνοι και ζητάνε πιστοποιητικό σπουδών, γιατί θέλουν να πιάσουν μια δουλειά. Πρέπει λοιπόν συνέχεια ο διευθυντής να ψάχνει στα αρχεία. Αυτό όμως το πράγμα είναι δουλειά χρονοβόρα και είναι δουλειά η οποία δεν φαίνεται πουθενά, δεν παράγει κάτι για το σχολείο. Γιατί πρέπει να παράξεις κάτι για το σχολείο. Δεν μπορεί να αρνηθεί το σχολείο να μην το κάνει, αλλά θα μπορούσε να το κάνει και κάποιος δημόσιος υπάλληλος.

25.Άλλες αιτίες σχολικής διαρροής;

Να προσθέσω εδώ οτι η μαθητική διαρροή είναι μεγάλο κεφάλαιο. Μας απασχολεί και θα μας απασχολεί. Τώρα δεν ξέρω αν πρέπει να το πω το λέω όμως, οτι και στα πλαίσια της αξιολόγησης σχολικής μονάδας που ήδη έχει ξεκινήσει άσχετα με τις αντιδράσεις, ένας βασικός άξονας είναι και η μαθητική διαρροή. Το οποίο αυτό το σχολείο θα το χρεωθεί. Χωρίς όμως να φταίει. Γιατί όταν κάνουμε εμείς αναζήτηση

μαθητών με αυτούς τους τρόπους που είπα (με τους διαμεσολαβητές και την κοινωνική λειτουργό με τα τηλέφωνα) αν δεν αποδώσουν θα πρέπει να απευθυνθούμε στην αστυνομία. Μα αν στείλεις στους Ρομά την αστυνομία, οι Ρομά με την αστυνομία δεν έχουν καλή σχέση οπότε έρχεσαι ουσιαστικά αντιμέτωπος. Και δεν είναι αυτή η σχέση που επιδιώκει το σχολείο με τους γονείς Ρομά .Και τι να κάνουμε; Να πω κάτι ακόμα για τα αίτια. Είναι η κουλτούρα αυτουνού του πληθυσμού που δεν τους ενδιαφέρει τόσο πολύ η εκπαίδευση και ας δηλώνουν το αντίθετο. Είναι οτι δεν μπορούν να το υποστηρίξουν όσον αφορά τις ειδικές προϋποθέσεις.Τα ρούχα, τα παπούτσια, τις σχολικές τσάντες, τα τετράδια. Τρίτον είναι οτι αυτοί οι άνθρωποι παλεύουν πραγματικά να περάσουν τη μέρα . Ζούνε σε άθλιες συνθήκες , ειδικά τώρα με την κρίση της πανδημίας, και το σχολείο όπως καταλαβαίνουμε έρχεται σε δεύτερη μοίρα. Αν δεν έχω να φάω, θα με νοιάξει να φάω όχι να πάω σχολείο. Άλλη αιτία είναι και η ίδια η ευθύνη του σχολείου. Όταν εγώ πηγαίνω σε ένα σχολείο που δεν είναι θελκτικό, ελκυστικό, τότε εγώ δεν θέλω να ξανά πάω. Και εγώ ως διευθυντής αυτού του σχολείου δεν μπορώ να ισχυριστώ οτι αυτό το σχολείο είναι και ο πλέον ελκυστικός χώρος, έτσι όπως είναι. Όμως εμάς μας ρωτάνε οι διοικητικοί προϊστάμενοι, εσείς τι κάνετε; Εμείς απαντάμε οτι με το 70% και το 30% δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι παραπάνω. Και αυτά που κάνουμε είναι πάρα πολλά. Πάντως ένα κομμάτι της σχολικής διαρροής θα πρέπει να χρεωθεί και στο σχολείο.

26.Η σχολική διαρροή στο Δ.Σ. Εξαμιλίων έως και σήμερα έχει μειωθεί;

Καταρχήν πρέπει να πούμε οτι ένα χρόνο τώρα, τη χρονιά του κορονοϊού, οι τσιγγάνοι φοβούνται πολύ τον κορονοϊό, διότι έχουν πολλά άτομα με υποκείμενα νοσήματα. Εγώ δεν μπορώ να πω οτι η φετινή χρονιά είναι αντιπροσωπευτική της λειτουργίας του σχολείου. Όμως μπορώ να πω για τα δύο πρώτα χρόνια της θητείας μου- τα χρόνια προ κορονοϊού- είχαμε μια τάση μείωσης της διαρροής και επίσης έχουμε αλλαγή εδώ στα Εξαμίλια όσο αφορά το μαθητικό πληθυσμό. Δηλαδή την πρώτη χρονιά είχαμε παιδιά Ρομά μεγάλα, που ήταν μεγάλης ηλικίας (13 χρονών κτλ). Τώρα πλέον έχουμε φτάσει σε κάθε τάξη, αυτοί που έρχονται να είναι στην ηλικία της τάξης που συμμετέχουν. Το οποίο αυτό διευκολύνει πολύ τη λειτουργία του σχολείου, διότι είχαμε συμπεριφορές άλλες τα προηγούμενα χρόνια.

27.Γνωρίζετε αν το σχολείο έχει συνεργαστεί παλαιότερα με τα πανεπιστήμια ΕΚΠΑ και Ιωαννίνων, κάνοντας τα σχετικά παρεμβατικά προγράμματα;

Ναι γνωρίζω ότι με το ΕΚΠΑ είχε γίνει μια συνεργασία και ερχόταν εδώ ψυχολόγος και υπάρχουν κάπου οι εκθέσεις της και δούλευε με παιδιά. Εγώ προσωπικά επιδίωξα να κάνω διάφορες συνεργασίες, όπως για παράδειγμα με την κυρία Καρακατσάνη θυμάσαι έτσι; Αλλά όσο αφορά το ΕΚΠΑ προτιμούσε να συνεργαστεί με κοντινά στην Αττική και μεγάλα σχολεία όπως στην Αγία Βαρβάρα, Άνω Λιόσια κτλ. επειδή υποχρηματοδοτούνταν από ένα σημείο και μετά. Θα ήταν όμως πολύ καλό για μας.

28.Επειδή οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί στην ερώτηση αν έχουν επιμορφωθεί απάντησαν αρνητικά, γνωρίζετε εσείς αν μπορεί να γίνει κάτι για να επιμορφωθούν οι εκπαιδευτικοί του σχολείου σε θέματα σχετικά με Ρομά;

Όσο αφορά την επιμόρφωση και εγώ το έχω συζητήσει με πολλούς και παλιούς συναδέλφους και όλοι μου έλεγαν για κάτι που έγινε πολύ παλιά .Πρόσφατο όμως δεν υπάρχει τίποτα. Το θέμα είναι όσο αφορά την επιμόρφωση , μιλάμε εδώ για διαπολιτισμική εκπαίδευση έτσι; Ένας τρόπος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η διαφοροποιημένη διδασκαλία. Εδώ πώς να κάνω διαφοροποιημένη διδασκαλία; Η διαφοροποιημένη διδασκαλία εξ' ορισμού μπορεί περιστασιακά να εφαρμοστεί και δεν γίνεται κάθε μέρα και κάθε ώρα. Μετά πρέπει να ξαναγράψουμε βιβλία εμείς στη γλώσσα και στα μαθηματικά με διαφοροποιημένη διδασκαλία. Αυτό πρακτικά δεν γίνεται, αλλά και πως να γίνει όταν έχω δύο και τρία επίπεδα; Όταν το πολιτισμικό και μορφωτικό επίπεδο είναι τόσο υποβαθμισμένο; Άρα τι λέμε τώρα, αν εδώ έχουμε μια επιμόρφωση για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και πούμε ότι αυτά που μάθαμε έλα να τα εφαρμόσουμε, δε γίνεται. Ξέρετε γιατί; Γιατί δεν ισχύει η βασική αρχή της διαπολιτισμικής ότι θα έχω 20 με 30 μαθητές από διαπολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο σχολείο για να τα κάνω αυτά. Εμείς είμαστε ανάποδα. Κι όταν είμαστε ανάποδα αριθμητικά, είναι τόσο απαγορευτικό που δε γίνεται τίποτα. Αυτό που θα βιώσει ο εκπαιδευτικός είναι ότι ωραία να καθίσουμε, να τα πούμε, ωραία, αλλά εγώ αυτά που μου λες κ. Τίμο ή κύριε επιμορφωτή μου, δεν μπορώ να τα κάνω. Κι αν νομίζεις ότι εγώ είμαι το πρόβλημα, έλα εσύ να τα κάνεις. Γιατί τελικά πάει το σχολείο να χρεωθεί αυτή την κατάσταση.

29.Οι σχολικοί Σύμβουλοι σας λένε κάτι, κάνουν κάτι στην πράξη;

Αυτά δε θα τα πούμε.

30.Εντάξει.Έχετε τμήμα ένταξης στο σχολείο σας;

Τμήμα ένταξης λειτουργεί, είναι η δεύτερη χρονιά που λειτουργεί. Δεν υπήρχε εξ' αρχής, ήταν ανενεργό για αρκετά χρόνια και το ενεργοποιήσαμε.

31.Δέχεται και μαθητές Ρομά;

Δέχεται και μαθητές Ρομά ναι, εκεί έχουμε ένα θέμα, γιατί είναι δύσκολη η ανίχνευση των μαθησιακών δυσκολιών σε μαθητές Ρομά. Γιατί όταν θα πάει το παιδί στο ΚΕΣΥ, θα εξεταστεί το οικογενειακό του περιβάλλον. Όταν το περιβάλλον είναι φτωχό, η μαθησιακή δυσκολία θεωρείται ότι οφείλεται στο περιβάλλον και όχι σε κάποια διαταραχή που έχει. Και εκεί είναι δύσκολο.

32.Οι Τάξεις Υποδοχής λειτουργούν κανονικά από την αρχή της χρονιάς;

Ναι εμείς έχουμε δύο τάξεις υποδοχής εδώ και πολλά χρόνια. Φέτος ήρθαν κανονικά από την αρχή της χρονιάς. Βέβαια αυτό που θέλουμε, αν ήταν δυνατόν, είναι να έχουμε δάσκαλο για την τάξη υποδοχής σε όλες τις τάξεις. Και να μπορούν να δουλεύουν μέσα στην τάξη.

33.Είναι αναπληρωτές στις τάξεις υποδοχής; Θα θέλατε να υπάρχει ένα μόνιμο εκπαιδευτικό προσωπικό στις θέσεις αυτές;

Κοιτά εδώ υπάρχει ένα μόνιμο αίτημα να είναι μόνιμοι και να είναι επιμορφωμένοι. Να είναι εξειδικευμένοι. Όπως είναι εξειδικευμένοι οι δάσκαλοι της ειδικής αγωγής. Για να πάω εγώ να δουλέψω στην ειδική αγωγή, μου ζητάνε μεταπτυχιακό ή ένα πρόγραμμα 600 ωρών, θα πρέπει και στους Ρομά να είναι μόνιμοι και επιμορφωμένοι, για να υπάρχει μια συνέχεια στη δουλειά τους που θα ωφελεί τους μαθητές Ρομά.

34.Το διαφοροποιημένο υλικό της ειδικής αγωγής βοηθάει τη φοίτηση των μαθητών Ρομά;

Εμείς έχουμε το υλικό "Γεια σας" που διανέμεται από το ΙΕΠ. Όταν έρχονται οι εκπαιδευτικοί των τάξεων υποδοχής είναι το πρώτο που τους παρουσιάζουμε. Και τα 4 χρόνια που είμαι εδώ, κανείς δεν το χρησιμοποίησε. Δεν το χρησιμοποίησε γιατί δεν είναι κατάλληλο για το επίπεδο των παιδιών, με αυτά που ξέρουν τα παιδιά. Γιατί υπάρχουν παιδιά που δεν ξέρουν Ελληνικά. Το αποτέλεσμα είναι να καταφεύγουν οι συνάδελφοι σε βιβλία ειδικής αγωγής. Έχουμε μία σειρά βιβλίων ειδικής αγωγής, η οποία είναι δική μου και την χρησιμοποιούν οι συνάδελφοι. Την έχω χρησιμοποιήσει και εγώ με μαθητές Ρομά και νομίζω πως δουλεύει, γιατί είναι πιο απλοποιημένες οι

φόρμες του, είναι πιο μεθοδικός ο τρόπος που παρουσιάζει τη νέα γνώση, τα γράμματα συγκεκριμένα, και αποδίδει καλύτερα. Από κει και πέρα πρέπει να πούμε ότι οι εκπαιδευτικοί αναζητούν νέο υλικό και φτιάχνουν και μόνοι τους ασκήσεις. Δεν χρησιμοποιούν πάντως το υλικό του ΙΕΠ.

35.Φροντιστηριακές ώρες, να μπορεί ο Τσιγγάνος στο τέλος του σχολείου ή σε κάποια κενά των εκπαιδευτικών, να κάνει μαθήματα, γίνονται;

Ναι, καταρχάς υπάρχει και το ολοήμερο που κάθονται κάποια παιδιά Ρομά και βοηθούνται στο μαθησιακό κομμάτι. Αλλά έρχονται εντατικά μόνο 6 παιδάκια. Γιατί είναι και το θέμα του φαγητού, που δεν έχουν πάντα. Επίσης πρέπει κάποιος γονιός να μεταφέρει τα παιδιά στο σπίτι στο σχολάσμα, γιατί δεν υπάρχει λεωφορείο . Η φροντιστηριακή ενίσχυση καλό θα ήταν να υπάρχει, όμως υπάρχουν πολλά άλλα προβλήματα να λύσουμε. Αντί να δοθούν αυτά τα χρήματα σε φροντιστηριακά τμήματα, καλύτερα να δοθούν για δάσκαλο σε τάξη υποδοχής, για να βοηθάει επιπλέον για όλα τα τσιγγανάκια του σχολείου. Για το δικό μας σχολείο αυτό θα ήταν πιο παραγωγικό.

36.Ποιες είναι οι προσδοκίες σας για το Δ.Σ. Εξαμιλίων στο μέλλον;

Εδώ τώρα αρχίζει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του σχολείου. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να πούμε ότι αυτό το σχολείο αφέθηκε να γίνει ο αποδιοπομπαίος τράγος για την περίπτωση των Ρομά στην περιοχή της Κορίνθου. Δηλαδή υπάρχει ένας οικισμός Ρομά στα Εξαμίλια και αντί πολύ εύκολα και ανέξοδα να πούμε ότι θα μοιράσουμε τα τσιγγανάκια στα μεγάλα σχολεία της πόλης, να γίνει μια διασπορά και να ωφεληθούν όλα τα παιδιά. Αντί λοιπόν να γίνει αυτό, προτιμήσανε (λόγω των κοινωνικών στερεοτύπων και για να γλιτώσουν τις αντιδράσεις των άλλων σχολείων) να φτιάξουν έναν αποδιοπομπαίο τράγο, το Δ.Σ. Εξαμιλίων, να τα κλείσουμε όλα μέσα , χωρίς να μας ενδιαφέρει και το αποτέλεσμα ήταν αυτό που βρήκα εγώ την 1η Αυγούστου του 2017 που ήρθα εδώ. Ένα σχολείο 5 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του νομού είναι και ήτανε 20 χρόνια πίσω από την εποχή του. Εμένα μου το είχαν πει: Ελπίζω να ξέρεις πού πήγες. Το πρόβλημα είναι ότι εμείς τα κλείσαμε τα παιδιά. Όλοι οι ιθύνοντες, οι φορείς από τους οποίους εξαρτώμεθα το διαχειρίστηκαν το θέμα χωρίς να θέλουν να το λύσουν. Πού φτάσαμε λοιπόν; Σήμερα είμαστε κοντά στο 70% ποσοστό Ρομά και σε 5 χρόνια, η δική μου εκτίμηση είναι, ότι θα έχει ξεπεράσει το 90%. Ήδη σήμερα σας είπα ποια είναι η κατάσταση στην Α΄ τάξη του ερχόμενου Σεπτεμβρίου. Εμείς λοιπόν δουλεύουμε κάτω από το μέσο όρο. Όταν ένα σχολείο

μαζεύει όλα τα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα παιδιών, δεν μπορείς να έχεις και μεγάλες προσδοκίες. Αυτό το σχολείο είναι πως λέμε το 'κυλώνειο άγος', ε το 'Εξαμίλιο άγος' για την πρωτοβάθμια της Κορινθίας που επέτρεψε αυτή την κατάσταση. Μετά είναι και το ίδιο το χωριό. Άνθρωποι εδώ που μεγάλωσαν σε αυτό το σχολείο έχασαν το σχολείο τους. Συγκεκριμένα ο πρόεδρος του χωριού έγραψε, με άδεια της πρωτοβάθμιας, το παιδί του στην Ξυλοκέριζα. Γιατί; Γιατί ήταν 1 με 24. Καταλαβαίνετε που φτάσαμε; Ένα χωριό αναπτυσσόμενο, είναι προάστιο της πόλης, είναι δίπλα στην πόλη. Αυτό το χωριό έχασε το σχολείο του. Σε πανελλαδικό επίπεδο δεν πρέπει να συμβαίνει τέτοιο πράγμα.

37.Αρα το μέλλον του ποιο είναι;

Το μέλλον του είναι οτι σε 5 χρόνια θα φοιτούν εδώ μόνο Ρομά παιδιά. Αυτό επίσης (πέρα από το μαθητικό πληθυσμό) συνεπάγεται ποιος εκπαιδευτικός θα είναι εδώ , ποιος θα είναι ο διευθυντής. Θα είναι ένα σχολείο διερχομένων που δε θα κάθεται κανένας. Όσοι έρχονται θα φεύγουν, γιατί έρχεται και η αξιολόγηση που θα πρέπει εγώ να επωμιστώ και να δικαιολογήσω γιατί αυτά που μου ζητάει η αξιολόγηση δεν μπορώ να τα κάνω. Αφού δεν έχω μαθητές που μπορούν να πάνε παρακάτω και να κάνουν πράγματα, οτι και να κάνει ο εκπαιδευτικός είναι σχεδόν μάταιο. Έπρεπε να το πούμε και από την αρχή αυτό, ο εκπαιδευτικός που έρχεται εδώ είναι αυτός που αντί να πάει στο Κρυονέρι και στη Στιμάγκα ή στη Γκούρα, επιλέγει τα Εξαμίλια ως πιο κοντά. Ποιος είναι λοιπόν οι προοπτικές του; Για να το φανταστούμε; Μόνο Ρομά μαθητές και διερχόμενοι εκπαιδευτικοί και διευθυντές; Τι μπορεί να είναι αυτό το σχολείο; Θα είναι ένα καλό σχολείο; Η δικιά μας η πρόταση, επειδή εμείς πάντα θέλουμε να είμαστε αισιόδοξοι, είναι η διασπορά. Καταφέραμε από το 2018 μέσω μιας στρατηγικής τα υπεράριθμα παιδιά στην πρώτη -βάσει νόμου- να πάνε στην πόλη. Και την επόμενη χρονιά βγήκε και λεωφορείο. Ήταν μια καλή αρχή αυτό. Βέβαια υπήρξαν αντιδράσεις και από τα σχολεία και τους διευθυντές.

38.Δεν έχει προχωρήσει όσο θα θέλατε όμως έτσι;

Όχι. Αλλά έχουμε ένα παιδάκι της πρώτης που το αδερφάκι του με τη διασπορά φοιτά στο 2ο Κορίνθου και θέλει να πάει και αυτό. Και δικαιούται να πάει. Άρα λοιπόν το θέμα είναι οτι οι αριθμοί είναι τόσο απαγορευτικοί που να φύγουν 10 παιδιά και 15 δεν κάνει μεγάλη διαφορά. Θεωρούμε οτι πρέπει να γίνει για το μέλλον, για να ανατραπεί αυτό το 90% σε βάθος χρόνου και για να μην είναι αυτό το σχολείο η τελευταία επιλογή των εκπαιδευτικών και όλων. Θα πρέπει να γίνει πράξη εξαγγελίας

του Υπουργείου Παιδείας ότι σε αυτά τα σχολεία, ο ανώτερος αριθμός Ρομά να είναι 15. Να γίνει μια σταδιακή υποχρεωτική διασπορά στα μεγάλα σχολεία και ο αριθμός των Τσιγγάνων να είναι 15 για να μαζέψει ξανά τα παιδιά των Εξαμιλιών και να γίνει ένα νόμιμο κανονικό σχολείο.

39. Έχετε απευθυνθεί σε κάποιους δημόσιους φορείς ; Βρήκατε ανταπόκριση;

Εμείς είχαμε καλέσει εδώ τον προηγούμενο δήμαρχο, τον Διευθυντή Π.Ε. με το Σύλλογο Γονέων μαζί σε μια συνάντηση για να πούμε αυτά τα πράγματα ακριβώς και να ζητήσουμε ουσιαστικά τη διασπορά. Ο σύλλογος γονέων έκανε και αυτός μια πολύ καλή κίνηση, μάζεψε και τον αντι- περιφερειάρχη και τον νέο δήμαρχο και τους βουλευτές του νομού Κορινθίας , σε μια συνάντηση στο πολιτιστικό κέντρο του χωριού ,και από αυτή τη συνάντηση βγήκε το δρομολόγιο με τους μαθητές Ρομά που πάνε κάτω στα σχολεία της πόλης. Ήταν πραγματικά μια παραγωγική συνάντηση. Από κει και πέρα όλη η προσπάθεια είναι να ενημερώνω προφορικά εγώ τους προϊσταμένους μου, τους διοικητικούς και τους εκπαιδευτικούς για τα προβλήματα. όμως τα θέμα αφορά καθαρά το Υπουργείο. Θα πρέπει το Υπουργείο να καθίσει να δει πόσα είναι αυτά τα σχολεία και τα θα κάνω εγώ με αυτά. Εμείς έχουμε φτάσει μέχρι το Υπουργείο μέσω βουλευτή και θέσαμε το θέμα του 15 για παράδειγμα. Η απάντηση ήταν ότι -μας είπαν μάλιστα ότι το ίδιο αίτημα έχει και ένα άλλο σχολείο από την Καρδίτσα- δεν υπήρξε καμιά απάντηση. Ούτε καμιά ενασχόληση με το θέμα. Θεωρούμε όμως ότι οι τοπικοί φορείς δεν μπορούν να κάνουν κάτι ουσιαστικό ή παραπάνω. Αφορά το Υπουργείο.

40. Ένα σχόλιο θα ήθελα , σαν κατακλείδα, μετά από την εμπειρία σας σε αυτό το σχολείο για τους μαθητές Ρομά .

Οι μαθητές Ρομά είναι παιδάκια που τα αγαπάμε, τα προσέχουμε και τα νοιαζόμαστε και προσπαθούμε να εξασφαλίσουμε το καλύτερο γι' αυτούς . Δυστυχώς το σύστημα - εγώ θα πω για το σχολείο- είναι ερμητικά κλειστό. Ο κοινωνικός αποκλεισμός τους είναι ερμητικός. Δε μπορεί να ξεφύγει κανένας από αυτό. Το σχολείο είναι ένας βασικός μηχανισμός κοινωνικής ένταξης, λοιπόν με αυτά τα δεδομένα το 70% και 30% καταργείται η ένταξη. Υπάρχουν παιδιά που θα μπορούσαν να ενταχθούν, θα μπορούσαν να σπουδάσουν κιόλας έστω μια τεχνική σχολή. Αλλά όχι με αυτό τον τρόπο. Με δεδομένα να είναι 1 ή 2 παιδάκι άμεσα στο τμήμα. Και να υποστηρίζονται από όλους. Οι μαθητές Ρομά όταν είναι λίγοι σε ένα μεγάλο σχολείο, πραγματικά έχουν να προφέρουν πάρα πολλά. Ειδικά τα αγόρια Ρομά. Στα παιδιά τη πόλης που

ζουν στα διαμερίσματα και έχουν έναν άλλο τρόπο ζωής. Τα παιδιά αυτά τα σκληραγωγημένα, τα ιδιαίτερα αθλητικά, που αντέχουν... Έχουν να μάθουν πάρα πολλά. Εγώ έχω δυο γιους, που έχουν δυο τσιγγανάκια στο τμήμα τους και δεν έχει δημιουργηθεί κανένα πρόβλημα με τα παιδιά αυτά. Είναι πλήρως ενταγμένα. Εμείς παρόλα αυτά έχουμε καταφέρει τα παιδιά να μην έχουν ιδιαίτερα προβλήματα μεταξύ τους.

Σας ευχαριστώ πολύ.

2^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ (Κ1)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Αναπληρώτρια εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία: 9 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 2 χρόνια (1 χρόνος ΖΕΠ και 1 χρόνος Ε΄ δημοτικού σε σχολείο με Ρομά και μη μαθητές)

Ερωτήσεις:

1. Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Ναι, βάζω αλλά είναι αρκετά γενικοί και αόριστοι αρχικά. Στην πορεία τους τροποποιώ συνεχώς όσο γνωρίζω τους μαθητές μου. Τους κάνω πιο συγκεκριμένους, κάποιους τους αφαιρώ εντελώς αν μου φαίνονται απόλυτα αδύνατοι και προσθέτω νέους. Την χρονιά που δούλεψα σε ΖΕΠ ξεκίνησα θέτοντας κάποιους μαθησιακούς στόχους οι οποίοι όμως γρήγορα είδα ότι ήταν δευτερεύουσας σημασίας μπροστά στις άλλες ελλείψεις των παιδιών. Έτσι τους «έβαλα στην άκρη» και έδωσα προτεραιότητα σε κοινωνικούς στόχους.

2. Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους, που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Συνήθως οι Ρομά μαθητές είναι σε μεγάλο βαθμό αναλφάβητοι, οπότε οι στόχοι μου είναι μέχρι το τέλος της χρονιάς να ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν, όχι ορθογραφημένα, βέβαια, αλλά να μπορούν να αντιστοιχήσουν γραφήματα-φωνήματα σε ικανοποιητικό βαθμό.

3.Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Αποκλειστικά για την εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων όχι, αλλά έχω παρακολουθήσει σεμινάριο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αυτή τη στιγμή παρακολουθώ Μεταπτυχιακό για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερη/ξένη γλώσσα. Τα θεωρώ σχετικά γιατί οι Ρομά έχουν μια πολύ διαφορετική από τη δική μας κουλτούρα και θεωρούνται δίγλωσσοι, αν και η δική του γλώσσα είναι αποκλειστικά προφορική.

4.Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας, βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Φυσικά, δεν γίνεται αλλιώς. Για να κάνω τους μαθητές μου να με πλησιάσουν και να με εμπιστευτούν, έπρεπε να τους δείξω ότι τους σέβομαι και τους ίδιους ως προσωπικότητες και την κουλτούρα τους. Έτσι, προσπαθούσα να ενσωματώνω στο μάθημα όσο μπορούσα στοιχεία της κουλτούρας τους για να μην τους είναι ξένο και μακρινό όλο το μάθημα. Βέβαια, τώρα έχω πολλές περισσότερες γνώσεις από το παρελθόν, οπότε πιστεύω ότι θα έκανα καλύτερη δουλειά. Τότε το πήγαινα λίγο διαισθητικά.

5.Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Φυσικά. Τα παιδιά χαίρονται να μπαίνουν στοιχεία της ζωής τους στο σχολείο. Το σχολείο γι' αυτά είναι πολύ ξένο και «εχθρικό» κατά κάποιο τρόπο. Όταν τους δείχνουμε ότι τους αποδεχόμαστε γίνονται λιγότερο επιφυλακτικά και πιο ανοιχτά να μάθουν ό,τι τους δείχνουμε.

6.Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Εγώ είπα και πριν ότι προσπάθησα να εφαρμόσω σχέδια διδασκαλίας που να αφορούν όσο γίνεται και τους Ρομά. Δεν έχω χρησιμοποιήσει κάτι πιο εξειδικευμένο όμως γιατί θεωρώ ότι κάτι τέτοιο είναι πολύ δύσκολα εφαρμόσιμο για τους Ρομά μαθητές. Το επίπεδό τους το γνωστικό είναι εξαιρετικά χαμηλό για Project, διαφοροποιημένες διδασκαλίες και τα συναφή.

7.Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Για σας 1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Το Γεια σας σίγουρα δεν κάνει για τους Ρομά. Είναι υπερβολικά δύσκολο και γρήγορο σε ρυθμό για τα παιδιά αυτά. Δεν το έχω χρησιμοποιήσει ποτέ με Τσιγγανόπαιδες. Αντίθετα, για τους αλλοδαπούς μαθητές είναι πολύ καλό.

8. Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Προσπάθησα να το χρησιμοποιήσω για τους Ρομά, αλλά είναι πολύ δύσκολο το υλικό που περιέχει για αυτούς, οπότε όχι δεν με έχει βοηθήσει για τη μάθηση των Τσιγγάνων.

9. Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Χρησιμοποιώ υλικό για μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες και υλικό της ειδικής αγωγής. Είχα διαπιστώσει ότι βοηθάει πολύ.

10. Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Ασφαλώς! Μαθαίνουν καλύτερα τη γλώσσα και κάνουν την αναγκαία εξάσκηση. Και για τους μεγαλύτερους μαθητές θα είναι πολύ βοηθητικό.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας, οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Πάρα πολύ δύσκολα. Δεν βοηθάει και το οικογενειακό περιβάλλον.

12. Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Όχι. Κάθε μαθητής είναι μοναδικός.

13. Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Όχι.

14. Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Όχι. Φοβάμαι. Μου τον έχουν περιγράψει ως γκέτο. Άλλοι δάσκαλοι μου έχουν πει ότι δεν θέλουν τους «μπαλαμούς» εκεί. Έχω ακούσει ότι πετάνε πέτρες στα ξένα αυτοκίνητα και άλλα παρόμοια.

15. Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Θα μιλήσω άσχημα, δυστυχώς. Ειλικρινά δεν είναι ρατσιστικό, αντιθέτως, είναι ό,τι βίωσα στο σχολείο μέσω των παιδιών. Πώς να το εξηγήσω... Πριν δουλέψω με Ρομά τους λυπόμουν που ζούσαν σε τόσο άσχημες συνθήκες. Έλεγα ότι το κράτος και οι κοινωνικές υπηρεσίες δεν τους βοηθάνε αρκετά. Μετά διαπίστωσα ότι αυτό δεν ισχύει. Τόσο το σχολείο, όσο και ένα σωρό άλλοι φορείς τρέχουν να τους βοηθήσουν και να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους. Οι Ρομά παίρνουν ό,τι μπορούν από όπου μπορούν ακόμα και αν δεν τα δικαιούνται και δεν προσπαθούν οι ίδιοι να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους μακροπρόθεσμα. Έτσι έχουν μάθει να ζουν. Με λυπεί και αυτό, βέβαια. Είναι άσχημο να βλέπω παιδάκια να έχουν γαλουχηθεί με κουλτούρα μίσους για τους μπαλαμούς, κλεψιάς, επικράτησης του ισχυρότερου. Στο σχολείο έβλεπα ότι όση δουλειά και να κάναμε πήγαινε χαμένη γιατί στο σπίτι τα παιδιά έβλεπαν και άκουγαν άλλα. Δεν λέω σε καμιά περίπτωση ότι περίμενα να γίνουν σαν τους μπαλαμούς 100%. Δεν το θέλω άλλωστε. Είναι ωραίο να υπάρχει ποικιλομορφία στην κοινωνία. Αλλά είναι πολύ άσχημο να θεωρούν ότι μπορούν να κλέψουν για να ζήσουν, να πουλήσουν ναρκωτικά και να σκοτώσουν αν κάποιος τους εμποδίσει. Είναι λόγια των παιδιών αυτά, όχι δικά μου. Είναι πολύ άσχημο να ρωτάω τους μαθητές μου «τι θα γίνεις όταν μεγαλώσεις» και να μου απαντάνε «σίδερα» εννοώντας ότι θα ψάχνουν στα σκουπίδια ή θα γίνουν παλιατζήδες. Είναι πολύ άσχημο να θεωρούν τη φυλακή φυσιολογικό και αναγκαίο στάδιο της ζωής ενός άντρα. Ειλικρινά δεν είναι τίποτα από όσα λέω ρατσιστικό. Είναι βαθιά λύπη για τη σχεδόν προδιαγεγραμμένη πορεία των μαθητών μου. Βέβαια, δεν μπορώ να γενικεύσω. Μπορεί αν ήταν οι συγκεκριμένοι Ρομά του συγκεκριμένου καταυλισμού ή ακόμα και των συγκεκριμένων οικογενειών που είχαν αυτή τη νοοτροπία.

16. Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Από ελάχιστο ως καθόλου. Και τις 2 σχολικές χρονιές είδα μόνο μια φορά μια μαμά μαθητή μου που ήρθε στο σχολείο να ζητήσει να δώσουμε τσάντα στο παιδί της γιατί η παλιά σκίστηκε. Δείχνει ένα ενδιαφέρον κι αυτό, αλλά ήταν μόνο αυτό. Δεν ξαναείδα ποτέ καμιά άλλη μαμά.

17. Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Η κουλτούρα τους, ο πολιτισμός τους, η άποψή τους για τους μπαλαμούς. Θεωρούν ότι προσπαθούμε να τους αλλοιώσουμε και να τους επιβληθούμε. Έρχονται στο σχολείο μόνο για να μπορούν να εισπράξουν οι μητέρες το επίδομα.

18. Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας.

Εννοείται! Με ελλιπή φοίτηση πώς να έχουν επιτυχία;

19. Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις, σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Ναι, άλλα όχι όλοι.

20. Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Συνήθως ξεχωριστά. Αν τύχει να παίξουν μαζί θα χωριστούν σε ομάδες Ρομά και μη Ρομά, αλλά και αυτό είναι σπάνιο.

21. Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά, κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Ναι, αλλά όχι πολλά. Θεωρείται μια παγιωμένη κατάσταση στο σχολείο αυτό, οπότε οι μη Ρομά για να... «ξεμπερδεύουν» στέλνουν τα παιδιά τους στο κοντινότερο σχολείο που δεν έχει Ρομά μαθητές.

22. Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Δεν έχει πέσει κάτι τέτοιο στην αντίληψή μου.

23. Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Όχι, δεν μπορούν και όχι γιατί δεν προσπαθούν ή δεν θέλουν. Αντιθέτως, οι περισσότεροι προσπαθούν πολύ. Στο σχολείο έρχονται και ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί για να βοηθήσουν. Στις μόνες περιπτώσεις που οι κόποι τους έχουν αποτέλεσμα είναι αυτές που η οικογένεια θα δείξει έστω και λίγο ενδιαφέρον. Η συνήθης περίπτωση είναι ό,τι «χτίζεται» στο σχολείο, στο σπίτι «γκρεμίζεται». Δεν είναι ότι απλώς το σπίτι είναι αδιάφορο, αλλά τους μαθαίνει τα αντίθετα από όσα προσπαθούμε να τους μάθουμε στο σχολείο. Τα παιδιά θε πρέπει να βιώνουν

τεράστια σύγκρουση και όπως είναι λογικό, η άποψη του γονιού θα υπερισχύσει αυτή των δασκάλων. Αυτό ισχύει γενικά σε όλα τα παιδιάκια.

24.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι κανένας.

25.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Πρώτα από όλα η γενική τους διάθεση που δείχνουν ως προς τη μάθηση, που επί της ουσίας είναι ανύπαρκτη. Τι θέλω να πω; Εδώ δεν ενδιαφέρονται όταν βρίσκονται μέσα στην κανονική τάξη και βαριούνται, πόσο μάλλον σε μια εικονική τάξη μέσω υπολογιστή. Και δεύτερον να είναι πολλά παιδιά που δεν έχουν ούτε καν ηλεκτρικό ρεύμα. Άρα πώς θα συμμετέχουν τέσσερις και πέντε ώρες σε ένα μάθημα που χρειάζεται λάπτοπ, τάμπλετ ή κινητό τηλέφωνο;

26.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι δεν έχουμε κάνει κάτι από όσο γνωρίζω, όμως όλοι στην Κόρινθο το γνώριζαν αυτό. Και σύμβουλοι και προϊστάμενοι και λοιποί...

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Μια άποψη καθαρά προσωπική και βάσει της εμπειρίας μου. Η εκπαίδευση των Ρομά στην Ελλάδα με τη μορφή που έχει αυτή τη στιγμή είναι απόλυτα αναποτελεσματική. Χρειάζεται πολύ μεγαλύτερη αναμόρφωση του συστήματος. Αναφέρω παραδειγματικά: Προσλήψεις εξειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού με γνώσεις στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, όπως ισχύει για την ειδική αγωγή. Σχολικοί νοσηλευτές, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και λογοθεραπευτές μόνιμα στα σχολεία με Ρομά μαθητές. Αναλυτικό πρόγραμμα ξεχωριστό για τους Ρομά μαθητές. Εκπαιδευτικό υλικό ειδικά σχεδιασμένο για τους Ρομά μαθητές και σχολές γονέων. Αυτά είναι μόνο λίγα από όσα μπορώ να σκεφτώ. Βέβαια, μεγάλο αγκάθι: χρειάζονται τεράστια κονδύλια. Όμως μακροπρόθεσμα δεν θα βγει κερδισμένη ολόκληρη η ελληνική κοινωνία αν με απόλυτο σεβασμό στη διαφορετικότητά τους οι

Ρομά γίνουν ενεργά και παραγωγικά μέλη της κοινωνίας; Τώρα θα σπαταληθούν τεράστιοι πόροι, αλλά στο μέλλον θα έχουμε ενεργούς παραγωγικούς πολίτες που δουλεύουν και πληρώνουν τους φόρους τους και δεν ζουν με επιδόματα και επαιτεία. Μοιάζει ουτοπικό, ξέρω. Δεν θα γίνει αύριο-μεθαύριο, σίγουρα. Όμως το σίγουρο είναι ότι αυτό το ευκαιριακό και αποσπασματικό σύστημα που ισχύει τώρα δεν έχει κανένα αποτέλεσμα, παρά τους κόπους όλων των εμπλεκομένων.

Ευχαριστώ πολύ.

3^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ (Κ2)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Μόνιμη εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία: 21 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 6 χρόνια

Ερωτήσεις:

1. Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Είναι συγκεκριμένοι το πρώτο διάστημα και μετά ανάλογα με την πορεία των μαθητών αλλάζουν.

2. Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Να γράφουν και να διαβάζουν με άνεση και να κατανοούν μικρά κείμενα.

3. Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι.

4. Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Γνωρίζω τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, βέβαια. Όμως είναι δύσκολο εδώ στο σχολείο με τα διαφορετικά επίπεδα και των μη Ρομά μαθητών, αλλά και των Ρομά να κάνω κάτι διαπολιτισμικό, συν του ότι δεν έχουν και τακτική φοίτηση.

5. Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Με τα διαφορετικά επίπεδα πιστεύω πως δεν έχουν αποτελέσματα, δεν ξέρω .

6. Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Το ίδιο.

7. Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας 1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Ναι , περισσότερο στην τρίτη δημοτικού.

8. Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Για κάποια παιδιά είναι βοηθητικό το υλικό. Για τα περισσότερα παιδιά Ρομά είναι πολύ προχωρημένο το επίπεδο των βιβλίων αυτών. Δεν θα ήταν προχωρημένο αν είχαμε μόνο αποκλειστικά μαθητές Ρομά και εμείς το ακολουθούσαμε πίστα όπως ένα βιβλίο της πρώτης τάξης για παράδειγμα.

9. Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Όχι δεν χρησιμοποιώ κάτι επιπλέον. Μόνο τα βιβλία του σχολείου και κάποιες φορές φτιάχνω δικές μου ασκήσεις σε επίπεδο πολύ χαμηλό, νηπιαγωγείου ή πρώτης δημοτικού.

10. Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Ναι είναι εξαιρετικά βοηθητικό ειδικά για εμάς τους δασκάλους. Φυσικά θα θέλαμε να συμμετέχουν στα τμήματα υποδοχής και παιδιά της Πέμπτης και της έκτης δημοτικού.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας , οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις ;

Ένα πολύ μικρό ποσοστό .

12.Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές ;

Όχι βέβαια, προχωράμε ανάλογα με το επίπεδο του καθενός.

13.Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Ναι.

14.Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Όχι.

15.Θα θέλατε να πάτε;

Είναι δύσκολο. Έχω περάσει πολύ έξω από τον οικισμό, αλλά είναι λίγο επικίνδυνο. Μόνη μου εννοώ. Ίσως με κάποιον που να γνωρίζει άλλον Τσιγγάνο και να μας δώσει την άδεια, τότε ναι. Γιατί όχι; Πάντως όσο αφορά τις συνθήκες διαβίωσης είναι λίγο 'σκιαχτικό' το περιβάλλον. Ναι μεν υπάρχουν κάποιες οικογένειες που ζουν κάπως πιο αξιόλογα , αλλά υπάρχουν και άλλοι που ζουν σε παράγκες. κάποτε είχε πάει ο άντρας μου πριν ένα χρόνο στον καταυλισμό για το κτηματολόγιο, γιατί κάποια γνωστή του είχε ένα κτήμα εκεί, και δεν μπορούσε να πάει μόνη της γιατί φοβόταν κτλ. Έπαιζαν λοιπόν κάποια παιδιά εκεί πιο δίπλα. Ένας από αυτούς ή ο Γιάννης ο Θ. που συναντήσαμε πριν λίγο στην αυλή, αυτοί αναγνώρισαν το αυτοκίνητο. Οπότε του λέει : "Είσαι της κυρίας ο άντρας;" "Ωραία, μη φοβάσαι καθόλου θα το προσέχω εγώ το αυτοκίνητο."

16.Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Ξέρω λίγα πράγματα για τον πολιτισμό τους. Έχω διαβάσει δηλαδή κάποια βιβλία. Έχω και κάνα δυο , αν θες να σου δώσω. Ωραία είναι έχουν μια κατεύθυνση. Απλά με τους συγκεκριμένους Τσιγγάνους εδώ δεν μπορώ να πω και τα καλύτερα. Είναι ένας καταυλισμός με παραβατική κυρίως συμπεριφορά. Ναρκωτικά, κλεψιές, παρανομίες, και να σου πω την αλήθεια πέρα από τους γάμους που γίνονται, σε πάρα πολύ μικρές ηλικίες εννοείται, δεν έχω ακούσει και κάτι άλλο που να αφορά τα ήθη και τα έθιμά τους.

17.Θα ήθελες να μπορούσες να εντάξεις μια ενότητα -μια ώρα την εβδομάδα ή το μήνα- αφιερωμένη στον πολιτισμό των Ρομά;

Ναι γιατί όχι. Ένα τσιγγάνικο παραμύθι, τραγούδι θα ήταν ενδιαφέρον απλά δεν ξέρω κατά πόσο μπορούν να μας τα μεταφέρουν σωστά και τα ίδια τα παιδιά Ρομά. Είναι και δύσκολο γιατί δεν γνωρίζουμε και τη γλώσσα τους. Και δεν μιλάνε και όλες οι τσιγγάνικες φυλές την ίδια γλώσσα ανά περιοχή.

18.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Νομίζω ότι όσοι από αυτούς έχουν φοιτήσει και αυτοί στο σχολείο , ως παιδιά εννοώ, έχουν ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Οι άλλοι όχι, καθόλου. Δεν ξέρουν δηλαδή ούτε σε τι τάξη πάει το παιδί τους, ούτε ποιος είναι ο δάσκαλος...

19.Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Νομίζω οτι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις πρώτον του σχολείου, δεύτερον ο χρόνος που τους αφιερώνουμε είναι πάρα πολύ λίγος, γιατί έχεις να κάνεις μάθημα και με τα υπόλοιπα παιδιά. Ε, έρχονται περισσότερο τις μέρες που έχουν γυμναστική .Οι γονείς τους όταν φτιάχνει ο καιρός -εγώ που κατεβαίνω και Κόρινθο τα βλέπω να ζητιανεύουν - τα στέλνουν για 'δουλειά'. ότι και να κάνουμε και να λέμε εδώ, όταν πάνε στο σπίτι, άλλα θα τους πούνε άλλα θα κάνουν. Είναι και θέμα επιβίωσης σε κάποιες περιπτώσεις. Εγώ πιστεύω οτι ενδιαφέρονται να φοιτήσουνε μόνον για να πάρουν τα όποια επιδόματα συνδέονται με τη φοίτησή τους.

20.Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας ;

Ε, ναι βέβαια. Εξαρτάται το ένα από το άλλο. όσο περισσότερο έρχεται ένα παιδί Ρομά σχολείο, τόσο καλό του κάνει. Σίγουρα καλύτερα στο σχολείο από τα να είναι στους δρόμους ή στον καταυλισμό.

21.Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις, σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Σε παρελάσεις ναι , κάποιον , αλλά είναι λίγοι αυτοί. Εκδρομές πάλι είναι πολύ λίγοι. Δεν έχουν ενδιαφέρον για τις εκδρομές, η αλήθεια είναι αυτή. Πάντα ρωτάνε πόσο κάνει το , όταν τους δίνουμε το χαρτάκι έγκρισης για την εκδρομή. Αλλά και σε περιπτώσεις που εγώ τους έχω πει φέρτε μόνο το χαρτάκι υπογεγραμμένο χωρίς χρήματα, σε κάποια παιδιά πάλι δεν έχουν έρθει. Δεν ξέρω τώρα τι μεταφέρθηκε στο σπίτι , πώς το κατάλαβαν. Σε γιορτές θέλουν να συμμετέχουν , να πάρουν ένα ρόλο,

να πουν ένα ποίημα , όμως ταυτόχρονα ντρέπονται οτι δεν θα τα καταφέρουν , θα ξεχάσουν τα λόγια και πως θα το μάθουν . Ίσως έχει σχέση με το χαρακτήρα τους ή με το φόβο τους οτι κάποιος θα τους κοροϊδέψουν.

22.Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Κάποια παιδιά έρχονται σε επαφή με μαθητές μη Ρομά . Τα περισσότερα όμως παίζουν μεταξύ τους.

23.Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά , κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Παραπονιούνται όταν υπάρχει ένα περιστατικό βίας ή ενόχλησης. Είτε τον χτύπησε , είτε τον έσπρωξε, είτε τον έβρισε .Όχι όμως για το οτι βρίσκονται μέσα στην τάξη. Εξαρτάται βέβαια και από τον γονέα. Εμένα μου έχει τύχει τμήμα που κανείς δεν είχε παράπονο από κανέναν. Ούτε τα ίδια τα παιδιά είχαν πρόβλημα με τους Ρομά συμμαθητές τους . Μπορεί να μην έκαναν παρέα στο διάλλειμα , όμως μοιράζονταν τα πράγματά τους και δεν υπήρχαν εντάσεις. Και εγώ στα 6 χρόνια που δουλεύω εδώ δεν αντιμετώπισα κανένα πρόβλημα με τα τσιγγανάκια. Την επόμενη χρονιά όμως μου έτυχε οι γονείς να κάνουν συνεχώς παράπονα, αλλά είναι και ο τρόπος που τα αντιμετωπίζεις. Μπορεί να ενοχλούνται , αλλά επειδή ξέρουν τη στάση που κρατάει ο δάσκαλος στο τέλος δεν έρχονται (ξέρω γω την τρίτη φορά) να σε ενοχλήσουν . Η πάνε κατευθείαν στο Διευθυντή.

24.Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι δεν ξέρω. Ξέρω όμως άλλους που θεωρούνταν εξαιρετικοί για τους Ρομά και που τους έχουν βοηθήσει πάρα πολύ.

25.Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Ο δάσκαλος δεν μπορεί να τα κάνει όλα . Παρόλο που είχα άλλη άποψη πριν έρθω σε αυτό το σχολείο γενικότερα για τους Ρομά, οτι όταν τους γκετοποιείς δεν είναι καλό κτλ, τελικά αυτό που γίνεται εδώ (μαθητές Ρομά με μη Ρομά) δεν τους βοηθάει πουθενά. όχι γκέτο , όχι μέσα στον καταυλισμό , όμως θα μπορούσε με μια εκπαίδευση ειδικά γι αυτούς , λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητές του, να τα

βοηθούσε πολύ περισσότερο. Απλά να πω και κάτι άλλο πολύ σημαντικό. Δεν έχουν μάθει τα παιδιά τα δικά μας να φτιάχνουν με τα χέρια τους , να κόβουν , να κάνουν κατασκευές , να να να...Θεωρώ ότι μια εκπαίδευση από την Α΄ δημοτικού μέχρι και τα 18 μαζί με μαθήματα και πράγματα (επαγγέλματα που μπορούν να κάνουν στην πορεία , σε ένα τέτοιο σχολείο θα μπορούσε να τα βοηθήσει στην επαγγελματική τους αποκατάσταση. Εκεί είναι το κλειδί. Δεν είναι ότι δε θέλει ο Τσιγγάνος , γιατί το έχει στο DNA του. Είναι γιατί δεν έχει δουλειά. Όταν θα έχει έναν σταθερό μισθό , ότι και να κάνει υδραυλικός είναι , κομμώτρια είναι, θα αλλάζουνε τα πράγματα. Τώρα ότι γίνεται εδώ στο σχολείο, δεν τα βοηθάει.

26.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι καθόλου.

27.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Δεν έχουν Internet , δεν έχουν υπολογιστές . Έγινε μια προσπάθεια από το δήμο να βοηθήσει, αλλά δεν έχουν ούτε tablet ούτε τίποτα.

28.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεεκπαίδευση;

Φαντάζομαι πως όχι...Το διευθυντή να ρωτήσετε.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Πλέον είμαι σίγουρη ότι έτσι όπως γίνεται η εκπαίδευση εδώ δεν τους βοηθάει καθόλου. Εμείς εδώ δεν κάνουμε τίποτα ...τίποτα. Πρέπει να σχεδιαστεί κάτι από την αρχή. Ίσως να φανεί και να ακουστεί ρατσιστικό , όμως θεωρώ ότι η ένταξη θα γίνει μέσα από τη δουλειά. Αλλιώς δε γίνεται έτσι. Πώς το έχω στο μυαλό μου; Ένα σχολείο που πραγματικά να είναι σαν οικοτροφείο , να έχουν σύνδεση με τον καταυλισμό τους και τον πολιτισμό τους , αλλά να μένουν εκεί και να τους δίνεται η δυνατότητα να πάνε να παρακολουθήσουν ένα θέατρο . Μεγαλώνοντας να αρχίσουν να βλέπουν και τις τεχνικές σχολές μέσα στην εκπαίδευση αυτή των 18 τους.

Ακούγεται ρατσιστικό , αλλά για μένα δεν γίνεται αλλιώς. Ουσιαστικά κανείς δεν ενδιαφέρθηκε για αυτήν την ομάδα.

Ευχαριστώ πολύ.

4^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ (Κ3)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: μόνιμη εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία:16 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 6 χρόνια

Ερωτήσεις:

1.Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Σε κάθε ξεκίνημα σχολικής χρονιάς έθετα στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές, ωστόσο οι στόχοι αυτοί διέφεραν από εκείνους των υπόλοιπων μαθητών της τάξης. Αυτό συνέβαινε επειδή διέφερε το επίπεδο των μαθητών Ρομά γιατί δεν είχαν κατακτήσει τις γνώσεις των τάξεων στις οποίες ήταν ενταγμένοι, μιας φοιτούσαν στην τάξη που ανταποκρινόταν στην ηλικιακή τους ομάδα και όχι στο επίπεδο γνώσεων που θα έπρεπε να είχαν. Επιπλέον πέρα από το μαθησιακό κομμάτι, έθετα στόχους σε σχέση με τις κοινωνικές δεξιότητες που έπρεπε να κατακτήσουν, όπως π.χ. της συνεργασίας, της τήρησης των κανόνων, της λύσης των διαφορών με διάλογο κ.α. Οι στόχοι ήταν καθορισμένοι από την αρχή της χρονιάς και θα ήταν επιθυμητό να αλλάζουν κατά τη διάρκειά της γιατί θα σήμαινε ότι με κάποιο τρόπο οι μαθητές ανταποκρίνονται σε αυτούς, δυστυχώς όμως λόγω της σχολικής διαρροής που ήταν έντονη, οι στόχοι παρέμεναν οι ίδιοι .

2.Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Καταρχήν στο γλωσσικό μάθημα βελτίωση της αναγνωστικής τους ικανότητας και της ικανότητας τους να γράφουν όσο το δυνατόν πιο ορθογραφημένα (στους μαθητές που είχα εγώ δεν μπορούσε να γίνει παραγωγή γραπτού λόγου). Τέλος στο μάθημα

των μαθηματικών να μπορούν να υπολογίζουν το αποτέλεσμα των τεσσάρων βασικών πράξεων.

3.Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι, δεν είχα κάποια σχετική επιμόρφωση.

4.Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Γνωρίζω για την Διαπολιτισμική Εκπαίδευση αλλά δεν έχω εφαρμόσει τέτοιο διδακτικό μοντέλο.

5.Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Δεν τα έχω χρησιμοποιήσει σε αυτό το σχολείο και δεν ξέρω για αποτελέσματα. Πιστεύω ότι αυτά τα μοντέλα απευθύνονται σε ιδανικές τάξεις.

6.Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Αντιλαμβανόμουν ότι ένα μεγάλο μέρος της τοπικής κοινωνίας της περιοχής του σχολείου είναι ήδη ενάντια στην φοίτηση των Ρομά στις ίδιες τάξεις με τους μη Ρομά και θεώρησα ότι μία τέτοια κατεύθυνση θα έκανε πιο έντονες τις γλωσσικές, φυλετικές και πολιτισμικές τους διαφορές.

7.Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Είχα χρησιμοποιήσει τα “Γεια σας” και το “ Μιλώ ελληνικά και γράφω”.

8.Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Εμένα ναι! Οι μαθητές πολλές φορές έδειχναν δυσφορία που δε χρησιμοποιούσαν το βιβλίο και των υπόλοιπων μαθητών .Επίσης μερικές δραστηριότητες , όπως τα κρυπτόλεξα ,τα σταυρόλεξα και οι ακροστιχίδες δεν μπορούσαν αν πραγματοποιηθούν από τους μαθητές της τάξης μου.

9.Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Χρησιμοποιώ πολύ το διαδίκτυο, διαμορφώνοντας πολλές φορές φύλλα εργασίας ή ασκήσεις που βρίσκω εκεί, στο επίπεδο του κάθε μαθητή Ρομά. Καμιά φορά χρησιμοποιώ και βιβλία με πολύ απλές ασκήσεις του νηπιαγωγείου, που έχουν να κάνουν κυρίως με προγραφή, γράμματα και συλλαβές. Με βοηθάει πολύ όταν ένα παιδί της Γ΄ τάξης για παράδειγμα, βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο σχεδόν προσχολικής φοίτησης.

10.Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Θα ξεκινήσω με τη δεύτερη ερώτηση : θεωρώ ότι είναι απαραίτητο να συμμετέχουν όλοι οι μαθητές ανεξαρτήτως ηλικίας. Δεν έχει νόημα να εξαιρούνται οι μαθητές μεγαλύτερων τάξεων καθώς δεν έχουν κατακτήσει γνώσεις και δεξιότητες που πρέπει να έχουν και ,για να είμαστε ειλικρινείς, είναι η τελευταία τους ευκαιρία ,μιας και μετά την αποφοίτησή τους από το Δημοτικό θα διακόψουν οποιαδήποτε επαφή με την εκπαιδευτική διαδικασία, τουλάχιστον το μεγαλύτερο ποσοστό. Στην πρώτη ερώτηση τώρα πιστεύω ότι είναι πολύ μεγάλη υπόθεση ένα παιδί να βρίσκεται με συνομήλικούς του σε μία τάξη όπου όλοι έχουν το ίδιο επίπεδο , όλοι μαθαίνουν τα ίδια πράγματα, όλοι μπορούν να εκφράσουν τις απορίες τους.

11.Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας , οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Όχι. Οι Τσιγγάνοι δικτυώνονται μέσω tiktok και facebook, παρακολουθούν τραγουδιστές στο youtube, βλέπουν survivor. Το να προτείνει το Υπουργείο το “Γεια σας” για έρθω σε επαφή με ένα παιδί ,δεν είναι νομίζω και το εφόδιο που θα με βοηθήσει. Φαντάζομαι ότι κάτι οπτικοακουστικό θα τους κινούσε περισσότερο την προσοχή. Ένας διαδραστικός πίνακας σε κάθε τάξη θα ήταν καλή αρχή.

12.Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Όχι. Είναι και αυτό που είπα και στην αρχή: άλλες γνώσεις και κοινωνικές δεξιότητες έχουν τα παιδιά των ντόπιων κατοίκων και των μεταναστών που ζουν στην περιοχή και άλλες οι μαθητές Ρομά. Το να είχα τις ίδιες απαιτήσεις, νομίζω θα ήταν τουλάχιστον αδικία.

13.Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Ναι.

14. Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Όχι, δεν έχω πάει και ούτε θα ήθελα, καθώς το βρίσκω εξαιρετικά επικίνδυνο.

15. Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Για τον πολιτισμό των Ρομά έχω μάθει από ψάξιμο στο ίντερνετ. Πολύ λίγα πράγματα μου έχουν μεταφέρει οι ίδιοι οι μαθητές. Αυτά που μου έχουν πει αφορούν κυρίως έθιμα του γάμου. Θα ήθελα να μάθω περισσότερα όμως. Έχω πολύ ενδιαφέρον να μάθω για τις διαπροσωπικές τους σχέσεις που μου φαίνονται πιο περίπλοκες από αυτές μια δυτικής κοινωνίας αλλά και για τις θρησκευτικές τους παραδόσεις.

16. Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Σε εμένα προσωπικά όχι.

17. Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Καταρχήν ο κυριότερος λόγος είναι αυτός της έντονης αντίστασης τους στο να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία. Έπειτα οι γονείς των μαθητών δεν αντιλαμβάνονται ότι η εκπαίδευση δε είναι μόνο μαθαίνω να διαβάζω κείμενα και υπολογίζω χρήματα ώστε να μη με κλέβουν στα ρέστα. Η εκπαίδευση είναι και αυτό, αλλά στις μέρες μας σε μαθαίνει να είσαι ανταγωνιστικός στην αγορά εργασίας. Για αυτό σε προετοιμάζει. Από τη στιγμή που οι Ρομά αδιαφορούν για την αγορά εργασίας, δε βρίσκουν λόγο και να έρχονται στο σχολείο. Τέλος ένας τελευταίος λόγος είναι και η ίδια η απογοήτευση των μαθητών απέναντι στο σχολείο. Όσο φοιτούν σε μικρότερες τάξεις οι διαφορές είναι λίγες γιατί όλοι ξεκινούν από την αρχή. Όσο μεγαλώνουν τα παιδιά στην ηλικία, τόσο αυξάνονται και οι απαιτήσεις των μαθημάτων και, βλέποντας τα ίδια ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν, αρχίζουν να εγκαταλείπουν το σχολείο. Σε αντίστοιχη περίπτωση και εμείς αναλόγως θα πράτταμε αν π.χ. σε μία παρέα δέκα ατόμων όλοι μιλούσαν σε γλώσσα που δε γνωρίζουμε ή ανέλυαν συνεχώς θέματα τα οποία αγνοούμε, θα αποσυρόμασταν.

18. Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας;

Αναμφίβολα από τη στιγμή που τους δημιουργεί κενά .

19.Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις , σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Σε σχολικές εκδηλώσεις ναι, όχι όλοι, αλλά υπάρχουν και παιδιά που επιθυμούν να συμμετέχουν. Σε εκδρομές όχι και το ίδιο στις εκδρομές.

20.Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Πολύ σπάνια υπάρχει αποδοχή. Αυτό έχει να κάνει και με τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα αλλά και με τον χαρακτήρα των παιδιών. Μου έχει τύχει και μαθητής Ρομά εξαιρετικά αγαπητός και αποδεκτός στην παρέα.

21.Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά , κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Όχι, δε μου έχουν κάνει.

22.Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι, δεν έχει τύχει να έχουμε κάποιον που να τα αποθαρρύνει.

23.Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Μπορούν αλλά δεν εξαρτάται μόνο από τους εκπαιδευτικούς. Οι ανθρώπινες σχέσεις είναι δούνα και λαβείν, θα πρέπει και οι ίδιοι οι μαθητές να ανταποκριθούν.

24.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι, λόγω έλλειψης εξοπλισμού μιας και δεν έχουν όλοι Η/Υ (ή όσα pc χρειάζονται σε κάθε οικογένεια) για να συμμετέχουν.

25.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Εκτός από την έλλειψη εξοπλισμού, η απροθυμία.

26.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεκπαίδευση;

Όχι στον διευθυντή εκπαίδευσης. Στη Σύμβουλο. Δεν στείλαμε επιστολή όμως. Πέρσι στις ημερίδες επιμόρφωσης για την τηλεδιάσκεψη ενημερώθηκε εκτενώς για το θέμα.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Ευχαριστώ πολύ.

5^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ (Κ4)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Μόνιμη εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία: 20 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 4 χρόνια

Ερωτήσεις:

1.Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Όταν ξεκινάει μια σχολική χρονιά, όπως για όλους τους μαθητές, έτσι και για τους Ρομά πρέπει να βάλεις κάποιους στόχους. Ο πήχης βέβαια είναι πολύ χαμηλότερος , από ότι των υπολοίπων μαθητών , λόγω του επιπέδου των Ρομά. Άρα ο αρχικός στόχος είναι να πάνε ένα βήμα παρά πέρα τα παιδιά που ήδη γράφουν και διαβάζουνε, δηλαδή να συμμετέχουν περισσότερο μέσα στην τάξη και αν τα καταφέρουμε να μας φέρουν και κάποια εργασία από το σπίτι. Ενώ ο στόχος των παιδιών που δεν γράφουν και δεν διαβάζουν είναι αρχικά να τους μάθουμε να γράφουν και να διαβάζουν . Όσο γίνεται γρηγορότερα και καλύτερα.

2.Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Εγώ επειδή έχω ΣΤ΄ τάξη , έχω σαν στόχο μου στα παιδιά που είναι καλά παιδιά και συνεργάσιμα και πιστεύω ότι μπορούν να ανταποκριθούν στο γυμνάσιο, να τους πείσω να συνεχίσουνε. Οπότε αυτός είναι ο πρώτος στόχος . Και ο δεύτερος στόχος

βέβαια είναι να έρχονται πιο συχνά τα παιδιά που βλέπεις ότι θέλουνε και προσπαθούνε και φυσικά να πάνε ένα βήμα παρά πέρα, όπως είπα και προηγουμένως.

3. Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι δεν υπάρχει καμιά επιμόρφωση. Αυτά τα βρίσκεις στην πράξη όταν πας σε ένα σχολείο και αναλόγως πράττεις. Σύμφωνα με την προσωπική σου ευαισθησία σαν άνθρωπος και την επαγγελματική σου ιδιότητα σαν δάσκαλος , με την παιδαγωγική κατάρτιση που έχεις, προσπαθείς να κάνεις ο,τι καλύτερο μπορείς. Είτε για τους Ρομά, είτε για οποιαδήποτε άλλη ομάδα μαθητών.

4. Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας, βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Εγώ προσωπικά δεν έχω κάνει κάτι διαφορετικό , γιατί δεν υπάρχει ο χρόνος να ασχοληθείς με τρεις ταχύτητες. Γιατί ουσιαστικά με τρεις ταχύτητες ασχολείσαι . Με τα παιδιά τα μη Ρομά που πρέπει να τα προχωρήσεις στην ύλη , με τα παιδιά Ρομά που διαβάζουν και γράφουν και με τα Ρομά που δε γράφουν και δε διαβάζουν. Έχεις λοιπόν τρεις ταχύτητες , αυτό που κάνεις είναι δύσκολο μη πω ανυπέρβλητο. Αυτό που μπορείς να κάνεις είναι ας πούμε να ωθείς τα παιδιά σου να κάνουν τέτοιες δράσεις , όπως είχε ξεκινήσει η κοινωνική λειτουργός πριν σταματήσει , αφού έμεινε έγκυος και σταμάτησε. Δηλαδή είχαν ξεκινήσει να κάνουν ένα μικρό λεξικό των Ρομά . Δηλαδή να λένε στα Ελληνικά τις λέξεις και τα κορίτσια τα δικά μου να απαντάνε πως είναι στα Τσιγγάνικα.

5. Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Θα έχει πολύ μεγάλο και καλό , θετικό αποτέλεσμα από τις πρώτες τάξεις που τα παιδιά δεν γνωρίζουν τα ελληνικά . Για παράδειγμα το Λεξικό αυτό θα ήταν ένας κώδικας επικοινωνίας των δασκάλων με τους μαθητές Ρομά μέσα και έξω από την τάξη. Θα ήταν κάτι πολύ καλό , αλλά πρέπει να συνεργαστούν οι Ρομά μεταξύ τους πάνω απ' όλα. Και δε δείχνουν πάντοτε τη θέληση να το κάνουν .

6. Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Δεν προλαβαίνεις είπαμε να το κάνεις , λόγω των τριών ταχυτήτων. Και επιμένω σε αυτό είναι και η ίδια η διάθεση των Ρομά . Άλλες φορές σου λένε βάλε μου να γράψω

κυρία , ενώ άλλες κυρία άσε με σήμερα δεν έχω όρεξη. Πραγματικά εξαρτάσαι από τη διάθεσή τους. Οπότε αν ήθελες να κάνεις κάτι διαφορετικό , έπρεπε πραγματικά να τους πετύχεις την ημέρα που θέλουνε.

7.Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Ξεκίνησα να χρησιμοποιώ αυτά τα "Γεια σας", αλλά συνέχεια τα έχαναν . Μετά πήρα βιβλία της πρώτης , πάλι τα ίδια. Ξέχναγαν να τα φέρουν , δεν ξέρω κυρία που είναι . Οπότε αυτά τα εγκατέλειψα και το μόνο που δουλεύει αυτά τα 4 χρόνια είναι το δικό τους τετράδιο και να τους γράφεις εσύ. Να βλέπουν τα δικά σου γράμματα , την κατεύθυνση των γραμμάτων κτλ. Όλα τα άλλα πραγματικά δεν λειτουργούνε.

8.Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Ο υπολογιστής είναι νομίζω ένα μέσο τεχνολογίας πλέον που έχει μπει μες τα σχολεία και βοηθάει όχι μόνο τους Ρομά μαθητές αλλά και τους μη Ρομά. Νομίζω οτι οι Ρομά εντυπωσιάζονται, παρακολουθούν ιστορία, φυσική όταν δείχνεις κάποια πράγματα μέσα από τον υπολογιστή και αυτό τους βοηθάει πολύ θεωρώ , γιατί μια εικόνα ίσον χίλιες λέξεις.

9.Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους ;

Ναι βέβαια όταν δεν έχουν ξεκινήσει ακόμα καλά καλά με τα γράμματα ,τους βοηθάει πολύ και πέρα από την ενασχόληση με τα γράμματα με τον τρόπο γραφής και ανάγνωσης είναι και η γλώσσα, μαθαίνουν και τη γλώσσα περισσότερο. Γιατί άλλο να είσαι σε ένα περιβάλλον 5 ατόμων ας πούμε με τη δασκάλα και άλλο να είσαι εσύ και άλλοι 20.

10.Φαίνεται μέσα στην τάξη αυτό; Ότι δηλαδή παρακολουθεί στο τμήμα υποδοχής;

Φαίνεται καταρχάς από την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Το παιδί δηλαδή που δεν έχει πάει δεν είναι κοινωνικοποιημένο , έχε μια πρωτόγονη συμπεριφορά. Ενώ το παιδί που έχει πάει στα ΖΕΠ είναι πολύ πιο κοινωνικό, πιο ευγενικό , χειρίζεται τα ελληνικά πιο καλά .Φαίνεται μεγάλη διαφορά , βέβαια.

11.Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Σίγουρα, σίγουρα. Απλώς εδώ στο σχολείο μας μέχρι και τετάρτη δημοτικού , γιατί πόσα παιδιά θα μπορούν να πάρουν οι δάσκαλοι ; Δεν είναι εφικτό. Να υπήρχε επιλογή έστω για δυο φορές τη εβδομάδα μόνο. Για Ε' και ΣΤ' ναι θα ήταν πολύ καλό.

12.Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας , οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Όχι , δεν μπορούν να ανταποκριθούν έτσι όπως είναι το σχολείο. Καταρχήν δε συμβαδίζουν με το σχολείο. Από την πρώτη δημοτικού είναι πάντα ένα βήμα πίσω. Γιατί δεν έρχονται, γιατί δεν προσέχουν , γιατί δε θέλουν , γιατί δε διαβάζουν..Οπότε τώρα το όλο σύστημα τους πέφτει υπερβολικά βαρύ.

13.Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Έχω απαιτήσεις όσον αφορά τη συμπεριφορά , τους κανόνες μες την τάξη , δε θα τα διαχωρίσω τα παιδιά. Τώρα όσο για το παιδαγωγικό κομμάτι και το μαθησιακό άξονα, φυσικά και δεν έχω ίδιες απαιτήσεις. Γενικά ένας εκπαιδευτικός δεν μπορεί να απαιτεί το ίδιο από όλους .

14.Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Βέβαια γνωρίζω.

15.Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Όχι δεν έχω πάει, γιατί είναι απαγορευμένος τόπος. Είναι άβατο, δεν πατάς εκεί πέρα.

16.Θα θέλατε να πάτε;

Φυσικά θα ήθελα να πάω να δω πως ζούνε οι μαθητές μου, αλλά με ασφάλεια και όχι με καρδιοχτύπι.

17.Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Εγώ νομίζω οτι ούτε οι ίδιοι γνωρίζουν τον πολιτισμό τους, απλώς είναι πολύ κλειστός πολιτισμός , δεν έχουν αναμίξεις με άλλες φυλές , με μη Ρομά , ή με άλλες εθνικότητες , οπότε μένει στάσιμος. Και από τη στιγμή που δεν έχουν οι ίδιοι επιδιώξεις μεγαλύτερες για τον εαυτό τους , σίγουρα θα μείνουν στάσιμοι.

18.Θα σας άρεσε να μπορούσατε να εντάξετε μια ώρα την εβδομάδα ή το μήνα αφιερωμένη στον πολιτισμό των Ρομά;

Αν είχα ανταπόκριση από τα παιδιά τα Ρομά , ναι γιατί όχι; Είναι κάτι διαφορετικό και για τα παιδιά τα μη Ρομά. Νομίζω θα άρεσε και στα μη Ρομά και στους Ρομά. Θα τους βοηθούσε να ξετυλίξουν ας πούμε αυτό που έχουν μέσα τους , αυτό που βλέπουν κάθε μέρα τα μάτια τους . Αλλά το θέμα είναι θα ήθελαν οι Ρομά ; Όταν πάντως τους ρωτάμε για θέματα δικά τους , της οικογένειάς τους , δεν πολύ θέλουν να απαντήσουν.

19.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Κανένα. Εγώ δηλαδή εδώ 4 χρόνια έχω γνωρίσει - και πέρασαν πολλοί μαθητές Ρομά από τα χέρια μου- μόνο δυο γονείς μαθητών. Τους άλλους δεν τους ξέρω ούτε στην όψη. Δηλαδή έρχονταν βαθμοί, έρχονταν ενημερώσεις γονέων και δεν εμφανιζόταν κανείς τους. Ούτε στο τηλέφωνο δεν τους βρίσκουμε.

20.Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Είναι λίγα τα παιδιά που έρχονται πραγματικά και που τους αρέσει το σχολείο. Τα υπόλοιπα έρχονται πραγματικά για να πάρουν τα επιδόματα. Και μόλις πάρουν τα επιδόματα λοιπόν, φεύγουν γιατί δεν βρίσκουν κάποιο σκοπό στο σχολείο. Το έχουμε συζητήσει πολλές φορές. Βαριέμαι,λέει, τι να έρθω να κάνω στο σχολείο; Δηλαδή δεν έχουν κανένα κίνητρο για να έρθουν. Δεν θέλουν.

21.Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας. Εγώ θα σε ρωτήσω το αντίστροφο: Αν ένα παιδί Ρομά έχει τακτική φοίτηση , τι έχει να κερδίσει;

Θα βελτιωθεί και κοινωνικά και μαθησιακά. Βέβαια μαθησιακά εν μέρει. Εγώ έχω ένα παιδί τον Γιάννη τον Θεοδωρόπουλο που έρχεται κάθε μέρα, αλλά άμα δεις τα γράμματά του και το πώς διαβάζει, θα πεις έρχεται αυτό το παιδί κάθε μέρα; Βαριέται πάρα πολύ. Είναι όμως καλό να έρχονται γιατί είναι πιο ευγενικά, δεν έχουν την πρωτόγονη συμπεριφορά των άλλων Ρομά και ξεφεύγουν για λίγο από τον καταυλισμό.

22. Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις , σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Ναι , αλλά ελάχιστοι. Ας πούμε στις σχολικές παρελάσεις δεν θέλουν γιατί δεν έχουν να αγοράσουν στολή. Αλλιώς νομίζω ότι σε κάποιους θα τους άρεσε. Τώρα στις σχολικές γιορτές , πρέπει να μάθουν κάτι. Ένα ποίημα, λόγια ρόλων και δε θέλουν να μπουν σε αυτή τη διαδικασία. Οπότε γι' αυτό απέχουν. Στις εκδρομές , παρόλο που κάποιοι έχουν χρήματα, δεν έρχονται γιατί δεν τους αφήνουν οι γονείς. Σε μακρινές όπως είναι η Αθήνα φοβούνται μη τους κλέψουν τα παιδιά. Βάζουν πάντοτε τα χειρότερα με το μυαλό τους.

23. Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Συνήθως παίζουν μεταξύ τους , αλλά κάποιες φορές όταν έχουν καλές σχέσεις παίζουν και με τα μη Ρομά.

24. Πιστεύετε πως αν το σχολείο είχε λιγότερους μαθητές Ρομά, η ένταξή τους θα ήταν πιο εφικτή;

Σίγουρα, γιατί τώρα πάμε προς μία γκετοποίηση του σχολείου . Αν ήταν λιγότεροι δε θα αισθάνονταν ότι αυτό είναι το σχολείο μας και "εξουσιάζουμε" εδώ πέρα. Επειδή είναι πάρα πολλοί και δεν υπάρχει θέμα ένταξης.

25. Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά, κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Στην Ε' και στην ΣΤ' τάξη πλέον το έχουν συνηθίσει και το έχουν ξεπεράσει οι γονείς. Αλλά στις μικρές τάξεις σίγουρα είναι πιο πολλά και έντονα τα παράπονα. Πιστεύω πολλές φορές ότι έρχονται και άδικα και παραπονιούνται , ότι να μου πειράζει το παιδί , να μου δημιουργεί προβλήματα κα. Όμως ένας καβγάς δεν είναι ποτέ μονός. Δεν φταίει ποτέ μόνο ο ένας ή μόνο το Ρομά παιδί.

26. Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Παλιά, πολύ παλιά μπορεί να υπήρχαν περιέργες συμπεριφορές όπως το ξύλο. Όμως παλαιότερα το ξύλο ήταν παιδαγωγική μέθοδος για όλους τους μαθητές. Πλέον δεν ξέρω κάνα δάσκαλο πραγματικά που να διώχνει τα παιδιά . Σίγουρα θα υπάρχουν πιο ευαίσθητοποιημένοι και λιγότερο ευαίσθητοποιημένοι .

27.Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Είναι πολυπαραγοντικό το φαινόμενο. Φυσικά και δεν εξαρτάται τόσο από αυτούς. Οι δάσκαλοι πάντα είναι εδώ , είναι μια βρύση που πραγματικά αν την ανοίξεις , αρχίζει και τρέχει άφθονο το νερό. Το θέμα είναι θα πας να την ανοίξεις όμως ; Και οι Ρομά συνήθως δε θέλουν να την ανοίξουν.

28.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεκπαίδευση;

Όχι, κανένας.

29.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Καταρχήν δεν έχουν υπολογιστή. Αλλά και να είχαν υπολογιστή, είναι πολλά παιδιά στο σπίτι και ποιος θα πρωτομπει ; Ή και κινητό που έχουν -έχει ένα κινητό ο μπαμπάς - τα 5,6 παιδιά που είναι στο σπίτι ποιος θα πρωτομπει; Και πέρα από αυτό δεν έχουν internet. Αλλά και να έμπαινα από τη στιγμή που μέσα στην τάξη βαριούνται , για φανταστείτε τώρα στην τηλεκπαίδευση; Πραγματικά νομίζω οτι θα έμπαιναν και θα δημιουργούσαν προβλήματα ή θα έμπαιναν μια φορά, θα βαριόνταν και δε θα ξανά έμπαιναν.

30.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεκπαίδευση;

Όχι δεν υπάρχει λόγος, γιατί δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε γενικά με τους Ρομά. Τα τηλέφωνα που μας δίνουν δεν ισχύουν σχεδόν ποτέ και όταν κάποιο παιδί αρρωσταίνει κάνουμε ολόκληρη εκστρατεία. Παίρνουμε τον "κουμπάρο του κουμπάρου, του ξαδέρφου του γείτονα " για να ειδοποιήσει κάποιον για να έρθει να πάρει το παιδί. Πόσο μάλλον με email και συνδέσμους να πατήσουν για να ξεκινήσει το μάθημα.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Θέλω να πω για τα Ρομά παιδιά, σε σχέση με τα μη Ρομά. Είναι πιο αυθεντικά ως προς τη συμπάθεια ή την αντιπάθεια που σου δείχνουν . Δηλαδή δεν υπάρχουν

κοινωνικοί φραγμοί ή κοινωνική ευαισθησία. Στο δείχνουν κατευθείαν. Πραγματικά σε βρίσκουνε στο δρόμο και έρχονται και σου μιλάνε με τέτοια εγκαρδιότητα. Αν τους έχεις δώσει έστω και λίγο σημασία , πραγματικά το βλέπουν και το αναγνωρίζουν. Αυτό έχω να πω. Ενώ τα μη Ρομά είναι εντελώς συμβατικό το συναίσθημα. Απλά για τη χρονιά που τα έχεις να σου μιλάνε , να σε χαιρετάνε. Ενώ την άλλη χρονιά που δεν τα έχεις , δε σε έχουν ανάγκη και δε σε χαιρετάνε καν. Ενώ οι Ρομά και τα απόμεινα χρόνια σε βλέπουν και χαίρονται, αναγνωρίζουν το ενδιαφέρον που έδειξες τότε. Δεν έχω μετανιώσει που ήμουν σε αυτό το σχολείο - γιατί του χρόνου θα φύγω- ήταν μια εμπειρία που ήθελα να τη βιώσω. Γνώρισα και συναδέλφους αξιόλογους , απλά οι δυσκολίες του σχολείου αυτού σε κουράζουν και 4 χρόνια ήταν υπέρ αρκετά.

Ευχαριστώ πολύ.

6^η συνέντευξη,

Φύλο: Θήλυ(Κ5)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Μόνιμη εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία: 33 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 15 χρόνια

Ερωτήσεις:

1.Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Βεβαίως ανάλογα με το επίπεδό τους, που εμείς περίπου ξέρουμε που κυμαίνεται παρόλο που κάθε φορά έχουμε και διαφορετικούς Ρομά στην τάξη μας, τους χωρίζεις πάλι σε ομάδες και ανάλογα βαδίζεις. Αλλά πάντα επειδή είναι χαμηλό το επίπεδο των περισσότερων ξεκινάς να διδάσκεις πράγματα που θα δίδασκες στην Α΄ δημοτικού.

2.Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Το βασικότερο είναι πρώτον η προσαρμογή τους μέσα στην τάξη, η κοινωνικοποίησή τους. Να έρχονται καθαροί, να συμπεριφέρονται σωστά, να μην είναι παραβατικοί. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Να μάθουν τους κανόνες του σχολείου. Στο διάλειμμα

επίσης να έχουν μια συμπεριφορά που να είναι αποδεκτή από όλους, όπως πρέπει. Και ακολουθούν οι μαθησιακοί στόχοι έτσι δεν είναι; Να αρχίσει σιγά-σιγά να διαβάζει και να γράφει. Να συλλαβίζει είναι πολύ βασικό, να γράφει δυσύλλαβες λεξούλες κοκ.

3. Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι καμιά. Μόνο από την εμπειρία μου βάσει αυτών που έβλεπα κάθε χρονιά. Και με βοήθησε πολύ το ότι ήμουν και 6 χρόνια σε τριθέσιο σχολείο και είχα μάθει να δουλεύω παράλληλα πολλά και διαφορετικά επίπεδα. Γιατί με τους Ρομά αυτό συμβαίνει μέσα στην τάξη. Έχεις ένα επίπεδο χαμηλό της Α' τάξης που είναι οι Ρομά και μετά οι υπόλοιποι μαθητές.

4. Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας, βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Βέβαια γνωρίζω τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, αλλά είναι πάρα πολύ δύσκολο να εφαρμόσεις κάτι εδώ. Γιατί όταν αυτοί έρχονται ας πούμε όποτε το 'θυμηθούν' - έρχεται σήμερα και εμφανίζεται μετά από δυο εβδομάδες- πρέπει κάθε μέρα να οργανώνεις από την αρχή τη διδασκαλία σου.

5. Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Πιστεύω πως δεν μιλάμε για αποτελέσματα σε κάτι που δεν μπορεί να εφαρμοστεί εδώ.

6. Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Όχι, γιατί είπαμε ότι είναι πολύ δύσκολο. Πρέπει από κοινού, να έχουν τις ίδιες ανάγκες όλοι, για να εφαρμόσεις και να οργανώσεις κάτι διαπολιτισμικό μέσα στην τάξη. Από το μαθησιακό έως το επίπεδο συμπεριφοράς.

7. Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας 1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Όχι δυστυχώς προσπάθησα κάποια χρονιά, αλλά δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Το επίπεδο των βιβλίων αυτών είναι πολύ πιο προχωρημένο από εκείνο των μαθητών μας. Των Ρομά εννοώ. Μόνο κάποια τραγουδάκια και κάποια παραμύθια που είχαν

σχέση με τη ζωή των Τσιγγάνων υπήρχαν, αλλά και αυτά σε παιδιά που δεν ξέρουν ούτε το όνομά τους να γράφουν φαίνονταν βουνό.

8. Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Ό,τι σας απάντησα και στην προηγούμενη ερώτηση. Ξεκάθαρα όχι.

9. Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Εγώ δουλεύω πολύ οπτικό υλικό, όπως είναι οι καρτούλες. Γιατί η γλώσσα μας έχει δύσκολες λέξεις και έννοιες. Είναι σα να μαθαίνουν μια καινούρια γλώσσα και το να βλέπουν αυτό που θα μάθουν, τα βοηθάει αρκετά. Τα βοηθάει πολύ η εικόνα και αν έχεις την πολυτέλεια και το χρόνο είναι πολύ ωραίο να υπάρχουν εικόνες και στον τοίχο της τάξης και στην οθόνη του υπολογιστή. Αν πρέπει να μάθουν ένα καινούριο γράμμα, εγώ τους ζωγραφίζω πολλές φορές εικόνες σχετικές στον πίνακα. Βοηθάει επίσης και το διαφορετικό χρώμα στους μαρκαδόρους του πίνακα, για τις καταλήξεις ρημάτων για παράδειγμα. Απλά και δεν ξέρω αν πρέπει να το πω εδώ, ο εγκλεισμός φέτος έφερε πολλά Τσιγγανάκια πίσω. Εκεί που κάτι είχαν ξεκινήσει να μαθαίνουν, ήρθε η τηλεκαίτευση και τα ξέχασαν σχεδόν όλα.

10. Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Όταν ένας μαθητής Ρομά φοιτά τακτικά στο σχολείο, τα τμήματα υποδοχής είναι εξαιρετικά βοηθητικά και χρήσιμα. Πρώτα για τα ίδια τα παιδιά και δευτερευόντως για εμάς τους δασκάλους. Αυτό ωφελεί και την κανονική τάξη. Το να παίρνουν τα ΤΥ και μεγαλύτερους σε ηλικία μαθητές θα ήταν ιδανικό για το σχολείο μας. Πολλά παιδιά Ρομά της Ε΄ και ΣΤ΄ δημοτικού αντιμετωπίζουν μεγάλο μαθησιακό πρόβλημα και δυστυχώς ο νόμος απαγορεύει να βοηθηθούν από τα ΖΕΠ. Και πρέπει να είμαστε πιο αυστηροί στον τρόπο που τα παιδιά αυτά προβιβάζονται τάξη. Παλιότερα το προσέχαμε περισσότερο αυτό το θέμα. Αλλά και αυτό πάλι έχει τα αρνητικά του καθώς συσσωρεύονταν μαθητές Ρομά μεγάλων ηλικιών στις μικρές τάξεις.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας, οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Πιστεύω ότι οι δάσκαλοι θα πρέπει να έχουν και άλλα εργαλεία στη διάθεσή τους. Ένα αλφαβητάρι για παράδειγμα ειδικά για αυτά τα παιδάκια θα ήταν πολύ βοηθητικό. Ένα αλφαβητάριο εμπλουτισμένο με εικόνες, με δικές τους ίσως λέξεις στα Ελληνικά. Κάτι που θα τα βοηθούσε στην πραγματικότητα. Έτσι όπως λειτουργούμε τώρα σε τι να ανταποκριθούν και πώς;

12.Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Όχι και πώς να έχω τις ίδιες απαιτήσεις όταν κάθε μαθητής μου είναι ξεχωριστός σαν προσωπικότητα και έχει διαφορετικές ανάγκες. Θα ήμουν παράλογη αν τις είχα.

13.Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Ναι αμέ. Έχω πάει κιόλας.

14.Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Η εντύπωσή μου; Ήταν ωραία εμπειρία, είχα πάει πριν αρκετό καιρό μπορεί και δέκα χρόνια. Εντάξει κάποιοι είχαν φτιάξει κάποια ας το πούμε σπιτάκια με τουαλέτα έξω βέβαια, αλλά οι περισσότεροι ήταν σε παράγκες, χωρίς δρόμους, μέσα στη λάσπη, χωρίς τουαλέτες. Φαντάζομαι και σήμερα έτσι θα είναι, δεν νομίζω να έχει αλλάξει κάτι. Βέβαια δεν πλησιάσαμε και πολύ, δεν μπήκαμε μέσα στα σπίτια. Ήταν τότε το νηπιαγωγείο μέσα στον καταυλισμό. Πήγα με τον τότε διευθυντή -που η γυναίκα του ήταν νηπιαγωγός στο νηπιαγωγείο του οικισμού-με έναν διαμεσολαβητή του δήμου και με άλλες δύο συναδέλφους νηπιαγωγούς που δούλευαν τότε εκεί. Μόνη μου δεν μπορούσα πάω, παρόλο που γνωρίζω κάποιους Ρομά, πρέπει να υπάρχει λόγος να πας και αφού πάρεις άδεια από κάποιον μεγαλύτερο του καταυλισμού, για να σε αποδεχτούν και να νιώσεις ότι δε θα κακοποιηθείς εκεί. Αλλά τότε όχι μόνο δε φοβήθηκαν καθόλου, ίσα-ίσα που νιώσαμε πολλή αγάπη και πολύ ξεχωριστοί.

15.Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Συνήθως δε μιλάνε για τον πολιτισμό τους. Εμείς τους ανοίγουμε κουβέντα, αλλά και οι απαντήσεις που παίρνουμε είναι φτωχές εξαιτίας και του φτωχού λεξιλογίου που χρησιμοποιούν. Η μουσική τους ξέρω ότι είναι πάρα πολύ όμορφη. Τους αρέσει η μουσική, έχουν το ρυθμό μέσα τους. Πολλές φορές στο προαύλιο τα ακούμε να τραγουδούν και έχουν πραγματικά απίστευτες φωνές. Αλλά μέχρι εκεί, είναι αυτοδίδακτοι. Δεν κάνουν κάτι για να προχωρήσουν. Εγώ επίσης κάθε φορά τους

επισημαίνω ότι η λέξη Τσιγγάνος δεν είναι ντροπή, αλλά μια λέξη που επισημαίνει τη καθαρότητα της φυλής τους.

16.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Πολύ δύσκολα και σπάνια. Ελάχιστοι είναι αυτοί που ενδιαφέρονται, κυρίως όσοι φοίτησαν εδώ τακτικά και τελείωσαν κανονικά το δημοτικό και ως μαθητές. Δεν ξέρω τι τους κρατάει μακριά. Ίσως να νιώθουν μειονεκτικά.

17.Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Εδώ νομίζω ότι πρέπει να γίνουμε πιο αυστηροί στο θέμα της αναζήτησης των παιδιών που δεν έρχονται. Να γίνεται σε τακτά διαστήματα και πιστεύω επίσης ότι δε θα πρέπει εύκολα να τους δίνεται η εντύπωση ότι μπορούν να έρχονται στο σχολείο όποτε εκείνοι θέλουν. Να τους αναγκάσουμε (το κράτος εννοώ) με κάποιο τρόπο. Να καταλάβουν ότι έχουν και αυτοί ευθύνη. Να γίνουν πιο υπεύθυνοι. Να καταλάβουν ότι δεν έχουν μόνο δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις. Να μάθουν ότι πρέπει να έρχονται στο σχολείο, γιατί τους κάνει μόνο καλό. Η διαρροή δεν κάνει καλό, ούτε σε αυτούς, ούτε σε κανέναν μας. Τελικά πιστεύω ότι δεν το έχουν συνηθίσει το σχολείο, δεν τους είναι αναγκαίο. Δεν είναι στον τρόπο ζωής τους. Οι γονείς δεν έχουν στη συνείδησή τους να μορφώσουν τα παιδιά τους. Αυτή είναι η μεγαλύτερη αιτία, πιστεύω.

18.Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας;

Βέβαια. Γι' αυτό η τακτική φοίτηση των Ρομά είναι απαραίτητη και παίζει μεγάλο ρόλο σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Εδώ είναι και ο δικός μας ρόλος, βέβαια, των δασκάλων. Πάντα με σεβασμό πρέπει να τα προσεγγίζουμε και να τα κάνουμε να θέλουν και να επιδιώκουν μόνο τους να έρθουν σχολείο.

19.Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις, σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Ναι τους αρέσει. Αλλά πολύ λίγοι τους αφήνουν έξω από όλα αυτά. Η ντροπή, το ότι δεν μπορούν να μάθουν απέξω λόγια, ότι δεν έχουν ρούχα για τις παρελάσεις ή χρήματα για τις εκδρομές κ.α. Εμείς όμως πάντα τα ενθαρρύνουμε να συμμετέχουν. Γιατί θέλει να ακούει ότι είναι και αυτός Έλληνας μαθητής και ότι ανήκει κάπου.

20.Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Παίζουν και με τα άλλα παιδιά, αλλά πως παίζουν είναι το θέμα. Το ξέρουμε όλοι, το έχουμε βιώσει. Αυτό που βλέπω περνώντας τα χρόνια είναι ότι υπάρχει έντονα το αίσθημα του φόβου. Βλέπω ότι πολλές φορές πλησιάζουνε Ρομά δικούς μου άλλους μαθητές μη Ρομά, και φοβούνται οι άλλοι. Επειδή είναι Ρομά νομίζουν, οι άλλοι, ότι πάει επιθετικά. Ίσως και από αυτά που ακούνε στα σπίτια τους για τους Ρομά, τι να πω; Εξαιτίας και της παραβατικότητας εδώ στο χωριό. Έχουν τραβήξει πολλά οι Εξαμιλιώτες τόσα χρόνια από τους Ρομά. Σε αυτό τον τομέα της συνεργασίας παιδιών Ρομά και μη Ρομά, θέλει ακόμα πολλή δουλειά.

21.Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά , κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Παλιότερα γινότανε πιο έντονα, τώρα δεν υπάρχουν τόσες αντιδράσεις. Ίσως γιατί οι μη Ρομά πλέον τείνουν να γίνουν σοβαρή μειοψηφία. Η μεγαλύτερη αντίδραση για μένα είναι αυτή που γίνεται 'ύπουλα', παίρνοντας με οποιοδήποτε τρόπο τα παιδιά τους από το σχολείο και τα γράφουν σε σχολεία της πόλης ή του διπλανού χωριού, εξαιτίας των Ρομά μαθητών.

22.Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι , όχι δεν μπορώ να φέρω στο μυαλό μου κάτι τέτοιο.

23.Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Στην αρχή της χρονιάς ο δάσκαλος νιώθει πολύ αβοήθητος και μόνος, γιατί πρέπει να τα βάλει σε μια σειρά και να προχωρήσουνε. Εκεί χρειάζεσαι περισσότερη βοήθεια, στην αρχή. Και ειδικά αν δεν έχεις ξανά δουλέψει με μαθητές Ρομά, σου φαίνεται βουνό. Και αυτή η βοήθεια δεν έρχεται από πουθενά. Εκεί είναι που νιώθεις πολλή μοναξιά, πρέπει να τα βγάλεις πέρα μόνος σου. Και όχι ένας δάσκαλος δε μπορεί να τα κάνει όλα για τους Τσιγγάνους. Μπορεί όμως να προσφέρει αγάπη και αυτό είναι η πιο σημαντική βοήθεια, πιστεύω. Ίσως η ενισχυτική διδασκαλία και μετά το σχολείο, μέσα στον καταυλισμό να ήταν εξαιρετικά χρήσιμη για τους Ρομά.

24.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Σαφώς και όχι.

25.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Κυρίως το υλικότεχνικό κομμάτι. Αλλά και να συμμετείχαν πάλι ο δάσκαλος θα έπρεπε να δουλέψει σε επίπεδα. Και πώς να το κάνεις αυτό; Άσε που εδώ βαριούνται στις δια ζώσης συναντήσεις μας, πόσο μάλλον σε ένα μάθημα μέσω του κινητού ή του tablet , αν το έχουν κι αυτό. Και η ζωντανή διδασκαλία, δεν μπορεί να αντικατασταθεί με τίποτα άλλο.

26.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι δεν γνωρίζω να έχει γίνει κάτι τέτοιο και δεν ξέρω αν θα είχε κάποιο νόημα. Αυτό που ζητάει το σχολείο πέρα από την τηλεεκπαίδευση είναι η διασπορά τους σε όλα τα σχολεία της πόλης. Και σε αυτό ο δήμος κάνει οτι μπορεί, αλλά δεν είναι καθαρά δικό του θέμα.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Εγώ το διαφορετικό τόσα χρόνια εδώ, δεν το έχω νιώσει μέσα στην τάξη. Αυτό τα λέει όλα. Έξω στην αυλή πολλές φορές τα αγκαλιάζω. Και όλοι μας. Τους έχουμε αδυναμία. Είναι και τα ίδια αξιαγάπητα, παρόλη την ταλαιπωρία τους. Έχουν φιλότιμο. Είναι παιδιά και δε φταίνε για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Και εμάς μας αγαπάνε πολύ και είναι και αυτό που μας δίνει δύναμη.

Ευχαριστώ πολύ.

7^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ(Κ6)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Μόνιμη εκπαιδευτικός, (Υποδιευθύντρια)

Διδακτική εμπειρία: 13 χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: 11 χρόνια

Ερωτήσεις:

1. Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Πάντα βάζουμε στόχους για όλους τους μαθητές , όταν ξεκινάει μια νέα χρονιά και κυρίως για τους Ρομά. Οι βασικοί στόχοι που έχουμε είναι να μπορούν να έχουν συχνή φοίτηση, να έρχονται δηλαδή στο σχολείο, και από κει και πέρα το τι θα καταφέρουν στο θέμα γραφής, ανάγνωσης και αρίθμησης. Ανάλογα με την εξέλιξη του κάθε Τσιγγάνου, και με το κατά πόσο συχνά έρχεται σχολείο, αυτά αλλάζουν στην πορεία. Αν κάποιος μαθητής έχει τακτική φοίτηση οι στόχοι ανεβαίνουν, ζητάς περισσότερα. Ενώ όταν δεν έρχεται , δυστυχώς τότε μένεις στάσιμος -όσο αφορά τους στόχους.

2. Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Να έχουν σωστή συμπεριφορά ,να ακολουθούν τους κανόνες και τη λειτουργία του σχολείου και δευτερευόντως στο μαθησιακό κομμάτι να γράφουν και να διαβάζουνε.

3. Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι. Μα δεν υπάρχει κάποιος που να έχει εμπειρία τόση πάνω στους Τσιγγάνους. Και οτι γινόταν , έτρεχε πριν το 2008. Τώρα στον ενδιαμέσο δεν έχει γίνει απολύτως καμία επιμόρφωση.

4. Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Όχι δεν έχω χρησιμοποιήσει, τη γνωρίζω βέβαια τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τώρα γιατί δεν τα έχω χρησιμοποιήσει;

5. Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα; Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Όλα αυτά είναι πολύ θεωρητικά , κινούνται σε θεωρητικό πλαίσιο και δεν έχουν κανένα πρακτικό αποτέλεσμα. Ακόμα και τα βιβλία που μας έχουν στείλει το "Γεια σας" κινούνται σε επίπεδο πολύ υψηλό γι' αυτούς τους μαθητές. Αυτοί οι μαθητές έρχονται και δεν ξέρουνε καθόλου τι σημαίνει ο γραπτός κώδικας επικοινωνίας .Είναι σαν να τους μαθαίνουμε Κινέζικα. Κι όλα αυτά τα μοντέλα διδασκαλίας τους μπερδεύουν περισσότερο. Εδώ το βιβλίο δεν το ξέρουν καν.

6.Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Όχι σας είπα και πριν κινούνται σε ένα μεγαλύτερο επίπεδο , από το μαθησιακό επίπεδο των Ρομά. Είναι σαν τα σχολικά βιβλία. Αυτά μπορείς μόνο να τους τα διαβάσεις εσύ.

7.Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Όχι δεν με βοηθάνε εμένα προσωπικά. Οι Τσιγγάνοι μπορεί όλη τη χρονιά να καταφέρουνε να κατακτήσουνε δέκα γράμματα από τα 24 του αλφάβητου και να μη μπορέσουνε να συνδυάσουνε ένα φθόγγο για να φτιάξουν μια λέξη. Όχι να κάνουν τις σύνθετες ασκήσεις των βιβλίων "Γεια σας".

8.Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Ναι, πολύ υλικό από το διαδίκτυο ,να βρούμε εξειδικευμένες απλές ασκησούλες. Εκεί κυρίως στο διαδίκτυο κινούμαι.

9.Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους;

Εννοείται και αν ένα παιδάκι συμμετέχει στην τάξη υποδοχής τα πάει καλύτερα. Είναι πολύ βοηθητικό.

10.Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Αυτό ήθελα να πω και πριν , οτι οι τάξεις υποδοχής θα έπρεπε να είναι μέχρι την ΣΤ΄ δημοτικού. Τουλάχιστον μία με δύο ώρες την εβδομάδα, να πηγαίνουν εκεί. Το παιδάκι που συχνά έρχεται στο σχολείο να πηγαίνει να παρακολουθεί τα ΤΥ. Γιατί μέσα στην τάξη δεν μπορεί ο εκπαιδευτικός . Δουλεύει σε δέκα επίπεδα. Επίπεδο της τάξης της 'κανονικής' τους μη Ρομά μαθητές , που πρέπει να προχωρήσει την ύλη -

που και εκεί αντιμετωπίζει δυσκολίες ο δάσκαλος. Και έχουμε και τις άλλες εθνικότητες (Αλβανούς) και τους Τσιγγάνους που άλλοι μπορεί να διαβάζουν και να γράφουν λίγο και άλλοι να μη μπορούν ούτε να μιλήσουν τα Ελληνικά. Άρα να τα διαφορετικά επίπεδα . Και πόσα σχολεία στην Ελλάδα δουλεύουν έτσι; Δεν ξέρω , το θεωρώ πολύ δύσκολο...Χάνεται το σχολείο. Έχουμε εγγραφές στην Α΄ 5 Αλβανούς , 2 Έλληνες και 15 Ρομά. Ποιος θα κάτσει εδώ; Κάθονται πλέον μόνο αυτοί που δεν μπορούν να πάρουν τα παιδιά τους από εδώ. Τα χαμηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. Πέφτει το σχολείο, το επίπεδο, το χωριό ολόκληρο γιατί είναι το σχολείο του χωριού.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας , οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Όχι βέβαια. Είναι πολύ εξειδικευμένα αυτά που ζητάμε. Είναι σε ένα επίπεδο του πρώτου τριμήνου της Α΄ τάξης το γενικό σύνολο των Τσιγγάνων του σχολείου μας . Οποτε σε ποιες σχολικές απαιτήσεις να ανταποκριθούν ; Είναι πολύ κάτω από το γενικό μέσο όρο. Και οτι παραπάνω τους δίνουμε είναι πολύ εξειδικευμένο για αυτούς. Και δεν μπορούν να παρακολουθήσουν πάνω από δυο διδακτικές ώρες, γιατί η καθημερινότητά τους είναι άλλη. Τι τους ενδιαφέρει η ιστορία , η φυσική, η γεωγραφία; Και με οπτικοακουστικό τρόπο να τα προσεγγίσεις (με εικόναθένα βίντεο)πάλι δε τα ενδιαφέρει.

12. Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές ;

Όχι, πάντα κάνουμε διαφοροποιημένη διδασκαλία και σε κάθε παιδί στοχεύουμε ανάλογα.

13. Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Ναι.

14. Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Όχι, ποτέ.

15. Θα θέλατε να πάτε να δείτε πως ζουν εκεί;

Δε θα ήθελα αφού είναι μια περιοχή που θεωρείται άβατο, γκέτο. Μόνος σου δεν μπορείς να μπεις. Κάποια φορά με το λεωφορείο είχαμε πάει στην είσοδο του

οικισμού, όχι πιο μέσα. Δεν θα ήθελα λοιπόν να πάω. Έχω ακούσει όμως και από τους ίδιους τους μαθητές για τις συνθήκες διαβίωσης που είναι άθλιες. Ζούνε σε συνθήκες απίστευτες για εμάς. Όταν εμείς έχουμε το σπίτι μας, τη ζεστασιά μας, αυτοί ζούνε σε παράγκες. Κάνουν την ανάγκη τους έξω. Ζούνε σαν προπολεμικά.

16. Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Δε γνωρίζω πολλά για τον πολιτισμό τους. Ξέρω ότι τους αρέσουν πολύ να λένε για θρύλους. Τέτοιες ιστορίες που τις περνάνε από γενιά σε γενιά στα παιδιά τους, για να εκφοβίζουν κυρίως. Με πεθαμένους, λένε πολύ συχνά "ο μπαλαλάς" δηλαδή ένας που πέθανε. Και όταν θέλουν να φοβίσουν κάποιον του λένε: "Θα σε φάει ο μπαλαλάς".

17.Τους αρέσει να μιλάνε για τον πολιτισμό τους ή ντρέπονται;

Τους αρέσει αν τους προσεγγίσεις λίγο, θέλουν να σου πουν ιστορίες για το πως ζούνε και αισθάνονται. Θέλουν, θέλουν.

18.Θα σας άρεσε να αφιερώσετε κάποια διδακτική ώρα στον πολιτισμό των Ρομά μαθητών σας;

Ειδικά δεν έχω ασχοληθεί με κάτι τέτοιο. Γενικά όμως τους ρωτάμε τους Ρομά, μπροστά και στους μη Ρομά μαθητές, να μας πούνε κάποιο νέο, αν συνέβη κάτι στον καταυλισμό τους κτλ. Όμως το θεωρώ κάτι άχρηστο για τους μη Ρομά, γιατί πιστεύω ότι είναι κάτι που δεν τους ενδιαφέρει. Τι να κάνουν, να μάθουν 5 τσιγγάνικες λέξεις; Αφού συνεννοούνται μεταξύ τους. Για ποιο λόγο; Ούτως ή άλλως σε αυτό το σχολείο έρχονται κοντά Ρομά και μη Ρομά μαθητές. Τον πολιτισμό τους προσπαθούμε να τον κατανοήσουμε πάντως όλοι. Βέβαια έχουν και άλλη οπτική από το σπίτι τους με βάση αυτά που τους λένε οι γονείς τους (των μη Ρομά εννοώ). Τέλος δεν ξέρουμε και αν αυτά που μας λένε τα τσιγγανάκια είναι εντελώς αλήθεια ή φαντασίες. Και η γλώσσα διαφέρει από περιοχή σε περιοχή. Άλλες διάλεκτοι. Ο,τι μας λένε εμάς εδώ μπορεί να μην ισχύει σε άλλους τσιγγάνικους καταυλισμούς.

19.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Όχι δεν τους νοιάζει και τόσο. Τα τελευταία χρόνια όμως έχουμε μια εξέλιξη. Θέλουνε να έρχονται όλο και περισσότερα παιδιά, έχουνε ας το πούμε μία κανονική φοίτηση με λίγες απουσίες. Πάντως πρώτα από όλα βάζουν το επίδομα και γι' αυτό τα στέλνουν σχολείο. Δηλαδή αν κοβόταν το επίδομα δε ξέρω κατά πόσο θα έρχονταν

σχολείο. Όσο είναι μικρά θέλουν να έρχονται σχολείο, όσο μεγαλώνουν όμως τα ίδια τα Τσιγγανάκια παίρνουν πρωτοβουλία για το τι θα κάνουν με το θέμα του σχολείου. Δηλαδή από τρίτη, τετάρτη δημοτικού βλέπεις ότι το ίδιο το παιδί προτιμά το δρόμο, από το σχολείο. Πάντως οι γονείς Ρομά δεν έρχονται καθόλου να ρωτήσουν για την επίδοση των παιδιών τους. Δεν υπάρχει καμία συνέχεια ή υποστήριξη από το σπίτι. Ακόμα και μια εργασία που θα αναθέσουμε, κάτι απλό να αντιγράψει στο τετράδιο, ο Τσιγγάνος μαθητής δε θα το κάνει γιατί δεν υπάρχει κάποιος να τον βοηθήσει. Ό,τι γίνεται, γίνεται εδώ στο σχολείο. Δεν υπάρχει επαφή και επικοινωνία με τους Ρομά γονείς, δυστυχώς. Ούτε στο ολόημερο που κάθονται κάποια έχουν βοηθηθεί.

20. Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Πρώτον δε θέλουμε πολλές φορές και τα ίδια τα παιδιά, καταλαβαίνουν ότι μέσα στην τάξη θα βαρεθώ, δεν έχω τι να κάνω. Επίσης έχουν πρόβλημα και με την ένδυση και την υπόδηση. Αυτό είναι ένα πρόβλημα. Εμείς τους ζητάμε να έρχονται με καθαρά ρούχα και παπούτσια και αυτό δε μπορούν να το έχουν. Με τα ίδια ρούχα κοιμούνται, ξυπνάνε, τα φοράνε για εβδομάδες. Τα παπούτσια τα χαλάμε πολύ γρήγορα. Άλλα τους είναι πολύ μικρά ή πολύ μεγάλα. Πώς θα έρθουν στο σχολείο μετά; Και εδώ είναι που πρέπει να επέμβει η πολιτεία. Το σχολείο δεν μπορεί να κάνει κάτι σε αυτό το κομμάτι. Εμείς είμαστε στο εκπαιδευτικό, (αν και πολλές φορές φέρνουμε μόνοι μας ρούχα και παπούτσια από ανίψια ή παιδιά μας) στο παιδαγωγικό και στο κομμάτι της κοινωνικοποίησης. Από κει και πέρα τα υπόλοιπα πρέπει να τα δει η πολιτεία. Πώς τους αφήνει και ζούνε μέσα στις λάσπες, μέσα στις λακκούβες, μέσα σε τόσους κινδύνους, στα μικρόβια και δεν ασχολείται με αυτό το κομμάτι. Τι επειδή τους δίνει ένα επίδομα;

21. Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας;

Ναι βέβαια. Απλά ένα παιδί που έχει τακτική φοίτηση και έρχεται καθημερινά στο σχολείο έχει να κερδίσει πάρα πολλά. Μαθησιακά θα ωφεληθεί σε μεγάλο βαθμό αν ακούει, συμμετέχει και αν το βοηθάει και το μυαλό του γιατί πολλοί έχουν το πρόβλημα ότι νοητικά ανήκουν πολύ κάτω από το μέσο όρο λόγω αιμομιξιών. Επιπλέον δεν έχουν και τα ερεθίσματα -όχι ότι φταίει το μυαλό τους, έχουν κάποιο ΔΕΠΥ-απλά τα ερεθίσματα είναι ανύπαρκτα και συγκεκριμένα. Είναι τα αυτοκίνητα, είναι τα τραγούδια αυτά. Ούτε ξέρουν τι γίνεται στον έξω κόσμο. Δεν ενημερώνονται, δεν ακούνε ειδήσεις. Βοηθούνται οπότε σίγουρα και στη συμπεριφορά. Να

αποκτήσουν καλές συνήθειες για τη συνέχεια της σχολικής φοίτησης και της ζωής τους.

22. Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις , σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Τους αρέσουν πολύ οι παρελάσεις και οι σχολικές εκδηλώσεις. Θέλουν να συμμετέχουν. Βέβαια πολλές φορές ντρέπονται γιατί δεν μπορούν να προφέρουν καλά κάποιες λέξεις ή να μιλήσουν καθαρά και φοβούνται την αποτυχία ή την κοροϊδία. Στις εκδρομές δεν συμμετέχουν, δεν τους αφήνουν οι γονείς. Φοβούνται για το να θα πάνε σε κάποια διαδρομή άλλη, εκτός Νομού, το άγνωστο και τα χάσουν. Ενώ ταυτόχρονα οι ίδιοι τους αφήνουν όλη μέρα και είναι ελεύθεροι στην Κόρινθο και ζητιανεύουν, εδώ που το περιβάλλον του σχολείου είναι οριοθετημένο, φοβούνται. Και όσο αφορά το κόστος, σε παιδιά Ρομά που λέμε να έρθουν δωρεάν πάλι οι γονείς δε τα στέλνουν. Αν έρχονται καθημερινά στο σχολείο μας 70 Ρομά , στις εκδρομές έρχονται μόνο 2.

23. Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Παίζουν κυρίως μόνοι τους. Αν ήταν λιγότεροι σε αριθμό ίσως έρχονταν και αναγκαστικά σε επαφή με τους υπόλοιπους μη Ρομά μαθητές. Τώρα που είναι πολλοί, οι ίδιοι αναζητούν 'τους δικούς τους'. Δε τους αφορούν οι μη Ρομά. Και πολλές φορές για να τους προσεγγίσουν, τους μη Ρομά, χρησιμοποιούν αρνητική συμπεριφορά εσκεμμένα για να υπάρξει σύγκρουση.

24. Μέσα στην τάξη υπάρχει μεταξύ των Ρομά και μη Ρομά επικοινωνία και συνεργασία;

Υπάρχει επικοινωνία και συνεργασία αφού πλέον φοιτούν, παιδιά μη Ρομά, από την Α' τάξη μαζί τους. Τους μιλάνε, τους δίνουνε το λόγο. Βέβαια στη συνεργασία λίγο δυσκολεύονται, αλλά εμείς προσπαθούμε να μην τα πιέζουμε, ούτε τα μεν ούτε τα δε, και πάντα για το καλύτερο μες την τάξη.

25. Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά , κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Ναι, κάποιες φορές ναι. Όταν η συμπεριφορά των Ρομά είναι αυτό που λέμε ο αρνητικός τρόπος προσέγγισης. Ειδικά επειδή επιδιώκουν το ενδιαφέρον του

άλλου, να του δώσει σημασία, πάνε αρνητικά εναντίον του συνήθως με τη βία. Ε, και εκεί οι γονείς φυσικά αντιδρούν. Οποιοδήποτε πρόβλημα όμως, στα τόσα χρόνια που δουλεύω, με τη βοήθεια και του διευθυντή, λύνεται.

26. Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι. Αλλά και να ήξερα δε θα σου έλεγα τώρα.

27. Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Μπορούν να τους βοηθήσουνε, όπως λειτουργούν τα τμήματα ΖΕΠ, με μικρές ομάδες, πέντε-πέντε τα παιδάκια, με συχνή φοίτηση. Βέβαια μπορούμε να τα βοηθήσουμε και να τα οριοθετήσουμε και να τα οδηγήσουμε σε ένα καλό επίπεδο. Όλα αυτά μετά το δημοτικό έχω την εντύπωση ότι χάνονται, γιατί πάλι θα μπούνε στην κουλτούρα τους, στο δικό τους πολιτισμό που πρέπει να παντρευτούν νωρίς, να βγουν στην αγορά εργασίας πολύ νωρίς. Η πρωτοβάθμια προσπαθεί να κρατήσει στο σχολείο τα παιδιά Ρομά με ζεστασιά και φροντίδα. Μετά δεν ξέρω τι γίνεται. Κάτι που δεν το ανέφερα. Πολλές φορές βάζουμε χρήματα από την τσέπη μας, άτυπα για να τους πάρουμε υλικά (τετράδια, μολύβια, γόμεις, μπογιές, μέχρι και ρούχα) γιατί συνεχώς τα χάνουν.

28. Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι κανείς.

29. Τι νομίζετε ότι τους εμπόδιζε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Πώς να συμμετέχουν; Εδώ δεν ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν. Πώς θα μπουν στο email και θα πατήσουν στο σύνδεσμο; Ένα κινητό έχουν έστω και όλοι. Αλλά μπαίνουν κυρίως να ακούσουν τραγούδια δεν τους ενδιαφέρει η ηλεκτρονική τάξη και μάθηση. Αλλά το ξαναλέω. Πώς θα διαβάσουν το email; Ότι εκείνη την συγκεκριμένη ώρα πρέπει να μπει. Είναι πολύ δύσκολο γι' αυτούς.

30. Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεεκπαίδευση;

Δεν ξέρω τι κινήσεις έχει κάνει ο διευθυντής. Αλλά δεν νομίζω να έχουμε στείλει κάτι.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Ναι. Ότι παρόλο που η κοινωνία τους δίνει ένα κίνητρο με τα επιδόματα και πάλι αυτοί μένουν στο ίδιο επίπεδο. Δεν αλλάζουν αυτό είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα. Έχω δει μια εξέλιξη όλα αυτά τα χρόνια, ας πούμε στον τρόπο ντυσίματος. Παλιότερα ντύνονταν τσιγγάνικα ας το πούμε, ενώ τώρα τους βλέπεις πάνε με τη μόδα. Από εκεί και πέρα όμως δεν έχει γίνει καμία αλλαγή ως προς τη φοίτηση και εκπαίδευσή τους. Όταν η κοινωνία τους δίνει το δικαίωμα και ζουν ανεξέλεγκτοι, σε ένα κομμάτι εκεί καθίστε εσείς, γκετοποιημένοι, που εμείς δεν μπορούμε να μπούμε ποτέ, με όπλα, ναρκωτικά, παρανομίες, χωρίς συνθήκες υγιεινής και το πρόβλημα αντιμετωπίστε το εσείς εκπαιδευτικοί ή κάτοικοι των Εξαμιλίων. Σου δίνω δύο ΖΕΠ και βγάλ' τα πέρα μόνος σου. Πήγαινε (πολιτεία) φτιάξε δρόμους στον οικισμό, φτιάξε τα σπίτια, αποχετεύσεις και έτσι θα έρθουν και στο σχολείο με άλλη διάθεση. Όχι μόνο χρήματα, γιατί δεν τα εναποθέτουν εκεί που πρέπει. Κάνε κάτι ουσιαστικό για τον τρόπο ζωής τους μέσα στον καταυλισμό, κάτι που ο δάσκαλος δεν μπορεί να κάνει.

Ευχαριστώ πολύ.

8^η συνέντευξη

Φύλο: Θήλυ(K7)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Αναπληρώτρια εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία: 1 χρονιά σαν αναπληρώτρια, δεκαετή εμπειρία ως φιλόλογος γιατί η δεύτερη σχολή μου είναι το παιδαγωγικό.

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: Με Ρομά όχι. Πρώτη χρονιά φέτος σε ΖΕΠ ΤΥ. Με πρόσφυγες δύο χρόνια.

Ερωτήσεις:

1. Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Στόχους δεν μπορείς να βάλεις από την αρχή, μόνο ότι θέλεις τα παιδιά να προχωρήσουν και να μάθουν. Εννοείται όταν θα δεις το επίπεδο των παιδιών και αν θα έχουν δουλευτεί από το νηπιαγωγείο-μιλάμε για την Α΄ τάξη που έχω εγώ- βλέπουμε πώς προχωράμε. Στη δικιά μας περίπτωση τα πρωτάκια δεν είχαν πάει καθόλου νηπιαγωγείο. Παρόλο που είναι υποχρεωτική και αυτή η εκπαίδευση σε εμάς ζήτημα να έχει παρακολουθήσει προσχολική αγωγή, μόνο ένα. Και σκέψου ότι επίσημα εγγεγραμμένα Ρομά είναι 23 και έρχονται κατά μέσο όρο και καθημερινή βάση γύρω στα 10 με 13παιδιά Ρομά. Γιατί και λόγω κορονοϊού φοβούνται να έρχονται κιάλας. Όποτε ξεκινήσαμε από προγραφικές ασκήσεις και οι στόχοι αλλάζουν με το χρόνο και διδακτική πορεία.

2. Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Η αναγνώριση των γραμμάτων και η ανάγνωση.

3.Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι.

4.Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Ναι τη γνωρίζω, αλλά έχουμε το ΙΕΠ σαν στόχο τέλος πάντων και επειδή είναι πρωτάκια δεν μπορούσε να δουλευτεί τόσο καλά το υλικό του ΙΕΠ. Στα πρωτάκια, επειδή ξεκινάμε από το μηδέν, δε θεωρώ τόσο χρήσιμο το να χρησιμοποιείς αυτό το υλικό.

5.Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Δεν πιστεύω ότι η διαπολιτισμική εκπαίδευση και τα μοντέλα της, θα είχαν θετικά αποτελέσματα αφού τα διαφορετικά επίπεδα των Ρομά παιδιών είναι πάρα πολλά. Κάθε φορά θα πρέπει ο δάσκαλος να ξανά σχεδιάζει τη διδασκαλία του από την αρχή και κάθε μέρα. Αυτό εκτός από πολύ δύσκολο είναι και ανέφικτο.

6. Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Ότι σου απάντησα και στην προηγούμενη ερώτηση.

7. Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας 1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Όπως είπα και προηγούμενα μερικές φορές ακολουθούμε το υλικό του ΙΕΠ, στην τρίτη κυρίως τάξη. Αλλά στις μικρότερες όχι.

8. Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Όχι ιδιαίτερα, σχεδόν καθόλου δηλαδή.

9. Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Δεν το χρησιμοποιώ στις μικρότερες τάξεις γιατί το επίπεδο των βιβλίων αυτό είναι πολύ προχωρημένο. Δεν βοηθάει καθόλου τους μαθητές Ρομά. Η υπεύθυνη εκπαιδευτικού έργου της πρωτοβάθμιας μας έχει στείλει κάποιο υλικό και χρησιμοποιώ μερικές φορές κάτι από αυτά. Κάποιο παραμύθι για την ανάπτυξη του προφορικού λόγου και να καταλαβαίνουν περισσότερο τη γλώσσα. Από κει και πέρα διαδικτυακά και ότι βρίσκω σε ασκήσεις που να άπτεται στο γνωστικό επίπεδο των παιδιών.

10. Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Ναι σαφέστατα. Εγώ βέβαια είμαι μια ιδιαίτερη περίπτωση, γιατί είμαι μέσα στην τάξη μαζί με τη δασκάλα και κάνουμε παράλληλα μάθημα. Δεν ήθελα επειδή είναι αρχή, να κάνει για παράδειγμα η δασκάλα το "άλφα" και εγώ να κάνω προγραφικές. Έτσι ξέρω που βρίσκεται η δασκάλα και εγώ είμαι εκεί για να βοηθάω τα Ρομά που είναι πιο πίσω μαθησιακά. Η δασκάλα δεν γίνεται να μένει πίσω γιατί υπάρχουν και τα παιδιά που έρχονται καθημερινά και πρέπει να προχωράνε. Όποτε εγώ από δίπλα βοηθάω όσα έχουν περαιτέρω ανάγκες. Αυτό είναι και καλό, γιατί δεν τα ξεκόβω και από την τάξη τους. Κάποια στιγμή που το δοκίμασα στην αρχή είχαμε και παράπονα του τύπου "κυρία γιατί μας παίρνετε εμάς;", έκλαιγαν και είχαμε θέματα ψυχολογικά μετά. Τώρα να καταλάβετε όλοι οι μαθητές είμαστε περίπου στο ίδιο επίπεδο

μαθησιακά, όποτε τα ΖΕΠ βοηθάνε εκατό τοις εκατό και θα έπρεπε να βοηθούνται και μεγαλύτερα Ρομά.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας, οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Εμάς ανταποκρίθηκαν όταν χρησιμοποιήσαμε περισσότερο τον προτζέκτορα. Δεν είναι κάτι ιδιαίτερο, απλά τη φωτοτυπία που είχαν να δουλέψουν την έβλεπαν στον προτζέκτορα. Και αποφύγαμε έτσι τα κυρία δε ξέρω που είμαστε, πού γράφουμε κτλ. Βοηθάει πολύ αυτό στην αρχή, οπότε βοηθάει πολύ η εικόνα για να γλιτώνεις σημαντικό χρόνο. Όχι κάτι σπουδαιότερο όμως.

12. Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Όχι κάθε εκπαιδευτικός νομίζω πως ξεχωρίζει και διαχωρίζει τις απαιτήσεις που μπορεί να έχει ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών του. Εδώ ειδικά σε μια πρώτη τάξη με 23 Ρομά μαθητές οι απαιτήσεις είναι ελάχιστες και συγκεκριμένες.

13. Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Όχι γιατί δεν είμαι καν από δω. Ξέρω ότι είναι κάπου κοντά στο χωριό, μόνο αυτό.

14. Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Δεν πάμε γιατί χρειαζόμαστε και συνοδεία για να πάμε. Μόνο η κοινωνική λειτουργός και αυτή συνοδεύεται από μέλη του δήμου, μπορεί να πάει πιο εύκολα. Έχω όμως μια εικόνα για το πόσο διαφορετικά και δύσκολα ζουν αυτά τα παιδιά εκεί. Αποφεύγω πολύ συχνά να λέω στα Τσιγγανάκια 'η μαμά ή ο μπαμπάς'. Λέω όποιος είναι στο σπίτι, γιατί δεν ξέρουμε η μαμά υπάρχει; Ο μπαμπάς είναι φυλακή; Μήπως κάποιος έχει πεθάνει; Κατά λάθος είπα κάποια στιγμή ο παππούς και μου απάντησε το παιδάκι ότι ο παππούς είναι στη φυλακή. Οπότε καταλαβαίνετε.

15. Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Εγώ δεν ξέρω πολλά πράγματα για τον πολιτισμό τους. Τώρα τα ίδια δεν μπορούν. Αυτά τα παιδιά (της πρώτης εννοώ) δεν μπορούν να διηγηθούν ιστορίες για τον πολιτισμό τους γιατί είναι πολύ μικρά. Τα πιο μεγάλα θέλουν να μου πουν κάποια λέξη δικιά τους ή μέρος από τα έθιμά τους για παράδειγμα. Αλλά επειδή δεν μιλάνε και καθαρά δεν μπορώ πάντα να καταλάβω τι ακριβώς μου λένε. Τώρα όταν βάζουμε

κάποια τραγουδάκια στο λάπτοπ για να ξεκουράζονται κυρίως, έχουνε πολύ έντονο το ταμπούλο. Τους αρέσει πάρα πολύ.

16.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Όχι. Όταν έκανε η δασκάλα συγκέντρωση γονέων το πρώτο δίμηνο, για να ενημερώσει για το πού βρισκόμαστε, εμφανίστηκαν από τα 15 παιδιά που έρχονται τακτικά, μόνο οι δύο γονείς.

17.Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Εγώ από προσωπική εμπειρία, όταν πήρα τηλέφωνα να ρωτήσω γιατί δεν έρχονται, μου έκαναν εντύπωση οι δικαιολογίες των γονιών. Είναι δικαιολογίες του τύπου, είναι άρρωστος, έκανε αμυγδαλές ενώ ξέρουμε οτι είναι ψέμα. Ή επίσης το παιδί μου δεν έχει παπούτσια. Είναι η κουλτούρα τους επίσης τέτοια. Τα κορίτσια θα παντρευτούν μικρά και τι να το κάνουν το σχολείο και τα γράμματα. Τα αγόρια ελάχιστα θέλουν να προχωρήσουν, αλλά δεν τα πιέζουν και ιδιαίτερα οι ίδιοι οι γονείς. Επικρατεί ένα πνεύμα ελευθερίας σε οτι αφορά το σχολείο.

18.Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας;

Ε, ναι αν δεν έρχονται χάνουν ένα πολύ μεγάλο μέρος του γνωστικού αντικειμένου και όχι μόνο. Αν όμως παρακολουθούν τακτικά, αυτό φαίνεται. Έχουν άλλη ψυχολογία, καμία σχέση με αυτά που εμφανίζονται μία στο τόσο. Χαίρονται δηλαδή που συμμετέχουν. "Α! κυρία το βρήκα" έχουμε και τον ανταγωνισμό. Εγώ το ξέρω ενώ ο άλλος ο Ρομά δεν το ξέρει.

19.Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις , σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Δεν κάνανε τίποτα από όλα αυτά φέτος λόγω covid , όποτε δεν ξέρω και δεν μπορώ να εκφέρω άποψη μιας και είναι η πρώτη χρονιά στο σχολείο αυτό. Πιστεύω οτι δεν είναι αρνητικά να συμμετέχουν σε όλα αυτά, αλλά δεν μπορώ να εκφέρω ολοκληρωμένη άποψη λόγω της πρώτης μου ιδιαίτερης χρονιάς του κορονοϊού.

20.Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Εμάς η πρώτη τάξη είναι όλη αμιγώς Ρομά, οπότε παίζουν μόνο μεταξύ τους. Και στο προαύλιο λόγω κορονοϊού βγαίνουν ξεχωριστά οι τάξεις και μεμονωμένα οπότε πάλι παίζουν μόνο τους τα Ρομά. Φαντάζομαι όμως ότι είναι δύσκολο να παίζουν με τα υπόλοιπα παιδιά, αφού πολλές φορές δεν ξέρουν να συμπεριφερθούν ή να παίξουν κάποιο παιχνίδι και περιστρέφονται κυρίως γύρω από τον καβγά.

21.Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά, κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Όσο είμαι εγώ εδώ στο σχολείο δεν έχω δει ή ακούσει τίποτα. Μου φαίνεται ότι λειτουργεί καλά το σχολείο.

22.Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι, όχι.

23.Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Εμείς οι εκπαιδευτικοί που έχουμε αποκλειστικά τους Ρομά μαθητές είμαστε να το πω οι καλοί της υπόθεσης. Γιατί έχουμε ένα επίπεδο και ξεκινάμε ουσιαστικά από το μηδέν. Οι δάσκαλοι που έχουν Ρομά και μη Ρομά περνάνε, αν μου επιτρέπετε να το πω, μεγάλο ζόρι. Είναι πολλές οι δυσκολίες γιατί μπορεί το ένα παιδί Ρομά να είναι στην Ε' δημοτικού, αλλά να του κάνεις απλά την αλφαβήτα. Σκέφτεσαι ταυτόχρονα να προχωρήσεις τα υπόλοιπα μη Ρομά παιδιά και πρέπει να βάζεις και δυο τρεις ασκήσεις ανάλογα με το επίπεδο του κάθε Ρομά. Απλά για να μπορούν να απασχοληθούν μέσα στην τάξη. Είναι πολύ δύσκολη η δουλειά του δασκάλου να συνδυάσει τα Ρομά με τα μη Ρομά. Όχι στο θέμα της ένταξης, στο γνωστικό θέμα.

24.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι βέβαια.

25.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Μπορεί να σου ακουστεί αστείο, αλλά στο ξενοδοχείο που μένω, μένουν και αστυνομικοί και ακούω που λένε κάθε τρεις και λίγο ότι πάνε στον καταυλισμό να

τους κόψουνε το ρεύμα. Γιατί ήταν παράνομο το ρεύμα που παίρνανε. Τα παιδιά μου λένε επίσης 'κυρία δεν έχουμε ρεύμα', οπότε αν δεν έχουνε ρεύμα τώρα τι να τους πεις για υπολογιστές, για internet και email; Τι να απαιτήσω εγώ μετά; Εμάς μας έδειξε ενδιαφέρον ένας μπαμπάς Ρομά, με κωδικούς και τέτοια, οτι έχει εξοπλισμό και εμείς περιμέναμε να μπει αλλά δεν μπήκε ποτέ.

26.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεκπαίδευση;

Ήτανε γνωστό οτι οι Ρομά δε συμμετέχουν σε όλους. Γιατί μετά μιλήσαμε και με την υπεύθυνη εκπαιδευτικού έργου, η οποία μας ρώτησε αν κάνουμε ή όχι τηλεκπαίδευση και τι μπορούσαμε να κάνουμε. Μας συμβούλεψε, αλλά και πάλι φοβάσαι, να δημιουργούσαμε ένα πακέτο φωτοτυπιών και να τα παραδίναμε στον καταυλισμό. Αλλά ποιος θα τα παραδώσει; Και τι νόημα θα είχε; Ποιο παιδάκι θα τα έκανε, αφού στο σπίτι τους οι γονείς Ρομά δεν μπορούν να τα βοηθήσουν. Το μόνο που έχουν μάθει είναι απλά να αντιγράφουν. Χωρίς εξήγηση τι φωτοτυπίες να λύσουν; Δεν θα είχε κανένα νόημα.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Για το ωρολόγιο πρόγραμμα έχω εγώ να πω. Θα μπορούσε να διαμορφωθεί αλλιώς. Γιατί είναι παιδιά που ζουν ελεύθερα και δεν μπορούν να μπουν εύκολα στο κλειστό καλούπι του δημόσιου ελληνικού σχολείου. Αυτά ουσιαστικά θεωρούν οτι έρχονται στο κλουβί και περνάνε τις ώρες τους σε μια καρέκλα, σαν φυλακισμένοι. Έπρεπε να είναι διαφορετικό το ωρολόγιο πρόγραμμα για αυτά τα παιδιά. Δεν ξέρω πως θα μπορούσε να γίνει. Και με άλλα μαθήματα. Να κάνουν δηλαδή παραπάνω γυμναστική ή μουσική ή εικαστικά. Για την γυμναστική τρελαίνονται. Οι ειδικότητες μας βοηθάνε πολύ, παρόλο που κάνουν και αυτοί το μάθημά τους με τις ίδιες δυσκολίες προσπαθώντας να προσαρμοστούν πάνω σε αυτά τα παιδιά. Πολλά Ρομά δεν μπορούν να κόψουν ή να κρατήσουν το μολύβι όπως πρέπει. Αλλά μπορούμε να συνεργαζόμαστε περισσότερο με τις ειδικότητες για να γίνει καλύτερη δουλειά. Όμως το ωρολόγιο πρόγραμμα δεν το επιτρέπει.

Ευχαριστώ πολύ.

9^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ (Κ8)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Αναπληρώτρια εκπαιδευτικός

Διδακτική εμπειρία: 11 έτη

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: Όχι , φέτος πρώτη χρονιά σε ΖΕΠ ΤΥ.

Ερωτήσεις:

1.Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Ήταν η πρώτη μου χρονιά σε τέτοιο σχολείο και με πήραν στην β' Φάση, οπότε δεν είχαν καθοριστεί στόχοι από την αρχή της χρονιάς εφόσον έπρεπε να δω το επίπεδο των νέων μαθητών μου.

2.Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς; Ανάγνωση και γραφή στη Γλώσσα, αριθμοί ως το 10.

3.Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Όχι.

4.Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα ;

Την γνωρίζω από το προπτυχιακό επίπεδο, αλλά δεν έχω χρησιμοποιήσει κάποιο τέτοιο μοντέλο διδασκαλίας μέσα στην τάξη, καθώς στο δικό μου τμήμα η πλειοψηφία των μαθητών είναι μη Ρομά, οπότε δυστυχώς το βάρος πέφτει σε αυτούς. Οι Ρομά στην τάξη μου, λόγω της σχολικής διαρροής κυμαίνονται από 1-4 το πολύ καθημερινά. Είναι μέρες που έρχονται κάποιοι που δεν έχουν έρθει από την αρχή της χρονιάς ή έχουν να έρθουν από το προηγούμενο τρίμηνο. Σε τέτοια περίπτωση δεν μπορεί να υπάρξει καν πρόβλεψη ούτε για το επίπεδο των παιδιών ούτε φυσικά και να έχει οργανωθεί εκ των προτέρων κάποιο υλικό που θα δοθεί. Εδώ κρίνεται απαραίτητη η εξατομικευμένη διδασκαλία και πάλι όμως με πολλά κενά και χωρίς συνέχεια.

5. Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Σίγουρα έχουν αποτελέσματα, αν βέβαια μπορούν να εφαρμοστούν με συνέπεια και συνέχεια, όταν δεν υπάρχουν τόσο έντονα θέματα σχολικής διαρροής.

6. Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω το βάρος πέφτει στα μη Ρομά παιδιά, που είναι η πλειοψηφία της τάξης. Οι Ρομά στη συγκεκριμένη τάξη δεν είναι ποτέ σταθεροί, και πότε έρχονται και πότε δεν έρχονται, παρουσιάζοντας τρομερές διαφορές στο επίπεδο αλλά και στην παρακολούθηση των μαθημάτων.

7. Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας 1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Ναι κυρίως στις μεγάλες τάξεις της Ε' και ΣΤ' δημοτικού, όπου εκεί κάποιοι Ρομά μπορούν να ανταπεξέλθουν.

8. Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Μερικές φορές βοηθάνε τα βιβλία αυτά. Έχουν μεγάλες, ωραίες εικόνες, μουσικά cd με μουσική των Ρομά και διάφορες εξατομικευμένες ασκήσεις για Τσιγγάνους. Πρέπει όμως το επίπεδο των παιδιών να είναι πολύ καλό.

9. Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Κυρίως εκπαιδευτικό υλικό Α' τάξης δημοτικού, εικόνες, καρτέλες, αριθμογραμμές στους τοίχους της τάξης, φύλλα εργασίας από το διαδίκτυο και τον βιντεοπροβολέα πιο σπάνια.

10. Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Σίγουρα θα βοηθήσει.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας, οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις;

Ανάλογα το επίπεδο. Είναι κάποιοι που δεν γνωρίζουν ακόμα τα βασικά και είναι σε επίπεδο πρώτης Δημοτικού, είναι κάποιοι που είναι σε καλύτερο επίπεδο π.χ. τρίτης

τάξης Δημοτικού και άλλοι που είναι ιδιαίτερα ικανοί και μπορούν και παρακολουθούν όσα τους κινούν το ενδιαφέρον στα μαθήματα που κάνουμε όπως π.χ. Φυσική ή Γεωγραφία. Στην Ε' τάξη που φοιτούν ωστόσο, κανείς δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσει Γλώσσα ή Μαθηματικά Ε' τάξης, δεδομένου μάλιστα ότι κανείς τους δεν φοιτά συστηματικά.

12.Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές ;

Όχι, κάτι τέτοιο δεν ισχύει ούτε στους Ρομά ούτε στους μη Ρομά μαθητές. Ο καθένας πορεύεται και αξιολογείται σύμφωνα με τις δικές του προσωπικές ανάγκες και δυνατότητες.

13.Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Ναι.

14.Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Όχι δε θα ήθελα να πάω στον καταυλισμό. Απλώς γιατί φοβάμαι.

15.Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Η αλήθεια είναι πως δεν έχω ιδιαίτερη γνώση.

16.Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Όχι κανένα ενδιαφέρον, δεν μπορούμε να τους βρούμε ούτε τηλεφωνικώς στις περισσότερες περιπτώσεις.

17.Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Τα αίτια είναι πολλά και ποικίλα. Πολιτικά, καθώς η ίδια η πολιτεία δεν έχει κάνει κάτι για να τους εντάξει, παρά μόνο τους έχει γκετοποιήσει στον καταυλισμό των Εξαμιλίων, αφήνοντάς τους στην ανομία και στο περιθώριο. Επίσης κοινωνικά. Οι ίδιοι δεν νιώθουν ότι μπορούν να ενταχθούν, δεν έχουν πεισθεί για αυτό και φαίνεται να μην το επιθυμούν. Οι υπόλοιποι πάντα τους έβλεπαν και τους βλέπουν ως απειλή, για όλα φταίνε αυτοί. Το σχολείο από την άλλη, φαίνεται πως είναι η μόνη λύση για το φαγητό το καθημερινό, έτσι ένα μεγάλο κίνητρο για να έρθουν τα παιδιά στο

σχολείο είναι για τη σίτιση αλλά και για την χορήγηση του κρατικού επιδόματος. Τέλος και το ίδιο το σχολείο, στέκεται ανίκανο να τους εντάξει, μιας που η οποιαδήποτε μορφής επικοινωνία μένει στο προφορικό, λίγα λεπτά έξω από την πόρτα του σχολείου. Συναντήσεις γονέων δεν γίνονται και επικοινωνία δεν υπάρχει.

18. Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας.

Φυσικά και σε μεγάλο βαθμό.

19. Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις, σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Ως η πρώτη μου χρονιά στο δημόσιο σχολείο και δη στο συγκεκριμένο, δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω για μαθητικές παρελάσεις κτλ. Σε σχολικές εκδηλώσεις, από όσα έχω προλάβει να δω φέτος που είναι και μια περίεργη σχολική χρονιά λόγω Covid-19, φαίνεται να συμμετέχουν, όσοι βέβαια και όποτε είναι στο σχολείο.

20. Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Στο προαύλιο στην πλειοψηφία των τάξεων παίζουν τα Ρομά μόνα τους σε διαφορετικό χώρο από τα υπόλοιπα. Ωστόσο υπάρχουν και εξαιρέσεις, των «δημοφιλών» μαθητών Ρομά, που κάνουν παρέα και με τους άλλους.

21. Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά, κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω, λόγω της σύντομης παραμονής μου σε αυτό το σχολείο, είναι το μόνο τους και κυρίαρχο πρόβλημα. Το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό τους επίπεδο, που οδηγεί στο χαμηλό μαθησιακό επίπεδο των παιδιών τους, δεν λαμβάνεται υπόψη. Μόνος υπαίτιος για τα μαθησιακά κενά, την αδιαφορία ή την έλλειψη ενδιαφέροντος, είναι τα παιδιά Ρομά. Φυσικά αυτό, τουλάχιστον στο δικό μου τμήμα, δεν έχει καμία απολύτως βάση.

22. Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Όχι δεν γνωρίζω.

23. Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Φυσικά και εξαρτάται από εμάς και μάλιστα σε σημαντικό βαθμό. Ωστόσο δεν φέρουν μόνο οι εκπαιδευτικοί την ευθύνη για κάτι τέτοιο.

24.Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεεκπαίδευση;

Όχι καθόλου και με καμία συνθήκη.

25.Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Πολλά... Φυσικά και εμείς σαν σχολική μονάδα δεν κάναμε απολύτως τίποτα για να συμμετέχουν σε οποιοδήποτε βαθμό και με κανέναν τρόπο. Το βρήκαμε σαν άλλοθι και δεν προσπαθήσαμε καν. Βέβαια, ακόμα και τα μη Ρομά, με το ζόρι έμπαιναν και παρακολουθούσαν, σπαστά και με διακοπτόμενη σύνδεση, από απλό κινητό πολλές φορές, ή χάνοντας εντελώς και ολόκληρες μέρες μαθημάτων. Αν λάβουμε αυτά σοβαρά υπόψη, καταλαβαίνουμε πως θα ήταν και εξαιρετικά δύσκολο να ενταχθούν στην κοινή τάξη και οι Ρομά, από τους οποίους κανείς τους δεν μπορεί να παρακολουθήσει μαθήματα Ε' τάξης. Οπότε η τηλεδιάσκεψη για τους Ρομά θα έπρεπε να περιλαμβάνει τελείως διαφορετικό και εξατομικευμένο πρόγραμμα, κάτι που θα μπορούσε να επιτευχθεί ίσως αν υπήρχε συντονισμένη προσπάθεια συνεργασίας με τους γονείς.

26.Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεεκπαίδευση;

Δεν χρειάστηκε να σταλεί επιστολή, ήταν ενήμερος.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Στο συγκεκριμένο σχολείο η άμεση και έγκαιρη οργάνωση των Τ.Υ -καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών/τριών είναι Ρομά- αποτελεί αναγκαιότητα, προκειμένου τα παιδιά αυτά να καταφέρουν να ενταχθούν στο ευρύτερο σχολικό αλλά και κοινωνικό περιβάλλον τους, όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Με την εξατομικευμένη υποστήριξη, τη συνεχή ανατροφοδότηση και τη βοήθεια που δέχονται γενικότερα, αποκτούν κίνητρο για το σχολείο, και θέληση να μάθουν καινούρια πράγματα, κάτι που οδηγεί -πέρα από την κατάκτηση γνωστικών και

κοινωνικών δεξιοτήτων- στην τόνωση της αυτοεκτίμησής τους, αλλά και στην αποφυγή της περιθωριοποίησης, της αποξένωσης και της παραβατικότητας, που δυστυχώς συχνά τα χαρακτηρίζει. Επίσης, ενισχύεται η ψυχοσωματική τους ισορροπία και αποκτούν αυτοπεποίθηση, αυτενέργεια και ελπίδα για ένα πιο δημιουργικό μέλλον. Νιώθουν ευτυχισμένα. Η απόκτηση κινήτρου λοιπόν, είναι ιδιαίτερα σημαντική, ώστε να μην απουσιάζουν τόσο συχνά. Η ελλιπής φοίτηση είναι μια συμπεριφορά που δυσκολεύει πολύ την παιδαγωγική διαδικασία.

Επίσης, η συνεργασία με τους γονείς, η ανταλλαγή απόψεων και η συλλογή πληροφοριών για τα προβλήματα, τα ενδιαφέροντα, την καθημερινότητα των παιδιών, θα βοηθούσε πολύ στο έργο του σχολείου. Τέλος, οι τακτικές επιμορφώσεις των εκπαιδευτικών που στελεχώνουν τις Τ.Υ., ιδιαίτερα σε θέματα που αφορούν στην επίτευξη των παιδαγωγικών στόχων ως απόρροια των ιδιαίτερων συνθηκών διαβίωσης των μαθητών/τριών και η ανταλλαγή απόψεων, εμπειριών, προβλημάτων μεταξύ τους, θα ήταν κάτι ιδιαίτερα χρήσιμο και επικοινωνιακό. Σε ό,τι αφορά στην εξ' αποστάσεως λειτουργία των Τ.Υ, δυστυχώς τα προβλήματα είναι πολλά! Τα παιδιά και οι οικογένειες τους δε διαθέτουν τα απαραίτητα μέσα ώστε να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να χάνουν την επαφή με το σχολείο κ την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ευχαριστώ πολύ.

10^η συνέντευξη.

Φύλο: Θήλυ (Κ9)

Εκπαιδευτική Ιδιότητα: Αναπληρώτρια εκπαιδευτικός (Τάξη Υποδοχής)

Διδακτική εμπειρία: 10 (δέκα) χρόνια

Διδακτική εμπειρία σε μαθητές Ρομά: πρώτη χρονιά.

Ερωτήσεις:

1. Όταν ξεκινάει μια νέα σχολική χρονιά βάζετε εκπαιδευτικούς στόχους για τους Τσιγγάνους μαθητές σας ; Αν ναι, είναι συγκεκριμένοι, καθορισμένοι ή αλλάζουν στην πορεία;

Ξεκινώντας τη χρονιά έχω συγκεκριμένους και προκαθορισμένους στόχους, όμως αυτοί προσαρμόζονται στο επίπεδο της τάξης και στις ανάγκες των μαθητών κάθε

φορά. Και μεταβάλλονται ακόμα και στη διάρκεια του μαθήματος, όχι πολύ, μόνο αν προκύψει κάτι σημαντικό.

2. Μπορείτε να μου αναφέρετε δύο (2) βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους ,που θα θέλατε να πετύχετε για τους Τσιγγάνους μαθητές σας, ως το τέλος της χρονιάς;

Να μάθουν να γράφουν όλα τα γράμματα και να διαχειρίζονται αριθμούς τουλάχιστον έως το 100, γενικά να μπορούν να ανταπεξέρθουν άνετα στην ύλη της Α΄ δημοτικού. Το δεύτερο αλλά σημαντικότερο, είναι να μειωθεί η επιθετικότητά τους, τόσο η σωματική όσο και η λεκτική και να αντιληφθούν τη σημασία του σεβασμού στη ζωή τους.

3. Έχετε λάβει κάποια σχετική επιμόρφωση που αφορά την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων;

Δεν έχω λάβει καμία σχετική επιμόρφωση, εμένα με βοηθάει το γεγονός ότι είμαι από την περιοχή και γνωρίζουμε πολλά για την κουλτούρα τους και τον τρόπο που μεγαλώνουν. Εκτός από τις συναντήσεις και τις τηλεδιασκέψεις με τη συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου δεν έχει γίνει τίποτα άλλο.

4. Γνωρίζετε τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Έχετε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσετε διαφορετικά μοντέλα διδασκαλίας , βασισμένα στη διαπολιτισμικότητα;

Γνωρίζω τη διαπολιτισμική εκπαίδευση έχω χρησιμοποιήσει ένα δύο μοντέλα, με έχουν βοηθήσει αρκετά, αλλά και πάλι όλα αυτά αλλάζουν στην πράξη και μεταβάλλονται. Και πολλές φορές είναι ο προσωπικός μου τρόπος που προσεγγίζω τα πράγματα, που καθορίζει την επιτυχή έκβαση των στόχων. Παντού υπάρχει και η δική μου οπτική γωνία, που βοηθάει εμένα πρώτα και μετά τα παιδιά.

5. Αν ναι, πιστεύετε ότι έχουν αποτελέσματα;

Οτιδήποτε κάνουμε, αν στο πρόσωπό μας διαφαίνεται ότι αυτό πραγματώνεται με αγάπη και πραγματικό ενδιαφέρον, παροτρύνοντάς τα, ενθαρρύνοντάς τα και κυρίως επιβραβεύοντάς τας συνεχώς για το παραμικρό, αυτό είναι κάτι που βοηθά πολύ στους Ρομά. Η επιβράβευση. Το δέχονται και ανταποκρίνονται.

6. Αν όχι, γιατί δεν έχετε προσπαθήσει να τα χρησιμοποιήσετε;

Σας απάντησα πριν γι' αυτό έτσι;

7. Χρησιμοποιείτε το ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά του προγράμματος «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων»; (Γεια σας1, 2, 3, 4, κ.ο.κ.)

Έχω χρησιμοποιήσει το Γεια σας στου μαθητές της Δ΄ δημοτικού μόνο που είναι το επίπεδο ποιο ανεβασμένο.

8. Αν ναι, σας έχει βοηθήσει;

Με έχει βοηθήσει σε πρακτικό επίπεδο, στο να μη διαμορφώνω εγώ δικά μου φύλλα εργασίας. Αυτό δεν είναι το εξαιρετικά βοηθητικό εκπαιδευτικό βοήθημα διαπαιδαγώγησης των Τσιγγάνων. Είναι ένας καλός οδηγός του πώς να διαμορφώσεις μια στοχευμένη παρέμβαση. Πάντως εκεί που δε με έχει βοηθήσει καθόλου είναι στις μικρές ηλικίες και τάξεις.

9. Αν όχι, γιατί; Χρησιμοποιείτε κάποιο άλλο διδακτικό εγχειρίδιο ή γενικά εκπαιδευτικό υλικό για τους Ρομά;

Αυτό που κάνω είναι να προετοιμάζω εγώ τα περισσότερα φύλλα εργασίας με βάση το επίπεδο της τάξης μου, χρησιμοποιώντας και άλλα βοηθήματα, φύλλα εργασίας στο διαδίκτυο, είτε έχοντας ως μούσουλτα τα βιβλία της τάξης στην οποία ανήκουν. Αυτό κυρίως.

10. Το να συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά για κάποιες ώρες στα Τμήματα Υποδοχής, πιστεύετε ότι είναι βοηθητικό για εκείνους; Θα θέλατε να συμμετέχουν και μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας;

Αν υπάρχει πραγματική επιθυμία από τον εκπαιδευτικό να επιτύχει κάτι με αυτά τα παιδιά εννοείται πώς βοηθάνε πάρα πολύ τα τμήματα υποδοχής. Πραγματικά μακάρι να έρχονταν και παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία τώρα μεταβιβάζονται από τάξη σε τάξη χωρίς να έχουν καν κατακτήσει ούτε τη μισή ύλη της Α΄ δημοτικού μας πούμε.

11. Πιστεύετε πως με τα μέσα διδασκαλίας που έχετε στα χέρια σας , οι Τσιγγάνοι μαθητές ανταποκρίνονται στις σχολικές απαιτήσεις ;

Με τα μέσα διδασκαλίας που έχω στα χέρια μου και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι Τσιγγάνοι που πραγματικά- πραγματικά ασχολούνται με τη μαθησιακή διδασκαλία τις δύο ώρες που τους βλέπω εγώ ή τις τρεις και όλη την υπόλοιπη ημέρα στο σπίτι τους δεν έχουν κάποιο άλλο ερέθισμα, για να πιάσουν το μολυβάκι τους και να συνεχίσουν αυτό που κάνουμε εμείς στο σχολείο, και στην τάξη τους δε συμμετέχουν

γιατί μένουν ανήμποροι, θεωρώ πως θα ήθελα τόσα και άλλα τόσα διδακτικά μέσα και τόσες και άλλες τόσες διδακτικές ώρες.

12. Ως εκπαιδευτικός έχετε τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές;

Δεν έχω τις ίδιες απαιτήσεις από όλους τους μαθητές καθώς οι απαιτήσεις μεταβάλλονται ανάλογα με το κοινωνικό-οικονομικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών και το οικογενειακό τους περιβάλλον.

13. Γνωρίζετε που βρίσκεται ο καταυλισμός των Ρομά στην περιοχή των Εξαμιλίων;

Όπως προείπα επειδή έχω την τύχη να είμαι από εδώ, από τα Εξαμίλια ναι γνωρίζω που βρίσκεται.

14. Έχετε πάει να δείτε πώς ζουν εκεί;

Δεν έχω πάει να δω πως ζουν εκεί και ούτε θα το επιδίωκα για λόγους ασφαλείας και αυτο-προστασίας.

15. Ποια είναι η γνώμη σας για τον πολιτισμό τους;

Ο πολιτισμός τους είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον απαρτιζόμενος από προκαταλήψεις και βαθιά ριζωμένα ήθη και έθιμα . Η μουσική τους κουλτούρα είναι αξιολάτρευτη, όμως οι περισσότεροι Ρομά δεν έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε οτιδήποτε και να επιλέξουν εξαιτίας του χαμηλού μορφωτικού και βιοτικού τους επιπέδου.

16. Οι γονείς των Ρομά μαθητών δείχνουν ενδιαφέρον ως προς τη φοίτηση των παιδιών τους;

Φέτος, συγκριτικά με άλλες χρονιές που τους ενδιέφερε μόνο η οικονομική αποκατάσταση, η λήψη του επιδόματος δηλαδή, δείχνουν ένα ενδιαφέρον παραπάνω ίσως γιατί βλέπουν στο σπίτι τους και οι ίδιοι τα αποτελέσματα. Τουλάχιστον στους δικούς μου μαθητές που έχουμε καταφέρει να σημειώσουμε μια πρόοδο και είναι ορατή από εκεί που δεν γνώριζαν ούτε το άλφα και τώρα έχουν κατακτήσει τους φθόγγους έως και το ήττα. Γιατί δουλεύω με βάση το βιβλίο της πρώτης δημοτικού στα παιδιά Ρομά της δευτέρας, δείχνουν ανταπόκριση και τα παιδιά μου ζητάνε να τους βάλω περισσότερες ασκήσεις, καθόλου ζωγραφιές και οι γονείς τους, τους ζητούν να με ενημερώσουν πώς αν θέλω τους προωθήσω φωτοτυπίες για δουλειά στο σπίτι να το κάνω γιατί τις έχουν ανάγκη και γιατί θέλουν και οι ίδιοι να γράφουν στο

σπίτι αυτά που έμαθαν το πρωί. Είναι πολύ ικανοποιημένοι από τη δεύτερα δημοτικού φέτος.

17. Ποια νομίζετε ότι είναι τα αίτια της σχολικής διαρροής των μαθητών Ρομά στο σχολείο σας;

Στην πλειοψηφία των μαθητών Ρομά η διαρροή οφείλεται και στη νοοτροπία που καλλιεργείται στο σπίτι και στο γεγονός της χαμηλής τους αυτοεκτίμησης, αλλά και στο ότι είναι δύσκολη η ένταξη στο τριγύρω σχολικό πλαίσιο, το οποίο είναι έτσι δομημένο, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες των Ελληνόπουλων και καμία σχέση δεν έχει με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της διδασκαλίας των μαθητών Ρομά. Βασικά όχι καμία σχέση έχει κάποια σχέση. Ένα 20% με 30% . Τα παιδιά αυτά θα έπρεπε μέσα στο σχολικό πλαίσιο και τις σχολικές μονάδες, να αναπτύσσουν τα ταλέντα τους, τα ενδιαφέροντά τους ,να ασχολούνται και να προβάλλουν το πολιτισμό τους μέσα από τις δικές μας δραστηριότητες (και να υπάρχει και ο χρόνος να το κάνουμε), ώστε να άπτεται το μαθησιακό αντικείμενο πραγματικού ενδιαφέροντος δικού τους. Και τα ενδιαφέροντα να είσαι ουσιαστικά και πραγματικά για αυτά τα παιδιά. Να έχουν νόημα αυτά που κάνουν.

18. Η σχολική διαρροή συμβάλλει στη σχολική αποτυχία των μαθητών σας;

Η σχολική διαρροή αποτελεί καθοριστικό παράγοντα αποτυχίας, έναν από τους καθοριστικούς τουλάχιστον.

19. Συμμετέχουν οι μαθητές Ρομά σε παρελάσεις , σχολικές εκδηλώσεις ή εκδρομές;

Δεν μπορώ να το γνωρίζω γιατί είναι η πρώτη φορά που δουλεύω με μαθητές Ρομά, δε μπορώ να σας πω και εξαιτίας της δύσκολης χρονιάς φέτος με τον Covid19 που δεν πραγματοποιήθηκε τίποτα από όλα αυτά.

20. Στο προαύλιο παίζουν μεταξύ τους μόνο οι μαθητές Ρομά ή έρχονται σε επαφή και με παιδιά μη Ρομά;

Έρχονται σε επαφή με ορισμένα παιδιά, αυτά που έρχονται τακτικά και που είναι και πιο καθαρά , λόγω της οικονομικής τους ευχέρειας, είναι πιο περιποιημένα, είναι και πιο καλοί μαθητές. Παίζουν σχετικά όλοι μαζί. Τα παιδιά είναι λίγο πιο ‘μαλακωμένα’ και όσο προχωράει η σχολική χρονιά, τόσο πιο πολύ δένονται. Και από το Σεπτέμβρη ξανά έρχονται προκατειλημμένα γιατί το καλοκαίρι και μια

συζήτηση στο σπίτι πάλι για τους μαθητές Ρομά και πόσο κακό κάνουν στο σχολείο και κρατούν πίσω τους υπόλοιπους και, και, και αρκεί.

21. Οι γονείς των παιδιών μη Ρομά, κάνουν παράπονα για τη φοίτηση στο σχολείο σας μαθητών Ρομά;

Επειδή είμαι υπεύθυνη του τμήματος υποδοχής δεν έρχομαι σε επαφή με όλους τους μαθητές, ακούω όμως και βλέπω και στο προαύλιο ότι υπάρχει προκατάληψη και ότι γίνονται κάποια σχόλια σε άλλους συναδέλφους αλλά δεν μπορώ να είμαι σίγουρη γιατί δεν έρχομαι εγώ σε επαφή με τέτοιου είδους παράπονα.

22. Γνωρίζετε περίπτωση εκπαιδευτικού που με τη στάση του μπορεί να έπαιξε αρνητικό ρόλο στη συνεχόμενη φοίτηση των Ρομά στο συγκεκριμένο σχολείο;

Τα παιδιά μιλάνε. Οι συνάδελφοι δεν έχουν διανοηθεί καν να σχολιάσουν κάποιο συνάδελφο εν απουσία του. Δηλαδή τουλάχιστον σε αυτό το σχολείο που είμαι φέτος δεν έχει αναφερθεί άσχημα κανείς για κανέναν. Ωστόσο επειδή οι μαθητές μιλούσαν πάντα και μιλούν, αυτό που έχω ακούσει εγώ στη δική μου τάξη, είναι 'Ω! κυρία εσείς μας κάνετε μάθημα, ενώ ο τάδε κύριος τότε κοίταγε τι κινητό του και εμάς μας έβαζε μόνο τραγούδια και εμείς χορεύαμε και ζωγραφίζαμε και έχουμε βαρεθεί να ζωγραφίζουμε. Και τώρα η μαμά και ο μπαμπάς μας λένε μπράβο που μαθαίνουμε να γράφουμε.' Αλλά θέλει πολλή υπομονή και τρόπο με αυτά τα παιδιά, αυτό έχω να πω.

23. Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί μπορούν τελικά να βοηθήσουν τους Τσιγγάνους μαθητές τους ή δεν εξαρτάται και τόσο από αυτούς;

Αν υπάρχει θέληση από εκείνους, ναι. Παίζει βέβαια σημαντικό ρόλο να βοηθάει και η υπόλοιπη σχολική μονάδα με τα μέσα και τις υποδομές. Δεν εξαρτάται μόνο από τον εκπαιδευτικό, γιατί ειδικά σε αυτά τα σχολεία, υπάρχει μια τάση να ρίχνεται η ευθύνη μόνο στους εκπαιδευτικούς, ενώ δεν είναι έτσι. Υπάρχει μια οικογένεια από πίσω και ένα άλφα μορφωτικό υπόβαθρο. Εγώ, ας πούμε, βλέπω κάθε τμήμα για δύο ώρες από όλο το 24ωρο και από όλη τους τη ζωή, πόσο υπεύθυνη να είμαι; Και αυτά που θα τους μάθω φέτος πόσο θα τα θυμούνται;

24. Τον καιρό του covid 19 οι μαθητές Ρομά συμμετείχαν κανονικά στην τηλεκπαίδευση;

Κανένας μαθητής δεν συμμετείχε στην τηλεκπαίδευση.

25. Τι νομίζετε ότι τους εμπόδισε ώστε να μη μπορούν να συμμετέχουν στα τηλεμαθήματα;

Η έλλειψη διαδικτύου κυρίως και η βαρεμάρα τους, αν μου επιτραπεί ή λέξη. Χρησιμοποιούν τα κινητά για να μπαίνουν μόνο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και δεν έχουν και την κατάλληλη παρότρυνση από το σπίτι.

26. Στείλατε στο Δ/ντή Π.Ε. κάποια επιστολή με την οποία να επισημαίνετε τη δυσκολία συμμετοχής των παιδιών αυτών στην τηλεκπαίδευση;

Ενημερώσαμε την συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου και το μόνο που μας είπε είναι να στείλουμε κάποια φύλλα εργασίας είτε στον καταυλισμό (που εκ των πραγμάτων δε γινόταν), είτε μέσω μείλ. Εγώ προσωπικά έστειλα κάποια φυλλάδια, τα οποία τα παραλαμβάνει κάποιος διαμεσολαβητής από το σχολείο και τα δίνει σε Ρομά παιδιά που μπορούν να τα κάνουν, αν θέλουν. Εγώ έστειλα επαναληπτικές ασκήσεις που όμως δεν ξέρω καν τι απέγινε και ποιος τις έκανε.

Τέλος αν θέλετε να μου καταθέσετε κάποια προσωπική σας εμπειρία ή οποιοδήποτε προβληματισμό σχετικά με τη φοίτηση Ρομά στο σχολείο σας, θα μου ήταν εξαιρετικά χρήσιμο και ενδιαφέρον.

Το μόνο που φοβάμαι είναι μήπως χτυπηθούν μεταξύ τους , γιατί κάποια χτυπιούνται πολύ άσχημα μεταξύ τους και έχουν βίαια ξεσπάσματα. Αυτά που βλέπουν στο σπίτι τους πιστεύω. Και στον αγώνα μου σε μία εφημερία για να τα ξεχωρίσω, γιατί χτυπιούνταν και είχαν κλειδώσει, δεν άφηνε κανείς κανέναν, χτύπησα εγώ και από τη δύναμή μου που πήγα να τραβήξω το χέρι ενός παιδιού , το γρατζούνισα πάνω από τη μπλούζα του , για να τα χωρίσω. Και μετά έρχεται αυτό το παιδί και με εκβίαζε και έλεγε ότι θα πει ότι το χτύπησα και ότι τον γρατζούνισα επίτηδες . Ναι... Και από τότε προσέχω μέχρι και τα νύχια μου να είναι εντελώς κομμένα. Εννοείται πως έγινε κατά λάθος, αλλά το θέμα είναι ότι για να τα χωρίσω και χτύπησα και την τιμωρία γλίτωσαν τελικά, γιατί ήταν τελευταία ώρα έφευγαν δε θυμάμαι τι. Και θυμάμαι την επόμενη μέρα πήγα στο σχολείο με το φόβο, μήπως έρθει κάποιος Τσιγγάνος έξω και μου επιτεθεί.

Ευχαριστώ πολύ.

